

Fra en ordinær sak til en nasjonal kontrovers
*Konkurrerende verdsettinger av vindkraftverk og reindrift:
En praksisorientert analyse av saksdokumentene til
Storheia Vindpark*

Linnea Aslaksen

Masteroppgave

Senter for Teknologi, Innovasjon og Kultur

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2021

Fra en ordinær sak til en nasjonal kontrovers

Konkurrerende verdsettinger av vindkraftverk og reindrift:

En praksisorientert analyse av saksdokumentene til

Storheia Vindpark

Av Linnea Aslaksen

Sammendrag

Denne oppgaven handler om hvordan en politisk sak utformes, og hvilken rolle verdsettelse spiller i denne prosessen. Jeg har gjennomført en praksisorientert dokumentanalyse av saksdokumentene til Storheia Vindpark for å undersøke hvordan en ordinær sak kan transformeres til en politisk kontrovers gjennom ulike former for dokumentarbeid. Jeg har i tillegg undersøkt hvordan Storheia Vindpark og reindriftsnæringen på Fosen blir verdsatt gjennom saksdokumentene, og hvordan disse verdsettelsene har preget utformingen av Storheia-saken. Saksdokumentene som er undersøkt i denne oppgaven tilhører to saksforløp: konsesjonsprosessen til NVE, og skjønnretten som skal vurdere om konsesjonsvedtaket er gyldig og fastsette en erstatning for ekspropriasjonen. Oppgaven er skrevet innenfor det teoretiske rammeverket til vitenskaps- og teknologistudier (STS) og tilhører en ny retning innenfor STS som fokuserer på empiriske studier av politikk. Det teoretiske grunnlaget til analysen bygger på studier av saksdannelser, verdsettelse og ekspertise. Analysen min viser at sakstransformasjonen kan knyttes til forekomsten av konkurrerende kunnskapsgrunnlag, som fører til konkurrerende verdsettelse av reindriften og vindkraftverket. Saksdokumentene til NVE og domsavgjørelsen tingretten skriver frem en vindkraftsak, der reindriften håndteres som en ikke-sak. Reindriftsfaglig ekspertise blir i liten grad inkludert i etableringen av kunnskapsgrunnlaget som legges til grunn for konsesjonsvedtaket og vurderingen til tingretten. Reindriftens forbindelser til samisk kultur og de juridiske rettighetene som verner om reindriften og det samiske blir svekket eller brutt, gjennom ulike retoriske grep i saksdokumentene. Verdiene til reindriften og beiteområde på Storheia tones ned, for å skrive frem de positive verdiene som knyttes til vindkraftverket. Reindriften håndteres som en vanlig næring i erstatningsutmålingen til tingretten. Deretter kommer vi til et vendepunkt: Saken transformeres til en reindriftssak gjennom domsavgjørelsen til lagmannsretten, der etableringen av et nytt kunnskapsgrunnlag, som bygger på reindriftens ekspertise, spiller en sentral rolle. Dommen skaper nye forbindelser til den samiske kulturen og de juridiske rettighetene. De samiske forbindelsene og den nye reindriftsfaglige kunnskapen fører til valget av en ny verdsettingsteknikk, som tilskriver reindriften nye verdier gjennom en historisk høy erstatningsutmåling som er knyttet til reindriftens kulturelle verdi. Konsesjonsvedtaket blir stående på grunn av et brudd med den reindriftsfaglige kunnskapen, der vinterføring av reinen defineres som forenlig med utøvelsen av samisk kultur. En kontroversiell dom av Høyesterett fastslår at vedtaket er ugyldig, på tross av Storheia Vindpark har fått konsesjonstillatelse og ble satt i drift året før. Dommen styrker de samiske rettighetene ved å fastslå at vernet er absolutt, og legger vekt på at vinterføring ikke anses som tradisjonell reindrift i henhold til reindriftsfaglig ekspertise. Sakstransformasjonen er på denne måten et resultat av inkluderingen av nye former ekspertise, som fører til nye verdsettelse av reindriften som styrker reindriftssaken i forhold til vindkraftsaken.

Forord

Jeg vil rette en stor takk til Kristin Asdal for konstruktiv og grundig veiledning som har inspirert skriveglysten og hjulpet meg med å holde kursen i løpet av arbeidet med oppgaven. Det har vært en sann glede å få skrive denne oppgaven i samarbeid med et akademisk forbilde som deg. Til min mor Toril Dale som arbeider med en Ph.d. i innovasjon i offentlig og privat sektor: tusen takk for dine nyttige tilbakemeldinger og våre faglige diskusjoner. Takk til mine medstudenter som har bidratt til å holde stemningen oppe på lesesalen. Og til slutt, en enorm takk til mannen min Thomas, som tålmodig har støttet prosessen min, og trådt til på hjemmebane i forbindelse med syke barn eller stengte barnehager for å frigjøre skrive tid til oppgaven: uten deg hadde ikke dette vært mulig.

Linnea Aslaksen, Oslo, oktober 2021

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iv
Forord	v
1 Introduksjon – Stormfulle tider for vindkraft i Norge	1
1.1 <i>Forskningsspørsmål</i>	2
1.2 <i>Oppgavens formål</i>	2
1.3 <i>Saksforløpene</i>	3
1.4 <i>Oppgavens struktur</i>	5
2 Metode	6
2.1 <i>Valg av case</i>	6
2.2 <i>Valg av dokumenter</i>	6
2.3 <i>Analytisk tilnærming</i>	9
2.4 <i>Metodiske refleksjoner</i>	10
3 Teori	13
3.1 <i>Oppgavens plassering i STS-feltet</i>	13
3.1.1 <i>Empiriske studier av politikk</i>	13
3.1.2 <i>Aktør-nettverksteori</i>	14
3.1.3 <i>Styringspraksiser</i>	14
3.2 <i>Saksdannelser</i>	15
3.2.1 <i>Politikkens teknologier</i>	16
3.2.2 <i>Co-produserte kontekster</i>	17
3.2.3 <i>Saksomformende dokumenter</i>	17
3.2.4 <i>Deltakelsesteknologier</i>	18
3.3 <i>Verdsettelse</i>	19
3.3.1 <i>Performativitet</i>	20
3.3.2 <i>Kalkulasjonspraksiser</i>	20
3.3.3 <i>Verdsettende innovasjonsdokumenter</i>	21
3.3.4 <i>Performative forretningsmodeller</i>	22
3.3.5 <i>Finansialisering</i>	22
3.3.6 <i>Verdsettelse av immaterielle verdier</i>	23
3.4 <i>Ekspertise</i>	24
3.4.1 <i>Lokal kunnskap versus ekstern kunnskap</i>	24
3.4.2 <i>Sakkyndighet</i>	25
4 Analyse	26

4.1	<i>Et åpent landskap skrives frem gjennom meldingen</i>	26
4.1.1	Å konstruere en kontekst for å skape et mulighetsrom	26
4.1.2	Et åpent landskap som skaper rom for vindkraftverket	27
4.1.3	Et tvilling-landskap med yrende dyreliv og verdifull natur	28
4.1.4	Et isolert landskap der reinen beiter, men samene har forsvunnet	29
4.1.5	En saksetablerende melding som transformerer landskapet	30
4.2	<i>Saken sendes ut på høring og returnerer som et mer problematisk prosjekt</i>	31
4.2.1	Et blitzregn av saker med svake forbindelser til Storheia og manglende koblinger til reindriften	33
4.2.2	Å etablere reindriftssaken gjennom koblinger til samenes rettigheter	34
4.2.3	Den sårbare reindriften trer frem gjennom koblinger til tålegrensen	35
4.2.4	En økonomiserende prosess som omformer de negative virkningene	36
4.2.5	Å modifisere reindriftens status gjennom kravet om en verdivurdering	37
4.2.6	Å definere sakkyndighet gjennom vilkårene for sumutredningene	38
4.2.7	En saksomformende høring som fører til nye verdsettelse av reindriften	38
4.3	<i>En vindpark flytter inn i landskapet, mens verdiene strømmer ut av konsesjonsøknaden</i>	40
4.3.1	Forsterkede forbindelser til økonomiske og symbolske verdier	40
4.3.2	Vindkraftverket skrives frem i detalj	42
4.3.3	De negative virkningene glemmes bort og tones ned	43
4.3.4	Å håndtere saken gjennom avbøtende tiltak som føyer seg etter industrien	46
4.3.5	Å omforme saken til noe verdifullt og håndterbart gjennom søknaden	47
4.4	<i>Å svekke reindriftssaken gjennom oversettelser av en tveegget fagrappport om reindriften på Fosen</i>	48
4.4.1	Produksjonen av en verdifull samisk kontekst som går tapt	48
4.4.2	Å sammenligne årsverk	49
4.4.3	Fra en dramatisk situasjon med sterke følelser til et generelt problem	49
4.4.4	«Kritiske faktorer» produserer verdier som tones ned i søknaden	50
4.4.5	Usikkerhet rundt reinens unnavvikelser åpner opp for aktive grep	51
4.4.6	En overraskende konklusjon som avmagres i søknaden	53
4.4.7	Brutte forbindelser til tålegrenser, konflikt- og konsekvensgrader	54
4.4.8	Å verdsette vindkraftverket gjennom reindriftens fagrappport	56
4.5	<i>Å lukke en sak gjennom konsesjonsvedtaket</i>	57
4.5.1	Den siste høringen før vedtaket	57
4.5.2	En oppdatert sumutredning der Storheia går fra verst til best i klassen	58
4.5.3	Et vedtak som er basert på gode vindforhold og grønn energi	60
4.5.4	En tolkning av de prosessuelle rettighetene og de materielle skrankene	62
4.5.5	Reindriften forsøker å gjenåpne saken, men vedtaket er avgjort	64
4.5.6	En saksgang der saken gradvis lukkes	65
4.6	<i>En reproduksjon av saken til NVE gjennom dommen til tingretten</i>	66
4.6.1	Å knytte reindriftssaken til jordbruk og skogbruk gjennom valget av sakkyndige skjønnsmedlemmer	66
4.6.2	Brutte forbindelser til rapportene fra reindriftsnæringen	67
4.6.3	Konkurrerende definisjoner av omfanget til det tapte beitet	68

4.6.4	En konklusjon som bygger på manglende begrunnelser	70
4.7	<i>Å erstatte tapte inntekter fremfor økte kostnader i tingrettens erstatningsutmåling</i>	71
4.7.1	Partenes anførsler og rettens vurdering	71
4.7.2	En kalkulasjonspraksis som nedskriver reindriftens fremtidige tap	72
4.7.3	Om reinens unnvikelse og tvilen som kom vindkraftverket til gode.....	74
4.7.4	Å beregne erstatningen med ulike kalkuleringsmetoder	74
4.7.5	Fra en ubegrenset til tidsbegrenset ekspropriasjon i kalkuleringen av føring i kriseår	75
4.7.6	Å beregne inntektstapet med avvikende kalkuleringer av det reduserte beitepotensiale	76
4.7.7	En devaluering av reindriftens ekspertise gjennom tilkjenningen av sakskostnader	77
4.7.8	Kampen om kunnskapsgrunnlaget og kalkuleringsmetodene	78
4.8	<i>Å transformere vindkraftsaken til en reindriftssak gjennom dommen til lagmannsretten</i>	78
4.8.1	Å styrke reindriftssaken gjennom valget av sakkyndige skjønnsmedlemmer.....	79
4.8.2	Å fastsette reinens unnvikelse ved å gå fra det generelle til det geografisk spesifikke	79
4.8.3	Å etablere nye forbindelser ved å følge reinens bevegelser gjennom GPS-målinger	81
4.8.4	En etablering av det tapte beitet der tvilen kommer reindriften til gode.....	81
4.8.5	En redefinering av minimumsfaktoren endrer verdien til vinterbeitet	82
4.8.6	Et brudd med den reindriftsfaglig ekspertisen fører til brutte forbindelser til artikkel 27	84
4.8.7	En feilaktig prognose, fremfor et uriktig faktum.....	87
4.8.8	En erstatningsutmåling som realiserer reindriftens kostnader.....	88
4.8.9	Å beregne kulturelle verdier.....	91
4.8.10	En anerkjennelse av reindriftens ekspertise gjennom tilkjenningen av sakskostnader	93
4.8.11	Et overskjønn som styrker reindriftssaken gjennom etableringen av reindriftsfaglig kunnskap og nye verdsettingsteknikker	94
4.9	<i>Å gi reindriftssaken tyngde til å utkonkurrere vindkraftverket gjennom dommen til Høyesterett</i>	95
4.9.1	Etableringen av en sårbar sørsamisk kultur.....	95
4.9.2	En videreføring av den reindriftsfaglige kunnskapen	96
4.9.3	Å svekke sakens forbindelser til de prosessuelle rettighetene og «det grønne skiftet».....	96
4.9.4	En vurdering av vinterføring med forbindelser til føre-var-prinsippet og reindriftsfaglig ekspertise	98
4.9.5	Reaksjoner på dommen i Høyesterett.....	99
5	Konklusjon	100
5.1	<i>Kritiske bemerkninger og forslag til videre forskning</i>	105
6	Bibliografi	107
	Vedlegg I: Sammenstilling av sammendrag av fagrapportene i konsesjonssøknaden	i
	Vedlegg II: Erstatning Inntrøndelag tingrett	i
	Vedlegg III: Erstatning Frostating lagmannsrett.....	i
	Vedlegg IV: Inntrøndelag tingrett. (2017). Skjønn. Saksnr: 14-136323 SKJ-INTR, 14-139974SKJ-INTR.....	i
	Vedlegg V: Inntrøndelag tingrett. (2018). Skjønn. Saksnr: 14-139974SKJ-INTR, 14-136323SKJ-INTR.....	i

1 Introduksjon – Stormfulle tider for vindkraft i Norge

Det siste året har vært preget av ekstremvær. Klimaendringene har forflyttet seg fra alvorlige forskningsrapporter og statistiske inskripsjoner, til levende bilder av brunt vann i strie strømmer gjennom tyske gater, forkullede dyr i den australske bushen og smilende heteturister foran termometeret i Death Valley, i påvente av en ny varmerecord. Fornybare energikilder er derfor et stadig viktigere politisk satsningsområde på grunn av klimakrisen. I henhold til FN's bærekraftsmål Nr. 7, skal alle ha tilgang til ren, bærekraftig energi. Dette innebærer blant annet å bygge ut infrastruktur og oppgradere teknologi for å tilby moderne og bærekraftige energitjenester, der nye vindparker nevnes som et eksempel på dette av FN. Målet er å raskest mulig erstatte all fossil energi med fornybare alternativer (FN, 2021).

Basert på målsettinger som dette, har norsk vindkraft blitt utbygd i et voldsomt tempo med store investeringer i ny kapasitet, og stadige produksjonsrekorder de siste årene (Øvrebø, 2020). Den raske utbyggingen har vært kontroversiell, og ført til en opphetet debatt rundt vindkraft i Norge. En klimaundersøkelse fra CICERO viser at nordmenn generelt er positive til vindkraft, samtidig som en stor del av befolkningen er negative til vindkraft i uberørt norsk natur. På den ene siden argumenteres det for å øke bruken av fornybar energi for å ta hensyn til klimaet og utvikle Norge som en bærekraftig nasjon. I tillegg trekkes lave kraftpriser, distriktsutvikling og verdiskapning frem som positive aspekter. På den andre siden er mange skeptiske til naturinngrepet, og bekymrer seg for truet arts mangfold i utbygde områder og dramatiske landskapsendringer (Amundsen, 2019).

Åfjord Kommune er et av stedene som har stått midt i stormen rundt en vindkraftutbygging, der stemningen med et kast kan snu. Fra en bergknaus i kommunen er utsikten preget av totalt 80 turbiner. Den lavfrekvente rumlingen fra vindmøllene blander seg med suset fra en laber bris og de hvite metallkonstruksjonene ruver i horisonten, der de ligger spredt utover det åpne fjellandskapet i Trøndelag som enorme, futuristiske emblemer. Turbinene tilhører Storheia Vindpark, som per dags dato smykker seg med tittelen Norges største vindkraftanlegg. Det har vært en lang prosess siden Statkraft sendte inn det første varselet om prosjektet til NVE, frem til dagens drift nesten 20 år senere. Etter en lengre ferd gjennom forvaltningen til NVE og det norske rettsvesenet har saken gjennomgått det jeg vil kalle for en transformasjon: fra å fremstå som et ordinært prosjekt har utbyggingen blitt omdannet til en nasjonal kontrovers som kan knyttes til en betent konflikt med den lokale reindriften. Men hvordan har denne transformasjonen skjedd i praksis?

1.1 Forskningsspørsmål

For å undersøke denne transformasjonen har jeg valgt å studere saksdokumentene til vindkraftverket på Storheia. Saksgangen inkluderer også en rekke høringsrunder som blir gjengitt i noen av saksdokumentene. Oppgaven skal på denne måten undersøke hvordan en politisk sak blir utformet, ved å analysere det konkrete dokumentarbeidet som saken blir formet igjennom. Problemstillingen er inspirert av Kristin Asdals forskning om politikkens teknologier som beskriver hvordan politikken på ulike måter tar i bruk vitenskapelig kunnskap, tekniske arrangementer og prosedyrer som høringsinstansen, som bidrar til å forme politikkens saker og innhold (Asdal, 2011, s. 13). Oppgaven vil samtidig trekke på verdsettingsstudier (Muniesa, 2011). Ambisjonen er å vise hvordan verdsettelse som finner sted i saksdokumentene til Storheia Vindpark kan bidra til å etablere- og transformere saken i løpet av saksgangene. Jeg har valgt å analysere et utvalg av saksdokumenter fra konsesjonsbehandlingen til NVE, og domsavgjørelsene til tingretten, lagmannsretten og Høyesterett. Analysen vil fokusere på verdsettingen av vindkraftverket i relasjon til reindriften for å avgrense oppgaven ytterligere. Med utgangspunkt i problemstillingen min har jeg formulert et dobbelt forskningsspørsmål. Spørsmål nr. 2 vil bli brukt i besvarelsen av spørsmål nr. 1 for å vise hvordan verdsettelse spiller en sentral rolle i transformasjonen av saken.

1. *Hvordan transformeres en ordinær sak til en politisk kontrovers gjennom ulike former for dokumentarbeid?*
2. *Hvordan verdsettes Storheia Vindpark og reindriftnæringen på Fosen gjennom saksdokumentene? Hvordan bidrar disse verdsettelsene til å transformere saken?*

1.2 Oppgavens formål

Den overordnede ambisjonen for denne oppgaven er å studere hvordan politiske saker blir utformet gjennom ulike former for dokumentarbeid og verdsettelse. Det flere grunner til dette. For det første er jeg interessert i den nye retningen innenfor STS-feltet som fokuserer på empiriske studier av politikk. Bruno Latour var en STS-pioner med sine etnografiske studier av laboratorier, der han studerte de ulike praksisene og relasjonene som er knyttet til produksjonen av vitenskapelig kunnskap (Mathiesen, 2021). Med samme aktør-nettverksbaserte metode kan man også studere politikkens praksiser (Asdal et al., 2007). Retningen kan ses på som et forsøk på å utvide den politiske analysen ved å undersøke hvordan demokratiet fungerer i praksis gjennom en analyse av de tekniske instrumentene og ulike praksisene som bidrar til å forme politikkens innhold (Asdal, 2011b; 2011c, s. 212).

For det andre er det interessant å studere den politiske prosessen rundt utbygging av vindkraftverk fra et samfunnsmessig synspunkt. Et større forskningsprosjekt om vindkraftverk, som ble utført av blant annet CICERO, påpeker at det er problematisk at utbyggingsprosessene oppfattes som lite demokratiske. Lars H. Gulbrandsen er tilknyttet Fridtjof Nansens institutt, og er en av forskerne som har jobbet med prosjektet. Gulbrandsen uttaler at NVEs konsesjonsbeslutninger kan virke uforutsigbare, og etterlyser bedre forklaringer på hvordan NVE vektet naturhensyn mot hensynet til utbygging av vindkraftverk, da vurderingene virker skjønnsbaserte (Amundsen, 2019). Å studere konsesjonsbehandlingen, høringsrundene og erstatningsutmålingen til en bestemt vindkraftutbygging kan være en måte å undersøke denne problematikken på.

1.3 Saksforløpene

Jeg skal analysere to saksforløp. Det første saksforløpet er knyttet til saksbehandlingen som blir gjort *i forkant* av vindkraftutbyggingen på Storheia. Saken blir her ført igjennom en standardisert konsesjonsprosess som håndteres av Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), og Olje- og energidepartementet (OED). Det andre saksforløpet er knyttet til saksbehandlingen *i etterkant* av konsesjonsvedtaket og byggestarten til prosjektet. Saken føres her gjennom en standardisert rettsprosess som håndteres av skjønnsretten.

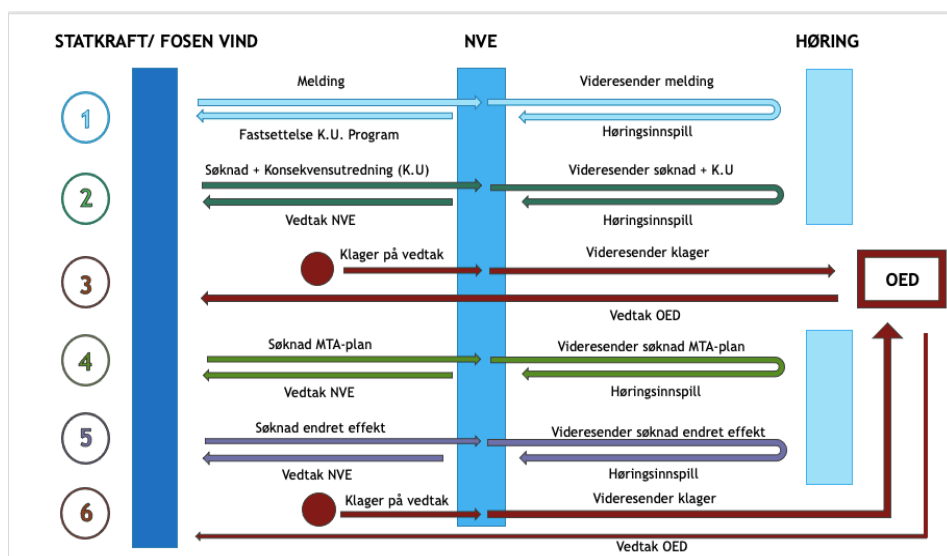
En konsesjon innebærer å få tillatelse til å bygge og drive et vindkraftverk fra et offentlig myndighetsorgan, som i dette tilfellet er NVE. Det første utbygger må gjøre er å sende en såkalt melding til NVE, som er det første varselet til NVE om prosjektet, der planene for utbyggingen skal beskrives. Dersom vindparken har en installert effekt på over 10 MW er det i tillegg krav om å utføre en konsekvensutredning. Meldingen må da inkludere forslag til hvilke fagtemaer som bør utredes, i forhold til hvordan utbyggingen vil påvirke omgivelsene. Målet med meldingen er å gi berørte parter informasjon om prosjektet, og samle innspill fra disse på et tidlig tidspunkt. Dette gjøres gjennom høringsinstansen. NVE sender meldingen ut på høring og arrangerer et folkemøte for å samle inn skriftlige og muntlige tilbakemeldinger på prosjektet (NVE, 2015b). Etter høringen bestemmer NVE utformingen til et konsekvensutredningsprogram. Utformingen er basert på innholdet i meldingen, og notatene fra høringen og folkemøtet.

Konsekvensutredningsprogrammet beskriver hvilke temaer som skal utredes nærmere, og oppgir noen kriterier til dette. Utbygger er ansvarlig for å gjennomføre de tekniske og faglige utredningene (NVE, 2015c). Når dette er gjort sendes søknaden og den gjennomførte konsekvensutredningen til NVE for behandling. NVE arrangerer deretter en ny høring der innspill på søknaden og konsekvensutredningen mottas fra berørte parter (NVE, 2015d). Etter dette er det opp til NVE å

gjøre en samlet faglig vurdering av søknaden, konsekvensutredningene og notatene fra høringsrundene for å avgjøre om søknaden skal vedtas eller avslås (NVE, 2015e).

Et vedtak kan klages på av alle som har en tilknytning til saken, kalt rettslig klageinteresse. Dersom NVE fortsatt ønsker å opprettholde vedtaket etter vurdering av mottatte klager, sendes saken videre til Olje- og energidepartementet (OED) for å avgjøres der (NVE, 2015f). Dersom OED godkjenner vedtaket, må NVE i ettertid ta stilling til en miljø-, transport- og anleggsplan (MTA), detaljplan for prosjektet og eventuelle andre endringer. Utbygger må sende inn søknader om dette som vurderes, vedtas eller avslås av NVE. Etter mottakelse og vurdering av klager på de nye vedtakene fatter NVE eller OED et klagevedtak dersom vedtaket fortsatt skal opprettholdes. Konesjonsprosessen vil da være fullført. Det er vanlig å søke om forhåndstiltredelse i forbindelse med konsesjonssøknaden. Forhåndstiltredelse gir utbygger tillatelse til å begynne byggingen av vindkraftverket *før* ekspropriasjonerstatningen er fastsatt i retten, dersom det er truffet vedtak om ekspropriasjon. Ekspropriasjonsvedtaket blir gjort gjennom konsesjonsvedtaket (Reusch, 2017).

Figur 1 – Konesjonsbehandlingen til Storheia Vindpark

I forbindelse med konsesjonsvedtaket blir samtidig gitt en ekspropriasjonstillatelse til utbyggeren av vindkraftverket. Ekspropriasjon betyr at noen, om nødvendig med tvang, blir fratatt eiendom eller rettigheter mot erstatning. Fra ekspropriasjonstillatelsen er gitt har utbygger ett års frist på å kreve skjønn til tingretten for å fastsette erstatningsbeløpet til grunneiere eller andre berørte parter (Vale, 2002). Skjønn er en spesiell fremgangsmåte for å behandle saker i rettsvesenet der målet er å fastslå verdien av- eller rettigheter til fast eiendom. Ekspropriasjonssaker blir derfor behandlet av skjønnsretten. I denne saken blir reindriften fratatt beiteområdene mot sin vilje. Rettsaken skal fastslå hvem som har rett til å bruke området på Storheia, og fastslå en erstatningssum dersom vedtaket blir ansett å være gyldig, og ekspropriasjonen skal gjennomføres.

1.4 Oppgavens struktur

Kapittel 2 vil presentere det metodiske rammeverket for oppgaven. Jeg vil her gjøre rede for valget av Storheia Vindpark som case, og prosessen rundt utvalget av saksdokumenter til analysen.

Deretter vil jeg redegjøre for den analytiske tilnærmingen, som vil være basert på en praksisorientert dokumentanalyse. Til slutt vil jeg dele noen metodiske refleksjoner rundt arbeidet med oppgaven.

Kapittel 3 vil redegjøre for det teoretiske grunnlaget til oppgaven. Jeg vil her gi en kort introduksjon til vitenskaps- og teknologistudier (STS) og empiriske politikkstudier, med utgangspunkt i aktør-nettverksteori og Foucaults tilnærming til styringspraksiser. Dette vil utgjøre bakgrunns litteraturen for oppgaven min. Deretter vil jeg beskrive teorien som analysen skal trekke på. Jeg vil her gjøre rede for ulike tilnærminger til saksdannelser, verdsettelse og ekspertise.

Kapittel 4 vil bestå av analysedelen. Analysen av dokumentene er oppført i kronologisk rekkefølge for å følge den historiske utviklingen av saksgangen. Det første delkapittelet vil analysere meldingen, som utgjør det første varselet til NVE om vindkraftutbyggingen på Storheia. Deretter vil jeg analysere den første høringen og fastsettelsen av utredningsprogrammet til NVE. Det tredje delkapittelet vil analysere konsesjonssøknaden. Det fjerde delkapittelet vil analysere fagrapporten, med koblinger til sammendraget av den samme fagrapporten i konsesjonssøknaden. Deretter kommer det et mer oppsummerende delkapittel, som tar for seg konsesjonsvedtaket og den siste delen av konsesjonsprosessen til NVE. I siste halvdel kommer analysen av rettsakene, der hvert rettsdokument vil bli behandlet i et eget delkapittel. Jeg vil avslutte analysekapittelet med en kort analyse av domsavgjørelsen til Høyesterett, og presentere et lite utvalg av reaksjoner på Storheia-saken som viser hvordan den offentlige oppfattelsen av saken har endret seg etter de to siste rettsakene.

Kapittel 5 vil presentere konklusjonen til oppgaven. Jeg vil her oppsummere hovedfunnene fra analysen min, som jeg vil bruke for å besvare forskningsspørsmålene. Avslutningsvis vil jeg presentere kritiske anmerkninger til undersøkelsen og forslag til videre forskning.

2 Metode

2.1 Valg av case

For å undersøke hvordan en politisk sak blir utformet og transformert gjennom ulike verdsettende teknikker har jeg bestemt meg for å gjøre en kvalitativ casestudie av en bestemt utbygging. Det var derfor sentralt å finne et interessant case som kunne belyse denne problemstillingen. Jeg valgte Storheia Vindpark som caset til oppgaven min av flere årsaker. Storheia er et godt eksempel på en spesielt kontroversiell utbygging som har vært gjenstand for en større offentlig debatt.

Saksbehandlingen strekker seg over en lengre tidsperiode på nesten tyve år, som inkluderer konsesjonsbehandlingen til NVE og OED, og gjennomføringen av en sivil sak i samtlige rettslige instanser. Det foreligger derfor en betydelig mengde med innholdsrike dokumenter i form av saksdokumenter, rapporter, dommer som kan brukes for å belyse forskningsspørsmålet mitt.

Caset er også relevant å studere av samfunnsmessige årsaker, da behandlingen av anken i storkammeret til Høyesterett tyder på at saken er spesielt viktig i nasjonal sammenheng, og kan skape presedens i forhold til hvordan lignende, fremtidige konsesjonssaker vil bli håndtert av NVE og erstatningsretten i Norge. Dette kan dreie seg om nye rettslige prinsipper som kan påvirke fremtidige konsesjonsvedtak, eller gjeldende rettspraksis for erstatningsutmålingen ved ekspropriasjon av reinbeite.

Utbyggingen på Storheia er et interessant case i forhold til verdsettingsstudier, på grunn av sakens tilknytning til samisk kultur. Storheia-saken handler også om en verdikonflikt mellom immaterielle verdier og produksjonsverdier som må håndteres gjennom saksgangen. Hvordan avveier man verdien av å utøve den samiske kulturen gjennom reindriften, mot produksjonsverdiene til et vindkraftverk som samtidig bidrar til en nødvendig omstilling i energipolitikken? Hvordan erstatter man et vinterbeite, når beiteområdet også kan knyttes til kulturelle verdier som er vanskelig å måle? Dette er interessante problemstillinger som caset kan bidra til å belyse.

2.2 Valg av dokumenter

Jeg har valgt å følge prosessen gjennom et utvalg av de viktigste saksdokumentene som kan knyttes til utbyggingen. Jeg har valgt å følge to standardiserte saksforløp. Det første saksforløpet tilhører Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Energi- og oljedepartementet (OED), som er ansvarlig for konsesjonsbehandlingen av vindkraftutbyggingen. En konsesjon betyr i dette tilfellet å få en tillatelse til å bygge et bestemt vindkraftverk. Hver konsesjonssak har sin egen nettside hos

NVE, som gir en kortfattet oversikt over vindkraftverket og konsesjonsbehandlingen. Nettsiden inkluderer en filoversikt, som gir tilgang til et utvalg av saksdokumenter som har blitt håndtert eller produsert av NVE. De utvalgte dokumentene er «ment som en oppsummering av viktige hendelser og steg i konsesjonsprosessen», i følge NVE (NVE, 2017). Etter å ha fått et overblikk måtte jeg legge en plan for hvilke dokumenter som skulle gjennomgås. Filoversikten til NVE inneholder totalt 46 dokumenter, der blant annet konsesjonssøknaden og flere av fagrapportene er på over hundre sider hver. Det er i tillegg mulig å be om innsyn til ytterligere saksdokumenter gjennom nettsiden til eInnsyn. Dette kan være offentlige dokumenter, korrespondanse til og fra etater, politiske møter, og saker fra kommunale- og fylkeskommunale utvalg. Etter et søk her fant jeg ytterligere 50-60 filer med innhold, som var knyttet til saksbehandlingen av Storheia. Der var derfor umiddelbart nødvendig å avgrense datamengden som skulle håndteres.

Etter å ha lest igjennom titlene på samtlige filer fra eInnsyn, bestemte jeg meg for å vente med å gjennomgå dette materialet og heller ta en ny vurdering etter å ha jobbet meg gjennom dokumentene på nettsiden til NVE. På grunn av tidsrammen fikk jeg dessverre ikke mulighet til å gjennomgå dokumentene fra eInnsyn. Jeg følte heller ikke det var sentralt, da dokumentene på nettsiden til NVE i seg selv utgjør et omfattende datamateriale og gir innblikk i de viktigste trinnene av konsesjonsprosessen, slik jeg oppfattet det.

Det var også nødvendig å gjøre et utvalg av dokumentene som var samlet på NVE sin nettside om Storheia. Siden problemstillingen min er knyttet til verdsettelsene av vindkraftverket og reindriften planla jeg å styre unna innhold eller dokumenter som ikke kunne relateres direkte til dette. På den andre siden var jeg interessert i å se hvordan saken ble håndtert som helhet, for å kunne se reindriftens rolle i lys av dette. Jeg valgte derfor å systematisk gå igjennom dokumentene på nettsiden til konsesjonssaken til Storheia Vindpark i kronologisk rekkefølge, for å få et overblikk over materialet og hente ut relevant data underveis.

Etter å ha gjennomgått dette materialet valgte jeg først vekk en del dokumenter som ble publisert avslutningsvis, datert fra 2016.02.22 til 2016.12.15a. De nevnte filene består av ulike vedlegg, i tillegg til en søknad og et vedtak om en værstasjon. Konsesjonsprosessen var nesten avsluttet på dette tidspunktet, og innholdet i dokumentene kan ikke relateres direkte til reindriften. Jeg følte derfor at dette var mindre relevant for analysen min. Jeg unnlot å bruke «2007.06.21 - Orientering om at Rissa og Leksvik vindkraftverk trekkes», «2010.01.25 - Orientering om at Benkheia vindkraftverk trekkes» og «2010.06.07- Faktaark om NVEs vedtak på Fosen» da dette er korte, informative tekster som ikke er egnet for analyse. Blant fagrapportene hoppet jeg over rapporten om landskap og skyggekast, støy, ising, friluftsliv og reiseliv, jord- og skogbruk, andre

samfunnsmessige forhold og oppdatert fagrapport om naturmiljø, siden jeg ønsket å fokusere på verdsettelse av reindriften. Jeg sjekket om reindriften ble nevnt i noen av rapportene om kulturminner og kulturmiljø, inngrepsfrie naturområder i Norge og verneinteresser, eller annen arealbruk og naturressurser, men fant ikke noe relevant materiale her.

Alle dokumentene knyttet til klagegangen fra 2011.03.01 til 2016.02.15, samt søknad og vedtak om MTA- og detaljplan fra 2016.12.09 og 2017.04.07 ble raskt gjennomgått. Det hadde vært interessant å kikke nærmere på det 132 sider lange klagevedtaket til OED fra 2013, og datamateriale som var knyttet til en uenighet mellom utbygger og reindriften om MTA-planen i forhold til anleggsarbeid på vintertid. Jeg skulle gjerne brukt mer av dette materiale i analysen min, men måtte dessverre gå videre på dette tidspunktet for å rekke å analysere alle dommene fra retts sakene. Denne delen av saksbehandlingen vil derfor bli kortere redegjort for, men vil ikke bli like grundig analysert. Årsaken til prioriteringen er fokuset i problemstillingen min på hvordan saken endrer seg underveis. Etter å ha gjennomgått dokumentene knyttet til klagegangen opplever jeg at saken lukker seg på dette tidspunktet. Det er lite endringer å spore i sakens utforming fra vedtaket til endt klagegang. Jeg valgte derfor å bruke mindre tid på disse dokumentene.

Jeg har valgt å analysere «Melding – Fire vindkraftverk på Fosen», «Bakgrunn for fastsettelse av utredningsprogram», «Fastsetting av utredningsprogram», «Konsesjonssøknad», «Fagrapporten - Reindrift Fosen» og «Bakgrunn for konsesjonsvedtak», da jeg oppfatter disse dokumentene som særlig sentrale i konsesjonsprosessen til Storheia. Årsaken er at disse dokumentene i større grad bidrar til å utforme saken gjennom ulike type verdsettelse slik jeg ser det. I forhold til utredningsprogrammet manglet «Bakgrunn for fastsettelse av utredningsprogram» i filoversikten til NVE. De første høringsuttalelsene om vindkraftverket blir blant annet gjengitt her. Jeg fikk en følelse av at den manglende filen var viktig for å forstå utformingen av saken. Etter litt gravearbeid fant jeg til slutt dokumentet, som tidligere har vært publisert av NVE.

I tillegg til de nevnte dokumentene har jeg valgt å analysere dommene fra den sivile retts saken, som ble gjennomført mellom Fosen Vind og Statnett, mot driftsgruppene til Fosen Reinbeitedistrikt. Dommene er sentrale saksdokumenter i det andre saksforløpet jeg følger gjennom den norske skjønnsretten, som håndterer ekspropriasjonssaker. For å få tak i dokumentene tok jeg først kontakt med Inntrøndelag tingrett via epost, for å få innsyn i skjønnsavgjørelsen til Storheia-saken. Som resultat av at tingretten behandlet saken i to omganger fikk jeg tilsendt to PDF-filer, der den første retts saken behandlet vedtakets gyldighet, mens den andre retts saken fokuserte på erstatnings- utmålingen. Overskjønnet til Frostating lagmannsrett var tilgjengelig via lovdata.no. Dommen til Høyesterett ble publisert 11. Oktober, 14 dager før innleveringsfristen til denne oppgaven. Jeg

hadde derfor ikke mulighet til å gjøre en grundig analyse av dette dokumentet. Jeg har likevel valgt å gjøre en kortere analyse som kommenterer de viktigste momentene fra domsavgjørelsen til Høyesterett, for å komplementere analysen min.

I startfasen av prosjektet så jeg for meg at jeg også kunne analysere samspillet mellom den byråkratiske saksgangen og den offentlige responsen i form av kritisk journalistikk, men dette måtte prioriteres bort på grunn av tidsmangel. Selv om pressesakene ikke har vært et direkte analyseobjekt, har de bidratt til min forståelse av saken og vært en av flere ressurser i arbeidet med å analysere saksdokumentene.

2.3 Analytisk tilnærming

Jeg har valgt å gjøre en praksisorientert dokumentanalyse for å undersøke forskningsspørsmålene mine. Tilnærmingen innebærer en utvidet forståelse av hva dokumenter er. Tradisjonell dokumentanalyse har primært vært fokusert på de tekstlige og diskursive aspektene ved dokumentet. Praksistilnærmingen har i tillegg et blikk for det «tinglige» og materielle ved dokumentene (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 16). Basert på Kristin Asdal og Hilde Reinertsens bok om emne, har jeg valgt å nærme meg dokumentene på ulike måter som omfatter dette nye perspektivet.

Jeg har valgt å analysere de utvalgte saksdokumentene som *dokumentsteder* der ulike handlinger utspiller seg (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 17). Saksdokumentene jeg følger er fulle av forhandlinger og konflikter mellom ulike interesser, som fører til at stedet forandrer seg underveis. Stedet kan både være det enkelte dokument, eller summen av dokumenter i saksgangen jeg følger som til sammen utgjør et dokumentskapt sted (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 145). Dette fører oss videre til det analytiske perspektivet, som handler om å følge bevegelsene til dokumentet.

Dokumentbevegelser handler både om å undersøke hvordan dokumenter forflytter seg gjennom forvaltningen og rettsvesenet, mens også om hvordan virkeligheten må forflyttes inn i dokumentene. Den siste formen for forflytning krever en rekke spesifikke oversettelser som det er interessante å studere (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 152). En analyse av forflytninger og oversettelser er sentralt for å f.eks. forstå hvordan NVE, OED og de ulike rettsinstansene håndterer spørsmålet om reinen unnviker vindkraftverket eller ikke. Hvordan kan Fosen Reinbeitedistrikt lykkes med å forflytte reinens bevegelser inn i et handlekraftig dokument?

Jeg skal også undersøke hvordan saksdokumentene brukes som *verktøy* ved å se på hvordan ulike teknikker produserer ulike verdsettelse av vindkraftverket og reindriften. Teknikkene jeg skal

analysere inkluderer f.eks. tallteknologier som blir brukt i forbindelse med erstatningsutmålingen i rettsakene. Ekspert rapporten og høringsinstansen er andre verktøy eller teknologier jeg skal undersøke nærmere. Et annet element av verktøy analysen min innebærer å kaste et blikk på ekspertisen som står bak teknikkene som blir brukt. *Hvem* er det som produserer ekspert rapportene? Hvem blir valgt som sakkyndige i de ulike rettsinstansene som behandler skjønnsaken? Hva er effekten av disse valgene? Jeg vil også analysere det *retoriske* som skjer i selve teksten (Asdal & Reinertsen, 2020). Hvordan bidrar narrativet i tekstene til produksjonen av ulike verdsettelse? Hvilken rolle spiller ulike retoriske begreper i verdsettelsen av reindriften og vindkraftverket?

Overordnet vil jeg bruke de analytiske strategiene som er nevnt ovenfor til å vise hvordan dokumentene bidrar til å *etablere*- og *omforme* Storheia-saken, i løpet av saksforløpene. Fremfor å se på saksdokumentene som en nøytral beskrivelse av utbyggingen på Storheia, vil jeg i stedet undersøke hvordan dokumentene aktivt bidrar til å forme saken gjennom grepene som blir tatt i teksten (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 150). Det overordnede forskningsspørsmålet mitt er knyttet til denne saksomforming.

Proessen jeg skal beskrive tilhører to standardiserte saksforløp som er knyttet sammen i en bestemt rekkefølge: Saken må først gjennom konsesjonsbehandlingen til NVE, som har myndighet til å fatte et ekspropriasjonsvedtak. Dersom vedtaket blir fattet, skal saken behandles videre i skjønnsretten, for å fastsette en erstatning for ekspropriasjonen, dersom dette ikke er avklart med den berørte parten eller partene på forhånd. Ekspropriasjonsvedtaket kan også bestrides her. Utformingen til saksforløpene innebærer at de ulike dokumentene som skal analyseres, er produsert i en bestemt rekkefølge og tilhører en kronologisk tidslinje. Jeg har derfor valgt å strukturere analysen min kronologisk for å følge den historiske prosessen på samme måte.

2.4 Metodiske refleksjoner

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode for å undersøke forskningsspørsmålet mitt fordi det er en god fremgangsmåte når man skal undersøke menneskelige praksiser og prosesser (Hay, 2016). Aktør-nettverks teori er basert på empiriske casestudier, (Law, 2007, s. 2), så kvalitativ metode var også et naturlig valg forhold til ANT-tilnærmingen som har preget forskningsdesignet mitt.

En vanlig utfordring innenfor kvalitativ metode er kravet om etterprøvbarehet. Det er ikke mulig å gjenta en kvalitativ studie, slik man kan gjøre med en kvantitativ studie, for å sjekke validiteten til resultatene. Etterprøvbarehet handler i stedet om å sørge for en transparent forskningsprosess og korrekt bruk av referanser, som gjør det mulig å spore opp kildene i ettertid. Ved å nøye redegjøre for valgene som er gjort, tolkningsprosesser og egen posisjonaltet er det mulig for andre å vurdere

kvaliteten på forskningsarbeidet, og troverdigheten til funnene som blir presentert (Bailey et al., 1999; Hay, 2016).

Posisjonalitet handler om hvordan forskerens bakgrunn og personlige holdninger påvirker hvilken vinkel prosjektet ses ifra (Hay, 2016, s. 451). Å redegjøre for egen posisjon gjør det lettere for leseren å kritisk vurdere utformingen eller gjennomføringen av forskningen ved å være klar over eventuelle personlige vridninger, eller ubevisste former for partiskhet som kan ha preget arbeidet (Hay, 2016, s. 19). Dette er et viktig poeng ved bruk av dokumentanalyse der fortolkning spiller en stor rolle. I motsetning til det metodologiske idealet om objektivitet, kan det være en styrke å synliggjøre de subjektive aspektene, som alltid vil være til stede i fortolkningsarbeidet. En bevisstgjøring rundt egen posisjonalitet kan knyttes til begrepet kritisk refleksivitet, som betyr å analysere sin egen rolle som forsker og forskningsprosessen man er en del av (Hay, 2016, s. 34). Jeg har forsøkt å være refleksiv under arbeidet med oppgaven min og notert ned betraktninger underveis som jeg kort vil gjøre rede for her.

Jeg ble raskt klar over at jeg måtte være oppmerksom på hvordan mine egne holdninger til vindkraft og reindrift kunne påvirke oppgaven. Førsteintrykket mitt av saken var basert på nyhetsartikler som fokuserte på urettferdigheten samene var blitt utsatt for (Skårderud, 2020a, 2020b). Den første gjennomlesningen av saksdokumentene etterlot det samme inntrykket. Mitt første møte med saken kan ha bidratt til at utvalget og tolkningen av datamaterialet kan ha vært preget av å lete etter urettferdigheter ovenfor reindriften. Jeg har derfor måttet være ekstra oppmerksom på å forsøke å beskrive datamaterialet på en mer nøytral måte. I forhold til tolkningen av materialet har jeg forsøkt å forstå og beskrive verdsettelsene og saksgangen på sakens egne premisser. Fremfor å ta stilling til hva som er den riktige eller gale måten å gjøre ting på, har jeg heller forsøkt å beskrive hva som skjer i dokumentene.

Jeg har også reflektert over hvordan fagfeltet jeg trekker på preger min posisjonalitet. Utformingen av forskningsspørsmålet og tolkningen av dokumentene er naturligvis preget av tilnærminger og begreper fra STS-feltet, som politikkens teknologier og en pragmatisk tilnærming til verdsettelse. På den andre siden er STS-feltet opptatt av å gjøre empiribaserte undersøkelser av objektene som skal studeres, i forkant av det teoretiske arbeidet (Skjølvold, 2015, s. 173). Jeg valgte derfor å nesten utelukkende jobbe med det empiriske materialet i forbindelse med førsteutkastet, for å hente ut datamateriale og notere ned ideer til analysen min på en mer intuitiv måte. Ved å vente med å skrive teorikapittelet og arbeide grundigere med teoretiske konsepter til analysen kunne jeg nærme meg empirien på en mer åpen måte, der jeg ikke var bundet til å lete etter bestemte ting som skulle passe inn i de teoretiske konseptene som jeg på forhånd kunne ha bestemt meg for å bruke. Etter å ha gjennomgått saksdokumentene i kronologisk rekkefølge kunne jeg lete etter teori som matchet

empirien, skrive teorikapittelet og anvende begrepene gjennom analysearbeidet i forbindelse med omskrivninger og nye utkast. Jeg oppdaget f.eks. at verdsettingene i dokumentene spilte en større rolle i utformingen av saken enn det jeg hadde sett for meg i begynnelsen av arbeidet. Jeg oppdaget også at verdsettingene var knyttet til andre teknikker enn de jeg var klar over på forhånd. Som et resultat av dette ble verdsettinger en viktigere del av analysen min.

En annen ting jeg vil gjøre leseren oppmerksom på er hvordan oppgaven min kan gi et inntrykk av at reindriften har hatt en mer sentral rolle i saksforløpet til NVE enn det som har vært tilfelle i de originale dokumentene, fordi jeg har utelatt mange av de andre temaene som saksdokumentene skriver om for å avgrense oppgaven. Noen steder i teksten min blir dette påpekt direkte, mens i andre tilfeller har jeg forsøkt å summere innholdet i det analyserte dokumentet for å gi et riktigere inntrykk av helheten. Tolkningen av materialet, og avgrensningen i problemstillingen fører likevel til at saken skrives frem på en helt annen måte, enn hvordan saken kan fremstå gjennom de originale saksdokumentene, ved å plassere reindriften mer sentralt i fortellingen. Storheia-saken transformeres på denne måten til en ny type sak gjennom denne masteroppgaven. Den er ikke lenger den samme saken som ble håndtert av NVE eller rettsvesenet, da de originale dokumentene forteller historien om utbyggingen på en helt annen måte. Fremfor at den ene saksforståelsen er sannere enn den andre, kan man si at det eksisterer ulike parallelle varianter av Storheia-saken, som et resultat av at «hver praksis genererer sin egen materielle virkelighet» (Law, 2007, s. 13).

Med tanke på forskningsetikk har jeg i liten grad behovd å forholde meg til informert samtykke, eller konfidensielle opplysninger, siden jeg kun har analysert offentlig publiserte dokumenter. Unntaket er skjønnsavgjørelsene fra Inntrøndelag tingrett, som ikke var publisert tidligere. For å sørge for at disse dokumentene ble håndtert på riktig måte, har jeg tatt kontakt med Inntrøndelag tingrett, der jeg fikk bekreftet at «avgjørelsene har ingen begrensninger i adgangen til offentlig gjengivelse». Skjønnsavgjørelsene er opplastet som eksterne vedlegg til oppgaven.

Når det gjelder å bruke dokumentene som empirisk data har det vært viktig å behandle tekstene med respekt, da dokumentene er statiske og ikke kan svare for seg ved eventuelle feiltolkninger eller feilsiteringer. Jeg har forsøkt å ta hensyn til dette ved å gjøre et grundig arbeid når det kommer til referering og korrekte siteringer. God referanseskikk er også knyttet til kravet om etterprøvbarhet og kvalitetskontroll av akademiske tekster (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 217). Det er viktig å tydeliggjøre hva som er egne tolkninger av teksten, og hva som er direkte sitater. Jeg har også hatt fokus på å unngå å spekulere i faktum, ved å forankre analysen i det empiriske materialet.

3 Teori

Jeg vil i dette kapittelet beskrive teorien som oppgaven skal bygge på. Den første delen vil gi en kort introduksjon til bakgrunns litteraturen. Jeg vil begynne med å beskrive feltet og retningen til oppgaven, som tilhører Vitenskaps- og teknologistudier (STS) og kan knyttes til empiriske studier av politikk. Deretter vil jeg beskrive noen hovedtrekk ved aktør-nettverksteori og Michel Foucaults tilnærming til styringspraksiser, som utgjør det teoretiske grunnlaget for de empiriske politikkstudiene. Jeg har brukt tilnærmingene som underliggende konsepter i forhold til arbeidet med oppgaven, men vil ikke trekke direkte på denne teorien i analysen min. Resten av teori-kapittelet vil beskrive teorien som analysen skal trekke på. Jeg vil her gjøre rede for studier av saksdannelser, verdsettelse og ekspertise ved å beskrive begreper og analytiske tilnærminger fra et utvalg av tekster. Jeg har også valgt å beskrive et utvalg av empiriske eksempler fra teorien som er valgt ut, i tilfellene der disse kan være relevante for analysen min.

3.1 Oppgavens plassering i STS-feltet

Oppgaven bygger på Vitenskaps- og Teknologistudier (STS) som er et tverrfaglig felt med fokus på empiriske, prosessorienterte analyser av vitenskap, teknologi og politikk i praksis (Sismondo, 2010). STS-feltet er opptatt av å utforske det Bruno Latour kaller for *Technoscience*. Begrepet fremmer hvordan vitenskapen er vevd sammen med samfunnsstrukturene og ideene som omslutter den. Det finnes ingen tydelige grenser mellom teknologi, kultur, vitenskap eller politikk, skriver Ingunn Moser, Brita Brenna og Kristin Asdal om STS-feltets historie i antologien *Technoscience*. Oppfordringen er i stedet å følge aktørene slik Latour gjorde, og studere hvordan virkeligheter skrives frem gjennom ulike praksiser og materialiteter (Asdal et al., 2007, s. 8, sitert i eget arbeid, 2021, s. 2).

3.1.1 Empiriske studier av politikk

Spørsmålet om hvordan Storheia-saken etableres og omformes, i løpet av de ulike saksforløpene, kan knyttes til en nyere retning innenfor STS, som fokuserer på empiriske studier av politikk. Hvordan blir en sak politisk og hvilken rolle spiller vitenskapen i disse prosessene? Forskere innenfor STS-feltet har undersøkt politikken som en form for praksis som utøves gjennom en rekke materielle arrangementer og tekniske objekter. Ambisjonen er finne nye måter å studere innholdet i politikken og administrasjonen på ved å kombinere teknologi- og vitenskapstudier (STS) og aktør-nettverksteori (ANT) med Foucaults litteratur om styringsmentaliteter (Asdal et al., 2007, s. 44).

3.1.2 Aktør-nettverksteori

John Law beskriver aktør-nettverksteori som en rekke materiell-semiotiske verktøy som kan brukes analytisk for å forstå hvordan alt vi omgir oss med er en effekt av intrikate, relasjonelle nettverk mellom ulike aktører. Målet er å utforske nettverkene gjennom empiriske studier av praksisene som holder nettverkene sammen. Fremfor å være en teori som skal forklare hvorfor noe skjer, er tilnærmingen et forsøk på å beskrive hvordan relasjonene på ulike måter oppstår og ordnes, eller feiler med å gjøre dette (Law, 2007, s. 2). Retningen er spesielt opptatt av relasjonene som oppstår mellom det sosiale, og det tekniske eller materielle (Law, 2007, s. 8-9). Law trekker frem ulike begreper som kan brukes for å beskrive de relasjonelle nettverkene:

Oversettelser kan handle om å flytte på begreper, lage koblinger mellom et begrep og andre objekter, eller omforme begrepet for å kunne lage nye koblinger (Law, 2007, s. 5).

Ordningsformer (Modes of ordering) kan ifølge Law knyttes til Foucaults begrep om *minidiskurser*. Begrepet handler om hvordan diskurser definerer en rekke mulighetsvilkår som gjør at noen former for relasjonelle nettverk er lettere å sette sammen, mens andre konfigurasjoner blir vanskeligere eller umulige å gjennomføre (Law, 2007, s. 10). Byråkratiet er et eksempel på dette, der en standardisert saksgang legger sterke føringer for hvordan det relasjonelle nettverket kan arrangeres

Fremførelser (Enactment) er knyttet til material semiotikkens fokus på det *performative*. Begrepet brukes for å beskrive hvordan sosiale praksiser kan generere virkeligheter (Mol, 2002 sitert i Law, 2007, s. 13). Law understreker viktigheten av å skille begrepet fra sosiale konstruksjoner (Law, 2007, s. 13). Jeg har valgt å oversette *enactment* til *fremførelser* fordi jeg føler ordet beskriver det som utspiller seg mellom aktørene i det relasjonelle nettverket.

Til slutt påpeker Law hvordan ANT utforsker to filosofiske konsepter. På den ene siden utforsker materiell semiotikken det ontologiske, ved å studere hvordan ulike virkeligheter utspiller seg. På den andre siden er retningen knyttet til det epistemologiske, gjennom beskrivelser av ulike former for kunnskapsproduksjon (Law, 2007, s. 15).

3.1.3 Styringspraksiser

Jeg vil ta utgangspunkt i en av regjeringsforelesningene til Michel Foucault for å redegjøre for Foucaults tilnærming til styringspraksiser. Aktør-nettverks teori og Foucault sin tilnærming til styringspraksiser er et viktig teoretisk grunnlag for de empiriske politikkstudiene. Jeg vil derfor forsøke å trekke koblinger mellom Foucault og John Laws beskrivelse av materielle semiotikk, som er gjengitt ovenfor, for å forsøke å vise sammenhengen mellom disse.

For å forstå staten må man undersøke de generelle regjeringsteknikkene, argumenterer Foucault (2002, s. 70). Regjeringen beskrives som summen av institusjoner, prosedyrer, teknikker og taktikker som bidrar til å ordne tingene på bestemte måter for å oppnå spesifikke mål. Teknikkene inkluderer en rekke styringsapparater og spesifikke styringsinstrumenter som ble utviklet til dette formålet (Foucault, 2002, s. 55, 68, 71). Styring forstås på denne måten som ulike praksiser, der de materielle og tekniske objektene spiller en viktig rolle. Samtidig består regjeringen av ulike former for kunnskapsproduksjon: «analysene, refleksjonene, overslagene» og «utviklingen av en hel rekke vitener» (Foucault, 2002, s. 68). Overslagene og analysene kan f.eks. dreie seg om beregninger eller kalkulasjoner som kan knyttes til ulike verdsettelsespraksiser, mens utviklingen av «vitener» kan knyttes til produksjonen av vitenskapelige rapporter som legges til grunn for politiske beslutninger.

Beskrivelsen av styringspraksiser har likheter med den materielle semiotiske tilnærmingen til det ontologiske der de ulike praksisene og virkelighetene som utspiller seg, ses i sammenheng med det epistemologiske i form av kunnskapsproduksjonen som påvirker de ulike praksisene. På samme måte som materielle-semiotikken er Foucault også opptatt av det relasjonelle nettverket, der det materielle og sosiale må håndteres samtidig: Styring handler ikke om å etablere en motsetning mellom tingene og menneskene, men å forholde seg til et kompleks av mennesker og ting, slik de fremstår i sine gjensidige forbindelser, skriver Foucault (2002, s. 51-52).

Økonomiens rolle i politikken fremheves ved å beskrive hvordan økonomifaget vokste frem gjennom utviklingen av styringsvitenskapen. Den politiske økonomien knyttes til ny form for styringstaktikk: Ved å påvirke folkets individuelle interesser, kan befolkningen styres på indirekte måter (Foucault, 2002, s. 64). Staten kan på denne måten styres gjennom «instrumentaliseringen av økonomisk viten» (Foucault, 2002, s. 70). Foucaults beskrivelser av økonomiens rolle i politikken kan kobles til verdsettelsesstudier som f.eks. studerer bruken av markedsinstrumenter i forvaltningen eller rettsvesenet (Fourcade, 2011; Muniesa et al., 2007) eller Asdals analyse av tallteknologiers rolle i forhold til saksdannelser (Asdal, 2011a, 2011c).

3.2 Saksdannelser

Studier av saksdannelser bygger på aktør-nettverksteori og forstår demokratiske prosesser som en prosess som er knyttet til saksdannelser (Marres, 2004, s. 127). Prosessene kan handle om hvordan politiske saker vokser frem, etableres og omformes gjennom ulike praksiser. Noortjes Marres har undersøkt hvordan saksdannelser kan oppstå utenfor de politiske institusjonene og argumenterer for at en offentlige debatt rundt vitenskap og teknologi kan bidra til artikuleringen og defineringen av problematiske saker (Marres, 2007, s. 762). Dette er prosesser som kan føre til at de politiske

sakene blir synliggjort og satt på den politiske agendaen (Habermas, 2001 [1998]: 111; Dryzek, 2000: 131 sitert i Marres, 2007, s. 761). Tilnærmingen er opptatt av å oppløse et skille mellom de epistemologiske prosessene rundt kunnskapsproduksjonen og de politiske prosessene rundt politikkkutformingene (Marres, 2007, s. 762). Studier av saksdannelser er derfor også opptatt av å undersøke prosessene som knyttes til etableringen av kunnskapsgrunnlaget, som legges til grunn for de politiske beslutningene eller preger saksutformingene på andre måter.

Asdal har undersøkt hvordan saksdannelser kan oppstå gjennom tradisjonelle institusjonelle praksiser. Det byråkratiske arbeidet handler ikke bare om å forstå og håndtere sakene de får tildelt: arbeidet gjør det også mulig å *utforme* eller *modifisere* sakene, argumenterer Asdal (Asdal & Hobæk, 2020, s. 255). Tilnærmingen har et særlig fokus på hvordan de byråkratiske- og institusjonelle *prosedyrene* er sentrale for utformingene av politiske saker. Dette inkluderer også undersøkelser av *materialet* som prosedyrene bygger på (Asdal & Hobæk, 2020), Materialet kan f.eks. referere til kunnskapsgrunnlaget i form av rapporter eller utredninger, eller saksdokumentene som til sammen utgjør en byråkratisk prosedyre.

Saksdannelser kan også handle om hvordan en sak kan åpnes eller lukkes for offentligheten. Marres er opptatt av hvordan problematiske saker kan oppstå gjennom et offentlig engasjement, der de berørte partene knyttes til saken (Marres 2005 sitert i Asdal, 2015b, s. 75). Men det motsatte kan også være tilfelle. Asdal argumenterer for at det kan være vell så interessant å undersøke hva som gjøre noe til en *ikke-sak*, som blir håndtert av sakkyndige og ekskluderer de berørte partene (Asdal, 2015b, s. 75). Ved å studere de politiske prosessene kan man undersøke hvordan en sak kan modifiseres og transformeres fra en kontrovers til en ikke-sak, eller fra en ikke-sak til en kontrovers (Asdal, 2015b, s. 88).

3.2.1 Politikkens teknologier

Det modifierende arbeidet som Asdal knytter til saksdannelsene, kan utføres gjennom politikkens teknologier. Begrepet viser til de tekniske, administrative og vitenskapelige praksisene som bidrar til å forme politikkens saker og innhold. Asdal nevner laboratoriet, politikkens tekster, tallteknologier, naturvitenskap, høringsinstansen og markedet som eksempler på politikkens teknologier (Asdal, 2011c). Asdal viser hvordan f.eks. tallteknologier gjør et sentralt arbeid med å omforme naturen til kvantifiserbare, og dermed politisk håndterbare størrelser (Asdal, 2011c, s. 17). Begrepet synliggjør også hvordan den sentraliserte, tradisjonelle politikkkutøvelsen og de politiske sakene forbindes med aktører utenfor det politiske systemet og hvilke effekter dette kan skape. Asdal ser på politikken «som et møtepunkt der sosiale bevegelser interagerer med teknikker for

styring» og oppfordrer oss til å undersøke disse møtepunktene og samspillet som kan oppstå mellom forvaltningsapparatet, offentligheten og de ulike formene for vitenskapelig ekspertise (Asdal, 2011c, s. 135-136)

3.2.2 Co-produserte kontekster

En annen tilnærming til saksdannelser ser på politiske saker som et resultat av at ulike strømmer i det politiske maskineriet som blir koblet sammen. John Kingdon beskriver det politiske systemet som tre type prosess-strømmer: en strøm av problemer som trenger løsninger, en strøm av politiske vedtak som iverksettes som løsninger, og en strøm av politiske prosesser som utgjør viljen til å iverksette vedtakene. Politiske endringer oppstår når problemstrømmen kobles med vedtaksstrømmen og den politiske viljen til å gjennomføre vedtaket. Aktører som politikere, lobbyister eller interessegrupper spiller en viktig rolle i sammenkoblingen av strømmene, i kombinasjon med timingen og konteksten. Konteksten blir av Kingdon ansett å være en ekstern variabel (Kingdon 2003, s. 165 sitert i Hermansen, 2015, s. 933).

Erlend Hermansen argumenterer for en utvidelse av perspektivet til Kingdon, ved å vise hvordan konteksten kan co-produseres for å muliggjøre spesifikke sammenkoblinger av de politiske strømmene som Kingdon beskriver. Hermansen trekker frem eksempler som viser hvordan aktører og organisasjoner som fremmet REDD+ initiativet på aktive måte redefinerte problemet med bevaring av regnskogen som et bidrag til en løsning på klimaproblemene. Hermansen argumenterer for at sammenkoblingen av sakene gjorde det enklere å få gjennomslag for det politiske vedtaket som ble fremmet (Hermansen, 2015, s. 934). Asdal argumenterer for at konteksten ikke bør håndteres som en ekstern variabel. Konteksten er derimot sosialt konstruert og bør ses på som en integrert del av den relevante teksten og situasjonen som utgjør saken det er snakk om (Asdal 2012, s. 379 sitert i Hermansen, 2015, s. 935). Samtidig påpeker Hermansen at konteksten som ble produsert i regnskog-eksempelet må ses i lys av den eksterne, internasjonale konteksten på det aktuelle tidspunktet. Miljøsaken befant seg høyt oppe på den politiske agendaen av ulike årsaker (Hermansen, 2015, s. 941). Økende frykt for klimaproblemene hadde skapt et politisk handlingspress som bidro til å åpne et mulighetsrom for nye, mer radikale klimavedtak (Hermansen, 2015, s. 944).

3.2.3 Saksomformende dokumenter

Asdal og Helge Jordheim viser hvordan dokumenter sirkulerer og har evnen til å endre og transformere virkeligheter, samtidig som tekstene selv blir modifisert (Asdal & Jordheim, 2018, s. 56). Tekster er på denne måten mobile objekter, som samtidig kan være mobiliserende i form av å

skape effekter og endringer. Tilnærmingen fremmer et fokus på tekstenes mobilitet, materialitet og performativet. Det er et forsøk på å se hva tekstene *gjør*, fremfor hva de sier at de gjør, gjennom studier av tekstens bevegelser, modifiseringer og transformeringer (Asdal & Jordheim, 2018, s. 74).

Dokumenter kan transformere utformingen av en politisk sak på ulike måter, argumenter Asdal. Teksten kan f.eks. utøve kontroll over situasjonen, ved å etablere saken og definere den relevante situasjonen. (Asdal, 2015b, s. 76-77). Dokumenter kan også bidra til å avdramatisere kontroverser, gjennom retoriske strategier og valg av kontekst. Asdal bruker en forurensningssak i forbindelse med et aluminiumsverk i Årdal for å eksemplifisere hvordan dette kan bli gjort i praksis (Asdal, 2015b, s. 77). Det modifiserende arbeidet dreier seg ofte om å koble eller frakoble ulike aktører, begreper eller objekter til saken. Dette skjer ved at noe blir definert som relevant i teksten, mens andre ting blir utelatt. Asdal påpeker at det ofte er direkte berørte parter som skrives ut av saksdokumentene (2015b, s. 83-84).

Det modifiserende arbeidet kan også bidra til å gjøre objektene regjerlige, argumenterer Asdal. Gjennom empiriske eksempler viser Asdal hvordan konsesjonsprosessen fører til at de negative effektene som oppstår i forbindelse med aluminiumsverket i Årdal blir navngitt og kvantifisert på ulike måter. Disse oversettelsene er sentrale for å kunne styre, redusere eller fjerne forurensningen. Grunnet for å gripe inn er avhengig av at det etableres årsakssammenhenger. Dette skjer ofte gjennom dokumentarbeid som kan synliggjøre at skaden kommer fra fabrikken, ved å f.eks. klassifisere og navngi objektene. Asdal påpeker at dokumentenes betydning og gjennomslagskraft kan være avhengig av hvordan tekstene blir knyttet til det politiske maskineriet (Asdal, 2015b, s. 85-86). Jeg vil bruke uttrykket *å modifisere* i analysen min for å beskrive disse små grepene som blir gjort i en tekst, som bidrar til å gradvis omforme saken og skrive frem ulike objekter på bestemte måter, gjennom ulike koblinger eller frakoblinger.

3.2.4 Deltakelsesteknologier

Asdal skriver om høringsinstansen som et eksempel på en av politikkens mest sentrale teknologier. Høringer er en integrert del av det norske demokratiet, der målet er å inkludere de berørte partene i beslutningsprosessen. Prosedyren kan derfor fungere som en politisk deltakelsesteknologi som kan muliggjøre offentlighet og deltakelse på andre måter enn f.eks. valgdeltakelse og organisasjonsdemokrati. Å undersøke høringsinstansen kan gi oss en bedre forståelse av hvordan politikken utformes (Asdal, 2011c, s. 107-108). Asdal argumenterer for at saken kan endre seg gjennom slike møtepunkter mellom ekspertise, publikum og politiske institusjoner. Men deltakelsesteknologier trenger ikke nødvendigvis å ha denne effekten på sakene som blir håndtert.

Casper Bruun Jensen peker på flere utfordringer ved bruken av konsensuskonferanser i Danmark (Jensen, 2005, s. 222), som har visse likheter med den norske høringsinstansen. Utfordringene gjelder spesielt for prosjekter som er definert som teknisk komplekse, der det anses som nødvendig at en ekspertgruppe på forhånd utformer en problemkatalog som skal gi en introduksjon til saken, som inneholder definerte problemer og forslag på løsninger. Katalogen er den primære fasilitatoren som styrer interaksjonen mellom ekspertene og lekfolkene (Jensen, 2005, s. 225-226). Jensen påpeker at temaer og definerte problemer forblir overraskende stabile gjennom prosessen. Dette kan tyde på at utformingen til prosedyren gjør det krevende å redefinere nye rammer for prosjektet (Jensen, 2005, s. 232). Læringsprosessen skal i prinsippet være gjensidig, men Jensen mener prosessen har asymmetriske trekk siden problemkatalogen gjør at lekfolkene er langt mer avhengige av ekspertene, enn det motsatte (Jensen, 2005, s. 230). Det ikke er tilstrekkelig at prosedyren sørger for at flere perspektiver blir representert, argumenterer Jensen. Innspillene fra konsensuskonferansen må også bli tatt på alvor, dersom prosedyren skal bidra til økt deltakelse og demokrati (Jensen, 2005, s. 233).

Callon har et lignende tilnærming og argumenterer for at det sentrale er om de politiske prosedyrene gjør det mulig for lekfolk å påvirke de politiske beslutningene (Callon et al., 2011, s. 5). Ideen om at vitenskapelige- og tekniske spørsmål er for komplekse for lekfolk å håndtere, kan stå i veien for dette (Callon et al., 2011, s. 6). Fremfor å bruke prosedyrer som primært konsulterer lekfolk, etterspør Callon nye prosedyrer som også involverer lekfolk i kunnskapsproduksjonen som ligger til grunn for de politiske beslutningene (Callon et al., 2011, s. 7).

3.3 Verdssettelse

Verdssettelsesstudier er en akademisk retning som undersøker konteksten rundt, og effekten av ulike verdssettelsespraksiser. Verdssettelsesstudier ser på verdssettelse som en aktiv handling som *produserer* verdi, fremfor å *avdekke* verdien til et bestemt objekt. Det analytiske skiftet fra verdier til verdssettelse kalles en pragmatisk tilnærming til verdssettelse og ble introdusert av John Dewey. Fabian Muniesa skriver i sin tolkning av Dewey at verdi tradisjonelt har vært preget av to binære virkelighetsoppfatninger. Verdi kan enten ses på som en sosial konstruksjon, der objektets verdi tilsvarer verdien det antas at objektet har. Den antatte verdien kan f.eks. være et resultat av ulike finansielle verdssettelse eller den reelle markedsprisen til et objekt. På den andre siden eksisterer det en oppfatning om at objekter har en *iboende* verdi, som f.eks. kan være basert på mer standardiserte egenskaper ved objektet som f.eks. produksjonsform eller produksjonskostnader (Muniesa, 2011, s. 24 sitert i eget arbeid, 2021, s. 3). Dewey argumenterer i stedet for en pragmatisk tilnærming der verdien til en gjenstand først og fremst er praktisk. Verdssettelse har en praktisk

verdi fordi de ofte blir brukt i beslutningsprosesser. Verdien til ulike objekter må ofte sammenlignes når ulike alternativer skal vurderes. Å sette priser på objektene kan være en praktisk måte å gjøre dette på. Prissetting innebærer en form for vurdering av objektet som kan være påvirket av personlige preferanser. Den praktiske tilnærmingen har et fokus på de ulike aktivitetene, prosessene eller praksisene som kan knyttes til verdsettelse. (Muniesa, 2011, s. 25-26 sitert i eget arbeid, 2021, s. 3).

3.3.1 Performativitet

Muniesa påpeker hvordan Deweys forståelse av verdsettelse er performativ, i form av at verdsettelsen gjør noe med objektet som blir verdsatt. Verdien til objektet endres etter verdsettelsen, og vil påvirkes av aspekter som hvordan verdsettelsen blir gjort, hvem som har utført den, eller hva som er formålet med verdsettelsen (Muniesa, 2011, s. 28). Markedsinstrumenter kan være et eksempel på dette, der f.eks. økonomisk kunnskap kan ha performative kvaliteter (Muniesa et al., 2007, s. 1). Asdal trekker frem det samme aspektet i forbindelse med økonomiens rolle i politikken. Regnskapssystemer og tall er sentralt for myndighetene, men tallene reflekterer ikke bare virkeligheten de er ment til å beskrive, de kan også bidra til å omforme virkeligheten som beskrives, skriver Asdal (Asdal, 2011a, s. 2). Det samme kan sies om dokumentarbeid: dokumentene kan gjennom ulike retoriske grep endre hvordan virkeligheten fremstår gjennom tekstene (Asdal, 2015b, s. 74). Konseptet kan ses på som en avvisning av ideen om språket som et nøytralt, transparent verktøy (Asdal et al., 2007, s. 9).

3.3.2 Kalkulasjonspraksiser

Verdsettelsesstudier inkluderer studier av markeder, markedsinstrumenter og kalkulasjonspraksiser. Undersøkelsene viser hvordan økonomiske ting må *gjøres kalkulerbare* gjennom spesifikke beregninger og språklige omforminger (Muniesa et al., 2007, s. 1). Dette kan være en del av en økonomiserende prosess, der man etablerer ulike verdsettelsesnettverk for å kunne prise ulike objekter, eller omforme objektene til sammenlignbare størrelser innenfor konstruerte kategorier for å lettere kunne vurdere objektene som skal håndteres. Prosessene inkluderer en rekke oversettelser og involverer ofte en form for abstraksjon, der egenskaper ved tingen blir trukket fra eller trukket frem på bestemte måter. Abstraksjonen kan bidra til å transportere objektet til det Muniesa har valgt å kalle et *kalkulativt rom* (Muniesa et al., 2007, s. 3).

Asdal viser hvordan saksdokumenter kan skape et slikt abstrakt, kalkulativt rom. Ved å vise til empiriske eksempler fra håndteringen av et aluminiumsverk i Årdal, ser vi hvordan de negative virkningene fra verket ble plassert i et separat, abstrakt sted utenfor fabrikkens, som ble konstruert

gjennom en ekspertrapport (Asdal, 2011a, s. 6). Forurensningen blir på denne måten gjort til en eksternalitet. Det kalkulative rommet kan knyttes til et relasjonelt rom, som utgjør konteksten til kalkuleringspraksisen, ifølge Asdal. I Årdal-eksempelet er det relasjonelle rommet knyttet til narrativet som etableres rundt fabrikkene, der aluminiumsverket kobles til eksportinntekter, arbeidsplasser, den nasjonale økonomien til Norge og visjoner om et fremgangsrikt sosialdemokrati. (2011a, s. 7).

Tallteknologier er et sentralt styringsverktøy for byråkratiet, skriver Theodore Porter. Kvantifisering er en egen form for retorikk som kan brukes for å kommunisere forskningsfunn på en effektiv måte. Porter skriver at selv om matematikken er et strukturelt språk, er det ikke et nøytralt språk. Standardisering og kvantifisering utelater en rekke ting, som er knyttet til de mer komplekse eller obskure tingene som finnes bak tallene (1992, s. 643, 645). Verdsettelsesstudier er opptatt av å synliggjøre disse tingene som skjuler seg bak tallene, og vise hvordan kalkulasjonspraksiser f.eks. kan være preget av mennesker eller politikk. Callon og Koray Çalışkan argumenterer for at mennesker aktivt bidrar til å attribuere verdier. Prosessene kan også involvere et politisk aspekt, siden verdsettelse ofte er et uttrykk for- og et forsøk på å bevare spesifikke interesser (Çalışkan & Callon, 2009, s. 388-389).

3.3.3 Verdsettende innovasjonsdokumenter

Asdal viser hvordan innovasjonsdokumenter kan fungere som verdsettingsagenter, gjennom en analyse av et strategidokument om norsk oppdrettstorsk. Eksemplene viser hvordan et slikt type dokument kan brukes for å verdsette og time objektene som håndteres i teksten (Asdal, 2015a, s. 169). Teksten beskriver hvordan verdsettingsprosessen rundt oppdrettstorsken inkluderer konstruksjonen av beslektede verdier som skapes ved å koble oppdrettstorsken til den allerede verdsette torsk som fiskes på sjøen. Dette kan skje gjennom ulike narrative prosesser som kobler dagens praksiser med historiske praksiser (Asdal, 2015a, s. 174). Teksten visualiserer fremtidige verdier i form av fremtidig profitt. Norge fremføres som et verdifullt sted å produsere disse verdiene, ved å vise til gode naturgitte forhold, riktige kompetanse, tilgjengelig teknologi og god timing (Asdal, 2015a, s. 176). Dokumentet mobiliserer aktører og ressurser som kan hjelpe prosjektet med å overkomme ulike hindringer og flaskehals underveis (Asdal, 2015a, s. 177). Narrativet styrkes gjennom repetisjon, der den samme fortellingen publiseres over flere år. Repetisjonen bidrar til å holde aktørene samlet rundt prosjektet og opprettholder visualiseringen av de fremtidige verdiene (Asdal, 2015a, s. 177). Dokumentet co-modifiseres underveis, for å tilpasse seg nye behov og uforutsette problemer. Asdal kaller denne prosessen for timing og re-timing av saken eller objektene som omtales (Asdal, 2015a, s. 177).

3.3.4 Performative forretningsmodeller

Forretningsmodeller kan ses på som et kalkulerende- og historiefortellende instrument som skriver frem eksistensen til prosjektet, argumenterer Liliana Doganova and Marie Eyquem-Renault (2009, s. 1560). Tilnærmingen er pragmatisk med et fokus på materialiteten og bruken til forretningsmodeller som markedsinstrumenter (Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1559). Forretningsmodellene er prospektive i form av å visualisere prosjektets fremtidige verdiskapning, skriver Doganova og Renault (2009, s. 1560). Innholdet i modellene er en blanding av historiefortelling og kalkuleringer, der historien er drevet frem av tall (Magretta, 2002, s. 4–5 sitert i Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1562). Narrativet følger en klassisk oppbygging ved å beskrive nåværende status og en ønsket handling eller hendelse som skal føre til et bestemt sluttresultat. Tilnærmingen ser etter hvilke enheter som kobles sammen eller frakobles gjennom forretningsmodellen, for å peke på effekten av de ulike sammenkoblingene eller fraværet av disse (Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1562). Doganova og Renault skriver om hvordan forretningsmodellen gjennomgår en serie av prøvelser som inkluderer ulike aktører, og kan føre til endringer eller tilpasninger underveis. Forretningsmodellen blir mer og mer virkelig (Latour, 1987, 1988, sitert i Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1568) i løpet av denne prosessen. Målet er å mobilisere tredjeparter gjennom bevisføring, overtalelser og andre retoriske strategier. Forretningsmodeller er på denne måten en performativ fremførelse (Stark and Paravel, 2008, sitert i Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1568) av prosjektet til et publikum, som gradvis skriver frem prosjektets eksistens (Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1568).

3.3.5 Finansialisering

Å verdsette noe inkluderer en rekke ulike operasjoner, i følge Eve Chiapello. Først må man identifisere og velge ut hvilke objekter som skal regnes med. Deretter må verdien vurderes ut ifra et valgt rammeverk, ved hjelp at ulike teknikker. Antakelsene om hva som teller vil være avhengig av hvem som gjør verdsettelsen, og hvem verdsettelsen blir gjort for. Det er derfor bekymringsverdig at finansielle verdsettelsesmetoder i økende grad dominerer over andre former for verdsettelse i en rekke sosiale settinger, argumenter Chiapello. Argumentet er basert på en analyse av tre ulike finansielle verdsettelsesmetoder: utregning av nåverdi, sannsynlighetsbaserte estimater og markedspriser (Chiapello, 2015, s. 13, 16-17 sitert i eget arbeid, 2021, s. 5)

Analysen peker på ulike antakelser som ligger til grunn for kalkuleringsmodellene og ser på hvilke effekter disse kan ha. Å kalkulere en nåverdi fører f.eks. til at fremtidig inntjening blir ansett som mindre verdt enn kortsiktig inntjening, siden inntekter i fremtiden blir nedskrevet gjennom en

diskonteringsrente som er relativt tilfeldig bestemt. Ulike diskonteringsrenter vil gi store variasjoner i resultatet. Teknikken fører til at verdsettelsene blir vurdert ut ifra investorens synspunkt, da metoden ble konstruert for å sammenligne ulike investeringsmuligheter. Chiapello analyserer også kalkuleringer som baserer seg på markedspriser. Markedspriser blir ofte regnet som det beste estimatet på den «ekte verdien til en vare». Antakelsen baserer seg på teorier om markedseffektivitet og kan føre til at andre systemer for verdsettelse blir nedvurdert (Chiapello, 2015, s. 18-19 sitert i eget arbeid, 2021, s. 5).

3.3.6 Verdsettelse av immaterielle verdier

Marion Fourcade presenterer et interessant rammeverk for å analysere verdsettelse av immaterielle verdier i artikkelen «Cents and Sensibility». Det er vanskelig å kalkulere verdien til immaterielle objekter, da verdiene ofte opererer utenfor det tradisjonelle, økonomiske markedet. For å analysere hvordan dette har blitt gjort i praksis har Fourcade sett på hvordan to bestemte naturområder i USA og Frankrike ble verdsatt under juridiske erstatningssaker etter omfattende oljeutslipp. Hvorfor ble en økonomisk form for verdsettelse valgt til dette formålet? (Fourcade, 2011, sitert i eget arbeid, 2021, s. 4)

Fourcade argumenterer for at praksisen springer ut fra kulturelle og institusjonelle betingelser. De institusjonelle forholdene knyttes til økende bruk av kvantifisering som styringsverktøy i den offentlige administrasjonen (Fourcade, 2011, s. 1732). Rettsvesenet praktiserer også økonomiske verdsettelse i form av erstatningsutmålinger eller bøtelegging, der ulike eksterne, fagekspert involveres for å fastsette størrelsen på disse. I forhold til kulturelle forhold beskriver Fourcade hvordan ulike forståelser av naturen påvirker verdsettelsene. Er det snakk om den ville og uberørte naturen, en form for kulturhistorisk natur som er formet gjennom jordbruk, eller naturen som råvare- og energikilde? Forståelsen av naturen kan i neste omgang knyttes til ulike verdisystemer, i forhold *hva* det er som skal verdsettes. Er det en «iboende» egenverdi for planter og dyr? Er det rekreasjonelle verdier for mennesker eller økonomiske bruksverdier for f.eks. industrien? Eller er det snakk om symbolske verdier som f.eks. kan knyttes til en nasjonal identitet? (Fourcade, 2011, sitert i eget arbeid, 2021, s. 4).

Fourcade undersøker i neste omgang hvordan verdsettelsen blir gjort, i form av konkrete finansielle teknikker. Natursaken må først forbindes med et juridisk grunnlag. Det finnes ulike nasjonale tradisjoner for hvordan dette gjøres. Deretter må erstatningstapet kalkuleres (Fourcade, 2011, sitert i eget arbeid, 2021, s. 4). Fourcade skisserer ulike typer av tap som kan erstattes juridisk. Det kan være direkte økonomiske tap, tap av bruksverdi uten markedsverdi, eller tap som verken er knyttet til markedsverdi eller direkte bruksverdi for mennesker. Sistnevnte kan f.eks. gjelde tapet av

habitatet til ville dyr (Fourcade, 2011, s. 1752 sitert i eget arbeid, 2021, s. 4). Det finnes ulike måter å kalkulere tapene på. Man kan forsøke å regne ut restaureringskostnaden til hendelsen. Man kan gjennomføre en betinget verdivurdering der man forsøker å komme frem til beløpet som den definerte gruppen er villig til å betale for å unngå- eller akseptere straffehendelsen (Fourcade, 2011, sitert i eget arbeid, 2021, s. 4). Dette innebærer en aggregering av individuelle preferanser, der man konstruerer et hypotetisk marked i mangel av et reelt marked (Fourcade, 2011, s. 1761). Dersom dette skal gjennomføres, må man også definere hvilke preferanser som skal regnes med. Er det f.eks. preferansene til hele nasjonen, eller en mer lokal gruppe som er direkte berørt? (Fourcade, 2011, sitert i eget arbeid, 2021, s. 4). Kalkuleringspraksisene viser hvordan økonomene har en unik posisjon i det juridiske systemet, i følge Fourcade (2011, s. 1764).

3.4 Ekspertise

Kampen om kunnskapen er et tema som har preget begge saksgangene til Storheia Vindpark. Ved hjelp av ulike teknikker kjemper aktørene om å etablere konkurrerende kunnskapsgrunnlag som fører saken i ulike retninger. Jeg ønsker derfor å redegjøre for ulike tilnærminger til ekspertmakt, som kan bidra til å belyse denne dimensjonen av Storheia-saken.

3.4.1 Lokal kunnskap versus ekstern kunnskap

Brian Wynne skriver om den epistemologiske statusen til lekfolks *lokale kunnskap*, i forhold til den *eksterne kunnskapen* som produseres av eksperter (Wynne, 1992, s. 281). Wynne argumenterer for at troverdigheten til kunnskapen er en funksjon av det sosiale nettverket som aktørene identifiserer seg med (Wynne, 1992, s. 283). Argumentene er basert på et casestudie som undersøker den politiske håndteringen av radioaktive utslipp, i et område med sauedrift i Cumbria i etterkant av Tsjernobyl-ulykken. Wynne undersøker hvordan vitenskapsmenn forsøkte å etablere et kunnskapsgrunnlag gjennom ulike vitenskapelige undersøkelser, for å håndtere utslippene og utforme tiltak. Han undersøker også hvordan denne prosessen ble oppfattet av de lokale sauebøndene. Wynne referer til ulike eksempler som viser at sauebøndene hadde liten tillit til myndighetenes håndtering av saken, og de vitenskapelige rapportene som ble produsert i regi av myndighetene. Wynne mener at den manglende tilliten kan være et resultat av bøndenes tidligere relasjon med Storbritannia, som historisk sett hadde vært preget av mistillit og fremmedgjøring (Wynne, 1992, s. 291, 295). Wynne beskriver også hvordan håndteringen av de radioaktive utslippene innebar omfattende sosial kontroll og reorganisering av saueholdet, som frarøvet bøndene for sentrale aspekter ved driften, som var knyttet til deres sosiale identitet. Omfanget av inngrepet ble i liten grad anerkjent av eksterne eksperter og byråkrater. Wynne argumenterer for at

et inngrep av denne typen krever at den vitenskapelige forståelsen må integreres med den lokale kunnskapen om metodene og beslutningsprosessene til sauebøndene, på grunn av den spesialiserte, spesifikke formen for dyrehold. Verdien av sauebøndenes ekspertise ble i stedet oversett, på grunn av manglende refleksivitet rundt vitenskapens kulturelle- og institusjonelle former for partiskhet (Wynne, 1992, s. 295, 297).

Harry Collins og Trevor Pinch har skrevet om det samme caset med sauebøndene i Cumbria. Collins og Pinch argumenterer for at det vitenskapelige grunnlaget ble feil, fordi det ble trukket generelle konklusjoner som ikke var geografisk spesifikke (Collins & Pinch, 2014, s. 154). Det er flere årsaker til dette. Den vitenskapelige kunnskapen som ble produsert var ikke basert på lokal, praktisk ekspertise og manglet forståelse for de kulturelle aspektene ved livstilen som hører sammen med en slik form for dyrehold (Collins & Pinch, 2014, s. 156-157). Forskerne maktet ikke å anerkjenne kompleksiteten og usikkerheten som var knyttet til området. Resultatet ble forhastede konklusjoner, og en overdreven tillit til egne funn, som ga et falskt inntrykk av sikkerhet. Bøndene opplevde at forskningen ble utsatt for et politisk press fra myndighetene (Collins & Pinch, 2014, s. 158, 163). Samtidig mistet de beslutningsmakt og ble underlagt ulike former for tvang av et fjernt byråkrati (Collins & Pinch, 2014, s. 153). Alternativt kunne bøndene ha blitt sett på som en gruppe med relevant ekspertise, der begge parter kunne ha lært fra hverandre. Collins og Pinch varsler om at ekskluderingen av relevant ekspertise kan føre til redusert tillit til både vitenskap og myndigheter, som kan skape politisk ustabilitet (Collins & Pinch, 2014, s. 164-165).

3.4.2 Sakkyndighet

Asdal skriver om bruken av sakkyndige i norsk byråkrati, og argumenterer for at valget av sakkyndige kan prege konseptualiseringen av det relevante problemet, og løsningene som blir valgt (Asdal, 2015b). Sakkyndighet kan på denne måten bidra til å definere hva slags type sak det er snakk om. I Asdals beskrivelser av den politiske prosessen rundt aluminiums-verkene i Årdal, ble industriaktørene behandlet som tekniske fagfolk med kunnskap om det relevante problemet, fremfor en aktør med næringsinteresser. Sakkyndighet ble i dette tilfelle knyttet til folk med teknisk kompetanse og praktisk kunnskap om saken (Asdal, 2015b, s. 82-83). Asdal peker på at sakkyndige ofte ikke regnes som interessenter, fordi de sitter på sentral kunnskap om den aktuelle saken. Hilgartner trekker frem det samme poenget i analysen av rapporter fra *The National Academy of Sciences* i USA: Medlemmene i rapportkomiteen må opplyse om profesjonelle eller økonomiske forbindelser, for å avdekke mulige interessekonflikter eller kilder til partiskhet. På den andre siden opplyses det om at det kan være nødvendige å bruke personer med profesjonelle- eller økonomiske interesser fordi de sitter på en spesiell kompetanse om saken (Hilgartner, 2000, s. 63-64).

4 Analyse

4.1 Et åpent landskap skrives frem gjennom meldingen

Året er 2006, og det nærmer seg sommerferie for saksbehandlerne i Norges vassdrags- og Energidirektorat (NVE). På et kontor i den krummede bygningskroppen med utsikt mot Frognerparken, tikker det inn et varsel fra Statkraft om et nytt vindkraftprosjekt. Dokumentet har fått tittelen «Fire vindparker på Fosen - Melding og forslag til utredningsprogram», men vil kalles for meldingen heretter. En av vindparkene som beskrives i meldingen til NVE er Storheia Vindpark. Det er denne utbyggingen som skal undersøkes i analysen, der ambisjonen er å vise hvordan Storheia Vindpark kunne gjennomgå en sakstransformasjon i løpet av konsesjonsprosessen og skjønnsprosessen.

4.1.1 Å konstruere en kontekst for å skape et mulighetsrom

Meldingen til Statkraft åpner med å slå fast at «Myndighetene ønsker økt satsing på nye fornybare energikilder, og vindkraft er i dag det økonomisk og teknisk mest interessante alternativet. Det er et stort potensial for utbygging av vindkraft i Norge» (Statkraft, 2006, s. 5). Deretter refereres det til ulike politiske målsetninger om vindkraft og fornybar energi. Det vises til en Stortingsmelding fra 1998 om vindkraftverk, regjeringsuttalelser knyttet til måltall på vindkraft fra 2005 og 2006, og et EU-direktiv fra 2001, som har som mål å fordoble andelen til fornybar kraftproduksjon innen 2010. I Statkrafts melding heter det at en betydelig andel av denne produksjonen vil komme fra vindkraft (Statkraft, 2006, s. 5).

Innledningen som er beskrevet, bidrar til å skape en bestemt kontekst rundt vindkraftverket. Det blir gjort gjennom koblinger mellom vindkraft (som er en spesifisert energiform), og de mer generelle politiske målsettingene som er knyttet til fornybar energi. Der EU-direktivet er åpen for ulike fornybare energialternativer, lukkes denne muligheten i teksten. Vindkraften skrives frem som det beste og eneste alternativet, der begrunnelsen er knyttet til tekniske og økonomiske forhold. Ved å vise til de politiske målsettingene som kan knyttes til vindkraft, etableres det planlagte vindkraftverket som et objekt som er i tråd med en politikk som er ønsket av myndighetene. Prosjektet fremstilles på denne måten som effektiv løsning på et krevende politisk problem, ved å defineres som et bidrag til at Norge når målene som er fastsatt av regjeringen og EU-direktivet. Konteksten skaper på denne måten koblinger mellom et bestemt problem (klimautslipp) og en bestemt løsning (vindkraftverket), der vindkraftsaken kobles til miljøsaken. Sammenkoblingen av

sakene kan gjøre det enklere å få gjennomslag for vindkraftprosjektet, slik Hermansen viser var tilfellet for Redd Pluss initiativet (Hermansen, 2015, s. 934).

Samtidig gjør innledningen til meldingen fra Statkraft noe mer: Den verdsetter. Prosjektet gis nasjonal- og internasjonal betydning og tyngde gjennom forbindelsene til de nasjonale og internasjonale målsetningene. Prosjektet forankres også historisk, ved å inkludere målsettinger som går nesten 10 år tilbake i tid.. Ut av det politiske mulighetsrommet trer Statkraft frem, og etableres som den som kan bidra til løsningen på det store problemkomplekset. Etter et kort sammendrag av formålet og innholdet i meldingen, presenteres Statkraft for leserne. Selskapet beskrives som en av Nordens største kraftprodusenter, der målet er å bli en ledende aktør i Europa innenfor miljøvennlig energi. Teksten viser til selskapets relative størrelse og posisjon, gjennom utsagn som «Norges største kraftprodusent», «Nordens tredje største kraftprodusent», eller «Europas nest største produsent av fornybar energi». Samtidig tilskrives selskapet og prosjektet verdier, ved å vise til ulike måltall som reflekterer ulike former for verdiskapning: Vindkraftverkets fremtidige kraftproduksjon kalkuleres frem, og blir oppgitt i megawatt og terrawattimer. Teksten viser til selskapets positive bidrag til nasjonen, som Norges største landbaserte skatteyter, med sine 2000 ansatte og en omsetning på 15 milliarder NOK (Statkraft, 2006, s. 5-6).

Teksten skriver frem et bilde av et selskap som gir kraft og energi til hele landet, som skaper tusenvis av arbeidsplasser og finansierer velferdsstaten. Eksemplene er sammenfallende med Asdals analyse som viser hvordan industrien ble skrevet fram i bekjempelsen av forurensningsproblemene på 60-tallet. Også her ble saken knyttet til et nasjonalt nivå som ga prosjektet tyngde, der industrien ble presentert som et felles gode (Asdal, 2015b, s. 79-81) og sysselsetting og produksjonsverdier ble regnet som det sentrale (Asdal, 2011c, s. 59).

4.1.2 Et åpent landskap som skaper rom for vindkraftverket

Innholdet i meldingen er preget av tekniske- og økonomiske beskrivelser av vindkraftverket. Det andre kapitlet åpner med en beskrivelse av kriteriene for plasseringen av vindparken, der de viktigste faktorene er vind, infrastruktur, bebyggelse, topografi, verneområder og kulturminner. Det gis ikke informasjon om hvordan de ulike faktorene vektlegges. Deretter kommer det en rekke tekniske beskrivelser av ulike byggetrinn med estimert produksjonskapasitet, arealbruk, lokale kraftunderskudd, sentralnettforbindelser, etablering av en transformatorstasjon, vindforhold, terrenget i området, nærliggende bebyggelse, berørte eiendomsforhold, statlige og regionale planer og prosjektets planer. Det tredje kapitlet i meldingen beskriver lovgrunnlaget og saksbehandlingen, mens det fjerde- og femte kapitlet utdyper utbyggingsplanen og

nettilknytningen til vindparken, med flere detaljerte tekniske beskrivelser. Antallet og størrelsen på vindmøllene som bygges spesifiseres derimot ikke. Antallet skal avklares i løpet av konsesjonsprosessen, mens størrelsen bestemmes etter at konsesjonen er gitt (Statkraft, 2006, s. 22). Kraftverket skrives frem som det sentrale i fem av totalt syv kapitler i meldingen. Beskrivelsene kan ses på som et forsøk på å overtale saksbehandlerne i NVE til å tro på at prosjektet har livets rett, gjennom fremleggelsen av ulike beviser, i form av tekniske- og økonomiske beskrivelser (Eyquem-Renault & Doganova, 2009).

Norge beskrives som et verdifullt sted som knyttes til vindkraft, ved å vise til gode naturgitte forhold, den riktige tekniske kompetansen og tilgjengelig teknologi. Referansene til de politiske målsettingene i innledningen gir samtidig et inntrykk av at timingen er god. Fremføringen har likheter med fremførelsen av Norge som et egnet sted for torskeoppdrett, som pekes på i Asdals analyse av et strategisk innovasjonsdokument om samme tema (Asdal, 2015a, s. 176). Innholdet i meldingen kan ses på som en presentasjon av prosjektet for et publikum, som gradvis skriver frem prosjektets eksistens (Stark and Paravel, 2008, sitert i Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1568). Men på hvilken måte skrives området rundt vindkraftverket frem?

De tekniske beskrivelsene av vindparken knyttes ikke til annen bruk av området i disse kapitlene. Landskapet som vindparken skal innta virker derfor stort og tomt. Terrenget fremstår som et åpent sted, med kuperte åser og gode vindforhold. Det er vanskelig å se for seg omfanget av den installerte parken. Det står skrevet at planområdet på 46 kvadratkilometer er dimensjonert for inntil 130 turbiner. Vindturbinene det søkes om vil være 70-100 meter høye, og ha en diameter på 80-120 meter. Det er ikke vedlagt illustrasjoner eller eksempler i teksten som gir leseren et realistisk inntrykk av størrelsen til turbinene, eller omfanget til planområdet. Jeg har derfor funnet mine egne eksempler som kan illustrere dette: Turbinene det søkes om har en maksimal høyde og bredde som er ca. like høy som Oslo Plaza eller Postbygget i Oslo sentrum. Planområdet har omtrent samme størrelse som Drammen. Det er med andre ord en massiv utbygging, og et stort inngrep i området. Så hva med dem som blir utsatt for dette inngrepet? Hvilke koblinger eller relasjoner dannes i teksten mellom disse gruppene, og vindkraftverket som vokser frem i landskapet?

4.1.3 Et tvilling-landskap med yrende dyreliv og verdifull natur

De berørte gruppene skrives fram på en helt annen måte. For det første blir de viet liten plass, og blir først beskrevet et godt stykke ut i meldingen. Vindparken er på dette tidspunktet allerede etablert i landskapet gjennom teksten. Vurderingen av mulige negative konsekvenser for omgivelsene kommer først i sjette kapittel, med unntak av en kort kommentar om at kraftverket ikke forstyrrer noen kjente verneområder eller kulturminner. Det bemerkes her at vindparken på Storheia berører driftsområdet

til Fosen reinbeitedistrikt, som «i varierende grad» benyttes som vinterbeiteområder (Statkraft, 2006, s. 14). Valget av ordet *varierende* gir inntrykk av at beiteområdet er av mindre betydning for reindriften. Statkraft skriver i vurderingen at de ikke kjenner til automatisk fredete eller vedtaksfredede kulturminner, men at det er «potensial for funn» av samiske kulturminner i fjellområdene (Statkraft, 2006, s. 30). Det spesifiseres ikke hva slags kulturminner det er snakk om. I forhold til naturvern står det skrevet at «ingen områder, vernet eller foreslått vernet etter naturvernloven, blir direkte berørt av planområdene for vindparkene» (Statkraft, 2006, s. 9). Teksten sørger på denne måten for at vindkraftverket ikke kobles til ting som har et åpenbart juridisk vern. Det biologiske mangfoldet i området beskrives deretter i detalj. Fugleliv, hekkende smårom, fjellvåk, havørn og hubro, hare, storfugl, jerpe, lirype, og beiteområder til elg, hjort og rådyr blir nevnt her. Et barskogreservat, vernede vassdrag, og «svært viktige naturtype lokaliteter» som gammelskog og kystgranskog befinner seg i området. Det står også skrevet at området brukes til skogsdrift og sauebeite.

Det skjer to frakoblinger i denne delen av teksten som det er verdt å peke på. For det første transformeres det tomme, nakne landskapet, som tredde frem gjennom de tekniske beskrivelsene, til et område med yrende dyreliv og verdifull natur. Men vindkraftverket kobles ikke til dette landskapet. Landskapene fremstilles i stedet som to forskjellige steder, som ikke settes i kontakt med hverandre. De negative virkningene som vindkraftverket vil påføre sine omgivelser blir på denne måten gjort til noe eksternt, og plassert et separat, abstrakt sted som ikke kobles til vindkraftverket.

Men det skjer også en annen frakobling. Den utfyllende beskrivelsen av dyrelivet og landbruket, nevner ikke at beiteområdene til reinen befinner seg i samme område. I stedet står det skrevet at «Utover dette drives ingen form for landbruk...planområdet innehar ingen kjente drivverdige naturressurser» (Statkraft, 2006, s. 35). Selv om beiteområdet er en inntektsgivende naturressurs for reindriften, blir dette usynliggjort i denne delen av teksten. Der både landbruket, det biologiske mangfoldet og naturtyper i området blir kategorisert som noe verdifullt, ved å knyttes til mer etablerte interessegrupper som det bør tas hensyn til, blir reindriften utelatt og behandlet som et isolert tema. Området med det rike dyrelivet som skrives frem i denne delen av teksten, skriver frem et landskap der reinsdyrene har forsvunnet fra Storheia.

4.1.4 Et isolert landskap der reinen beiter, men samene har forsvunnet

Først mot slutten av meldingen, i kapittel 6.7, omtales reindriften som et isolert tema. Kapitlet utgjør en veldig liten del av den totale tekstmengden i meldingen. Det kan derfor fremstå som om temaet har mindre betydning for saken. Det står skrevet at «vinterbeitene i nordvest er viktigere enn i sør og sørøst», men Storheia Vindpark (som ligger nordvest) knyttes ikke direkte til vinterbeitene i

denne setningen. Vinterbeitet på Storheia nevnes direkte i underavsnittet om Storheia, men viktigheten av beitet nevnes ikke i denne setningen. Teksten frakobler på denne måten de verdifulle vinterbeitene fra planområdet til vindparken på Storheia. Det nevnes at «I enkelte år kan arealet med vinterbeite være kritisk for reinen». At vinterbeitet bare unntaksvis er kritisk for reindriften, er et grep som tilskriver beitet mindre verdi, enn om området generelt var en kritisk faktor. Til slutt legger Statkraft vekt på at «forflytninger og dynamisk bruk av hele driftsområdet er et typisk trekk ved reindrifta på Fosen». Teksten skaper her et inntrykk av at det finnes mange andre steder reinen kan beite i samme område. Vinterbeitet blir på denne måten gitt mindre verdi, ved å ikke knyttes til bestemte kvaliteter som tilhører det spesifikke området som skal bygges ut på Storheia.

Reindriften knyttes ikke til samisk kultur i meldingen. Jeg vil argumentere for at dette er den mest betydningsfulle frakoblingen som skjer i teksten. Årsaken er at det samiske er et begrep som kan knyttes til spesielle former for verdi. Dette blir ikke redegjort for i meldingen. Det samiske er en egenartet kultur med dype, historiske røtter i Norge. Den kulturelle verdien er også knyttet til urfolkbegrepet, som gir det samiske et juridisk vern gjennom en rekke ulike bestemmelser (Blaker Strand & Lile, 2021). Vernet kan ses på som en form for formell verdsettelse og nasjonal anerkjennelse av den samme kulturen. De juridiske rettighetene til samene blir ikke nevnt i meldingen, i motsetning til f.eks. naturvernloven eller vedtaksfredede kulturminner som er nevnt tidligere. At reindriften omtales som en vanlig næring, der driften er frakoblet det samiske, gjør at reindriften blir tilskrevet en lavere verdi, enn om teksten hadde håndtert reindriften og det samiske som to sider av samme sak.

Mot slutten av meldingen presenterer Statkraft et forslag til utformingen av konsekvensutredningen. I avsnittet om reindrift foreslår Statkraft at reindriftens bruk av området beskrives kort. Direkte beitetap som følge av utbyggingen skal beskrives. Det bør «vurderes hvordan vindparken med infrastruktur kan påvirke reindriftens bruk av området i anleggs- og driftsfase gjennom arealbeslag, barrierevirkninger, skremsel/støy og økt ferdsel». Dette tilsvarer en vurdering av indirekte beitetap. Til slutt skal eventuelle avbøtende tiltak vurderes. At utbyggingen skal stanses nevnes ikke som et alternativ. På denne måten skrives prosjektet frem som noe uproblematisk og løsbart.

4.1.5 En saksetablerende melding som transformerer landskapet

Jeg har i dette delkapittelet forsøkt å peke på noe av det modifierende arbeidet som blir gjort gjennom meldingen til Statkraft. Fremfor å nøytralt beskrive en ekstern virkelighet kan dokumenter noen ganger bidra til å transformere virkeligheten som beskrives, og forme hva saken dreier seg om (Asdal 2015, s. 74). Landskapet på Storheia blir omgjort til tre separate steder som skrives frem gjennom teksten: et tomt, vindfullt landskap med plass til vindkraftverket, et tvilling-område med

yrende dyreliv og verdifull natur, og et fjellområde der man sporadisk kan få øye på beitende reinsdyr.

Det co-produseres en kontekst rundt Statkraft og vindprosjektet: Prosjektet defineres som løsningen på et politisk problem, der vindkraft kan bidra til at Norge kan oppfylle sine nasjonale og internasjonale klimamål. Det etableres et narrativ som sentrerer rundt vindkraftverket, mens de andre berørte aktørene blir tildelt biroller. Teksten tilskriver vindkraftverket verdier ved å vise til tall som dokumenterer selskapets verdiskapning, arbeidsplasser og skatteinntekter, samt beregninger som viser selskapets fremtidige kraftproduksjon. Samtidig skrives prosjektet frem gjennom en rekke tekniske beskrivelser.

Reindriften fraskrives verdi ved å frakobles fra en rekke ting: Beiteområdet blir ikke definert som en kritisk faktor for driften. Det etableres ingen forbindelser mellom reindriften og det samiske. Driften kobles heller ikke til juridiske bestemmelser som skal verne den samiske kulturen.

Avslutningsvis presenteres saken som noe ukontroversielt og løsbart gjennom forslagene til avbøtende tiltak. Saken legges frem som et spørsmål om *hvor* vindkraftverket bør plasseres, og *hvordan* dette prosjektet best bør utformes, fremfor et spørsmål om vindkraftverket bør bygges eller ikke. Eksemplene viser hvordan teksten gjør aktivt arbeid som etablerer Storheia-saken gjennom ulike tilkoblinger og frakoblinger. Hvordan saken etableres i teksten er interessant, siden den samme teksten nå skal sendes videre i konsesjonsbehandlingen. Det er tid for å sende meldingen på høring.

4.2 Saken sendes ut på høring og returnerer som et mer problematisk prosjekt

Jeg skal i dette kapitlet undersøke hvordan utformingen av Storheia-saken har endret seg etter å ha vært igjennom sin første høringsrunde. «Fastsettelse av utredningsprogram» er det neste sentrale dokumentet som blir publisert etter høringsrunden, i den fastsatte rekken av saksdokumenter som utgjør konsesjonsprosessen. Dokumentet er produsert av NVE, og presenterer ulike krav til utbyggeren i forhold til utformingen av konsekvensutredningene, som skal redegjøre for potensielle negative effekter av utbyggingen. Ved å se på hva som blir videreført fra høringen og hva som blir utelatt i dokumentet som fastsetter utredningsprogrammet, er ambisjonen å vise hvordan høringer kan gjøre modifierende arbeid. Jeg er særlig interessert i hvordan konflikten i forhold til reinbeitet blir forbundet til saken, eller hvordan dette ikke skjer, samt hvilke effekter disse forbindelsene har på verdsettelsen av reindriften.

Asdal er opptatt av møtepunktene mellom det tradisjonelle maktsentrumet og den mer desentraliserte utøvelsen av politikk. Høringsinstansen er et godt eksempel på et slikt møtepunkt (Asdal, 2011c, s. 137-138). Bruno Latour knytter også fremveksten av *en sak* til en form for samlingspunkt, gjennom begrepet *matters of concern*. En ting, eller tinget, samler eller trekker andre ting til seg, enten det er objekter, aktører, teknikker eller interesser (Latour, 2004). Slik er det også med høringer. Saken sendes ut fra maktsentrumet til NVE, og returnerer til forvaltningen med en rekke nye ting som har koblet seg til saken (Asdal, 2011c). Men på hvilken måte dette skjer i praksis er ikke gitt.

Vil vi f.eks. kunne peke på de samme utfordringene som Jensen trekker frem med konsensuskonferanser, og bruken av problemkataloger som skal introdusere saken for lekfolkene? Jensens eksempler viser at det kan være krevende å redefinere nye rammer for prosjektet, dersom premissene for saken er definert på forhånd (Jensen, 2005). Meldingen til NVE har likheter med problemkatalogene Jensen beskriver, ved å presentere et sett med definerte problemområder og forslag til løsninger, gjennom forslagene til avbøtende tiltak i konsekvensutredningen. Er føringene som legges gjennom meldingen, resistente for medvirkningen som høringen forsøker å fasilitere? Eller får vi se en deltakelsesteknologi som makter å koble nye ting til Storheia-saken, og redefinere hva saken skal dreie seg om?

La oss hoppe tilbake til 2006. Sommerferien har passert, og meldingen som ble mottatt av NVE skal sendes videre på høring. Det viser seg at Storheia Vindpark er ett av totalt elleve vindkraftprosjekter på Fosen som NVE har mottatt varsler om. Fosen er en region på Fosenhalvøya i Trøndelag som består av Osen-, Indre Fosen-, Ørland- og Åfjord kommune (Haugen, 2020). NVE bestemmer seg derfor for å vurdere alle Fosen-prosjektene samtidig i denne delen av konsesjonsprosessen. Storheia Vindpark, som er ett av fire vindkraftverk som beskrives i meldingen til Statkraft, sendes på høring med en melding fra Offshore Vindenergi, som har søkt om tre vindkraftprosjekter, og en tredje melding fra et søsterprosjekt mellom Statkraft og Sarepta Energi, som søker om ytterligere fire vindkraftverk. De tre meldingene sendes til ca. 60 instanser og organisasjoner, for å hente inn skriftlige innspill og reaksjoner på vindkraftplanene innen en frist på seks uker. Med tanke på Storheia Vindpark, blir det holdt et eget folkemøte på Fosen Fjordhotell i Åfjord, 31. August. Her blir det gitt informasjon om behandlingsprosessen, prosjektet på Storheia, og planene for gjennomføring. Dagen etterpå blir det gjennomført et orienteringsmøte med Reindriftsforvaltningen og NVE (NVE, 2007, s. 5, 6). Høringsinnspillene mottas av NVE. Deretter blir de gjengitt og kommentert i dokumentet «Bakgrunn for utredningsprogram», som blir publisert året etter. Dokumentet er et vedlegg til det offisielle dokumentet «Fastsettelse av utredningsprogram».

4.2.1 Et blitzregn av saker med svake forbindelser til Storheia og manglende koblinger til reindriften

Høringsinnspillene viser at det kun er noen få aktører som er utelukkende positive til utbyggingen. Zero Emission Resource Organisation (ZERO) har et lengre innspill der de argumenterer for at den positive effekten av anlegget, i forhold til reduserte klimagasser, er større enn de negative konsekvensene. Statnett og Statkraft bidrar kort, med forslag til noen tekniske justeringer i sine innspill (NVE, 2007, s. 35). Resten av innspillene er primært kritiske til utbyggingen, men det er svært få som trekker frem reindriften som årsak til dette. Konsekvenser for reindriften nevnes kort i innspillene fra Åfjord- og Bjugn Kommune, Nord Trøndelag og Naturvernforbundet i Rissa. Reindriften nevnes her i forbindelse med en generell bekymring for fugle- og dyreliv, friluftsliv, reiselivsnæringen, landskapsmiljø og kulturminner. Samtlige ønsker å avvente utbyggingen på grunn av manglende beslutningsgrunnlag (NVE, 2007, s. 9, 11, 23, 64). Innspillene fra resten av aktørene nevner ikke reindriften, men ønsker å verne en rekke andre ting. Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag- og Nord-Trøndelag legger f.eks. mest vekt på vern av fugl, ulike naturtyper, inngrepsfrie naturområder, friluftsliv, kultur og reiseliv. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag legger i tillegg vekt på vern av biologisk mangfold, vassdrag, skogsdrift og landbruk. Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune er mest opptatt av kulturminner. I forhold til landbruk melder Statens landbruksforvaltning at «konsekvensene for jord- og skogbruk er begrensede og de krav som er tatt inn i forslag til utredningsprogram bør være dekkende» (NVE, 2007, s. 29).

Summen av høringsinnspillene er med på å produsere en ny kontekst som preger innrammingen av høringsinnspillene som forsøker å fremme reindriftsaken. Der fremføringen i meldingen var dominert av vindkraftverket, mens de berørte partene ble tildelt biroller, har det skjedd en rolleutskiftning i fremføringen av høringsinnspillene. Den nye konteksten er preget av et mylder av berørte aktører, og ulike saker som fremmes. Vindkraftverket, som fortsatt har en hovedrolle i Storheia-saken, venter på neste akt bak scenen, mens de andre får slippe til. Der meldingen lot vindkraftverket tale gjennom en lengre, utfyllende monolog, kan fremføringen av høringsinnspillene beskrives som en lang rekke med korte gjesteopptredener. Høringsinnspillene er som et blitzregn, der raske glimt av truede dyr, sårbar natur, og ulike næringer i fare åpenbarer seg. Men innspillene er for korte til å skrive frem objektene som omtales på en fyldigere måte, slik vindkraftverket var i ferd med å manifestere seg gjennom meldingen.

Den nye konteksten gjør det vanskelig for reindriftssaken å etablere seg av flere grunner. For det første er høringen gjennomført for elleve vindkraftprosjekter samtidig, for å vurdere sumvirkninger, fremfor å få innspill på Storheia Vindpark alene. Resultatet ble at mange av innspillene unnlot å

kommentere spesifikke utbygginger, som Storheia Vindpark, på en spesifikk og konkret måte. I stedet har de utalt seg generelt om vindkraft i regionen, ved å vise til generelle problemområder som friluftsliv, reiseliv og ulike former for naturvern. De generelle kommentarene førte til svake eller manglende koblinger mellom problemene som adresseres, og den bestemte utbyggingen på Storheia. De svake koblingene kan føre til at sårbare ting som skades av utbyggingen får problemer med å klebre seg til saken, og mister evnen til å sirkulere i resten av saksgangen. Dette betyr i praksis at reindriftssaken har liten støtte i sakene fra de andre berørte partene, som kunne bidratt til en felles mobilisering mot den konkrete utbyggingen på Storheia.

For det andre virker det som om reindriften har få allierte på dette tidspunktet. Eksemplene viser at majoriteten av høringsinnspillene unnlater å forbinde reindriftssaken til komplekset av vernbare ting, som skrives frem gjennom innspillene. Det kan fremstå som om reindriften defineres som en særegen kategori av de andre aktørene, som ikke inkluderes i de mer generelle bekymringene som fremmes. Der det tradisjonelle naturvernet allerede har etablert koblinger til en rekke av instansene som var invitert til høringen, kan ikke reindriften skilte med den samme statusen. Blant nesten 60 høringsinnspill fra ulike aktører og organisasjoner, er det kun Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag, Fosen Reinbeitedistrikt og Sametinget som har en åpenbar kobling til reindriftens interesser. Av disse tre glimrer Sametinget med sitt fravær. Jeg finner ikke noe innspill fra Sametingets miljø- og kulturvern avdeling i dokumentet, selv om meldingen er sendt på høring til denne avdelingen. Det står heller ikke oppgitt noen nasjonale samiske interesseorganisasjoner på listen over berørte instanser som har fått tilsendt meldingen (NVE, 2007, s. 5-6). Det er dermed et ensomt forsvar av reindriften som skal fremmes, når det er tid for gjengivelsen av høringsinnspillet fra Reindriftsforvaltningen og Fosen Reinbeitedistrikt.

4.2.2 Å etablere reindriftssaken gjennom koblinger til samenes rettigheter

Innspillet fra Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag informerer først om driften og organiseringen av reindriftsnæringen, inkludert hvilke områder som blir brukt mest. På denne måten skrives et utvalg av reindriftens praksiser inn i landskapet på Storheia. De peker også på ulike lover og konvensjoner som skal beskytte samiske rettigheter, men lovene og konvensjonene blir ikke gjengitt i dette innspillet. Det etterlyses også en samlet vurdering av alle anleggene (NVE, 2007, s. 23).

Deretter presenteres det sentrale forsvaret til reindriften på Storheia, gjennom høringsinnspillet til Fosen Reinbeitedistrikt, som vil bli direkte berørt av utbyggingen. Innspillet åpner med å legge vekt på de juridiske rettighetene til samene og reindriften. For første gang gjengis samiske rettigheter i saksprosessen, der grunnlovens § 110A, Sameloven, Reindriftsloven og ILO-konvensjonen trekkes

frem (NVE, 2007, s. 36). Ved å koble de juridiske rettighetene til reindriftssaken, tilskrives reindriften høyere verdier ved å vise til et lovfestet vern. De samiske rettighetene kan være avhengig av å sirkulere og repeteres innenfor de riktige systemene for å bli gjort slagkraftige (Riles, 2000, sitert i Ween & Riseth, 2011, s. 231). Inskripsjonen av rettighetene i sin helhet gjennom høringsinnspillet til Fosen Reinbeitedistrikt, kan leses som et forsøk på å sette i gang en slik sirkulasjon innenfor konsesjonsprosessen til NVE.

4.2.3 Den sårbare reindriften trer frem gjennom koblinger til tålegrensen

Innspillet til Fosen Reinbeitedistrikt legger også vekt på at det er for lite kunnskap om hvordan et større vindkraftverk vil påvirke reindriften, med unntak av en rapport om vindkraft og reindrift, som ble utgitt av NVE og Reindriftsforvaltningen i 2004. Det argumenteres derfor for at det trengs en samlet vurdering av alle vindkraftverkene, som må brukes som grunnlag for de tematiske konfliktvurderingene, og den endelige konsekvensutredningen. Innspillet ber NVE om å ikke behandle utbyggingen av vindkraftverket på Storheia separat, da beiteområdene allerede er truet av inngrep og forstyrrelser fra hyttebygging, landbruk, friluftsliv og regulerte elver og vann i området. Det står skrevet at reindriften nærmer seg en tålegrense som kan overstiges, dersom området skal utbygges ytterligere.

Reinbeitedistriktet skaper her en aktiv kobling mellom reindriften og tålegrensen: et begrep som tradisjonelt er knyttet til bevaring av sårbar natur. Koblingen lager på denne måten forbindelser mellom det sårbare reinbeite og den sårbare naturen, for å etablere reindriften som et vernbart objekt. Asdal sin analyse av fremveksten av miljøpolitikken i Norge (Asdal, 2011c) viser hvordan det krever aktivt arbeid å etablere tålegrenser som får politisk innflytelse. Tålegrensene må ofte først fastsettes gjennom ulike vitenskapelige praksiser, som f.eks. større nasjonale studier. Deretter må det dannes koblinger mellom tålegrensene og forvaltningen, som setter tålegrensene i sirkulasjon, for å kunne påvirke utformingen av saken. I Asdals eksempler var kartlegging og etablering av tålegrensene for norsk natur knyttet til ambisjoner om å redusere forurensende utslipp (Asdal, 2011c, s. 147, 149). På samme måte forsøker reindriften å bruke tålegrenser som et begrep, for å kjempe mot konsekvensene av vindkraftutbyggingen. Asdal peker også på utfordringen med slike begreper: det er vanskelig å finne de eksakte grensene, fordi vi ofte mangler kunnskap om hvor mye naturen egentlig tåler (Asdal, 2011c). Det kan fremstå som om mangelen på etablert kunnskap om reindriftens tålegrenser kan være et problem i denne saken også. Høringsinnspillet til Fosen Reinbeitedistrikt introduserer begrepet tålegrenser, men kan bare påstå at grensene overstiges, da det ikke finnes noen relevante studier som kan dokumentere denne påstanden på dette tidspunktet.

Innspillet viser at Reinbeitedistriktet er klar over denne problematikken, og skriver videre at de er redde for at reindriften på Fosen må legges ned for alltid, dersom tålegrensen blir oversett på grunn av «manglende kunnskap om praktisk reindrift» (NVE, 2007, s. 37). Innspillet krever derfor at den samlede utredningen må involvere statlige myndigheter, Sametinget og Fosen Reinbeitedistrikt, og stiller flere krav til innholdet, omfanget og lengden til studiet. Det hevdes også at tidligere undersøkelser ikke er overførbare til Storheia, da disse har vært for begrensede (NVE, 2007, s. 23, 37). Reinbeitedistriktet forsøker her å påvirke den fremtidige kunnskapsproduksjonen som vil prege saken. Samtidig fremmer de seg selv som sakkyndige, ved å understreke at den praktiske kunnskapen til reindriften bør inkluderes i utredningen. Anmodningen har likheter med Wynnes analyse av sauebøndene i Cumbria, som også forsøkte å fremme egen ekspertise i møte med myndighetenes håndtering av saken (Wynne, 1992). Vi ser at reindriften anerkjenner at de vil være avhengige av de vitenskapelige ekspertene, som skal produsere fagrapportene i konsesjonsprosessen. En slik type innsikt er en viktig forutsetning for at den lokale kunnskapen skal kunne lykkes med å forsvare sin egen posisjon, argumenterer Wynne (1992, s. 298-299).

4.2.4 En økonomiserende prosess som omformer de negative virkningene

Etter gjennomføringen av høringsrunden er det NVE sin oppgave å fastsette et utredningsprogram som er basert på høringsinnspillene og prosjektbeskrivelsen i meldingen. Fastsettelsen blir publisert i et eget dokument, mens detaljene rundt kravene til utredningsprogrammet blir beskrevet i dokumentet «Bakgrunn for utredningsprogram». Etter gjengivelsen av høringsinnspillene presenterer teksten en «tematisk konfliktvurdering» som er organisert av NVE. Vurderingen skal forsøke å avdekke «mulige konflikter mellom planlagte vindkraftverk og de ulike sektorinteressene», og blir systematisk utført av ulike forvaltingsorganer som ligger utenfor NVE. Konfliktvurderingen av reindrift blir gjort av Reindriftnforvaltningen, Forsvarsbygg vurderer konfliktnivået i forhold til forsvaret, mens Miljødirektoratet og Riksantikvaren skal vurdere interessekonflikter i forhold til miljø og kulturminner (NVE, 2009). Vurderingen av reindrift er ikke lagt ved, og blir derfor ikke merket med en konfliktkategori i denne sammenhengen, eller redegjort for i dokumentet. Det påpekes ellers at flere av prosjektene har et stort konfliktpotensial i forhold til naturmiljø og kulturminner. Storheia plasseres i kategori D, for temaet «Miljø og Kulturminner». Kategorien tilsvarer en stor konflikt, der det kun er mulig å redusere konflikten gjennom «avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken, som flytting eller fjerning av et større antall vindturbiner» (NVE, 2007, s. 52, 56). Dersom et prosjekt plasseres i kategori E, antas det at avbøtende tiltak ikke vil kunne redusere konflikten.

Som en slags stedfortreder til tålegrensene introduseres begrepet konfliktkategorier av NVE. Det retoriske grepet abstraherer de overordnede konfliktområdene til ulike karakterer, som representerer ulike grader av konflikt. Kategoriseringen kan fungere som et styringsverktøy (Porter, 1992), der kategoriseringen kan gjøre det vanskeligere å ignorere berørte interesser, dersom konfliktgraden vurderes å være høy. Kategoriseringen er også en del av en økonomiserende prosess, der prosjektene omgjøres til sammenlignbare størrelser innenfor konstruerte kategorier (Muniesa et al., 2007, s. 3). Vurderingen av konfliktgraden utgjør den første faglige vurderingen av berørte interesser som blir gjort av aktører som ikke er knyttet til industrien. Reindriften går glipp av denne muligheten til å styrke reindriftssaken, ved at karakteren og vurderingen av reindriften er utelatt fra denne teksten.

4.2.5 Å modifisere reindriftens status gjennom kravet om en verdivurdering

Vi kan også se hvordan høringsrunden har påvirket saken ved å peke på endringene mellom forslaget til utredningsprogrammet fra Statkraft, og fastsettelsen av utredningsprogrammet til NVE. Statkraft foreslo i meldingen at utredningen kort skulle beskrive reindriftens bruk av område, inkludert direkte beitetap som følge av utbyggingen. Denne beskrivelsen har etter høringsrunden blitt utvidet til å inkludere særverdiområder, som for eksempel flyttleier og kalvingsområder, som blir berørt av utbyggingen (NVE, 2007, s. 59-60). NVE har også lagt til to nye punkter i utredningsprogrammet, som er et resultat av høringsinnspillene. Statkraft pålegges av NVE å gjøre en verdivurdering av Fosen Reinbeitedistrikt. Vurderingen skal angi hvilket område som har størst- og minst konfliktpotensiale i forhold til reindriften. Det skal også vurderes hvordan en geografisk fordeling av de ulike vindkraftprosjektene vil påvirke reindriften, i forhold til om den totale utbyggingen skjer samlet eller spredt. For det andre skal sumvirkninger for reindriften vurderes. Vurderingen skal være basert på verdivurderingen av reinbeitedistriktet. Det skal angis hvilke prosjekter som i sum har minst konfliktpotensial ved et scenario om total utbygging av inntil 800 MW vindkraft (NVE, 2007, s. 60).

Introduksjonen av særverdiområder og en verdivurdering av reinbeitedistriktet endrer statusen til reindriften, som blir tildelt en større rolle i saken. Men enda viktigere er effekten av at reindriften nå skal verdivurderes. En pragmatisk tilnærming til verdsettelse argumenterer for at verdsettelse gjør aktivt verdiskapende arbeid (Muniesa, 2011). Verdien til reindriften vil derfor endre seg som et resultat av verdsettingen som skal gjøres i konsekvensutredningen. Beslutningen om å verdsette reindriften fører til at reindriften blir definert som en størrelse å regne med. Verdsettingen av reindriften er på denne måten allerede i gang, gjennom utvelgelsen av hva som skal telles og hva som blir utelatt (Chiapello, 2015).

4.2.6 Å definere sakkyndighet gjennom vilkårene for sumutredningene

NVE skriver videre at behovet for utredninger av den samlede virkningen av alle prosjektene (kalt sumvirkninger), var et gjennomgående tema i høringsinnspillene, som et resultat av det massive omfanget av de planlagte vindkraftverkene i regionen. Det påpekes at det vil være utfordrende å gjennomføre en slik type utredning, da dette aldri har blitt gjort før. Det eksisterer derfor ikke noe etablert metodikk, men prosessen kan bidra til å utvikle dette i samarbeid med NVE (NVE, 2007, s. 58-59). NVE mener derimot at det finnes en god nok metodikk til å vurdere sumvirkningene i forhold til reindriften. Det skal derfor gjennomføres en vurdering av sumvirkninger av vindkraftverkene i forhold til reindrift og samiske interesser, i forbindelse med konsekvensutredningene (NVE, 2007, s. 59).

I forhold til utredningene av sumvirkningene, stiller NVE et krav om at reindriftsforvaltningen, og de berørte reinbeitedistriktene skal involveres i dette. NVE oppgir at det også skal gjennomføres et konsultasjonsmøte med Sametinget (NVE, 2007, s. 60, 83). Utredningen av sumvirkninger og involveringen av Reindriftsforvaltningen, Fosen Reinbeitedistrikt og Sametinget er konkrete forslag som ble sendt inn av Fosen Reinbeitedistrikt. Dette er forslag som ble hørt og iverksatt av NVE, som et resultat av høringsinstansen. Reinbeitedistriktet får derimot ikke gjennomslag for kravet om omfattende biologiske- og sosialøkonomiske studier av reindriften i området. NVE stiller krav om at det utføres konsekvensutredninger, men vil ikke kreve studier over flere år: «Omfanget av og behovet for slike for- og etterundersøkelser vurderes som en del av konsesjonsavgjørelsene» (NVE, 2007, s. 60).

Utsagnet kan ses på som et uttrykk for begynnelsen på en lengre forhandlingsprosess som dreier seg om hvem som skal defineres om sakkyndige i saken. Hvem som blir definert som sakkyndige kan bidra til definere hvor saken hører hjemme, i henhold til Asdal analyse (2011c, s. 64). Fosen Reinbeitedistrikt forsøker her å koble reindriftssaken til vindkraftsaken ved å forsøke å ta kontroll over betingelsene for konsekvensutredningene, men NVE responderer med å plassere saken hos seg selv og industrien, ved å konstatere sin egen posisjon i konsesjonsprosessen. Vi ser at forhandlingene rundt utformingen av saken er i gang.

4.2.7 En saksomformende høring som fører til nye verdsettelse av reindriften

Analysen av høringsinnspillene og fastsettelsen av konsekvensutredningsprogrammet viser at Storheia-saken omformes gjennom en rekke tilkoblinger og frakoblinger som skjer i teksten. For det første produseres det en ny kontekst rundt vindkraftverket, som konkurrerer med den første konteksten som ble co-produsert i meldingen til NVE. Det åpne landskapet er ikke så åpent lenger:

høringsinnspillene har avdekket et mylder av berørte parter. Reindriftssaken forsøker å stikke seg ut i denne mengden, og lykkes delvis med dette, gjennom nye forbindelser som etableres i teksten.

Høringsinnspillet til Reindriftsforvaltningen og Fosen Reinbeitedistrikt kobler det samiske og noen av reindriftens praksiser til landskapet, der vindkraftverket skal bygges. De forsøker også å knytte reindriftens tålegrenser til vindkraftverket, men lykkes ikke med dette i første omgang, da en slik tålegrense er avhengig av å bli etablert gjennom vitenskapelige praksiser, og settes i sirkulasjon på bestemte måter, for å bli gjort slagkraftig i det politiske maskineriet (Asdal, 2011c; Ween & Riseth, 2011). Dette etableringsarbeidet er i liten grad gjort enda. Høringsinnspillet forsøker også å etablere en kobling mellom ekspropriasjonen av reinbeiteområdet og et brudd på grunnlovens § 110A, Sameloven, Reindriftsloven og ILO-konvensjonen. Men også dette er koblinger som eventuelt må etableres gjennom et omfattende skriftlig arbeid som enda ikke er gjort (Ween & Riseth, 2011).

Effekten av høringsrunden påvirker verdsettelsen av reindriften på to sentrale måter. For det første bestemmer NVE at konsekvensutredningen skal inkludere kartleggingen av særverdiområder. Dette endrer verdien av beiteområdet: fra meldingens beskrivelser av et dynamisk bruk av hele beiteområdet, fører introduseringen av særverdiområder til at noen områder på Storheia anses som mer verdifulle for reindriften enn andre områder. For det andre bestemmer NVE at konsekvensutredningen skal inkludere en verdivurdering av reindriften. Reindriften flyttes på denne måten fra utkanten av saken, til å anses som en mer sentral interesse som det er verdt å regne med. Utvelgelsen av reindriften er i seg selv en verdsettende handling, som tilskriver verdier til reindriften (Chiapello, 2015).

Eksemplene som er trukket frem, viser hvordan reindriftssaken kommer til syne på nye måter gjennom høringen, og innlemmes i sakskomplekset til Storheia som et resultat av dette. Innlemmingen står i kontrast til meldingen fra Statkraft, der reindriften ble håndtert som en ikke-sak. Fra et narrativ der saken var fullstendig under kontroll, er det et mer risikabelt prosjekt som sendes tilbake til NVE etter høringsrunden. Det konstrueres et konkurrerende narrativ til fremstillingen i meldingen til Statkraft, som skriver frem et ganske annerledes område på Storheia: Det er et sårbart og truet område som trer frem, og rammer inn saken på en ny måte.

Vi ser også at høringsinstansen fungerer som en potensiell deltakelsesteknologi: prosedyren har ført til at en rekke nye saker er blitt gjort synlige. Det kan virke som om aktørene har følt seg mindre bundet av presentasjonen av prosjektet i meldingen, enn det som var tilfellet for lekfolkene i konsensuskonferansen som Jensen analyserte (Jensen, 2005). Det er likevel for tidlig å vite om innspillene vil få gjennomslag, da dette først blir avgjort i behandlingen av konsesjonssøknaden, og vilkårene som blir satt i et eventuelt vedtak. Vi må derfor følge saksgangen videre, for å undersøke

hvordan reindriftssaken, som ble introdusert gjennom høringsinnspillene, blir håndtert i de påfølgende saksdokumentene. Samtidig er det tid for vindkraftverkets storslagne re-entré: Konesjonssøknaden har ankommet.

4.3 En vindpark flytter inn i landskapet, mens verdiene strømmer ut av konesjonssøknaden

Jeg skal i dette kapitlet redegjøre for hovedtrekk i konesjonssøknaden, og peke på hvordan Statkraft på ulike måter verdsetter seg selv og prosjektet gjennom søknadsteksten. Jeg vil samtidig forsøke å peke på hvordan disse verdsettelsene påvirker utformingen av saken i søknadsteksten. Med tanke på å analysere dokumentenes bevegelser gjennom saksforløpet, vil jeg peke på hvordan de nye sakene, som ble introdusert gjennom høringen, blir videreført her, og på hvilken måte. Jeg vil legge ekstra vekt på hvordan reindriftssaken blir håndtert i konesjonssøknaden, siden ambisjonen er å undersøke hvordan reindriftssaken gikk fra å være en ikke-sak, til å bli en kontrovers i løpet av saksgangene.

Det har gått nesten 9 måneder siden utredningsprogrammet ble fastsatt. Statkraft har brukt høsten og vinteren til planlegging av vindkraftprosjektet, og skrivearbeid med søknaden. De har også bestilt- og mottatt en rekke konsekvensutredninger. Året har blitt 2008 og våren er i emning, når konesjonssøknaden og konsekvensutredningene til Storheia Vindpark lander hos NVE i slutten av mars.

4.3.1 Forsterkede forbindelser til økonomiske og symbolske verdier

Konesjonssøknaden til Statkraft kan sammenlignes med en businessmodell, der selskapet og forretningsprosjektet presenteres for tredjeparter som f.eks. NVE. Søknaden er på flere måter en videreutvikling av innholdet i meldingen. Repetering og sirkulering av det samme innholdet kan bidra til å skrive frem verdiene og prosjektene som beskrives (Eyquem-Renault & Doganova, 2009). Fremstillingen styrkes gjennom repetisjon og opprettholder visualiseringen av de fremtidige verdiene (Asdal, 2015a, s. 177).

Sammendraget til konesjonssøknaden repeterer budskapet om at prosjektet er i tråd med nasjonal energipolitikk. Det legges vekt på arbeidsplassene som vindkraftverket vil skape: 600 - 900 nasjonale årsverk vil behøves i anleggsfasen, hvorav 200 - 300 vil være regionale. Utbyggingen vil føre til 10 – 12 lokale årsverk, som er knyttet til drift og vedlikehold av vindkraftverket. En full utbygging vil tilføre Åfjord- og Bjugn kommune en eiendomsskatt, med en estimert verdi på 11,5 - 15 millioner norske kroner i året (Statkraft, 2008, s. 5-6). Biografien til Statkraft presenteres i den

påfølgende innledningen, der selskapets posisjon og størrelse i det norske og europeiske kraftmarkedet fremheves (Statkraft, 2008, s. 10).

Som i meldingen bygger fremstillingen på tall, som utbroderes i konsesjonssøknaden.

Åpningsteksten verdsetter vindparken som et innbringende prosjekt. Gjennom en kombinasjon av historiefortelling og kalkuleringer som presenteres for leseren (Eyquem-Renault & Doganova, 2009), blir Storheia Vindpark tilskrevet store økonomiske verdier, ved å blant annet vise til en betydelig mengde med arbeidsplasser og skatteinntekter. Beregningene visualiserer på denne måten den fremtidige avkastningen (Eyquem-Renault & Doganova, 2009).

Avkastningen sannsynliggjøres ved å vise til stigende etterspørsel: Det presenteres en prognose om økende kraftunderskudd i Møre og Romsdal, som geografisk ligger gunstig til, i forhold til regionen Fosen. Storheia og Fosenregionen blir fremført som et verdifullt sted (Asdal, 2015a) som kan produsere vindkraft ved å vise til forutsetninger som er av mer spesifikk art, enn det som var tilfellet i meldingen: Gode vindressurser på Fosen, og nye kraftledninger under utbygging som kan knyttes til Storheia Vindpark, er eksempler som nevnes i søknadsteksten. Teksten bidrar nok en gang til å produsere en gunstig timing og kontekst rundt utbyggingen (Asdal, 2015a), ved å trekke frem eksempler på politiske målsettinger om fornybarenergi. Sitater fra hovedrapporten til FNs klimapanel (IPCC), EU-direktiver og norsk energipolitikk nevnes her. I tillegg til tallene, knyttes fremstillingen til klimaproblemene.

Framstillingen følger her en klassisk oppbygging (Eyquem-Renault & Doganova, 2009). Først beskrives den nåværende situasjonen som kritisk med tanke på global oppvarming. Deretter står det skrevet at den samlede vindkraftproduksjonen i Norge utgjør 0,8% av den totale strømproduksjonen i Norge, og at «Sammenlignet med andre Europeiske land er dette svært beskjedent, særlig tatt i betraktning at Norge er et av landene i Europa med best forutsetninger for vindkraft». Det påpekes at Tyskland og Danmark hadde «ca. 60 og 10 ganger så mye vindkraft som her i landet» ved utgangen av 2006 (Statkraft, 2008, s. 8). Ved å trekke frem miljøkrisen, og påpeke at Norge ligger bakpå, i forhold andre sammenlignbare land, skaper teksten en motivasjon til å handle (Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1562).

På samme måte som meldingen kan konsesjonssøknaden ses på som et forsøk på å skape et politisk mulighetsrom, ved å definere problemer og løsninger som kobles til en klimakrise-kontekst, for å skape et politisk handlingspress (Hermansen, 2015). Vindparken blir samtidig tilskrevet symbolske verdier, ved å knytte vindkraftverket til politiske målsettinger om grønn energi og fremstillingen av vindkraft som et bidrag til en løsning på klimaproblemene.

På den andre siden framkoples de negative virkningene fra vindkraftverket, i innledningen til søknaden, for å forhindre en nedskrivning av de positive verdiene som nettopp er skrevet frem. Eksternalitetene flyttes tilbake fra forgrunnen, der de fikk vise seg frem under høringsinnspillene, til det abstrakte rommet vi husker fra meldingen. Men det er snakk om en mer aktiv modifiering av eksternalitetene som kommer til syne i konsesjonssøknaden. Der meldingen kunne gi et inntrykk av at Statkraft i liten grad var klar over omfanget av de negative virkningene fra vindkraftverket, har de problematiske sakene rundt utbyggingen blitt trukket frem gjennom høringen på en eksplisitt måte. Sammen draget og innledningen velger å ikke knytte prosjektet til noen av disse problematiske aspektene, i denne delen av søknaden. Samtidig er det ikke bare unnlaterelser som blir gjort her.

Mot slutten av innledningen står det kort skrevet at NVE har gjennomført en høring av prosjektet, der Storheia Vindpark «fremstod som relativt lite konfliktfylt» og at planleggingen av prosjektet derfor ble videreført (Statkraft, 2008, s. 7-8). Oppsummeringen av høringen i innledningen skriver på denne måten frem den første høringen av prosjektet på en svært annerledes måte enn de gjengitte høringsinnspillene i «Bakgrunn for utredningsprogram». Dokumentet er ikke publisert i filoversikten på konsesjonsnettsiden til Storheia Vindkraftverk, via nettsiden til NVE. Det var et av de vanskeligste dokumentene å finne, under arbeidet med denne oppgaven. Å skrive at høringsinnspillene ga inntrykk av at prosjektet fremsto som lite konfliktfylt, virker problematisk, når gjennomgangen av de faktiske høringsinnspillene trekker frem en rekke konflikter, og tilgjengeligheten til gjengivelsen av høringsinnspillene er gjort vanskelig for aktører som står utenfor den interne saksbehandlingen.

4.3.2 Vindkraftverket skrives frem i detalj

Det første kapittelet i konsesjonssøknaden etter innledningen beskriver søknader og formelle forhold. Det nevnes at utbyggingen det søkes om er fleksibel i forhold til valg av type-, størrelse -og antall vindmøller. Statkraft har inngått «minnelig avtale» med hovedparten av grunneiere på Storheia. Det vil si at Statkraft har tilbudt grunneierne et erstatningsbeløp¹, i bytte mot inngåelsen av regulerte avtaler som beskytter Statkraft mot fremtidige krav (Statkraft, 2008, s. 11). For å hindre utsettelse av anleggsarbeidet, dersom noen av de gjenstående grunneierne avslår avtalen, søkes det om forhåndstiltredelse av ekspropriasjonsretten.

De neste kapitlene i søknaden beskriver en rekke formaliteter og tekniske forhold som er knyttet til utbyggingen. Forslag til reguleringsplan², plan- og byggesaksbestemmelser, byggetillatelse, hensyn

---

¹ Adresseavisen melder senere at det er gitt erstatning og kompensasjoner til grunneiere og vertskommuner på til sammen 650 millioner NOK (Okstad 2016)

² Reguleringsplanen er en politisk vedtatt plan over Storheia, som bestemmer hvordan området kan brukes og hva som kan bygges der.

som er tatt i forhold til loven om kulturminner og forurensningsloven, høringsprosessen, saksbehandlingen, terminplan og fremdriftsplan for prosjektet presenteres i denne delen av teksten. Kapittel fire nevner kriteriene for plasseringen av vindparken, med korte kommentarer til de ulike temaene. Deretter kommer det utfyllende, tekniske beskrivelser av vindressurser og utbyggingsplanene i kapittel fem og seks. Dette innebærer f.eks. informasjon om infrastrukturen til vindparken, og tekniske beskrivelser av vindmøllene fra et ingeniørperspektiv. Vi får her servert detaljerte beskrivelser av vindturbinenes hovedkomponenter og funksjoner, hvordan vindenergien utnyttes, og hvilken type vindmøller som er aktuelle for prosjektet. Veier og andre tiltak i vindparken nevnes, som montasjeplasser til kranene som monterer vindmøllene, fundamenter til vindmøllene, servicebygg, og en meteorologimast som skal måle vindforholdene ved hjelp av meteorologiske sensorer. Nettilknytningen til kraftverket blir også redegjort for. Dette handler om hvilket strømnnett energien fra kraftverket skal transporteres med, og kapasiteten til denne. Transformatoranlegget som omformer energien fra høyspentnettet på 420 kV, til det lokale fordelingsnettet på 230 V blir gjort rede for. Det er også beskrivelser av hvordan veiene og kaien i området vil bli brukt i forbindelse med anleggsvirksomheten. Den forventede energiproduksjonen og investeringskostnadene til prosjektet blir estimert. Deretter kommer det en kort beskrivelse av hvordan vindparken skal driftes og avvikles.

Fremstillingen organiseres fortsatt rundt vindkraftverket, men beskrivelsene av vindkraftverket er langt mer omfattende enn i introduksjonen til prosjektet, slik det ble fremstilt i meldingen. Hver bestanddel av vindparken skrives frem på en detaljert og realistisk måte. Det visualiserte prosjektet føles mer og mer virkelig (Latour, 1987, 1988, sitert i Eyquem-Renault & Doganova, 2009, s. 1568). Teksten skriver frem veier, master og turbiner, som flytter inn i det tomme landskapet, mens skatteinntekter, arbeidsplasser og ren, klimavennlig energi strømmer ut av parken.

4.3.3 De negative virkningene gjemmes bort og tones ned

Først i kapittel 6 av konsesjonssøknaden, etter nesten 50 sider, kommenteres de negative konsekvensene ved prosjektet. Ingen av de negative virkningene som blir gjort rede for her ble nevnt i sammendraget til konsesjonssøknaden, og blir på denne måten gjemt bort, i midten av den lange søknaden. Vindkraftverket er allerede etablert i landskapet på dette tidspunktet, gjennom beskrivelsene som er nevnt i avsnittet ovenfor. Kapitlet inneholder korte sammendrag av de vedlagte fagrapportene som utgjør konsekvensutredningene, med beskrivelser av mulige konsekvenser, miljøoppfølging og avbøtende tiltak. Det nevnes at de fleste fagutredningene er utført av uavhengige fagmiljøer (Statkraft, 2008, s. 48). Jeg har valgt å lage en skjematisk fremstilling som oppsummerer sammendragene til Statkraft, for å synliggjøre den samlede vurderingen av

virkningene. Fremstillingen ligger i vedlegg I. Jeg vil trekke frem noen av sammendragene av konsekvensutredningene i de følgende avsnittene.

Sammendraget av konsekvensutredningen for landskap oppgir at utbyggingen vil gi beskjedne visuelle virkninger i anleggsfasen. I beskrivelsen av virkningene under driftsfasen står det:

«Oppfattelsen av tekniske inngrep i natur- og kulturlandskap er verdiladet og subjektiv, og det er stor forskjell på hvor negativt folk opplever ulike landskapsinngrep. Flertallet av de som bor i, og bruker områdene, vil trolig oppfatte vindturbinene som et negativt element som vil bryte opp helheten i landskapet». (Statkraft, 2008, s. 48).

Konklusjonen er at vindkraftverket vil ha stor til middels negativ konsekvens for landskapet, der konsekvensgraden er avhengig av turbinvalg (Statkraft, 2008, s. 49). Teksten legger vekt på det subjektive aspektet ved opplevelsen av landskapsinngrep, som kan føre til at den negative beskrivelsen som kommer i påfølgende setning er mer åpen for tolkning. Det retoriske grepet bidrar til å tone ned den negative virkningen på landskapet.

Vindkraftverket vurderes å ha en positiv effekt på samfunnsmessig forhold. De samfunnsmessige virkningene forbindes i teksten med sysselsettingseffekter i anleggs- og driftsfasen, og økte inntekter til vertskommunen i driftsfasen. Det står skrevet at de sosiale, kulturelle og befolkningsmessige konsekvensene av utbyggingen vurderes som små. Deretter vises det til en rekke tall: Total investering utgjør 2250 til 3250 mill. NOK, hvorav norske leveranser utgjør 560 til 810 mill. NOK. Anleggsfasen vil skape 600 - 900 årsverk nasjonalt, hvorav 200 - 300 vil være regionale. Vindkraftverket vil kunne gi 10 - 12 direkte arbeidsplasser i driftsfasen, og samlet eiendomsskatt til kommunene vil utgjøre 12 - 15 mill. NOK pr. år. Over 20 år vil dette utgjøre 220 - 300 mill. NOK, som er frie inntekter som kommunene kan bruke. (Statkraft, 2008, s. 61).

Avsnittet brukes til å repetere- og utbrodere de kvantifiserbare verdiene som knyttes til vindkraftverket. Kalkuleringen av antall årsverk, arbeidsplasser, norske leveranser og eiendomsskatt er en eksplisitt verdivurdering av vindkraftverket, som forsterkes ved å kategoriseres som en positiv effekt for samfunnet. Valget om å beregne den samlede eiendomsskatten, og presisere at dette er frie midler for kommunene, er et retorisk grep som også bidrar til å forsterke de positive verdiene.

Vindkraftverket vurderes å ha en positiv effekt i forhold til forurensning og avfall i sammendraget til konsesjonssøknaden. Fagrapporten om avfall og forurensning, som ligger vedlagt til søknaden i et eget dokument, inkluderer bare konsekvensutredninger for anleggsfasen og driftsfasen. Det står skrevet at anleggsfasen også skal regne med rivingen av parken, men konstaterer like etter på at «Vi har i denne utredningen ikke vurdert rivefasen spesielt» (Multiconsult AS, 2008). Utelatelsen blir ikke nevnt i sammendraget til konsesjonssøknaden. Der står det skrevet at vindparken vil produsere

ren, fornybar energi, men at det kan være potensiale for forurensning under anleggsarbeidet i form av avrenning til vassdrag, og nedbørfeltet for drikkevannskilden (Statkraft, 2008, s. 55). At konsekvensutredningen velger å utelate rivefasen, fører til at vurderingen ikke beregner effekten av den betydelige mengden med avfall som vil oppstå når turbinene må byttes ut eller fjernes. Grepet kan på denne måten bidra til at verdivurderingen av vindparkens avfall og forurensning i rapporten forblir positiv.

De andre sammendragene skriver at utbyggingen vil ha liten negativ virkning på kulturminner, reiseliv, landbruk, elektromagnetiske felt, ising, flora og fauna. Støy vurderes også til å ha liten til middels konsekvensgrad. Det antas at vindkraftverket vil ha en middels negativ effekt på friluftslivet, dersom det velges store vindmøller. Det står her skrevet at «områdets uberørte rekreasjonsverdi vil betydelig reduseres», men utbyggingen vil derimot ha positive konsekvenser for «moderne friluftsliv», i form av nye veier som muliggjør bruk av sykler, barnevogner og rullestoler (Statkraft, 2008, s. 59). Det fremstår som om det er det siste poenget som bidrar til å dra konsekvensgraden ned fra stor til middels i den samlede konklusjonen for friluftsliv.

Konstruksjonen og definisjonen av begrepet *moderne friluftsliv*, er et retorisk grep som bidrar til å tillegge vindkraftverket positive verdier. I sammendraget av konsekvenser for reiselivet står det skrevet at det ikke ligger noen turistbedrifter i planområdet. Deretter står det skrevet at avstand og betraktersted avgjør hvor dominerende vindparken vil være i landskapet. Konklusjonen er at driftsfasen vil innebære en liten negativ konsekvens (Statkraft, 2008, s. 60). Teksten velger å skille virkningene på landskapet og friluftslivet fra konsekvensene for reiselivet. Naturopplevelser blir dermed ikke regnet som en sentral del av turismen. Frakoblingen gjør det mulig å kategorisere konsekvensen for reiselivet som liten negativ, fremfor en høyere konsekvensgrad.

Det står skrevet at konsekvensgraden er stor til middels for fugler i området. Hva som trekker konsekvensgraden ned mot middels blir ikke redegjort for. Sammendraget opplyser om at planområdet har hekkeforekomster av flere rødlistede fuglearter (Statkraft, 2008, s. 50-51). Valget om å bruke den mer generelle kategorien *rødlistede fuglearter*, fører til at teksten tilslører hvilke fugler det er snakk om. Grepet hindrer på denne måten teksten i å skrive frem fuglenes eksistens på en mer levende måte. Havørnen er f.eks. et av de rødlistede dyrene på Storheia som teksten frakobler fra vindkraftverket, gjennom dette retoriske grepet.

Deretter skal konsekvensene for reindriften redegjøres. Det presenteres først et sammendrag av verdivurderingen i fagrapporten. Det står skrevet at planområdet berører ett av tre viktige vinterbeiter til Fosen Reinbeitedistrikt, der Storheia er det eneste beite som reinsdyrene kan trekke

til på egen hånd. Det står videre at området inkluderer viktige drivleier³ mellom beiteområdene i nord og sør. Det er godt beite over nesten hele området, som kan brukes under varierende snøforhold. Reindriften er avhengig av området på sen vinteren når det er mye snø. Området beskrives som oversiktlig og naturlig avgrenset (Statkraft, 2008, s. 57-58). Beskrivelsen av beitet gir inntrykk av at området er verdifullt for reindriften, men dette skrives ikke eksplisitt. Sammendraget viser til at en full utbygging av Storheia vindpark vil redusere hele dette vinterbeiteområdets verdi. Det vil være «store konflikter» i de nordlige delene. Utbyggingen vil ha direkte effekter på reinsdyrene og sosioøkonomiske konsekvenser for reindriftsutøverne, på grunn av «sterk kulturidentitet blant eierne knyttet til området» (Statkraft, 2008, s. 58). Statkraft velger igjen å frakoble reindriften fra det samiske, ved å utelate den samiske tilknytningen i sammendraget av fagrapporten. Det samiske blir i stedet referert til som en uspesifisert *kulturidentitet* i teksten. Resultatet er at reindriften igjen blir fraskrevet verdiene som er knyttet til den samiske kulturen. Konklusjonen er at driftsfasen til vindkraftverket vil ha stor til middels konsekvens for reindriften. Teksten gjøre ikke rede for hvorfor konsekvensgraden blir trukket ned fra *stor*, til *stor til middels* konsekvens for reindriften. Sammendraget av fagrapporten gir et inntrykk av at utbyggingen som helhet vil ha store konsekvenser for reindriften.

4.3.4 Å håndtere saken gjennom avbøtende tiltak som føyer seg etter industrien

Mot slutten av søknaden beskrives miljøoppfølging og avbøtende tiltak i kapittel 8. Det står skrevet at valg av plassering av vindparken med adkomstveier har tatt hensyn til landskap, støy, skyggekast, kulturminner, naturmiljø, landbruk, friluftsliv og reiseliv så langt det er mulig. Forutsetningen for avbøtende- eller konfliktreduserende tiltak, er at tilpasningen av utbyggingen og driften må være praktisk- og økonomisk gjennomførbar for Statkraft. Nytteverdien må også stå i rimelig forhold til kostnadene ved tiltaket (Statkraft, 2008, s. 63). Det nevnes deretter noen eksempler på avbøtende tiltak som er gjort. Eksemplene viser til marginale endringer i planene til vindparken. Betingelsene for de avbøtende tiltakene har likheter med Asdals analyse av aluminiumsverkene, der Asdal påpeker at de avbøtende tiltakene måtte føye seg etter industrien: «Når samfunnet ikke kan unnvære industrien, kan det heller ikke pålegge den vernetiltak som den ikke makter økonomisk» (Asdal, 2011c, s. 58). Industrien blir på denne måten tildelt en særegen posisjon i konsesjonssøknaden, og saksbehandlingen til Storheia Vindpark.

I forhold til reindriften står det skrevet at Statkraft har hatt god og tidlig dialog med Fosen Reinbeitedistrikt, og sørget for at alternative beiteområder kan velges i år med anleggsaktivitet. Det opplyses ikke om hvor disse områdene ligger, eller hvorfor alternative beiteområder er et

---

³ Dette er ruter der reinen gjetes eller frivillig beveger seg, for å komme seg fra et beiteområde til et annet.

nevneverdig behov, da søknaden tidligere har oppgitt at anleggsarbeidet ikke skal foregå i perioder der reinen bruker området. Det trekkes ikke frem forslag på avbøtende tiltak ovenfor reindriften i driftsperioden (Statkraft, 2008, s. 64). Søknaden avsluttes med å nevne forslag fra fagutrederne til videre undersøkelser, der skyggekast og naturmiljø foreslås. Skyggekast er rytmiske lys- og skyggevekslinger som oppstår når turbinbladene sveiper foran solen og skaper en forstyrrende blinking (NVE, 2014). Det etterlyses ikke videre undersøkelser av reindriften (Statkraft, 2008, s. 66). Kunnskapsgrunnlaget for reindriften regnes dermed som tilstrekkelig, ved at videre undersøkelser utelukkes. Det er grunn til å anta at avbøtende tiltak ovenfor reindriften vil bryte med Statkrafts betingelser om at tiltakene må være praktiske og økonomisk gjennomførbare, siden en slik tilpasning ville innebære en større reduksjon i antall vindturbiner, eller flytting av en større mengde med turbiner.

4.3.5 Å omforme saken til noe verdifullt og håndterbart gjennom søknaden

Jeg har i dette delkapittelet forsøkt å vise hvordan konsesjonssøknaden fremlegger bevis ovenfor NVE, gjennom en kombinasjon av historiefortelling og kalkuleringer som argumenterer for at prosjektet har livets rett. Dette blir blant annet gjort gjennom ulike verdsettinger som skjer i teksten. Verdiene til vindkraftverket er knyttet til kraftproduksjon, skatteinntekter, arbeidsplasser og grønne, symbolske verdier, der kalkulasjonene visualiserer den fremtidige avkastningen (Eyquem-Renault & Doganova, 2009). For å realisere disse verdiene må landskapet på Storheia og de berørte partene modifiseres, for å gjøre plass til vindparken som skrives frem i detalj gjennom søknadsteksten. Modifiseringen av eksternalitetene blir gjort gjennom ulike retoriske grep som omformer konsekvensene og toner ned verdiene som kan knyttes til de berørte objektene. Fuglene og reinsdyrene på Storheia motsetter seg denne modifiseringen. Det er ikke mulig å omskrive disse konfliktene til noe som er forenlig med vindkraftverket. Derfor skrives de i stedet ut av saken: Der vindparken gjør spede forsøk på å gjøre noen justeringer gjennom de foreslåtte avbøtende tiltakene, blir reindriften og fuglene oversett i denne delen av søknaden, og behandlet som ikke-sak.

Der høringen forsøkte å åpne saken, ved å synliggjøre usikkerheter og nye problematiske saker som kan knyttes til utbyggingen, forsøker konsesjonssøknaden å lukke saken igjen (Asdal, 2015b; Barry, 2007). Sammendragene av konsekvensutredningene skriver frem en sak der de negative konsekvensene er mindre enn de positive konsekvensene. De berørte områdene og objektene blir gjort håndterbare, gjennom en kjølig retorikk som utøver kontroll over situasjonen (Asdal, 2015b; Hilgartner, 2000). Beskrivelsene av avbøtende tiltak er et retorisk grep som bidrar til dette. Søknaden inneholder ingen dramatiske skildringer av mulige konsekvenser. Det finnes ingen blodspor her, etter havørner med avkappede vinger fra fatale møter med vindparkens turbiner, eller

magre, urolige reinsdyr som holder seg unna vindkraftverket. Vindkraftverket transformeres i stedet tilbake til relativt uproblematisk prosjekt.

4.4 Å svekke reindriftssaken gjennom oversettelser av en tveegget fagrapport om reindriften på Fosen

Fagrapporten om reindrift på Fosen er en av elleve vedlagte fagrapporter om ulike temaer, som til sammen utgjør til konsekvensutredningen som skal gjennomføres i forbindelse med konsesjonssøknaden, i henhold til kravene fra NVE. Utformingen av fagrapportene er bestemt i henhold til konsekvensutredningsprogrammet, som ble fastsatt etter den første høringen som ble gjennomført etter varslingen av prosjektet i meldingen. Fagrapporten om reindrift er gjennomført og utgitt av ASK og SWECO. ASK rådgiving er et konsultentselskap som primært jobber med energiprojekter, og eies av Norconsult (Grindahl, 2011). NVE har vedtatt at det er utbygger, som i dette tilfellet Statkraft, som har ansvaret for å lage fagrapportene. Det står skrevet innledningsvis i rapporten at Fosen Reinbeitedistrikt har vært en sentral bidragsyter. Harald Sletten, tidligere reindriftingsagronom i Nord-Trøndelag, har også bidratt med innspill i kontrollfasen av rapporten (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 3). Det

Der Statkraft verdsetter seg selv og vindparken på Storheia gjennom konsesjonssøknaden, skjer det en konkurrerende verdsettelse av reindriften i fagrapporten. Jeg skal i dette delkapittelet analysere hvordan disse verdsettelsene blir gjort i fagrapporten om reindrift, og peke på hva som skjer med verdiene i overføringen fra fagrapporten, til sammendraget i konsesjonssøknaden. Verdivurderingen er i dette tilfellet knyttet til det skriftlige arbeidet med å oversette beiteområdet og reindriften praksiser til ulike begreper, kategorier eller klassifiseringer (Asdal, 2015b, s. 85). Fremgangsmåten er et eksempel på en kalkulasjonspraksis, der reindriften blir gjort kalkulerbare gjennom spesifikke beregninger og språklige omforminger (Muniesa et al., 2007, s. 1). Fagrapporten beskriver fire trinn, som verdivurderingen skal baseres på. Først skal reindriften status beskrives, der kritiske faktorer må identifiseres, og velges ut. Deretter skal de kritiske faktorene verdivurderes, og graderes etter en tredelt skala. Direkte og indirekte arealbeslag, fragmentering, barrierer eller sperringer av viktige områder, endret adkomst, og forstyrrelser er aspekter som skal vurderes her (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 12-13).

4.4.1 Produksjonen av en verdifull samisk kontekst som går tapt

Introduksjonen til fagrapporten etablerer en ny kontekst rundt reindriftssaken, ved å knytte reindriftnæringen til en historisk samisk kontekst. Åpningen beskriver hvordan området har lange

tradisjoner for samisk reindrift, med skriftlige kilder om reindrift som går helt tilbake til 1500-tallet. Det legges vekt på at samisk kultur er en sentral del av reindriften (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 20-21). Reindriften tilskrives en historisk verdi på denne måten. Det skapes koblinger til en allerede verdsatt samisk kultur, som gir reindriften verdi gjennom teksten. Koblingene har likheter med Asdals analyse av innovasjonsdokumentet som skaper historiske koblinger til beslektede verdier (Asdal, 2015a). På den andre siden går mye av verdien tapt, når den nye konteksten blir utelatt fra sammendraget i søknaden. At reindriften har lange, historiske tradisjoner i Fosen området og reindriftens sentrale rolle som samisk kulturbærer, blir ikke nevnt i sammendraget av fagrapporten som presenteres i konsesjonssøknaden. I stedet blir det samiske oversatt til en *sterk kulturidentitet* (Statkraft, 2008, s. 58).

4.4.2 Å sammenligne årsverk

Fagrapportens fremstilling kretser rundt reindriften, med utfyllende beskrivelser av næringen på Fosen. Mens det var Statkrafts biografi som ble trukket frem i søknaden, er det reindriftens situasjon og biografi som blir presentert her. Det blir oppgitt at reindriften på Fosen utgjør næringsgrunnlaget til 30 personer (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 104). Selv om reindriften på denne måten gis verdi ved å settes i sentrum, gjør tallfestingen det mulig å sammenligne næringene. Reindriften virker liten med sine 30 årsverk, når Statkraft kan skilte med 900 nasjonale- og 200-300 regionale årsverk i anleggsperioden, i tillegg til 10-12 årsverk i forbindelse med vedlikehold og drift av vindparken. Søknaden påpeker at vindparken vil gi opptil 15 millioner NOK i skatteinntekter til Åfjord- og Bjugn kommune (Statkraft, 2008, s. 6). Det oppgis ikke noe skattebidrag fra reindriften, men størrelsen på næringen tilsvarer et lavt beløp. Dersom målestokken er økonomiske produksjonsverdier, fremstår Storheia Vindpark som en ruvende størrelse i forhold til de beskjedne kvantifiserte verdiene som reindriften kan skilte med. Muniesa skriver at kalkuleringer innebærer en form for abstraksjon der egenskaper ved tingen blir trukket fra eller trukket frem på bestemte måter (Muniesa et al., 2007, s. 3). Å trekke frem reindriftens beskjedne produksjonsverdier, kan indirekte føre til at reindriftens symbolske verdier trekkes fra, da de kulturelle verdiene som er knyttet til det samiske urfolket er vanskeligere å kvantifisere. De kvantifiserte verdiene kommuniseres og etableres på en mer effektiv måte gjennom teksten, mens de symbolske verdiene som ikke er tallfestet (Porter, 1992).

4.4.3 Fra en dramatisk situasjon med sterke følelser til et generelt problem

De ulike fremstillingene av reindriftssaken skaper ulike effekter. Der reindriften ble innrammet av en historisk, samisk kontekst i fagrapporten, skjer det en annen innramming av reindriften gjennom komplekset av fagrappporter som sendes til NVE i forbindelse med konsesjonssøknaden. Reindriften er en av totalt elleve fagrappporter, som ligger vedlagt til konsesjonssøknaden fra Statkraft. Ved å presentere reindriftssaken som et problem, i en rekke av andre problemer, redefineres saken fra å

være noe spesielt, til å behandles som et generelt problem ved utbyggingen. Reindriftssaken blir også avdramatisert gjennom sammendraget av fagrapporten om reindrift, som presenteres i konsesjonssøknaden, der konsekvensene for reindriften presenteres på en nøytral og neddempet måte. Begge eksemplene er sammenfallende med Asdals analyse av håndteringen av aluminiumsverkene i Årdal. I eksempelet til Asdal blir forurensningsproblemet først beskrevet i et bekymringsbrev fra en veterinær som skildrer fluorforgiftede, lidende dyr. Deretter beskrives det samme problemet i en sakkyndig rapport. Kontrasten er stor mellom brevets lokale og dramatiske skildringer, og det nasjonale saksdokumentet som fremstår objektivt, nøytralt og følelsesløst. Rapporten endrer også konteksten rundt forurensningsproblemet. Der brevet kun beskriver fluorforgiftningen, blir problemet plassert blant en rekke av andre problemer i rapporten. Fra å være noe dramatisk og individuelt, blir saken omgjort til et generelt og alminnelig problem (Asdal, 2015b, s. 77).

Men der følelsene til reindriftseierne er sterkt tonet ned i sammendraget av fagrapporten i konsesjonssøknaden, siver dramatikken ut gjennom teksten til fagrapporten om reindriften. Teksten skaper en form for empati for reindriften som har vært fraværende i de andre saksdokumentene til utbyggingen. Fagrapporten referer flere steder til hvor vanskelig utbyggingen er for reindriftseierne på et personlig plan. Innledningsvis nevnes det at «de omfattende vindkraftplanene er en stor mental belastning (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 10). I sumutredningen gjentas det at det er en «stor belastning for distriktets utøvere mentalt...det er ressurskrevende og mentalt krevende at det kontinuerlig kommer nye utbyggingsplaner» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 104). Til slutt konstateres det i konklusjonen til sumutredningen at:

«De massive utbyggingsplanene i reinbeiteland på Fosen-halvøya er en stor psykisk belastning for reindriftsutøverne. Flere av vindkraftplanene vil trolig umuliggjøre fortsatt reindrift på Fosen. For reinieiere med samisk kulturbakgrunn er reindrift mer enn et yrke. Det er en livsstil og en del av deres identitet. Å stadig bli forelagt nye utbyggingsplaner som truer ens levebrød og levevis, er en hard belastning» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 110).

På tross av den kjølige skrivestilen som vanligvis brukes i vitenskapelige rapporter (Hilgartner, 2000) ser vi at de personlige belastningene som utbyggingen innebærer for reindriftseierne blir gjort synlig i konsulentrapporten.

4.4.4 «Kritiske faktorer» produserer verdier som tones ned i søknaden

Fagrapporten tilskriver reindriften verdi, ved å identifisere og vurdere ulike «kritiske faktorer». Verdivurderingen er basert på disse faktorene. Det første begrepet som blir gjort til noe verdifullt, er drivleier. Dette er ruter der reinen gjetes eller frivillig beveger seg, for å komme seg fra et beiteområde til et

annet. Det kommer frem at området på Storheia inkluderer drivleier som er «særlige viktige for reindriften, og har et særskilt vern etter reindriftsloven §22 (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 24). Både fagrapporten og konsesjonssøknaden trekker frem viktige drivleier i de nordlige områdene. En utbygging på Storheia vil føre til problemer i det nordlige trekket, på grunn av flaskehalsen som oppstår i det bratte terrenget (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 95; Statkraft, 2008, s. 58). Begge steder nevner Torsengdalen og Nyvassdalsheia som viktige trekkleier som blir berørt av Storheia Vindpark, der sistnevnte er den eneste traseen til vinterbeitet som reinen kan trekke til på egenhånd (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 26; Statkraft, 2008, s. 58). Fagrapporten påpeker at drivleiene bestemmes av geografiske trekk i landskapet, som gjør det vanskelig å endre, eller finne nye leier (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 28). Dette er med andre ord en kritisk faktor som det er svært vanskelig å erstatte. Drivleiene er derfor ekstra verdifulle, men dette aspektet ved fagrapporten blir ikke nevnt når drivleiene skal beskrives i selve konsesjonssøknaden, gjennom sammendraget av fagrapporten om reindrift. Det særskilte vernet etter reindriftsloven blir også utelatt her. Frakoblingen bidrar til å tone ned verdiene (Muniesa et al., 2007) som er knyttet til drivleiene.

Den viktigste kritiske faktoren, er beiteområder. Både rapporten og søknaden påpeker at det er store konflikter knyttet til de nordlige delene av vinterbeitene. Det slås fast at Fosen Reinbeitedistrikt har «tre hovedvinterbeiteområder som de er helt avhengige av...en rullering mellom disse hovedområdene er helt nødvendig (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 21). Det er kritisk å ha tilgang til disse områdene på senvinteren når det er mye snø (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 95). Det står videre skrevet at store deler av vinterområdene har stor verdi. Det presiseres at selv om det er sommerbeitene som bestemmer bæreevnen for antall rein, «betyr det ikke at vinterbeitene er uvesentlige». De sentrale vinterbeitene er mer verdifulle enn de mer perifere. Leksvikområdet og Stornova/ Nyvassdalsheian regnes som to av tre sentrale hovedvinterbeiteområder (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 25). Sammendraget i søknaden nevner at Storheia vindpark berører et stort område innenfor for Nyvassdalsheia, og skriver at det er et av tre viktige vinterbeiter. Det nevnes ikke at de er avhengige av rulleringer mellom alle vinterbeitene. Det står i stedet skrevet at man er avhengig av beitet på Storheia når det er mye snø på senvinteren (Statkraft, 2008, s. 58). Vinterbeitet på Storheia blir gitt høy verdi i fagrapporten. I sammendraget av fagrapporten som er presentert i konsesjonssøknaden blir verdien tonet ned, ved å unngå å nevne at reindriften er avhengig av alle de tre vinterbeitene.

4.4.5 Usikkerhet rundt reinens unnvikelser åpner opp for aktive grep

Det neste sentrale spørsmålet er i hvilken grad reinen vil unnvike vindparken eller ikke. I rapportens beskrivelser av forstyrrelser, skilles det mellom direkte og indirekte tap av beiteland. Direkte tap vil

si nedbygde områder, der det for eksempel står vindturbiner, veier eller kraner. Det indirekte tapet er knyttet til områdene som reinen helt eller delvis vil unngå, på grunn av vindparken. Mens de direkte arealtapene er lette å beregne, er de indirekte tapene vanskeligere å fastsette, siden kunnskaps-grunnlaget for beregningene er preget av høy usikkerhet, og områdene som skal beregnes er store. Usikkerheten og det sprikende forskningsgrunnlaget kan brukes for å argumentere både for- og imot at reinen vil unnvike vindkraftverkene. Jeg vil trekke frem ulike eksempler som viser hvordan rapporten har tatt aktive grep for å unngå at det etableres en kobling mellom reinens unnvikelse og vindparken.

Det står skrevet i sammendraget til fagrapporten om reindrift at «Kunnskapen om effekter av vindturbiner på rein er mangelfull pr i dag, men de fleste gjennomførte studier...tyder på at reinsdyr i influensområdet til vindkraftverk ikke avviker vesentlig fra normal atferd» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 8) . Det nevnes ikke her at studiene det refereres til er eksperimentelle studier som er basert på enkelt observasjoner, eller gjort på rein i innhegning der reiene selv har rapportert at dyrene var urolige, og ikke ville beite i nærheten av turbinene (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 29). Resultatene fra tidligere studier av effekten på reinsdyr av menneskelig inngrep er motstridende, tvetydige og gjenstand for stor faglig uenighet. Noen studier viser at reinen trekker vekk fra områder med menneskelig inngrep, mens andre studier viser at reinen kan venne seg til inngrepene etter kort tid (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 31). I innledningen til de individuelle utredningene understrekes det at «kunnskapsnivået om påvirkninger av vindturbiner på tamrein er begrenset...det er derfor knyttet usikkerheter til konklusjonene» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 33).

Fagrapporten om reindrift velger å trekke frem en del argumenter for hvorfor vindparken ikke vil forstyrre reindriften signifikant. Det vises til et utvalg av funn som handler om forstyrrelser: Det står skrevet at stasjonære kilder (som vindkraftverk, egen anmerkning) forstyrrer mindre enn kilder som beveger seg, da disse er lettere å venne seg til for reinsdyrene. Barrierevirkningen fra veier og kraftledninger er avhengig av dyrenes tidligere erfaringer med mennesker og landskap, der effekten vil være svakere hvis reinen er vant til mennesker. Dersom inngrepene er plassert sentralt i et beiteområde, vil dyrene raskere ta området i bruk, på grunn av høy motivasjonsfaktor (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 28). Oversettelsen av *sult* til begrepet *høy motivasjonsfaktor* bidrar til å tone ned fremstillingen av den negative erfaringen som sulten vil innebære for reinsdyrene. Eksemplene viser hvordan utvelgelsen av bestemte funn, og beskrivelsen av disse, kan bidra til å svekke forbindelsen mellom reinens unnvikelse og vindkraftverket.

Fagrapporten om reindrift argumenterer i stedet for at de indirekte tapene er et resultat av reineierens *holdning* til vindkraft. Når det kommer til de indirekte effektene står det skrevet at det er viktig å skille mellom vill- og tamrein, fordi tamreinens bruk av området kan overstyres av eierne gjennom driving, transport, gjeting og bruk av gjerder (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 27). Det står skrevet et annet sted at den viktigste faktoren, i forhold til forstyrrelser, er hvordan reieierne organiserer driften og behandler dyrene (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 31-32). Unnvikelsen kobles derfor ikke til vindkraftverket: i stedet konstrueres det en forbindelse i teksten mellom reinens unnvikelse, og reindriftseiernes subjektive motstand mot vindkraft.

Fagrapporten om reindrift danner også en kobling mellom forstyrrelser av reinsdyrene, og *menneskene* som rører seg i vindparken. Rapporten konkluderer med at det er omfanget av menneskelig aktivitet som er den viktigste faktoren i forhold til forstyrrelser (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 8). Konklusjonen blir ikke gjengitt i sammendraget til søknaden. Det nevnes ikke her at økt ferdsel vil være et vedvarende problem på grunn av det nye veinettet som blir tettbygd innenfor planområdet. Veier trekkes frem som særlig barrieredannende (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 27-28). Forstyrrelser knyttet til menneskelig aktivitet under anleggsarbeidet nevnes ikke i sammendraget av fagrapporten om reindrift i konsesjonssøknaden. Der står det skrevet at området vil få «økt bruk av mennesker» i driftsfasen, men bruken kobles ikke direkte til forstyrrelser av reinsdyrene (Statkraft, 2008, s. 58).

Eksemplene i avsnittene ovenfor viser hvordan aktive retoriske grep i fagrapporten om reindrift og konsesjonssøknaden blir brukt for å svekke forbindelsen mellom reinsdyrens unnvikelse til vindkraftverket. Dette blir gjort ved trekke frem-, og basere konklusjonene på forskningsfunn som støtter denne antakelsen. I stedet knyttes unnvikelsen til reindriftseiernes holdninger, og menneskelig aktivitet i vindparken. Koblingene og frakoblingene bidrar til å bevare verdiene som blir tilskrevet vindparken, gjennom konsesjonssøknaden.

4.4.6 En overraskende konklusjon som avmagres i søknaden

På tross av rapportens gjentatte forsøk på svekke forbindelsen mellom unnvikende reinsdyr og vindkraftverket på Storheia, konkluderer rapporten med at utbyggingsplanene vil ha store negative konsekvenser for reindriftsnæringen på Fosen (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 8). Det slås fast at en full utbygging av Storheia vindpark vil redusere hele vinterbeitets verdi. Det står videre skrevet at Storheia er et viktig område som reindriften tidligere har klart å beskytte igjennom avtaler med kommune og grunneiere. En utbygging vil få store negative biologiske- og sosioøkonomiske konsekvenser. Det antas at de nordlige delene av vinterbeiteområdene på Storheia

vil få betydelig redusert bruk, selv med en redusert utbygging (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 94-96).

I utredningen om sumvirkningen for reindrift på Fosen står det at inngrepene vil påvirke både vår-, sommer-, vinter- og høstbeiteland. De planlagte vindkraftverkene vil innebære varig tap av beiteressurser og lufteplasser, økt grad av forstyrrelser og barrieredannelser, og endret atkomst til beitearealer, som vil føre til tilleggsarbeid og forandringer i driften. Reindriften vil være mer sårbar for både naturlige- og menneskeskapt endringer i framtiden. Dette vil føre til forsterkede konflikter med andre næringer som landbruk og hytteutbygging i området, redusert kjøttproduksjon på grunn av redusert beite, og høyere utgifter (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 104). Den alvorlige konklusjonen står i stor kontrast til konklusjonen i sammendraget til søknaden til Statkraft, der det kun står skrevet at utbyggingen vil redusere vinterbeitets verdi og føre til «direkte effekter på reinsdyrene og sosioøkonomiske konsekvenser for reindriftnæringen». Det trekkes også frem at utbyggingen vil innebære store konflikter i de nordlige delene av vinterbeitene (Statkraft, 2008, s. 58). Den magre konklusjonen i søknadsteksten svekker reindriftssaken, ved å underkommunisere alvorret og omfanget av konsekvensene som konstateres i fagrapporens konklusjon.

4.4.7 Brutte forbindelser til tålegrenser, konflikt- og konsekvensgrader

Vi ser at reindriftnæringens tålegrenser blir nevnt i fagrapporen ved flere anledninger. Teksten gjør det tidlig kjent at området til Fosen Reinbeitedistrikt allerede er utsatt for omfattende inngrep fra hytteutbygginger, veier, landbruk, skogbruk og menneskelig ferdsel (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 10). Det står skrevet at klimaendringer har ført til tettere barskog som skaper utfordringer for reindriftnæringen. Området nærmer seg et vippepunkt der «relativt små inngrep kan få store konsekvenser dersom summen av inngrep i området overstiger reinsens tålegrense» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 29). Sumutredningen advarer mot at «konsekvensene av et nytt inngrep kan bli uforholdsmessig store ved at den samlede forstyrrelseeffekten overstiger den summerte effekten av enkeltinngrepene» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 104, 106). Det var det første høringsinnspillet til Fosen Reinbeitedistrikt som koblet tålegrensen til reindriftssaken. Vi ser at begrepet har klart å opprettholde forbindelsen til saken, ved å sirkulere videre i fagrapporen. Men etter dette ser vi et brudd i forbindelsen, når konklusjonene fra fagrapporen skal overføres til et mer sentralt dokument: Reindriftnæringens tålegrenser blir ikke nevnt i sammendraget til konsesjonssøknaden.

NVE ba om at konsekvensutredningen skulle vurdere sumvirkningene til 20 ulike vindkraftprosjekter som berører Fosen Reinbeitedistrikt (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 14-15). Vindparkene i de anbefalte scenariene inneholder de minst konfliktfylte prosjektene i forhold til reindriften. Fagrapporten rangerer vindkraftprosjektene i tre ulike grupper, der gruppe 1 er minst konfliktfylt og gruppe 3 er mest negativt for reindriften. Det står skrevet at

«en realisering av prosjekter i gruppe 3 vurderes å kunne true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag. For denne gruppen vindparker er det ingen spesifikke avbøtende tiltak som vil kunne minske de negative konsekvensene i betydelig grad». (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111)

Storheia Vindpark rangeres ved full utbygging som Gruppe 3, med stor negativ påvirkning og stor negativ konsekvens. Rapportens konklusjon er at

«Det er mulig å opprettholde reindrift på Fosen på dagens nivå viss de foreslåtte alternativene til vindparker og kraftledninger velges ... Det nærmer seg en grense for hva dette reinbeitedistriktet tåler av utbygging før grunnlaget for å drive reindrift på Fosen er truet. Ytterligere utbygging eller valg av mer konfliktfylte vindparker, vil kunne få store konsekvenser» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 110).

Konsesjonssøknaden til Statkraft oppgir ikke at prosjektet på Storheia er et av de mest konfliktfylte alternativene i fagrapporten. Det står ikke skrevet av Storheia Vindpark er kategorisert som en gruppe 3 utbygging som vil true eksistensen for samisk reindrift, og at ingen avbøtende tiltak vil kunne minske konsekvensene. Det nevnes ikke at 420 kV ledningen mellom Namsos og Roan, som ligger til grunn for sumutredningen er valgt fordi det er det konsesjonssøkte alternativet. Alternativet er ikke det minst konfliktfylte ledningsalternativet i forhold til reindrift, i følge vurderingen til fagrapporten (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 107). Konsesjonssøknaden nevner ikke at ingen av anbefalte scenariene i fagrapporten om reindrift inkluderer Storheia Vindpark (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 10).

Konklusjonen om konsekvensgraden i fagrapporten om reindrift samsvarer heller ikke med konsekvensgraden som blir oppgitt i sammendraget om reindrift i konsesjonssøknaden. Fagrapporten om reindrift konkluderer med at konsekvensene for reindrift i driftsfase er stor til middels negativ for en redusert utbygging, mens konsekvensgraden er stor negativ for en full utbygging på Storheia (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 96). I konsesjonssøknadens sammendrag om reindriften står det derimot skrevet at «konsekvensene i driftsfasen er vurdert til stor til middels negativ konsekvens for en full utbygging av Storheia vindpark» (Statkraft, 2008, s. 58). Konsesjonssøknaden oppgir konsekvensgraden til en redusert utbygging, men skriver at denne gjelder vurderingen av en full utbygging. Teksten opplyser ikke om at konsekvensvurderingen avviker fra fagrapportens vurdering. I stedet står det skrevet at

teksten skal presentere «et sammendrag av det som i reindriftsutredningen regnes som relevant for omsøkte tiltak gitt i det følgende kapittel» (Statkraft, 2008, s. 57). Reindriftsutredningen det refereres til er en henvisning til fagrapporten om reindrift.

Konflikt- og konsekvensgraden er en del av en kalkuleringsprosess som bidrar til å navngi og kvantifisere de negative effektene fra vindkraftverket. NVE har sørget for at virkningene i forhold til reindriften, blir klassifisert gjennom utformingen av utredningsprogrammet. Der usikkerheten rundt reindriftenes unnvikelse gjorde det mulig å modifisere denne på en måte som svekket årsakssammenhengen til vindkraftverket, er konflikt- og konsekvensgradene kategorier som motsetter seg disse modifiseringsforsøkene. Det etableres en årsakssammenheng mellom store konsekvenser for reindriften og utbyggingen av vindkraftverket. Kategoriene kommuniserer årsakssammenhengen på effektiv og tydelig måte i fagrapporten (Porter, 1992). Utfordringen er at innholdet i fagrapporten er avhengig av å kobles til det politiske maskineriet og sirkulere videre på bestemte måter, dersom kategoriene skal få politisk innflytelse i konsesjonsprosessen (Asdal, 2015b). Tålegrensene, konfliktgraden og konsekvensgraden er begreper som potensielt kan være svært slagkraftige, men forbindelsen blir brutt i oversettelsen til sammendraget i konsesjonssøknaden. Frakoblingen er et retorisk grep som i stor grad bidrar til å svekke og usynliggjøre reindriftssaken i konsesjonssøknaden.

4.4.8 Å verdsette vindkraftverket gjennom reindriftenes fagrapport

Jeg har i dette delkapittelet pekt på en rekke aktive grep som er tatt i både fagrapporten om reindrift og sammendraget av den samme fagrapporten, som ble presentert i konsesjonssøknaden til Statkraft, som påvirker verdsettingen av reindriften og fremstillingen av Storheia-saken på ulike måter. Rapporten etablerer en rekke verdier som knyttes til reindriften. Det produseres en ny kontekst rundt reindriftssaken som er knyttet til en historisk samisk kontekst. Den nye konteksten tilskriver symbolske, kulturelle verdier til reindriften. Reindriften tilskrives også verdier ved hjelp av et tydelig metodisk rammeverk fra NVE, som blant annet stiller krav om å identifisere kritiske faktorer, og vurdere konflikt- og konsekvensgraden til utbyggingen.

Vi ser at klart definerte verdikategorier, er mer motstandsdyktige mot Statkrafts forsøk på å nedskrive verdiene, enn de mindre definerte kategoriene. De forhåndsdefinerte kategoriene fører til at rapporten må konstatere at utbyggingen vil få store negative biologiske- og sosioøkonomiske konsekvenser. Konsekvensene knyttes også til tålegrensen, der det står skrevet at området nærmer seg et vippepunkt der «relativt små inngrep kan få store konsekvenser dersom summen av inngrep i området overstiger reinens tålegrense». Utbyggingen kategoriseres som gruppe 3 utbygging, som

kan «true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag». Konsekvensgraden blir satt til *stor negativ konsekvens*. Kategoriseringene bidrar til å definere beiteområdets verdi, og styrke reindriftssaken i fagrapporten.

Andre grep bidrar til å tone ned, eller nedskrive reindriftens verdi. Rapporten oppgir f.eks. antall årsverk som er knyttet til reindriften i området, som gjør det naturlig å sammenligne reindriften med årsverkene som vindkraftverket kan skilte med. Den indirekte sammenligningen gjør at reindriften fremstår som liten, og synliggjør samtidig et annet aspekt: det er lettere å vise til produksjonsverdier og årsverk, enn symbolske verdier som er vanskeligere å kalkulere. Beregningen av de indirekte beitetapene er vanskelig å beregne, på grunn av et usikkert og sprikende forskningsgrunnlag. Vi ser derfor større modifiseringer i denne delen av rapporten, der teksten knytter unnvikelsen til reindriftseierne holdninger og menneskelig aktivitet, fremfor selve vindkraftverket. Koblingene bidrar til å svekke reindriftssaken, ved å svekke årsakssammenhengen mellom utbyggingen av vindkraftverket og de tapte beiteområdene. Grepene bidrar også til å redusere størrelsen på det tapte beiteområdet, ved å argumentere for at de indirekte tapene er små.

Reindriften fraskrives store verdier når konklusjonen til fagrapporten skal oversettes til sammendraget i konsesjonssøknaden: Sammendraget utelater den viktige koblingen til det samiske, toner ned verdien av de kritiske faktorene, presenterer en langt mer nøktern beskrivelse av konsekvensene, unnlater å nevne den alvorlige konfliktgraden som innebærer at utbyggingen vil true eksistensen for samisk reindrift, og oppgir en lavere konsekvensgrad enn den høyeste konsekvensgraden som fagrapporten fastsetter. Der fagrapporten ved flere anledninger beskriver utbyggingen som en stor mental belastning for reindriftseierne, blir også dette aspektet utelatt i sammendraget til søknaden. Grepene bidrar til å opprettholde vindkraftverkets verdier som skrives frem gjennom søknaden, ved å nedskrive reindriftens verdier. Grepene bidrar også til å svekke reindriftssaken, for å unngå en svekking av saken til vindkraftverket i søknaden.

4.5 Å lukke en sak gjennom konsesjonsvedtaket

4.5.1 Den siste høringen før vedtaket

Konsesjonssøknaden, konsekvensutredningene som inkluderer fagrapportene og reguleringsplanen har blitt sendt fra Statkraft til NVE, der de sammenstilles og sendes videre på høringsrunde nr. 2 (NVE, 2010, s. 17). Blant høringsinnspillene er Bjugn- og Åfjord kommune positive til utbyggingen. Ingen av dem nevner reindriften (NVE, 2010, s. 20). Sør-Trøndelag fylkeskommune mener at utredningsplikten i.f.t Storheia Vindkraftverk er oppfylt, men trekker frem konflikten med

reindriften. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag mener ikke utredningsplikten er oppfylt, og anbefaler at det ikke gis konsesjon til Storheia (NVE, 2010, s. 22).

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag ber om at saksbehandlingen av konsesjonen stoppes inntil klagen ovenfor den norske stat som reindriftsutøverne har fremmet til ILO⁴ er behandlet. Dette er første gang klagen refereres til i de offisielle saksdokumentene, som ligger publisert på konsesjonsnettsiden til Storheia Vindpark. Det refereres til et sitat fra fagrapporten om at ”Det nærmer seg en grense for hva dette reinbeitedistriktet tåler av utbygging». Vindparken på Storheia «vil kunne true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag» og vil derfor være i strid med både norsk lovverk og internasjonale konvensjoner (NVE, 2010, s. 23).. Sametinget uttaler at utbyggingen vil «ha stor negativ konsekvens for reindriften og for samisk kultur i området» (NVE, 2010, s. 24-25).

Sørgruppen på Fosen mener utbyggingen er i strid med folkerettens urbefolkningsvern gjennom ulike lover og konvensjoner. Det står skrevet i innspillet at utbyggingen «fra myndighetens side vil være et overgrep overfor reindriftssamene på Fosen» og at «Den sørsamiske reindriften trues av de omfattende planene». Det hevdes her at «norske myndigheter neglisjerer de samiske interessene» (NVE, 2010, s. 28). Advokaten til Sørgruppen mener det er mangelfullt at fagrapporten ikke vurderer tidligere inngrep. Tilpasningsmuligheter må også vurderes. ILO- konvensjonen slår fast at det primært skal skaffes erstatningsland. Det bes videre om at «analysene må gjennomføres av reindriftssakkyndige som foretar selvstendige vurderinger basert på reieneiernes opplysninger». (NVE, 2010, s. 28-29). Oppsummert gjengis 43 høringsinnspill, hvorav 32 innspill er sterkt kritiske til vindparken.

Høringsinnspillet til Sørgruppen på Fosen og Reindriftsforvaltningen repeterer tålegrensene og de juridiske bestemmelsene som skal verne reindriften, i et nytt forsøk på å få de samme begrepene til å sirkulere i saksbehandlingen til NVE (Asdal, 2015b; Ween & Riseth, 2011). Forsøket er et resultat av de brutte forbindelsene til de samme begrepene i konsesjonssøknaden.

4.5.2 En oppdatert sumutredning der Storheia går fra verst til best i klassen

Etter høringsinnspillene, blir Statkraft bedt om å gjennomføre noen tilleggsutredninger av NVE (NVE, 2010, s. 17), inkludert en oppdatert vurdering av sumvirkninger for reindriften på Fosen. Tilleggsutredningene er sammenstilt i en ny rapport som er publisert av Statkraft. Det står skrevet

---

⁴ Den internasjonale arbeidslivsorganisasjonen

innledningsvis at selve utredningene er gjennomført av de samme fagutrederne som ble benyttet i konsekvensutredningen, i forbindelse med de første fagrapportene (Statkraft, 2009, s. 3 i PDF). De nye utredningene inkluderer nye scenarier med anbefalte vindkraftprosjekter i regionen. Der Storheia ble ekskludert fra de anbefalte scenariene i den første fagrapporten, er prosjektet inkludert i begge scenarioene som blir anbefalt i tilleggsutredningen. Begrunnelsen er at NVE har gitt avslag til en del av de andre omsøkte vindkraftverkene, som fører til «et betydelig redusert omfang av de totale vindkraftplanene i driftsgruppe Sør sitt område». Det står skrevet at det er «ingen forskjell i de samlede virkningene for driftsgruppe Sør og konsekvensene for Storheia Vindkraftverk slik de er beskrevet i hovedrapporten. Unntaket er at vi ikke lenger tror driftsgruppe Sør sitt grunnlag for å kunne drive videre er truet (Statkraft, 2009, s. 25).

Påstanden fremstår som ubegrunnet da hovedrapporten rangerte Storheia Vindpark som gruppe 3 i forbindelse med en *individuell rangering* av vindkraftverkene. Det stod her skrevet at: «En realisering av prosjekter i gruppe 3 vurderes å kunne true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111). Konklusjonen om at utbyggingen av Storheia Vindpark vil true eksistensen til Sørgruppen var ikke basert på en vurdering av den samlede vindkraftutbyggingen i Fosenregionen. Reduksjonen i antall vindkraftprosjekter i regionen, som er knyttet til sumutredningen, bør derfor ikke endre den individuelle vurderingen av Storheia i hovedrapporten. Likevel endres definisjonen av tålegrensen i forhold til Sørgruppens drift, i tilleggsutredningen.

Tilleggsutredningen blir deretter sendt på høring. Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag gjentar i et høringsinnspill, at tilleggsutredningen ikke analyserer tidligere inngrep, slik det ble bedt om. Der Statkraft mener at reindriften først blir truet ved en full eller nesten full utbygging av scenario 2, mener Reindriftsutøverne at reindriften trues ved utbygging av Storheia (NVE, 2010, s. 41-42). Sørgruppen krever igjen at det utarbeides en ny reindriftsrapport av reindriftssakkyndige der Sørgruppen deltar i utvelgelsen av de sakkyndige. Det påpekes at tidligere inngrep fortsatt ikke er analysert, og at tålegrensen allerede er oversteget (NVE, 2010, s. 43-44).

Tilleggsutredningen og høringsinnspillene viser at tålegrensene kan defineres på ulike måter av ulike aktører i saksgangen. Hvilken definisjon av tålegrensene som får sirkulere videre vil være avhengig av posisjonen til aktørene i saksgangen. Det utspiller seg en kamp mellom Statkraft og Sørgruppen som dreier seg om å definere tålegrensen til Sørgruppen. Styrkeforholdet mellom partene kan knyttes til Wynnes analyse, som viser at den lokale kunnskapen har en annen status enn den eksterne kunnskapen som produseres av eksperter. Troverdigheten og kredibiliteten til kunnskapen kan være et resultat av de sosiale nettverkene som omgir aktørene, argumenter Wynne

(1992). Påstandene om at tålegrensen er overskredet- eller ikke, er i liten grad begrunnet av begge parter, siden forskningsgrunnlaget generelt er tynt. Det dreier seg derfor om troverdighet. Det er opp til NVE å vurdere de motstridende påstandene. Skal de tro på den siste tilleggsutredningen om reindriften, eller høringsinnspillet fra reindriftsforvaltningen og sørgruppen?

4.5.3 Et vedtak som er basert på gode vindforhold og grønn energi

Basert på høringsinnspillene og alle saksdokumentene fatter NVE et vedtak i 2010, som publiseres i dokumentet *Bakgrunn for vedtak*. Teksten åpner med å gi Statkraft tillatelse til å bygge vindparken på Storheia, og skriver videre at «etter NVEs vurdering er de samlede fordeler ved anlegget overveiende sammenlignet med ulempene tiltaket medfører». NVE har lagt vekt på gode vindforhold, og prosjektets bidrag til å nå regjeringens målsetting om fornybar energiproduksjon (NVE, 2010, s. 6). Prosjektet bidrar også positiv til økt sysselsetting, høyere skatteinntekter og bedre utnyttelse av utmarksressurser. De negative konsekvensene beskrives som små. Det er i tillegg lagt til grunn at Fosen trenger en energiproduksjon på 600-800 MW for at investeringskostnadene til den nye 420 kV kraftledningen fra Namsos skal lønne seg økonomisk. (NVE, 2010, s. 6). Begrunnelsen for vedtaket viser at konsesjonssøknaden lyktes med å etablere verdiene til prosjektet som ble kommunisert. Teksten har på denne måten mobilisert NVE til å fatte et vedtak (Eyquem-Renault & Doganova, 2009).

Reindriftsforvaltningen har gjort en tematisk konfliktvurdering som for første gang blir gjengitt i *Bakgrunn for vedtak*. Konfliktvurderingen ble ikke gjort rede for i bakgrunn for utredningsprogrammet eller konsesjonssøknaden, på tross av at konfliktvurderingene for natur, kultur og forsvar var gjengitt her. Vurderingen er at dersom Storheia er eneste utbygging i beiteområdene til Sørgruppen vil prosjektet ha konfliktgrad D for reindrift. Dersom den planlagte 420 kV kraftledningen i tillegg realiseres, vil konfliktgraden nærme seg E, tilsvarende svært stor konflikt (NVE, 2010, s. 50). Det antas, for konfliktgrad E, at avbøtende tiltak ikke vil kunne redusere konflikten (NVE, 2007, s. 50). På tross av den høye konfliktgraden blir ikke utbyggingen stoppet. Eksempelet viser at kalkuleringer kan skape potensielt handlekraftige begreper, men begrepene handler ikke av seg selv. Kalkulasjonene er avhengige av å settes i sirkulasjon på bestemte måter for å skape effekter (Asdal, 2015b). Konfliktkategoriene har her blitt liggende brakk. De manglende forbindelsene til utredningsprogrammet og konsesjonssøknaden kan ha bidratt til dette.

NVE svarer på kritikken om at konsekvensutredningen av reindriften har vært mangelfull, og viser til at «Statkraft mener utredningene er utført i henhold til de krav som er fastsatt av NVE og at fagkonsulentene etter deres mening har den nødvendige kompetanse til å gjennomføre utredningene

for reindrift.» Utsagnet repeterer NVE sin vurdering av sakkyndighet, som også kom til syne i fastsettelsen av utredningsprogrammet. I begge tilfeller ble Sørgruppens forsøk på å fremme reindriftsutøvernes kompetanse i rapportarbeidet avslått. Eksemplene har igjen likheter med Wynnes analyse av sauebøndene i Cumbria, der den lokale ekspertisen til bøndene ble oversett til fordel for byråkatiets vitenskapelige rapporter, noe Wynne knytter til sauebøndernes lavere sosial status (Wynne, 1992).

NVE svarer også på reindriftens kritikk av metodikken, og skriver at fastsettelsen av verdier skal brukes for å skille områdene fra hverandre, ikke nødvendigvis beskrive verdien direkte (NVE, 2010, s. 56-57). Fremfor et spørsmål om det skal bygges vindkraftverk på Fosen eller ikke, kan det virke som om konsesjonsprosessen og verdsettelsene har handlet om *hvor* vindkraftverkene på Fosen skal bygges, og *hvilke* prosjekter som skal prioriteres på bekostning av hva eller hvem.

Selv om det er usikkerhet knyttet til hvordan reinsdyrene vil reagere på vindkraftverket, konkluderer NVE med at vinterbeiteområde fortsatt kan brukes etter utbyggingen, fordi reindriftsutøverne kan styre reinens bruk av området. Dette gjentas fire ganger i løpet av en halv side i dokumentet. Det står skrevet at dersom beitet ikke blir brukt, er det fordi reindriftsutøverne «foretrekker områder som ikke er berørt av tekniske inngrep.» (NVE, 2010, s. 95). Selv om den menneskelige aktiviteten i området økes, mener NVE at reindriftsutøverne fortsatt kan *velge* å bruke beiteområdet. NVE mener at reinsdyrene ikke forstyrres av vindturbinene, og konstaterer at det «ikke finnes erfaringer eller forskning i Norge som dokumenterer slike virkninger for rein som beiter i eller nær et vindkraftverk» (NVE, 2010, s. 96). Eksemplene viser betydningen av forbindelsen som ble etablert i fagrapporten, som aktivt koblet unnvikelsen til reindriftsutøverne, fremfor vindkraftverket.

Siden fagrapporten vurderte at utbyggingen vil ha en stor negativ konsekvens, setter NVE et vilkår om å redusere planområdet i sør med ca. 8 km, for å beskytte drivleien gjennom Torsengdalen. Det står ikke skrevet at den første fagrapporten konkluderte med at «ingen avbøtende tiltak vil kunne minske de negative konsekvensene i betydelig grad» for reindriften på Storheia (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111). Basert på flere høringsinnspill, settes det også et vilkår om at miljø- og transportplanen skal utarbeides i samarbeid med Sørgruppen. Det bemerkes at flere høringsinnspill mener at utbyggingen av Storheia vindkraftverk «vil føre til at samenes eksistens på Fosen trues». Det nevnes ikke at den første sumutredningen konkluderte med det samme. Frakoblingen svekker påstanden fra høringsinnspillene. NVE vil ikke anerkjenne at samenes eksistens på Fosen er truet. Det kan fremstå som om konklusjonen til NVE er basert på den siste tilleggsutredningen, som konstaterte at utrederne ikke anser utbyggingen som en trussel mot

reindriften på Fosen (Statkraft, 2009, s. 25). NVE legger vekt på at Storheia Vindkraftverk er inkludert i begge de anbefalte scenariene i begrunnelsen for vedtaket (NVE, 2010, s. 135). Det nevnes ikke at Storheia Vindpark var ekskludert fra begge sceneriene i den første fagrapporten fordi utbyggingen ble kategorisert som gruppe 3, og derfor kan «true eksistensen for samisk reindrift på Fosen» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111). Vedtaket knyttes på denne måten til den siste tilleggsutredningen som støtter vedtaket, mens den første fagrapporten om reindrift som utfordrer vedtaket blir koblet fra saken.

4.5.4 En tolkning av de prosessuelle rettighetene og de materielle skrankene

NVE nevner innledningsvis en oversikt over rammer som ligger til grunn for NVEs saksbehandling, der en stor andel vies samiske rettigheter. Det påpekes at de ulike rettsreglene som skal beskytte samisk kultur fungerer på ulike måter. Noen er knyttet til det norske lovverket, men andre bestemmelser er knyttet til folkeretten, som ikke er juridisk bindende på samme måte som norsk rett. Det skilles i hovedsak mellom prosessuelle regler som omhandler saksbehandlingsprosessen, og tålegrenser som ikke kan overskride, kalt materielle skranker. Tålegrensene opptrer i ulike former, der noen skranker er juridisk bindende, mens andre dreier seg om politiske eller moralske forpliktelser. Det påpekes at det er begrenset med teori eller rettspraksis som kan bidra til å fastsette hvor tålegrensene går. Vurderingene er derfor skjønnsbaserte (NVE, 2010, s. 14). Det prosessuelle reglene er i hovedsak knyttet til ILO-konvensjonen, og gjelder krav om konsultasjon og deltakelse i beslutningsprosesser.

Tålegrensene dreier seg i dette tilfellet om utbyggingen av Storheia Vindpark i for stor grad er ødeleggende for samisk kultur. Tålegrensene er vanskeligere å definere enn de prosessuelle rettighetene. Det skrives at Grunnloven § 110a, sameloven og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 setter grenser, men disse er vage. Det er derfor vanskelig å vurdere hvilke inngrep som utgjør en for stor belastning på samisk kultur, og «hva det vil si å ”nekte” samisk kulturutøvelse i forhold til FN-konvensjonen». Det skal derimot langt mindre til for å utløse rett på økonomisk erstatning (NVE, 2010, s. 15).

Med tanke på prosessuelle samiske rettigheter skriver NVE at mye dokumentasjon er mottatt utover fagrapportene, gjennom høringsinnspill fra reindriftsgruppene, Reindriftsforvaltningen og Sametinget. Dialogen har, ifølge NVE, vært «konstruktiv». Det skrives videre at «NVE ser at noe av dokumentasjonen er omstridt, mens det er enighet om mange forhold.». Konklusjonen er at kunnskapsgrunnlaget er tilstrekkelig, og at samiske interesser har fått delta i saksbehandlingsprosessen (NVE, 2010, s. 140).

Det siste eksempelet gir et inntrykk av konsensus, som ikke samsvarer med høringsinnspillene fra reindriften. Utsagnet om at «dokumentasjonen er omstridt, mens det er enighet om mange forhold», er en form for dobbeltkommunikasjon som bidrar til å tone ned striden og uenigheten rundt kunnskapsgrunnlaget, som har vokst frem mellom reindriften, Statkraft og NVE

NVE opplyser også om at det er gjennomført konsultasjoner med både Fosen Reinbeitedistrikt og Sametinget (NVE, 2010, s. 136, 138). Sametinget ba om å bli involvert i den endelige beslutningen om hvilke prosjekter som skulle velges, men NVE mener at «en konsultasjonsavtale ikke kan forstås slik at Sametinget skal få innsyn i NVEs vurderinger før vedtak». Ønsket ble derfor avslått (NVE, 2010, s. 138-139). Det ble ikke ansett som «hensiktsmessig» å konsultere Reinbeitedistriktet og Sametinget når det kom til den endelige konsesjonsavgjørelsen (NVE, 2010, s. 138). Eksemplene viser at de prosessuelle rettighetene blir ivarettatt på et minimums nivå, som er knyttet til den standardiserte saksgangen. Høringsinstansen og utformingen av fagrapporten har sørget for at reindriften har blitt konsultert, men prosedyrene inkluderer ikke involvering av berørte parter i forbindelse med selve konsesjonsavgjørelsen. Muligheten for medvirkning blir lukket her.

Når det kommer til vurderingen av tålegrensene, gjentar NVE at grensene er utydelige, både i teori og rettspraksis. NVE hevder at de gjennom «hele prosessen har vært opptatt av å redusere de eventuelle negative virkningene for reindriften». Det påpekes at en rekke andre vindkraftprosjekter i regionen er skrinlagt av hensyn til reindriften. På den andre siden står det at reindriften's forslag til plassering av kraftledningen ble valgt bort, på grunn av andre hensyn. Det skrives at utbyggingen i hovedsak vil berøre vinterbeitene, mens det er sommerbeitene som regnes som minimumsfaktoren for størrelsen på reinflokken. NVE anerkjenner at reindriften er en viktig samisk kulturbærer som "derfor er noe mer enn en næringsinteresse». NVEs vurdering er at inngrepet ikke innebærer en «nekting av utøvelsen av samisk kultur», eller overskrider andre terskler som skal verne samisk kultur (NVE, 2010, s. 140-141).

Det usikre kunnskapsgrunnlaget og den manglende rettspraksisen rundt tålegrensene fører til at begrepet er mer åpent for ulike omforminger som blir gjort i teksten, på samme måte som reinens unnvikelse ble modifisert i fagrapporten. NVE bryter forbindelsen til den første fagrapporten om reindrift som konstaterte at «ingen avbøtende tiltak vil kunne minske de negative konsekvensene i betydelig grad» for reindriften på Storheia (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111). I stedet skrives det frem et vindkraftverk og en saksgang som har tatt hensyn til reindriften i løpet av hele prosessen. Sommerbeitene blir regnet som minimumsfaktor, på tross av at fagrapporten skrev at reindriften er avhengig av alle de tre vinterbeiteområdene (ASK Rådgivning

AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 21). Minimumsfaktor betyr at en reduksjon i denne faktoren vil føre til en reduksjon i størrelsen på reinflokken. At utbyggingen ikke innebærer nekting av samisk kultur er basert på disse premissene: at sommerbeitene regnes som minimumsfaktor, at antall vindkraftverk i nærliggende områder er redusert, og forutsetningen om at beitet på Storheia kan brukes etter utbyggingen. Ved hjelp av ulike språklige omforminger, og aktive frakoblinger eller tilkoblinger skrives det frem en sak gjennom vedtaket, som unngår å havne i konflikt med den materielle skranken, som er knyttet til begrepet «å nekte utøvelsen av samisk kultur».

4.5.5 Reindriften forsøker å gjenåpne saken, men vedtaket er avgjort

Etter publiseringen av vedtaket er det mulig å sende inn klager på vedtaket. Sørgruppen er en av aktørene som påklager vedtaket til NVE. Omtrent et år etter vedtaket publiserer NVE et dokument der klagene gjengis. NVE skriver at det ikke har kommet frem nye forhold som gjør at de vil omgjøre eller oppheve vedtakene (NVE, 2011). Klagene sendes derfor videre til Olje- og Energi departementet (OED) for endelig avklaring der. OED slår fast at konsesjonene er gyldig etter en grundig vurdering av klagene (Olje- og Energidepartementet, 2013). Etter siste avgjørelse om vedtaket er det tid for å fastsette detaljene rundt utbyggingen. NVE vedtar en innsendt detaljplan og miljø-, transport-og anleggsplan fra Statkraft, etter en begrenset høringsrunde. Høringsinnspillene fra Fosen Reinbeitedistrikt blir ikke gjengitt, da disse ikke ble mottatt innen fristen (NVE, 2015a).

En maidag i 2015 mottar NVE en ny søknad fra Statkraft, via det nyopprettede selskapet Fosen Vind. Søknaden gjelder en endring av installert effekt for å «optimalisere» Storheia Vindpark på grunn av manglende lønnsomhet, der det søkes om en økning i installert effekt fra 220 til 249 MW. Søknaden vedtas av NVE, men blir etter flere klager fra blant annet Sørgruppen videresendt til OED som avslår vedtaket 18. November 2015. Tolv dager senere sender Statkraft inn en ny søknad om endret effekt, fra 220 til 288 MW, som inkluderer installering av 9 ekstra turbiner. Det skrives at økningen innebærer et «noe større direkte arealinngrep», men at endringen ikke gir endret konsekvensvurdering» (Fosen Vind, 2015, s. 4). NVE deler oppfatningen, og vedtar søknaden om økt installert effekt (NVE, 2015g). Etter vedtaket mottar NVE flere klager. Fosen Reinbeitedistrikt gjentar innvendingene fra tidligere høringsinnspill. NVE skriver at klagene ikke inneholder noen nye opplysninger som gir grunnlag til å endre vedtaket. Klagene sendes videre til OED (NVE, 2016). OED viser til at endringene i installert effekt ligger innenfor intervallene som lå til grunn for den opprinnelige konsekvensutredningen, og stadfester vedtaket (Olje- og energidepartementet, 2016, s. 8, 15). Saksgangen til NVE er med det avsluttet.

4.5.6 En saksgang der saken gradvis lukkes

Fra de første høringene, i begynnelsen av saksforløpet har det gradvis skjedd en dreining fra å åpne til å lukke saken for offentligheten. I den første høringen lyktes reindriften med å prege fastsettelsen av konsekvensutredningsprogrammet på flere måter. Dette førte blant annet til et krav om at reindriften skulle verdivurderes, og et vilkår om at reindriftsnæringen i Fosen skulle delta i arbeidet med fagrapporten om reindrift. Analysen min av konsesjonssøknaden, vedtaket og klagebehandlingen viser at saksbehandlingen gradvis har lukket seg etter dette, der høringsinnspillene fra reindriften i økende grad har blitt sett bort i fra. Reindriftssaken har på denne måten i økende grad blitt håndtert som en ikke-sak, av sakkyndige som tilhører industrien, via Statkraft eller NVE (Asdal, 2015b). Som vedtaket konstaterte: «etter NVEs vurdering kan omfanget av virkningene for reindriften ikke være til hinder for etablering av Storheia vindkraftverk (NVE, 2010, s. 96-97).

Jeg vil argumentere for at den siste delen av saksgangen fører til at saken lukkes for de berørte partene, fordi det ikke lenger er mulig å stille spørsmål ved kunnskapsgrunnlaget som beslutningene er basert på (Barry, 2007). Fosen Reinbeitedistrikt forsøker gjentatte ganger å stille spørsmål ved kunnskapsgrunnlaget, som sår tvil om reinens unnvikelse rundt vindkraftverkene, som legges til grunn for antakelsene om at vinterbeitet på Storheia ikke er tapt, som leder til konklusjonen om at reindriften- og utøvelsen av samisk kultur på Fosen ikke er truet. Eksemplene fra høringsrundene, som ble gjennomført i forkant av konsesjonssøknaden og i etterkant av vedtaket, viser at alle forsøk på å stille spørsmål ved kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for saksbehandlingen har blitt avvist av NVE.

Høringsinstansen har på denne måten likhetstrekk med utfordringene som Jensen trekker frem i forhold til de danske konsensuskonferansene. Læringsprosessen skal i prinsippet være gjensidig, men prosessen har asymmetriske trekk som gjør at lekfolkene er langt mer avhengige av ekspertene, enn det motsatte (Jensen, 2005). Vi ser det samme i forhold til høringsinnspillene, der sakene som fremmes er helt avhengige av å bli koblet til fagrapportene, konsesjonssøknaden eller vedtaket for å bli gitt tyngde, men da via oversettelser og omforminger som er gjort av eksterne parter i de ulike saksdokumentene. Vi ser også eksempler som viser at høringsinnspillene fra reindriften blir gitt liten vekt, i tilfellene der påstandene strider med NVEs eller Statkrafts vurderinger.

Vedtaket viser til at de prosessuelle rettighetene har blitt ivaretatt gjennom høringsinstansen og utformingen av konsekvensutredningsprogrammet som stilte krav om at reindriften skulle konsulteres i forbindelse med fagrapporten. Men hva er effekten av å sørge for at flere perspektiver blir representert, dersom innspillene ikke blir tatt på alvor, spør Jensen (2005). Det kan være flere

årsaker til den manglende gjennomslagskraften til høringsinnspillene i denne saken. Prosedyrene til saksgangen inkluderer ikke de berørte partene i selve produksjonen av konsekvensutredningene og kunnskapsgrunnlaget som etableres gjennom vurderingene som blir gjengitt i vedtakene til NVE og OED. Reindriften havner på denne måten på utsiden av den sentrale kunnskapsproduksjonen som definerer utformingen av saken, og betingelsene for utbyggingen.

Statkraft etter ti år fått grønt lys fra NVE til å begynne utbyggingen av Storheia Vindpark. Et halvt år etter publiseringen av det siste vedtaket kjører de første anleggsarbeiderne mot Storheia, der gravemaskinene begynner sitt møysommelige arbeid i terrenget. Og man skulle tro at saken var over her. Men det viser det seg at den ikke er.

4.6 En reproduksjon av saken til NVE gjennom dommen til tingretten

Striden rundt konsesjonsvedtaket fortsetter, på tross av at saksbehandlingen til NVE er avsluttet. Saksprosessen forflytter seg i stedet til rettsvesenet, der vi igjen skal følge et bestemt saksforløp gjennom skjønnsretten. Skjønn er en spesiell fremgangsmåte for å behandle saker i rettsvesenet, som jeg forklarte i innledningen til denne oppgaven. Jeg skal i dette kapitlet analysere den første domsavgjørelsen til Inntrøndelag tingrett, som skal fastsette om vedtaket er gyldig eller ikke. Dersom vedtaket anses som gyldig av retten, kan skjønnet fremmes. Dette betyr at retten i neste omgang skal fastsette erstatningen til reindriften, for gjennomføringen av ekspropriasjonen. Jeg har valgt å fokusere på delene av rettsaken som kan knyttes direkte til spørsmålet om konsesjonsvedtaket til Storheia er gyldig eller ikke. Jeg vil derfor ikke behandle vilkåret til driftsgruppene om andel av utbytte, eller delene av saken som omhandler kraftledningen til Statnett. Jeg vil heller ikke kommentere delene av saken som knyttes Nordgruppen, da Sørgruppen er den berørte parten i forhold til utbyggingen på Storheia.

4.6.1 Å knytte reindriftssaken til jordbruk og skogbruk gjennom valget av sakkyndige skjønnsmedlemmer

Skjønnsmedlemmer regnes som sakkyndige meddommere, og velges ut i fra hvilke fagområder som anses som relevante for saken (Norges domstoler, 2021). Det første jeg ønsker å peke på i forhold til skjønnsavgjørelsen, er valget av sakkyndige skjønnsmedlemmer. Bakgrunnen til medlemmene står ikke oppført i den første skjønnsavgjørelsen, men blir presentert i den andre skjønnsavgjørelsen til tingretten, der de samme medlemmene er brukt. Asdal argumenterer for at valget av sakkyndige er interessant, fordi det kan bidra til å forme saken ved å definere hva det relevante problemet dreier

seg om, gjennom valget av aktørene som blir satt til å løse problemet. Fokuset på problemløsning gjør at de sakkyndige ofte er folk med teknisk kompetanse, som kan knyttes til problemet. I Asdals eksempler fra verket i Årdal, ble representanter fra industrien regnet som industriekspert, fremfor en part med økonomiske interesser (Asdal, 2015b, s. 82, 83).

Tingretten har valgt å bruke en takstmann som også er bonde, to administrerende direktører, og en skogsbruksansvarlig som sakkyndige i rettsaken (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 1; 2018, s. 1). De administrerende direktørene kan knyttes til en form for teknisk kunnskap om industri og økonomi, som kan tenkes å være relevant i forhold til vindkraftverket. Bakgrunnen til den andre halvdel av skjønnsmedlemmene knytter reindriftssaken til jordbruket og skogbruket. Næringene er eksempler på parter som ofte blir involvert i ekspropriasjonssaker som er knyttet til utbygging av vindkraftverk. Reindriftsnæringen er ikke representert blant skjønnsmedlemmene.

Valget av skjønnsmedlemmene får saken til å dreie seg om det fysiske området på Storheia, som skal brukes til næringsvirksomhet av den ene eller den andre parten i rettsaken. Fraværet av reindriften fører til at innrammingen av problemet, knyttet til bruken av området, har svake forbindelser til de kulturelle praksisene, som er knyttet til denne spesifikke formen for dyrehold og går utover beitets fysiske egenskaper som dyrefor. Et annet problem er den manglende refleksiviteten rundt eventuelle kulturelle- eller institusjonelle former for partiskhet (Wynne, 1992, s. 296, 297). Vurderingen som ligger til grunn for valget av skjønnsmedlemmer blir ikke redegjort for, selv om utvelgelsen er en potensiell kilde til slike former for partiskhet.

4.6.2   Brutte forbindelser til rapportene fra reindriftsnæringen

Skjønnsavgjørelsen gjengir først en saksfremstilling, som primært består av konsesjonsbehandlingen til NVE og OED (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 1). De første 22 sidene av dommen, som utgjør nesten halvparten av dokumentet, brukes til å gjengi lengre utdrag fra et utvalg av saksdokumentene til NVE og OED. Sørgruppen har bestilt en ny utredning om konsekvensene av utbyggingen for reindriften, som er produsert av Christian Nellemann (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 34), men denne blir ikke redegjort for i saksfremstillingen. Utelatelsen gjør det vanskelig å etablere det nye kunnskapsgrunnlaget som kommer fra reindriften, og fører til at utredningen får en svakere forbindelse til saken, enn saksdokumentene til NVE som blir gjengitt i saksfremstillingen. Et utdrag av høringsinnspillene fra Sametinget, Reindriftsforvaltningen og Reindriftsgruppene på Fosen er også gjengitt, men vies langt mindre plass, over ca. tre sider. Kunnskapsgrunnlaget som blir etablert er derfor i stor grad basert på NVE og OED sine fremstillinger av saken, som begge er etater som tilhører energi-sektoren. Saken blir på denne måten skrevet frem som en vindkraftsak, fremfor en reindriftssak i saksfremstillingen.

Saksfremstillingen og valget av de sakkyndige viser hvordan den reindriftsfaglige kunnskapen i liten grad blir forbundet med saken. Elle Ristin Anti har skrevet en masteroppgave innenfor rettsvitenskap som undersøker i hvilken grad SP art. 27 begrenser adgangen til å ekspropriere reinbeiteområder i praksis. Anti har analysert den samme domsavgjørelsen til Inntrøndelag tingrett om Storheia Vindpark i forbindelse med denne undersøkelsen. Anti påpeker i sin analyse, at det normalt sett er «de som har kunnskap og erfaring innenfor fagfeltet som anses som eksperter, mens det i reindriftssaker hovedsakelig tas inn eksperter fra andre fagområder som utredere». Kulturaspektet og den tradisjonelle reindriftsfaglige kunnskapen burde få større plass, argumenterer Anti (2020, s. 54).

Vektingen av den reindriftsfaglige kunnskapen kan handle om at den lokale kunnskapen har lavere status enn den eksterne kunnskapen som produseres i fagrapportene og i vedtaket til NVE. Wynne har analysert denne problematikken i forbindelse med kunnskapsutvekslingen som skjedde mellom sauebøndene i Cumbria, og myndighetene i forbindelse med en hendelse som var knyttet til radioaktive utslipp. Jeg føler analysen er relevant, da beskrivelsene av sauebøndene viser flere likheter med reindriften. Begge er eksempler på en veldig spesialisert form for dyrehold, som krever lokal ekspertise om de kulturelle aspektene til driften, og særegenheter ved det spesifikke geografiske området som blir brukt (Wynne, 1992, s. 295). Wynne argumenter for at kredibiliteten til de ulike kunnskapskildene er påvirket av de sosiale nettverkene som kunnskapen tilhører (Wynne, 1992, s. 281, 283). Dette kan også være tilfelle i denne saken. Det virker som om tingretten anser de statlig organiserte utredningene til Statkraft, og vurderingene til NVE og OED som mer troverdige, enn reindriftens forsøk å etablere sitt eget kunnskapsgrunnlag om reindriften.

Oppfattelsen av ulike former for kunnskap kan også være preget av sosiale relasjoner som er historisk betinget, argumenterer Wynne (1992, s. 291). Fra samenes side kan det være at fagrapportene til Statkraft og vurderingene til NVE blir sett i lys av et historisk narrativ, som er preget av en rekke statlige overgrep ovenfor samene (Normann, 2018). Det er utfordrende å integrere lokal og ekstern kunnskap, når de ulike kunnskapstradisjonene mangler gjensidig troverdighet.

4.6.3 Konkurrerende definisjoner av omfanget til det tapte beitet

I neste seksjon av domsavgjørelsen til tingretten blir partenes anførsler gjengitt, der Fosen Vind og Statnett blir presentert først. Utbyggerne viser til konklusjonene til NVE og OED, som blir gjengitt på nytt. Det står også skrevet at departementet har gjort en «usedvanlig grundig behandling av saken». Utbyggerne hevder at beiteområdet ikke er tapt (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 30). Når det

kommer til SP Artikkel 27 anerkjenner Fosen Vind og Statnett at bestemmelsen verner reindriften, og at «betydningen inngrepet har for fortsatt reindrift» er sentralt i forhold til bestemmelsen. Det legges mest vekt på at de prosessuelle rettighetene er ivaretatt fra deres side (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 32). Det står skrevet avslutningsvis at «reindriften har vært sterk involvert i prosessen gjennom deltakelse i konsekvensutredning, høringer, konsultasjoner med NVE og OED. Det er videre satt vilkår for konsesjon som ivaretar næringen». Fosen Vind og Statnett mener derfor at vedtaket er gyldig, og at skjønnet kan fremmes (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 33).

Teksten skriver frem saken som avklart. Det skapes svake forbindelser til det usikre kunnskapsgrunnlaget om hvorvidt reinen unnviker eller ikke. I stedet fremmes det entydige konklusjoner, som bestrider at vinterbeitet er tapt, og hevder at utbyggingen har tilpasset seg reindriften. På samme måte som i meldingen og konsesjonssøknaden, brukes ikke ordet *samisk* i anførselen til Fosen Vind. Det samiske blir i stedet omtalt som *vern av reindriften* eller *kulturvern* (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 32). Frakoblingen til det samiske bidrar til å svekke tyngden til vernet av reindriften i anførselen til Fosen Vind.

Sørgruppen forsøker på sin side å åpne saken igjen, ved å betvile kunnskapsgrunnlaget som vedtaket bygger på. Det fremmes en påstand om at «dersom en reindriftsutøver ikke lenger kan ha reindrift som levebrød som følge av en industriutbygging, er utbyggingen i strid med artikkel 27», uavhengig av samfunnsnytt til utbyggingen. At dette temaet ikke har blitt utredet eller vurdert av OED, bør regnes som en saksbehandlingsfeil som gjør vedtaket ugyldig. De gjentar også kravet om at tidligere inngrep må vurderes i.h.t. artikkel 27 (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 34). Sørgruppen anfører at konsesjonsvedtaket er ugyldig fordi det er basert på feil faktum, da vedtaket forutsetter at planområdet kan brukes som beite etter utbyggingen. Skjønnet nektes derfor fremmet (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 37).

Deretter presenteres rettens vurdering, som er basert på drøftingen til fagdommeren som er jurist og de sakkyndige skjønnsmedlemmene. Det står skrevet at Sørgruppen argumenterer for at utbyggingen er mangelfullt utredet, og er i konflikt med et urbefolkningsvern. Tvisten i retten dreier seg derfor om «hvorvidt de materielle vilkår for å fremme skjønn er tilstede eller ikke» (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 39). Retten er enig med partene om at SP artikkel 27 gir reindriften et vern. Det skrives at vernet inkluderer sikring av landområder som utgjør grunnlaget for «deres spesielle næringer». Det samiske blir heller ikke nevnt i rettens beskrivelse av SP artikkel 27. Vurderingen må inkludere både tidligere og nye inngrep. Det understrekes også at reindriftsutøverne må «sikres et økonomisk utbytte» for å unngå krenkelse av artikkel 27 (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 43). Hovedspørsmålet er derfor om utbyggingen «samlet sett

overskrider terskelen for det som kan tillates etter bestemmelsen.» (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 44).

Retten konstaterer følgende: Det er usikkert om reinsdyrene blir påvirket av kraftledningen og vindparken. Veier og menneskelig aktivitet kan skape barriereutvikling, men tilpasning vil kunne redusere de negative effektene. Sommerbeite er minimumsfaktor for størrelsen på reinflokken. Retten forutsetter derfor at «reindriften i betydelig grad er i stand til å tilpasse seg utfordringer fra andre virksomheter» (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 45). Konklusjonen er at vinterbeitet på Storheia kan fortsette å brukes etter utbyggingen. Retten legger vekt på at Sørgruppen har vært konsultert i konsesjonsprosessen og tatt del i klagebehandlingen, som taler for at SP artikkel 27 ikke er krenket (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 45). Den samlede vurderingen er at konsesjonsvedtaket ikke utgjør en nektelse av kulturøvelse, da det fortsatt er mulig «å drive reindrift på en regningssvarende måte». Retten mener at det ikke har skjedd en saksbehandlingsfeil i form av mangelfull utredning eller feil faktum, da saks- og klagebehandlingen har vært lang og omfattende. Konklusjonen er derfor at vilkårene for å fremme skjønnet er oppfylt (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 47).

4.6.4 En konklusjon som bygger på manglende begrunnelser

Betingelsene som ligger til grunn for konklusjonen, er ifølge retten basert på bevisføringen til saken. Det er uklart hvilke beviser dette er, siden vurderingene eller betingelsene som ligger til grunn for konklusjonene i liten grad blir redegjort for i teksten. Det kan derfor fremstå som om skjønnsmedlemmene primært har vurdert saksdokumentene til NVE på nytt, og kommet frem til de samme konklusjonene. Den nye reindriftsutredningen til Nellesmann blir ikke referert til i rettens vurderinger. Det kan derfor fremstå som om utredningen ikke blir ansett som relevant kunnskap for retten. Anti påpeker også fraværet av en rekke sentrale begrunnelser og vurderinger, i sin analyse av den samme dommen som blir undersøkt her. Det er «ikke er tatt en vurdering av hva effektiv deltakelse innebærer» (Anti, 2020, s. 38). Det blir ikke gjort en samlet vurdering av virkninger fra tidligere inngrep og den nye utbyggingen Anti skriver at retten konkluderer med at inngrepene ikke overskrider terskelen, men «konklusjonen begrunnes ikke, og man vet derfor ikke hva som er lagt til grunn for vurderingen» (Anti, 2020, s. 40). Det påpekes at retten ikke har vurdert om det «fortsatt er levelig inntekt fra næringen etter fullført inngrep». Vurderingen er relevant for spørsmålet om terskelen knyttet til SP artikkel 27 er overtrådt eller ikke. De manglende begrunnelsene bidrar til å svekke troverdigheten til fastsettelsen av gyldigheten til vedtaket.

4.7 Å erstatte tapte inntekter fremfor økte kostnader i tingrettens erstatningsutmåling

Den første rettsaken i tingretten slo fast at konsesjonsvedtaket til Storheia Vindpark er gyldig. Vilkårene for å fremme skjønnnet er derfor til stede, og ekspropriasjonen av beiteområdet kan gjennomføres. Det neste steget i saksgangen er dermed å fastsette erstatningsutmålingen som skal kompensere reindriften for dette. Det har gått ett år siden den første rettsaken, når erstatningsbeløpet til reindriften på Fosen skal fastsettes i Inntrøndelag tingrett en sommerdag i juni. Skjønnretten består av det samme utvalget av skjønnsmedlemmer. En sakkyndig fra reindriftsnæringen er fortsatt ikke representert. Innledningen til dokumentet beskriver saksgangen siden forrige rettsak. Sørgruppen har forsøkt å anke saken direkte til lagmannsretten og Høyesterett, men ble automatisk avslått, da skjønnssaken må være ferdigbehandlet i tingretten før domsavgjørelsen kan ankes (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 3-4).

4.7.1 Partenes anførsler og rettens vurdering

Anførselene til Fosen Vind og Statnett presenteres først. Jeg vil heretter kalle disse for utbyggerne. Når det kommer til fastsettelse av erstatning mener utbyggerne at *tilpasningsplikt*, *tålegrense*, *årsaksproblematikk* og *produksjonstap* er sentrale begreper å diskutere. Et økonomisk tap kan først beregnes etter at tilpasningsplikten er oppfylt. Dette vil si at det må sannsynliggjøres at reinen unnviker området på Storheia, og mangler alternative beiteområder, eller andre muligheter for å gjøre tilpasninger som kan kompensere for unnvikelsen. I forhold til å fastsette kompensasjonen foreslår utbyggerne at erstatningen skal dekke produksjonstapet, i form av redusert kjøttproduksjon, og nevner FATIMA-modellen som en måte å beregne dette på. Modellen bygger på tapte føreheter, reinens føropptak, og beitetid i det aktuelle årstidsbeitet (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 19-20). Utbyggerne mener likevel at modellen ikke vil være aktuell å bruke, fordi det ikke foreligger noe produksjonstap, siden reinen ikke unnviker området. Begrunnelsen er at «det beslaglagte arealet» til vindparken utgjør «en mindre del av driftsgruppen område».

Unnvikelsesgraden vil i stedet påvirkes av menneskelig aktivitet, tilgang på andre beiter, reinens behov for mat, og reieneiernes egen vilje. Utbyggernes hovedpåstand er at «det er ingen direkte sammenheng mellom unnvikelse av vinterbeiter og økonomisk tap». Anførselen repeterer her frakoblingen som blir gjort mellom vindparken og unnvikelsen av beiteområdet. Grepet har vært gjennomgående i saksbehandlingen til Storheia. Det blir hevdet at vinterbeitene ikke er den begrensede faktor for reintallet, fordi det er tilgang på annet vinterbeite. Det legges også frem en

påstand om at utfordringer knyttet til klimaendringer inntreffer sjeldent (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 22-23).

Deretter presenteres Sørgruppens anførsler, som åpner med å argumentere for hvorfor beitet på Storheia er kritisk for Sørgruppen: Det er et av de beste beiteområdene, som brukes syklisk for å unngå overbeite. Problemet kan derfor ikke løses ved å bruke de andre vinterbeitene. Det er et «forsikringsbeite» som kan brukes når de andre vinterbeitene er utilgjengelige. Uten Storheia vil senvinterbeite være en klar minimumsfaktor. Beitet tillegges også verdi ved å knyttes til SP Artikkel 27, som slår fast at reindriften har vern som kulturbærer. Utbygger kan derfor ikke kreve tilpasning som medfører nedleggelse av reindriften, selv om Sørgruppen har tilpasningsplikt. Sørgruppen krever at utbygger erstatter alle ekstrakostnader som må til for å opprettholde den tradisjonelle reindriften etter utbyggingen. Dersom kostnadene ikke blir erstattet «vil Sørgruppen ikke lenger kunne leve av reindriften» (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 32). Det kreves i tillegg en engangserstatning for omlegging til vinterfôring. Det understrekes at vinterfôring er en nødløsning, da fôring avviker fra den tradisjonelle reindriften, og dermed går langt utover tilpasningsplikten (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 34). Sørgruppen forsøker også å koble vindparken til reinens unnvikelse, ved å forklare hvorfor beiteområdet er tapt. Det påstås at «hovedtyngden av forskning viser større effekter». Basert på en vitneforklaring antas det at det vil være kontinuerlig menneskelig aktivitet i området, på grunn av vedlikehold under driftstiden. Ved unnvikelse på 500-1000 m fra hver mølle vil hele planområdet være tapt som beite. Hvis planområde ikke kan brukes, tapes hele Storheia som senvinterbeite, da det er ikke er praktisk mulig å flytte en mindre del av flokken til beitet for en kortere periode. Det hevdes at reduksjonen på 8 km² ikke har noe reell betydning. Sørgruppen har vært tydelig på at Storheia er tapt som vinterbeite, og er uenige med utbyggers påstand om at dialogen underveis har vært uttrykk for det motsatte. (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 31).

Retten er enig i at SP Artikkel 27 samsvarer med grunnloven § 108, som krever at staten skal sikre at samene kan utøve sin kultur. Reindriftnæringen er vernet gjennom bestemmelsen, men har likevel tilpasningsplikt. Dette kan innebære driftsendringer for å redusere ulempen for utbyggerne, så lenge det ikke «rokker ved selve næringsgrunnlaget» (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 35).

4.7.2 En kalkulasjonspraksis som nedskriver reindriften fremtidige tap

Retten anser ekspropriasjonen som varig. Erstatningssummen skal derfor utbetales som engangserstatning, fremfor årlige beløp (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 36-37). Høyesterettspraksis tilsier en kapitaliseringsrente på 4%, men retten anerkjenner at reindriften er lovpålagt å plassere

utbetalingen på steder med svært lav rente. Kapitaliseringsrenten reduseres derfor til 3,5%, basert på skjønn (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 37-38). Vurderingen blir ikke ytterligere redegjort for.

Kapitaliseringsrenten brukes for å regne ut nåverdien til erstatningsbeløpet. Det er vanlig å regne ut nåverdien av erstatningsbeløpet dersom erstatningen skal kompensere for fremtidige tap.

Kalkuleringen av nåverdi er basert på diskonterte kontantstrømmer, og er et eksempel på en finansiell verdsettingsmetode (Chiapello, 2015). Kontantstrømmer som er lenger frem i tid og/eller blir diskontert med en høyere kapitaliseringsrente, fører til en lavere nåverdi, som betyr at verdien til objektet som skal erstattes blir ansett som mindre. Den fremtidige verdien reduseres ved å benytte seg av en *diskonteringsrente*, som kalles for *kapitaliseringsrente* i norsk erstatningsrett.

Kapitaliseringsrenten er tilfeldig valgt, og kan skape store variasjoner i beregningen av erstatningen. Det blir likevel ansett som nødvendig å regne ut nåverdien fordi man antar at engangssummen kan plasseres et sted som gir renteavkastning. Fremfor å summere de årlige utbetalingene, blir det derfor gjort fradrag for forventet avkastning. Kapitaliseringen favoriserer på denne måten nåtiden, fremfor fremtiden (Chiapello, 2015). Chiapello påpeker at teknikken fører til at verdsettingsprosessen har perspektivet til en investor, da teknikken opprinnelig ble konstruert for å sammenligne ulike investeringsmuligheter med hverandre (Chiapello, 2015, s. 18).

Med tanke på tingrettens valg av kapitaliseringsrente fører den manglende begrunnelsen til at vi ikke vet om retten har vurdert forventet inflasjon i forhold til fastsettelsen av kapitaliseringsrenten. Realavkastningen utgjør renteavkastningen minus forventet inflasjon. Renten på statlige obligasjoner lå mellom 1-2% i 2018 (Norges Bank, 2021b). En inflasjon på ca. 2%, som tilsvare inflasjonsmålet til pengepolitikken (Norges Bank, 2021a) vil dermed føre til at realavkastningen til erstatningssummen allerede er negativ. Kapitaliseringsrenten skal i prinsippet gjøre et fradrag for forventet renteavkastning, mens den forventede renteavkastningen i dette tilfellet vil være negativ. En kapitaliseringsrente på 3,5% vil føre til at erstatningssummen reduseres ytterligere, fremfor å redusere kapitaliseringsrenten til en rente som heller sikter på å nøytralisere avkastningen. Den lave reduksjonen i kapitaliseringsrenten, i forhold til datidens rentesituasjon, strider dermed med intensjonen til kapitaliseringen, som er å gjøre et fradrag for forventet renteavkastning. Valget av verdsettingsmetode reduserer derfor erstatningen til reindriften på to måter: gjennom valget av å kalkulere nåverdien av erstatningssummene og valget av den høye kapitaliseringsrenten. Begge valgene er gjort i henhold til gjeldende rettspraksis. At valget i tillegg er lite begrunnet, skaper et inntrykk av renten blir fastsatt på en mer tilfeldig måte.

4.7.3 Om reinens unnvikelse og tvilen som kom vindkraftverket til gode

Retten mener det er usikkert om vindparken skaper unnvikelse, men legger likevel til grunn at Storheia fortsatt kan brukes som vinterbeite (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 37-38). Det påpekes at konklusjonen er usikker, siden studiene som er lagt frem som bevis, viser til motstridende resultater. Med tanke på menneskelig aktivitet finner retten det sannsynlig at reinflokken vil forsøke å unngå området der vindparken ligger, og slår fast en unnvikelsessone på ca. 1 km rundt planområdet. (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 39). Antakelsene som ligger til grunn for den fastsatte unnvikelsessonen blir ikke redegjort for. Det er uklart hvorfor retten anser at Storheia fortsatt kan brukes som vinterbeite, når det samtidig antas at reinen vil unnvike hele planområdet og en sone på 1 km rundt området. Anti påpeker at det ikke tas hensyn til at forskningsgrunnlaget rundt reinens unnvikelse er usikkert, i sin analyse av domsavgjørelsen til tingretten (Anti, 2020, s. 41). Det står skrevet at føre var-prinsippet er et miljørettslig prinsipp, som tilsier at i situasjoner med høy usikkerhet, skal tvilen komme naturen og miljøet til gode (Anti, 2020, s. 54). I saksbehandlingen til NVE, og den første runden i tingretten, ser vi at tvilen i stedet kommer vindkraftverket til gode.

4.7.4 Å beregne erstatningen med ulike kalkuleringsmetoder

Sørgruppen fremmet et erstatningskrav på 124 millioner NOK. Tingretten fastslår en samlet erstatningssum på 12,6 millioner NOK, som utgjør ca. 10% av det opprinnelige kravet. Retten velger å ikke ta utgangspunkt i kostnadsutredningen som ble frembragt av reindriften via Protect Sápmi, på samme måte som reindriftsutredningen til NELLEMANN ble sett bort i fra, i forhold til rettens vurdering av vedtakets gyldighet. Der kravet til Sørgruppen er basert på økte kostnader, er utregningen til erstatningsutmålingen i tingretten i hovedsak basert på tapte inntekter, i form av redusert beitepotensiale. Valget av kalkuleringsmetode fører til et enormt sprik mellom de kalkulerte erstatningssommene.

Tingrettens beregninger anslår at *summen av årlige økte kostnader* for reindriften utgjør 1 835 000 NOK. Beløpet skal dekke tap i forbindelse med kraftlinjen, og merarbeid og fôringskostnader, som knyttes til fire kriseår. I beregningen til Sørgruppen blir *summen av årlige økte kostnader* anslått til 115 900 000 NOK, tilsvarende årlige merkostnader på 4 636 000 NOK, over en periode på 25 år, som tilsvarer konsesjonsperioden. Utregningen av de årlige merkostnadene er basert på utredningen fra Protect Sápmi (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 32).

Den samlede erstatningssummen til tingretten inkluderer erstatning for redusert beitetap på 6,3 mill. NOK, fôring i kriseår på 2,3 mill. NOK (som inkluderer engangsbeløp til gjerder og annet materiell, samt kostnader til fôring og merarbeid), erstatning for merarbeid i forbindelse med kraftlinjen på

210 000 NOK og en allerede utbetalt erstatning for anleggsfasen på 3,7 mill. NOK (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 41). Erstatningen for anleggsfasen er delvis basert på det siste vedtaket til OED, der det ble satt kriterier om å dekke 75% av kostnadene til rydding og flytting av trekkleier, gjerder, elektronisk merking og strømforsyning. Statkraft valgte å kompensere for «reduert beitefleksibilitet», merarbeid, administrative kostnader og juridisk bistand i forbindelse med anleggsarbeidet, i tillegg til erstatningsvilkårene til OED (Skjønn 2018, s. 45). Jeg har laget en oppsummering av erstatningsutmålingen til tingretten med korte kommentarer om beregningene som ligger i vedlegg II.

4.7.5 Fra en ubegrenset til tidsbegrenset ekspropriasjon i kalkuleringen av fôring i kriseår

Retten skriver at de anser det som nødvendig å gi erstatning til fôring i kriseår, siden utbyggingen berører en så stor andel av beiteområdet til Sørgruppen. Retten definerer kriseår som år der de andre vinterbeitene er utilgjengelige, men forutsetter likevel at driftsgruppen «kan bruke eksisterende beitehager» når det kommer til utregningen av erstatningssummen. Dobbelkommunikasjonen bidrar til klarhet om hva retten mener erstatningen skal dekke. Det antas at kriseårene kommer ca. hvert 7 år, basert på vitneutsagn, med en antatt beiteperiode på 45 dager. Det tas ikke hensyn til at Sørgruppen tidligere har forklart at det ikke er praktisk mulig å flytte hele flokken til Storheia for en så kort periode, på grunn av alt merarbeidet (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 42). Beregningen av erstatningen for fôring i kriseår blir i liten grad redegjort for.

Om vi går nærmere inn i tallgrunnet ser vi imidlertid at viser at retten har valgt å regne ut den samlede erstatningen for fôring i kriseår, ved å ta utgangspunkt i fire kriseår som skal erstattes. Beregningen av antall kriseår som skal erstattes, legger på denne måten til grunn at konsesjonen er tidsbegrenset, og har en varighet på 25 år. At det forutsettes en tidsbegrenset konsesjon i denne beregningen fører til at retten motsier seg selv, da retten på et tidligere tidspunkt har slått fast at ekspropriasjonen anses som varig (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 36-37).

På tross av at erstatningen skal kompensere fremtidige kostnader som utløper opptil 25 år frem i tid, har tingretten valgt å ikke diskontere erstatningsbeløpet for å finne nåverdien. Valget om å ikke diskontere erstatningen, er ikke begrunnet i domsavgjørelsen. Fastsettelsen av erstatningsbeløpene for gjerdemateriell og diverse annet materiell, årlige fôrkostnader og årlig merarbeid begrunnes heller ikke. Beregningen av redusert beitepotensiale oppgir at beregningene er basert på opplysninger fra rettsaken og statistisk materiale fra reindriftsforvaltningen (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 46), men det er usikkert om dette også gjelder for beregningen av fôring i kriseår.

4.7.6 Å beregne inntektstapet med avvikende kalkuleringer av det reduserte beitepotensiale

Erstatningen av reduserte beitepotensiale skal tilsvare inntektstap, som følge av at reinen unnviker deler av beiteområdet på Storheia, på grunn av vindparken. Utregningen er gjort ved hjelp av FATIMA-modellen, som er et eksempel på verdsettende teknikk. De ulike variablene er hentet fra statistiske opplysninger fra reindriftsforvaltningen og rettsaken. Variablene som er brukt i utregningen er antall føreheter (ffe) pr dekar, daglig fôropptak per rein oppgitt i ffe, beiteperiode oppgitt i antall dager, produktivitet per dyr oppgitt i kg og salgsverdien av reinsdyrkjøtt oppgitt i kr per kg. Jeg har i denne delen forsøkt å analysere hvordan kalkuleringene er gjort i praksis, ved å gjenta utregningene på egen hånd. Jeg har også forsøkt å forstå hva som ligger til grunn for tingrettens beregninger.

Influensområde er oppgitt i dekar, og utgjør planområdet, i tillegg til en unnvikelsessone på 1 km rundt planområdet. Det er oppgitt at det kun skal regnes med beiteområder: bekker og skråninger er derfor trukket fra. Antall dyr i beitetiden er anslått til ca. 60% av den totale reinflokken. Valget av en andel på 60% blir ikke begrunnet. Det kan virke som om dette har noe med unnvikelsessonen å gjøre, men dette kommer ikke tydelig frem i domsavgjørelsen.

Produksjonsevnen til influensområde er oppgitt i ffe, som tilsvarer hvor mange føreheter beiteområdet på Storheia produserer. Forbruket er ført opp som 120 ffe pr rein, i beregningen av redusert beitepotensiale. Beløpet avviker fra et forbruk på 180 ffe pr rein, som ble brukt i utregningen av beitetapet knyttet til kraftledningen. Det er ikke oppgitt noe forklaring for hvorfor forbruket er ulikt.

Deretter oppgis det et tall for årlig kjøttproduksjon (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 41). Det er uklart hva som skiller *årlig kjøttproduksjon per dyr*, fra *produktivitet per dyr*, da årlig produksjon delt på antall dyr gir en årlig kjøttproduksjon på 8,12 kg pr dyr, mens produktiviteten per dyr er oppgitt til å være 5,8 kg. *Inntekten fra årlig kjøttproduksjon* er oppgitt, men utregningen av beløpet blir ikke redegjort for. Det er naturlig å anta at beløpet regnes ut ved å multiplisere *salgsverdien til reinkjøtt i kr pr kg*, med *årlig kjøttproduksjon oppgitt i kg*. Basert på den oppgitte salgsverdien skulle dette gitt en salgsinntekt på 369 384,30 kr, som er nesten 100 000 kr høyere enn beløpet som er oppgitt som inntekt fra årlige kjøttproduksjon i domsavgjørelsen. Salgsinntekten som er oppgitt av retten tilsvarer en kilopris på 51,77 kr, som er langt lavere en kiloprisen på 72,9 kr som er oppgitt i rettsdokumentet.

Tingretten har valgt å basere erstatningen på et estimat av den tapte salgsinntekten. Økte kostnader i forbindelse med reinens unnvikelse, blir ikke beregnet i denne delen av erstatningsutmålingen.

Utregningen avsluttes med å beregne en sum, som tilsvarer 85% av den årlige kalkulerte salgsinntekten. Beløpet skal tilsvare det årlige tapet i salgsinntekt som følger av unnvikelsen, basert på at 85% av reinen vil unnvike influensområdet. Forutsetningene som er lagt til grunn for beregningen av antall prosent unnvikelse er ikke redegjort for. Det fremstår også som om unnvikelsen kalkuleres dobbelt opp, da *antall dyr på beiteområdet allerede er redusert til 60% av flokken* (fra 1050 rein til 624 rein). Det er naturlig å anta at reduksjonen i antall beitedyr er knyttet til unnvikelsessonen på 1 km. Det er derfor uklart hvorfor kalkuleringen skal regne med unnvikelsen på nytt, ved å beregne tapet av 85% av salgsinntektene til reinsdyrene på beite, som knyttes til unnvikelsen i domsavgjørelsen. Dersom unnvikelsen ligger til grunn for begge prosentandelene, bidrar valget til at erstatningen reduseres ytterligere. Til slutt kapitaliseres beløpet med en kapitaliseringsrente på 3,5%, for å finne nåverdien av de årlige tapene (Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 42).

Eksemplene viser at beregningene inneholder ulike avvik, der beløpene ikke samsvarer med forutsetningene som blir lagt frem for beregningen. Det mangler også en del opplysninger om hvilke forutsetninger som ligger til grunn for en rekke av beregningene. Noen av beregningene fremstår som tilfeldige eller rotete. Resultatet er at kalkuleringspraksisen fremstår lite troverdig. Eksemplene synliggjør også at det er en rekke menneskelige valg som ligger til grunn for en kalkulert erstatningssum. Vi ser at verdsettelsene skjer i krysningspunktet mellom materialiteten til objektet, og ferdighetene og kompetansen til menneskene som er involvert i de økonomiske verdsettelsene (Çalışkan & Callon, 2009, s. 388-389). Materialiteten til objektet kan knyttes til statistikken fra reindriftsforvaltningen, mens ferdigheter og kompetanse påvirker f.eks. anslag over av en unnvikelses-prosent og en prosentvis andel av reinflokken som skal regnes med, eller valget av FATIMA-modellen som den overordnede verdsettingsteknikken.

4.7.7 En devaluering av reindriftens ekspertise gjennom tilkjenningen av sakskostnader

Når det kommer til erstatningen av sakskostnader, velger tingretten å kun erstatte halvparten av Sørgruppens krav, som gjelder utredningen av merkostnader fra Protect Sápmi, reindriftsutredningen- og vitneforklaringen til Christian Nellemann, og en sakkyndig utredning og vitneforklaring fra Mattias Åhren, som er professor ved Det juridiske fakultet ved Norges arktiske universitet, med fokus på same- og urfolksrett (UiT, 2021). Retten mener at «omkostningskravet fra vitnene ligger vesentlig for høyt hensyntatt sakens omfang og kompleksitet» (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 51). Vurderingen bekrefter at de nye utredningene fra reindriftsnæringen ikke

anses som sentrale bevis av tingretten, og fører til en eksplisitt devaluering av reindriftens ekspertise.

4.7.8 Kampen om kunnskapsgrunnlaget og kalkuleringssteknikkene

Oppsummert ser vi at forhandlingene i tingretten dreier seg om partenes forsøk på å etablere motstridende kunnskapsgrunnlag, som fører til ulike definisjoner av begreper som er sentrale for rettens konklusjoner. Forhandlingene dreier seg også om valget av kalkuleringssteknikker, som skal brukes for å regne ut erstatningsbeløpet. Reindriften taper begge forhandlingene. Det nye kunnskapsgrunnlaget, i form av tre ulike utredninger som er bestilt av reindriften, blir ikke lagt til grunn for rettens vurderinger. Skjønnsmedlemmene velger i stedet å basere konklusjonen sin på vurderingene til NVE, og anførselen til utbyggerne.

Deretter taper reindriften kampen om valget av kalkuleringssteknikk: Kostnadsutredningen til Protect Sápmi blir tilsidesatt. I stedet er det utbyggers forslag om å beregne produksjonstap, gjennom FATIMA-modellen, som blir lagt til grunn for erstatningsutmålingen. Valget av teknikk fører til at erstatningsbeløpet reduseres med 111,4 millioner NOK. Troverdigheten til kalkuleringen av erstatningen svekkes av at beregningene i liten grad blir redegjort for. Dette kan gjelde beskrivelser av fremgangsmåte, sentrale forutsetninger eller informasjon om hvor de oppgitte mengdene er hentet fra. En del av beregningene fremstår også inkonsekvente, der noen erstatningsbeløp som skal beregne fremtidig tap blir diskontert (reduisert beitepotensiale), mens andre fremtidige tap ikke blir diskontert (merarbeid i forbindelse med kraftlinjen og fôring i kriseår). Det forekommer også en rekke avvik i beregningene av redusert beitepotensiale, der regnestykkene ikke stemmer overens med betingelsene som er lagt frem for kalkuleringen.

4.8 Å transformere vindkraftsaken til en reindriftssak gjennom dommen til lagmannsretten

Skjønnsavgjørelsen om gyldigheten av vedtaket blir anket av Sørgruppen. En anke over et skjønn kalles et overskjønn, som gjennomføres av lagmannsretten. Overskjønnet til Storheia-saken blir gjennomført i Frostating lagmannsrett 6. August 2020. Saksdokumentet åpner med en kort oppsummering av saksforløpet til NVE og skjønnsavgjørelsen i tingretten. Jeg har valgt å sammenstille anførselene til partene, med rettens vurdering, for å kunne analysere de ulike temaene som behandles i løpet av rettsaken. Retten innleder sine vurderinger med å påpeke at overskjønnet må svare på «en del grunnleggende spørsmål av faktisk og vitenskapelig art». Det sentrale

spørsmålet er om reinen unnviker vindkraftverket. Dersom reinen unnviker, må omfanget og eventuell tilvenning etter utbyggingen vurderes (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 9).

4.8.1 Å styrke reindriftssaken gjennom valget av sakkyndige skjønnsmedlemmer

Skjønnsmedlemmene med sakkyndige består denne gangen av naturoppsynsmann Esben R. Bø, økonom Finn E. Adolfsen, ingeniør Knut M. Bjørkum og reieneier Peder I. H. Buljo (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 1). Der tingrettens sakkyndige bestod av to personer med industribakgrunn og to representanter fra skogbruket og landbruket, har lagmannsretten i stedet valgt å inkludere naturforvaltning og reindrift. Problemene som skal behandles knyttes på denne måten til natursaken, eller reindriftssaken. Skjønnsmedlemmene i tingretten tilhørte fagfelt der problemløsning ofte er knyttet til økonomisk produktivitet: Næringslivet, landbruket og skogbruket er alle bransjer som styres etter målsettinger om økt profitt og kostnadseffektivitet. Naturforvaltningen og reindriftsnæringen tilhører fagfelt som i større grad arbeider for bevaring av kulturelle- og økologiske verdier, fremfor rene økonomiske verdier. Den nye sammensetningen av skjønnsmedlemmer kan bidra til en rekonseptualisering av de relevante problemene som retten skal vurdere, og løsningene som blir foreslått, i henhold til Asdals drøfting av effekten som valget av sakkyndige kan ha på sakens utforming (Asdal, 2015b). Å definere reindriften som en sakkyndig part, gjennom valget av skjønnsmedlemmene kan på denne måten bidra til å styrke reindriftssaken.

4.8.2 Å fastsette reinens unnvikelse ved å gå fra det generelle til det geografisk spesifikke

Et gjennomgående tema i saksbehandlingen til Storheia Vindpark, har vært den eventuelle årsakssammenhengen mellom reinens unnvikelse og byggingen av vindkraftverket. Reindriften er avhengig av å etablere en kobling mellom reinens unnvikelse og vindkraftverket, dersom Statkraft skal gjøres ansvarlig for følgende av utbyggingen, gjennom erstatningsutmålingen. Utbyggerne mener at erstatningen kun skal dekke det økonomiske tapet som reindriften påføres, dersom reindriften kan sannsynliggjøre at tapet som knyttes til unnvikelsen er en direkte effekt av utbyggingen, gjennom f.eks. GPS-målinger av reinsdyrenes bevegelser, før og etter utbyggingen. Utbyggerne viser til NINA-rapporten om vindkraftverks effekt på reinsdyr, og skriver at «det er enighet om konklusjonene», på tross av at den første fagrappporten om reinsdyr, og konklusjonen til tingretten, påpekte at konklusjonene var preget av usikkerhet. Tre av studiene påviser ikke unnvikelse, mens de tre andre finner «redusert bruk i varierende grad». (Frostating lagmannsrett,

2020, s. 2-3). Sørgruppen viser på sin side til nyere forskning som tyder på at reinen vil unnvike vindkraftverket, med en unnvikelsessone fra 3-10 km. (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5).

Retten tar også utgangspunkt i forskning for å besvare spørsmålet. Det står skrevet i domsavgjørelsen at selv om spørsmålet om unnvikelse er et generelt spørsmål, er det også viktig å gjøre en konkret vurdering av det spesifikke området på Storheia. I likhet med tingretten og utbyggernes anførsler, bygger rettens vurdering på NINA-rapporten, som har samlet ulike undersøkelser om effekten av vindkraftverk på reinsdyr. Der tingretten konkluderte med at halvparten av studiene viste liten unnvikelse, mens halvparten viste en unnvikelsessone på 3-5 km rundt anlegget, velger lagmannsretten også å vurdere de underliggende premisene for undersøkelsene. Det viser seg at to av studiene som viser liten unnvikelse gjelder naturlig avgrensede beiteområder på halvøyer. Retten anser derfor studiene for å være lite relevante, da beiteområdet på Storheia ikke er avgrenset på samme måte. Det tredje studiet, som viste liten unnvikelse, hadde få observasjoner av beitebruken før vindkraftverket ble bygget. Retten mener derfor at konklusjonen er for usikker til å brukes. De tre nyere studiene viser derimot betydelig unnvikelse, med unnvikelsessoner fra 3- 20 km. Samtlige konkluderer med at reinen unnviker der vindturbinene er synlige (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 10). Lagmannsrettens konklusjon er at «det foreligger et solid vitenskapelig grunnlag for at reinen i betydelig grad vil unnvike vindkraftanlegg», dersom det finnes alternative beiteområder reinen kan trekke mot. Konklusjonen samsvarer med forklaringer fra reineieres erfaring fra vindkraftverk, der samtlige rapporterer at 80-90% av reinen unnviker med en unnvikelsessone på opp til 10 km (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 10).

NINA-rapporten blir brukt som et sentralt bevis i både tingretten og lagmannsretten. På tross av at kunnskapsgrunnlaget har vært det samme, lander de ulike rettsinstansene på motstridende konklusjoner om hvorvidt beiteområde er tapt eller ikke. Jeg vil vende tilbake til eksempelet til Collin & Pinch, om sauebøndene i Cumbria. Det vitenskapelige grunnlaget ble feil, fordi det ble trukket generelle konklusjoner som ikke var geografisk spesifikke for tilfellet det var snakk om (Collins & Pinch, 2014, s. 154). Ved å ta høyde for det geografisk spesifikke, og på denne måten tilpasse den vitenskapelige kunnskapen, landet lagmannsretten på en konklusjon som var mer i tråd med den lokale, praktiske ekspertisen til reindriften.

Den lokale ekspertisen legitimeres i teksten, ved at lagmannsretten vektlegger at flere vitneutsagn fra reindriftsutøvere støtter konklusjonen. De ulike tolkningene av NINA rapporten kan også knyttes til Asdal, som argumenter for at vitenskap aktivt må forbindes med stedet kunnskapen skal anvendes: «vitenskapelig etablerte fakta, flyter ikke motstandsløst fra sted til sted. Fakta som er etablert i en sammenheng, må gjøre relevante i en ny dersom de skal kunne få betydning» (Asdal, 2011c, s. 40). Der tingretten behandlet

halvøyene i NINA-rapporten og det åpne landskapet på Storheia som det samme stedet, brytes forbindelsen i lagmannsretten, som skriver frem de ulike landskapstypene som ulike steder. Ved å definere hvilken kunnskap som er relevant for det konkrete stedet på Storheia, endres bruken av det samme vitenskapelige grunnlaget.

4.8.3 Å etablere nye forbindelser ved å følge reinens bevegelser gjennom GPS-målinger

Retten viser i tillegg til GPS-målinger av reinens bevegelser i Hareheia-området som ble gjort før utbyggingen-, under anleggsfasen- og et år etter åpningen av vindkraftverket på Roan. Roan Vindpark og Storheia Vindpark er to av fem vindparker som er eid av Fosen Vind og bygd i Åfjord Kommune (Fosen Vind, 2021). GPS-målingene viser at området var mye i bruk før utbyggingen, mens unnvikelsen har vært nesten total under anleggsfasen og driftsfasen. Lagmannsretten mener derfor det er grunn til å tro at reinen på Storheia vil unnvike vindkraftverket på samme måte. (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 11). I Asdals beretning om miljøkampen mot fluorutslippene fra aluminiumsverkene, påpeker hun viktigheten av «å etablere forbindelser gjennom å følge fluoren» (Asdal, 2011c, s. 31). I Storheia-saken etableres forbindelsen ved å *følge reinen* gjennom GPS-målinger, for å skape en kobling mellom unnvikelsen og vindkraftverket. GPS-målingene bidrar til en forflytning av den negative virkningen for reindriften, ut fra det abstrakte kalkulative rommet som ble konstruert tidligere, og ned på den forblåste jorden til Storheia. Etableringen av slike sammenhenger krever en rekke ulike operasjoner som skjer både i og utenfor teksten, argumenter Asdal (2011c, s. 32). GPS-målingene er et eksempel på en slik operasjon. Etableringen av sammenhengen skjer til dels gjennom teksten: Roan og Storheia blir omgjort til samme sted, gjennom rettens vurdering i domsavgjørelsen. Å følge reinen på Roan blir derfor det samme som å følge reinen på Storheia, gjennom forbindelsen som etableres i domsavgjørelsen.

4.8.4 En etablering av det tapte beitet der tvilen kommer reindriften til gode

Det neste spørsmålet retten skal avklare er om Storheia er tapt som vinterbeite. For å svare på spørsmålet må det gjøres en beregning av omfanget til det tapte beiteområdet, som ligner på en verdsettingsprosess. Det første steget er å velge ut hvilke objekter som skal regnes med: Skal det tapte beitet f.eks. inkludere indirekte beitetap? Direkte tap vil si nedbygde områder, der det for eksempel står vindturbiner, veier eller kraner, mens det indirekte tapet er knyttet til områdene som reinen helt eller delvis vil unngå, på grunn av vindparken. Antakelsen om hva som skal telle vil blant annet være avhengig av hvem som gjør kalkuleringen (Chiapello, 2015, s. 16). Utbygger anfører at planområdet ikke er tapt som beite, da det nedbygde arealet kun utgjør 2%, tilsvarende 760 m² (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 3). Utbyggerne argumenterer på denne måten for at

beregningen til lagmannsretten skal regne med de direkte beitetapene. Det fremmes ingen forslag for hvordan de indirekte beitetapene skal kalkuleres. En kalkulering som ikke inkluderer de indirekte tapene, vil føre til at erstatningsutmålingen reduseres kraftig.

Sørgruppen kalkulerer beitetapene på en annen måte, og anfører at 130 000 m² med beiteareal går tapt. Arealet tilsvarer 50 % av tilgjengelige senvinterbeiter, og strekker seg langt utover planområdet til vindparken. Anførselen gjør ikke rede for hvordan kalkuleringen av de indirekte beitetapene er gjort. Sørgruppen referer til ulike unnvikelsessoner på 3-10 km rundt vindkraftverket, men det blir ikke oppgitt hvilken sone som ligger til grunn for kalkuleringen av det tapte beitearealet. Det påpekes også at antall turbiner har blitt oppskalert til «full utbygging», fremfor «reduert utbygging», som var et sentralt vilkår i OED sin konsesjonsavgjørelse. I tillegg er den eneste flyttveien til den nordlige delen sperret. Flyttveier ble i fagrapporten definert som særverdiområder, og veier derfor tyngre i en verdivurdering av beitetapene. Sørgruppen mener at beiteområdet er tapt (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5).

Retten vurderer at unnvikelsen er så omfattende at «områdene må sees som tapt som beiteområder». Det antas at unnvikelsessonen er på minst 3 km, i motsetning til tingrettens unnvikelsessone på 1 km. Retten referer til ulike studier som opererer med unnvikelsessoner mellom 3 til 20 km. Det tas dermed utgangspunkt i en minimumssone som alle studiene kan romme. Det står videre skrevet at det ikke finnes studier som dokumenterer at reinen venner seg til vindkraftverkene over tid.

Lagmannsretten mener derfor at det vil «være spekulativt å legge til grunn at reinen tilvenner seg vindkraft-verkene» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 11). Der usikkerheten kom utbyggerne til gode i saksbehandlingen til NVE og tingretten, velger lagmannsretten å ta hensyn til før var-prinsippet og lar tvilen komme reindriften til gode.

4.8.5 En redefinering av minimumsfaktoren endrer verdien til vinterbeitet

Retten har slått fast at reinen unnviker på grunn av vindkraftverket, og at beiteområdet anses som tapt på grunn av unnvikelsen. Det neste som må vurderes er om vinterbeite er en *minimumsfaktor*, som er sentralt for vurderingen av SP artikkel 27, i forhold til om reindriften trues av utbyggingen. Beitet er en minimumsfaktor, dersom tapet av beitet fører til at størrelsen på reinflokken til driftsgruppene på Fosen må reduseres. Utbygger mener at beitet på Storheia ikke er en minimumsfaktor, fordi det er tilstrekkelig med alternative beiteområder, i både normalår og kriseår. Begrunnelsen er at Storheia ikke har blitt brukt på mange år. Dersom reinen er sulten nok, antar utbygger at unnvikelsen vil være mindre. (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 4). Sørgruppen mener derimot at vinterbeitene er en minimumsfaktor, fordi de er avhengige av å rullere mellom alle

senvinterbeitene for å unngå overbeiting. (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5). Minimumsfaktoren har vært et svært sentralt begrep, som har blitt brukt en rekke ganger, i ulike vurderinger av verdien til beitet, i løpet av saksgangen. Bruken av begrepet åpner opp for ulike retoriske grep, da definisjonen og tolkningen av begrepet kan variere. Jeg vil i de neste avsnittene hoppe tilbake i tid, og vise hvordan minimumsfaktoren har vært et sentralt begrep i løpet av saksgangen til Storheia

Definisjonen av sommerbeitene som minimumsfaktor ble etablert gjennom *fagrapporten til reindriften*, i forkant av konsesjonsvedtaket, der reindriften ble spurt om hvilke områder som *viktigst* for reinflokken. Fagrapporten om reindrift skriver at «Begge driftsgrupper ser på de sentrale områdene som de viktigste områdene: Kalvings-, vår- og sommerbeiteområdene. Det er tilgjengelige ressurser i de sentrale områdene som begrenser antall rein innenfor hver driftsgruppe på Fosen». På neste side påpekes det likevel at «Dette betyr ikke at vinterbeitene på Fosen er uvesentlige for drifta. Både Driftsgruppe Nord og Driftsgruppe Sør har tre hovedvinterbeiteområder som de er helt avhengige av» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 20-21). Reindriften ble med andre ord bedt om å rangere vinterbeitene, men påpekte samtidig at de var avhengig av alle beiteområdene. Sommerbeitene ble likevel definert som minimumsfaktor av konsulentene, gjennom teksten til fagrapporten. Reindriften deler ikke denne oppfatningen, og forsøker umiddelbart å redefinere definisjonen av begrepet: I høringsrunden, som ble gjennomført etter publiseringen av konsesjonssøknaden og fagrapportene, presenterer Sørgruppen en rekke argumenter for hvorfor vinterbeite er en minimumsfaktor, i den forstand at reindriften er helt avhengig av beitet for å kunne fortsette driften. Sørgruppen bruker likevel ikke ordet *minimumsfaktor* i høringsinnspillet som argumenter for vinterbeite er en minimumsfaktor (NVE, 2010, s. 27-29). Kanskje er det den manglende koblingen til selve begrepet *minimumsfaktor* i det siste høringsinnspillet fra Sørgruppen som fører til at den første definisjonen av sommerbeite som minimumsfaktor blir stående?

Definisjonen av minimumsfaktoren blir senere gjentatt i *begrunnelsen av vedtaket* til NVE, som legger vekt på at vinterbeite ikke er en minimumsfaktor for reindriften i (NVE, 2010, s. 136). Det samme gjentar seg i *tingretten*, der retten avslutningsvis påpeker at det «foreligger ingen grunner til at bruken av Storheia skal opphøre...vinterbeite utgjør likevel ikke minimumsfaktoren i sørgruppen område». Definisjonen av minimumsfaktoren bidrar på denne måten til rettens konklusjon om at vedtaket er gyldig, og at skjønnet derfor kan fremmes (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 33). Eksemplene viser at det skulle ta 12 år for reindriften å lykkes med å reforhandle definisjonen av minimumsbegrepet: Fra den første definisjonen av begrepet i fagrapporten om reindrift fra 2008, endres definisjonen av *vinterbeite som en minimumsfaktor* i lagmannsrettens domsavgjørelse fra 2020. Lagmannsrettens vurdering støtter anførselen til Sørgruppen og konstaterer at det blir

vanskelig å opprettholde reintallet uten beiteområdet på Storheia, siden området er det eneste sikre beitet i kriseår. Det antas videre at kriseårene vil komme oftere på grunn av klimaendringer (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 12,14).

Eksempelene viser også slagkraften til *minimumsfaktoren* som et verdsettende begrep: den bestemte definisjonen av begrepet legitimerer konsesjonsvedtaket til NVE, og domsavgjørelsen til tingretten om å la vedtaket bli stående. Redefinisjonen av minimumsfaktoren, og fastsettelsen av en unnvikelsesgrad som fører til at vinterbeitet på Storheia anses som tapt, viser hvordan valget av verdsettingsteknikker kan føre til en radikal transformasjon av saken som behandles: For første gang etableres den *truede* reindriften på Fosen, gjennom vurderingene som presenteres i overskjønnet. Etableringen av trusselen mot reindriften gjennom minimumsfaktoren og unnvikelsesgraden er avgjørende, i forhold til den potensielle konstruksjonen av en mektig forbindelse, som kan påvirke rettens vurdering av vedtakets gyldighet: Strider utbyggingen med den materielle skranken eller tålegrensen, som er formulert gjennom SP artikkel 27?

4.8.6 Et brudd med den reindriftsfaglig ekspertisen fører til brutte forbindelser til artikkel 27

Når det kommer til vurderingen av SP artikkel 27, anfører utbygger at vindkraftverket på Storheia ikke strider med FNs konvensjonen, fordi terskelen for «å nekte» utøvelse av samisk kultur er høy, i henhold til norsk høyesterettspraksis. Det påpekes at prosessen til konsesjonsvedtaket har vært grundig og inkluderende, og at reinbeitedistriktet vil få erstatning for ulempene knyttet til utbyggingen (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 4). Sørgruppen mener på sin side at utbyggingen er så omfattende at den strider med artikkel 27, og skriver at beskyttelsen skal sikre at «den enkelte reindriftsutøver kan ha tradisjonell reindrift som levebrød». Det påpekes at bestemmelsen også gjelder *krenkelser* av retten til å utøve egen kultur. Det legges videre vekt på at vernet er absolutt, i den forstand at det ikke skal «foretas noen interesseavveining mot andre hensyn».

Der utbygger velger å vektlegge at de prosessuelle rettighetene er i varetatt, for å unngå en krenkelse av artikkel 27, forsøker Sørgruppen å skape en forbindelse til en konkret tålegrense, og påpeker at man ikke kan «konsultere seg bort fra det materielle vernet som bestemmelsen gir». Sørgruppen påpeker at grensen er oversteget dersom inngrepet fører til at næringen er *truet*. Det er ikke et krav om at reindriften sannsynligvis må legges ned, for å konstatere at grensen er oversteget. Sørgruppen skriver at både Reindriftsforvaltningens høringsuttalelse, og Nellemanns rapport fra 2019, konkluderte med at reindriften er truet (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5). Fagrapportene fra 2008, 2009 og 2011, som bli utarbeidet i forbindelse med konsesjonsprosessen, lå alle nær en

konklusjon om at reindriften på Fosen er truet. At rapportene ikke konkluderte med dette, forutsatte at planområdet kunne brukes som beite, og at sommerbeite er minimumsfaktoren. Dersom vinterbeite er minimumsfaktoren, hevder Sørgruppen at driften truet. Det skrives avslutningsvis at «det må legges vekt på at den kulturelle betydningen av landområdene innebærer at beiteretten ikke kan erstattes med penger» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5-6). Det siste utsagnet står i kontrast til utbyggers anførsel, som mente at det er sentralt at det betales full erstatning.

Retten skriver at reindriften er beskyttet av bestemmelsen. Dersom vindkraftverket nekter samene å utøve reindrift, strider konsesjonsvedtaket med SP artikkel 27. I likhet med OED og tingretten, påpeker retten at det skal en god del til «før inngrep blir av en slik alvorlighetsgrad at artikkel 27 er krenket» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 14). Lagmannsretten er ikke enig med Sørgruppen om at bestemmelsen skal sikre at man kan ha reindrift som levebrød, da de fleste reineiere har andre inntekter ved siden av reindriften. Det legges i stedet til grunn at reindriften må gi et «økonomisk resultat som står i rimelig forhold til innsatsen». Retten slår fast at de prosessuelle rettighetene er i varetatt, men er enig med Sørgruppen om at man ikke kan konsultere seg vekk fra det materielle vernet som bestemmelsen gir. Likevel mener retten av «ingen enkeltinteresser kan absolutters på en måte som gjør at alle andre interesser må vike i alle sammenhenger. Klima og utslippsfri energi har en plass i vurderingen» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 15).

I slutten av domsavgjørelsen presenteres rettens vurdering av SP artikkel 27. I forhold til vurderingen, konstaterer lagmannsretten at beiteområde på Storheia er tapt, og ikke kan kompenseres for gjennom alternative beiteområder. Det slås også fast at vinterbeite er en minimumsfaktor, siden antall rein må reduseres, dersom kompenserende tiltak ikke iverksettes. Reineier Leif Arne Jåma har opplyst om at årsoverskuddet er på 300 000 kr. Fordi overskuddet allerede er lite, regner retten det som sannsynlig at virksomheten ikke lenger kan drives med et overskudd, som står i forhold til innsatsen, dersom reinflokken reduseres, da utgiftssiden vil være ca. like stor. Reindriften er avhengig av minst 3 driftsenheter. Dersom en av dem må legge ned, trues de to andre, ifølge reindriftsnæringen. Lagmannsretten betviler ikke dette.

Retten mener at en isolert vurdering tilsier at utbyggingen truer «reindriftsnæringens eksistens på Fosen». Artikkel 27 anses likevel ikke for krenket, dersom reindriften får erstattet kostnadene til vinterfôring av reinen. Selv om det «ikke er ideelt sett fra et samisk-kulturelt ståsted», vil det sikre at reindriften kan overleve. «Under en viss tvil mener lagmannsretten at vindkraftutbyggingen i dette perspektivet ikke utgjør en trussel mot reindriftsnæringen som den er vernet mot etter artikkel 27». Spørsmålet er om «vinterfôring avviker så mye fra den tradisjonelle reindriften at dette i seg selv vil være en krenkelse av retten til å utøve samisk kultur». Retten svarer under tvil, at

vinterfôring ikke er en krenkelse av den samiske kulturen, fordi det dreier seg om en begrenset periode av året og en begrenset del av flokken. Kunnskapsoverføringen om den tradisjonelle reindriften vil derfor kunne bestå (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 16).

Den kritiske forbindelsen til artikkel 27 er med dette brutt. Etter en serie med seiere for reindriften som har styrket reindriftssaken, ryker muligheten for å bestride vedtaket med rettens vurdering av spørsmålet om vinterfôring er en krenkelse mot utøvelsen av samisk kultur. Problemstillingen er i liten grad diskutert og vurdert av partene tidligere i saksgangen. Spørsmålet er ikke en del av anførselen til Sørgruppen i den første rettsaken i tingretten, som skulle avgjøre vedtakets gyldighet. Problemstillingen diskuteres heller ikke av Sørgruppen i den siste anførselen til lagmannsretten. Sørgruppen velger i stedet å bruke de nevnte anførselene til å argumentere for hvorfor beitet er tapt, påvirke fastsettelsen av unnvikelsesgraden, og knytte krenkelsen av artikkel 27 til påstanden om at utbyggingen truer muligheten for driftsgruppene til å livnære seg av reindrift. Vinterfôring blir nevnt i et kort avsnitt i anførselen til Sørgruppen, i forbindelse med den andre rettsaken i tingretten som skal fastsette erstatningen. Det står her skrevet at

«Sørgruppen mener at omfattende fôring ikke er tradisjonell reindrift, og at det går langt ut over plikten til å gjøre visse tilpasninger i driften. Dette følger av at reindriften har et særskilt vern i SP art. 27 og at omfanget av en slik omlegging går ut over det som kan kreves. Fôring er en nødløsning for å kunne opprettholde driften etter en utbygging.»(Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 34)

Koblingen mellom lagmannsrettens vurdering og påstanden til Sørgruppen er svak, da sitatet fra anførselen tilhører en annen rettsak, som ble gjennomført to år tidligere. Jeg kan heller ikke finne eksempler som viser at temaet har blitt vurdert i fagrapporten om reindrift (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008), tilleggsutredningen om reindrift (Statkraft, 2009) eller NINA-rapporten om reindrift som har vært et sentralt kunnskapsgrunnlag i begge rettsakene (Andersen, 2004). Jeg har ikke fått undersøkt reindriftsutredningen til Christian Nellemann eller kostnadsutredningen om overgangen til vinterfôring, som ble utført av Protect Sápmi. Jeg vet derfor ikke om temaet har blitt vurdert her, men vurderer det som lite sannsynlig: Retten har begrunnet sine vurderinger med henvisninger til disse rapportene en rekke andre steder i domsavgjørelsen, men henviser ikke til rapportene, i vurderingen om vinterfôring er en krenkelse mot utøvelsen av samisk kultur.

Eksemplene jeg har vist til gir et inntrykk av at vurderingen til lagmannsretten i stor grad er skjønnsbasert. Der fastsettelsen av reinens unnvikelser ble basert på en mer geografisk spesifikk vurdering av beiteområdet på Storheia, velger lagmannsretten å gå i motsatt retning i vurderingen av vinterfôringen. Fremfor å gjøre «en isolert vurdering» av utbyggingen på Storheia, gjøres det en mer generell vurdering som antar at kunnskapsoverføringen rundt den tradisjonelle reindriften

overordnet vil bestå, fordi driften vil kunne gjennomføres på en tradisjonell måte andre steder (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 16).

Beslutningen har likheter med Wynnes beskrivelse av myndighetenes håndtering av de radioaktive utslippene i beiteområdene til sauebøndene i Cumbria. Myndighetenes håndtering innebar omfattende sosial kontroll og re-organisering av dyreholdet som frarøvet sauebøndene for sentrale aspekter ved driften som var knyttet til deres sosiale identitet. Omfanget av et slikt type inngrep ble i liten grad anerkjent av eksterne eksperter og byråkrater, skriver Wynne (1992, s. 295). Rettens bemerkning om at vinterfôring «ikke er ideelt sett fra et samisk-kulturelt ståsted» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 16) vitner om en lignende problematikk, i forhold til lagmannsrettens håndtering av reindriften. Det fremstår ikke som om retten anerkjenner omfanget på inngrepet og det kulturelle konsekvensene det vil ha for Sørgruppen å skulle legge om hele driften til vinterfôring av reinsdyrene. Det fremstår heller ikke som om retten har innhentet lokal ekspertise fra reindriften i forkant av vurderingen som ble gjort. Med henvisning til Cumbria-caset, argumenterer Wynne for at et inngrep av denne typen, burde inkludere lokal kunnskap om metodene og beslutningsprosessene til sauebøndene, på grunn av den spesialiserte, spesifikke formen for dyrehold (Wynne, 1992, s. 295). Det samme kan sies om inngrepet, som en tvungen omlegging til vinterfôring vil utgjøre: Vurderingen til lagmannsretten, angående vinterfôring, burde inkludere lokal ekspertise om denne spesialiserte formen for dyrehold, som reindriften kan sies å være.

4.8.7 En feilaktig prognose, fremfor et uriktig faktum

Lagmannsretten har også tatt stilling til spørsmålet om utredningen, som er gjort i forkant av konsesjonsvedtaket, har vært grundig nok. Utbygger mener at konsekvensene for reindriften har vært grundig vurdert, og ser ikke at det foreligger noe saksbehandlingsfeil, i form av mangelfull utredning (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 4). Sørgruppen anfører at vedtaket er mangelfullt utredet og ugyldig på grunn av saksbehandlingsfeil, fordi «OED feilaktig har lagt til grunn at området kan benyttes til reindrift etter utbygging», og forutsatt en for lav konsekvensgrad, i forhold til fagutredningen fra 2011 (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 6). Lagmannsrettens vurdering er at det ikke dreier seg om uriktig faktum, men en feilaktig «prognose». Prognosen blir av retten ansett som forsvarlig, fordi kunnskapsgrunnlaget kunne vurderes på ulike måter. Det påpekes at vurderingene til OED var nyanserte, der konsekvensene for reindriften også ble anerkjent. Konklusjonen er derfor at det ikke foreligger en saksbehandlingsfeil. (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 18-19).

Når det kommer til spørsmålet om det foreligger saksbehandlingsfeil på grunn av mangelfull utredning, mener lagmannsretten at en ytterligere utredning ikke ville endret utfallet, siden det er

slått fast at ulempene kan kompenseres. Det lå et omfattende kunnskapsmateriale til grunn for vedtaket, og «i en såpass kompleks sak vil det lett kunne oppstå blinde flekker eller forhold som kunne vært vurdert grundigere». I tillegg har reindriftsnæringen vært aktivt trukket inn i prosessen. Konklusjonen er derfor at ikke foreligger saksbehandlingsfeil i form av mangelfull utredning (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 19).

4.8.8 En erstatningsutmåling som realiserer reindriftens kostnader

Lagmannsretten har med dette slått fast at det ikke foreligger en saksbehandlingsfeil i forbindelse med utredningen som fører til at konsesjonsvedtaket er ugyldig. Det har også blitt slått fast at utbyggingen ikke er en krenkelse av retten til å utøve samisk kultur dersom videre drift sikres, ved å kompensere reindriften for økte kostnader i forbindelse med vinterfôring. Vedtaket bryter derfor ikke med artikkel 27, og anses av lagmannsretten som gyldig. Vilkårene for å fremme skjønnet er dermed til stede og ekspropriasjonen av vinterbeitet kan gjennomføres. Det neste steget for lagmannsretten er å fastsette et erstatningsbeløp.

En sammenligning av erstatningsutmålingene til tingretten og lagmannsretten viser at beregningen kan gjøres på veldig ulike måter, gjennom ulike teknikker og forutsetninger som brukes for å beregne tapet til reindriften. Tingretten valgte å bruke FATIMA-modellen. Teknikken tar blant annet utgangspunkt i markedspriser, for å beregne tapte produksjonsinntekter. Markedspriser blir generelt ansett som det beste estimatet på den «ekte verdien til en vare», dersom teorier om markedseffektivitet blir lagt til grunn (Chiapello, 2015, s. 19). Kalkulerings teknikken er i tråd med gjeldende rettspraksis, der erstatning ved ekspropriasjon skal dekke økonomiske tap (Enoksen, 2020).

Sørgruppen ønsket at erstatningen skulle tilsvare den antatte markedsverdien til beiterettighetene. Lagmannsretten skriver at «Spørsmålet blir da hva markedet, som i dette tilfellet er investorer i vindkraft, er villige til å betale for å inngå avtale om å pålegge reineierne nødvendige bruksbegrensninger» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 19). Teknikken som reindriften etterspør er en form for markedsinstrument, som kan brukes for å konstruere hypotetiske markeder, for å kunne prise objekter som normalt ligger utenfor det økonomiske markedet (Chiapello, 2015). Lagmannsretten ønsker ikke å bruke en slik type teknikk for å fastsette erstatningen. Det står skrevet at

«Én ting er at det ikke finnes et egentlig marked for å avstå beiterettigheter i en gitt periode, selv om det finnes eksempler på forslag til avtaler mellom reineiere og utbyggere. Det er uansett vanskelig å finne relevante referanser i et marked, siden slike avtaler vil kunne bero på en rekke faktorer som er spesifikke for det konkrete avtaleforholdet.» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 19-20)

Lagmannsretten velger i stedet å primært basere erstatningen på føringskostnader, av hensyn til artikkel 27, for å sikre overlevelsen til reindriften. Retten mener at beregningen på denne måten tar utgangspunkt i det konkrete tapet som reieneierne påføres av utbyggingen. Retten mener at det er en tydelig årsakssammenheng mellom utbyggingen og utgifter til vinterføring, dersom rettens tidligere konklusjoner om reinens unnvikelse legges til grunn (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20).

Beregningen er basert på kostnadsutredningen om vinterføring av reindriften, som er utført av Anders J. Eira, for stiftelsen Protect Sápmi. Rapporten er bestilt og betalt av Sørgruppen. Retten anser beregningene som realistiske, selv om det påpekes at beregningen er usikker, siden det er lite tidligere erfaring med lignende anlegg i Norge (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20)

Kostnadsutredningen til Eira deler kostnadene i fire hovedposter: oppstartskostnader i form av planlegging og kompetanseheving, engangsinvesteringer knyttet til anlegg og utstyr, kostnader knyttet til tilvenningsføring det første driftsåret og føringskostnader i en 25 års periode. Retten anser samtlige kostnader som erstatningsmessige (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20) men mener det i tillegg må erstattes ekstrakostnader knyttet til samling, utslipp og flytting av flokken før- og etter vinterføringsperioden. Det anslås at det er behov for en ekstra gjeter i totalt 4 uker. Dagsatsen settes til 4000 kr (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 21), i motsetning til tingrettens dagsats på 3500 kr.

Beregningen av føringskostnadene, forutsetter at 44% av reinflokken vinterføres fra desember til april, tilsvarende 462 rein i 150 dager pr år. Prosentandelen er knyttet til estimatet om at 44% av vinterbeitet vil regnes som tapt. Det oppgis ikke hvilken unnvikelsesgrad som ligger til grunn for denne beregningen. Kalkuleringen står i kontrast til tingrettens beregning av antall dyr i beitetiden, som ble estimert til 60% av reinflokken tilsvarende 624 rein, Basert på utsagn fra reieneierne brukes beitet på Storheia fra januar til over påske. Antall dager reduseres derfor fra 150 til 90 dager pr år. Beregningen samsvarer med tingrettens vurdering, som også la til grunn at beitet blir brukt i 90 dager pr år (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20)

Sørgruppen blir tilkjent 310 000 kr i oppstartskostnader, 4 095 000 kr til investeringer i anlegg og utstyr, og tilvenningskostnader på 806 000 kr det første driftsåret. Beløpene er engangskostnader som er knyttet til det første året med vinterføring, og blir derfor ikke diskontert. De årlige føringskostnadene er estimert til 1 103 000 kr pr år og kapitaliseres til en nåverdi på 36 766 667 kr. Årlige kostnader knyttet til samling og utslipp blir estimert til 80.000 kr pr år og kapitaliseres til en nåverdi på 2 666 667 kr (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 21, 23). Jeg har laget en oppsummering av erstatningsutmålingen til lagmannsretten med korte kommentarer om beregningene som ligger i vedlegg III. Vi ser at kalkuleringene til lagmannsretten er konsistente i kalkuleringene av nåverdi:

engangsbeløpene blir ikke diskontert, mens de årlige fremtidige tapene blir omregnet til nåverdi. Kalkuleringene til lagmannsretten er også konsistente i forhold til tidsrammen til konsesjonen. Tingretten konstaterte på den ene siden at konsesjonsvedtaket var ubegrenset i tid, mens de i kalkuleringen av nåverdien, forutsatte en tidsbegrenset konsesjon som tilsvarte kontantstrømmer til fire kriseår i løpet 25 år. Lagmannsretten konstaterer at konsesjonsvedtaket er ubegrenset, og baserer derfor utregningen av nåverdi på en uendelig kontantstrøm.

Retten slår fast at erstatningen vil bli utbetalt i et engangsbeløp, fordi konsesjonsvedtaket ikke er tidsbegrenset. Det står skrevet at høyesterettspraksis tilsier en kapitaliseringsrente på 4%, men reineierne har vist til at «erstatningen må plasseres i statsobligasjoner eller høyrentekonto i bank. Sijtefond⁵ blir plassert på bankkonto, og dette gir ingen realavkastning overhodet». Retten informerer om at realavkastningen til norske statsobligasjoner med lav risiko ligger på rundt 1%. Lagmannsretten mener likevel at ordlyden i den gjeldende forskriften gir en viss åpning for at deler av midlene kan plasseres med høyere risiko og høyere forventet avkastning enn 1%. Det påpekes også at det skal en del til for å fravike den generelle kapitaliseringsrenten. Reindriftens anmodning om en kapitaliseringsrente på 1% blir derfor avslått da avviket for stort. Kapitaliseringsrenten settes skjønsmessig ned til 3% (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 22-23). Valget av kapitaliseringsrenten er bedre begrunnet, enn tingrettens vurdering som var svært kort. Vi ser likevel at vurderingen av realavkastningen i liten grad vurderer forventet inflasjon. Valget av kapitaliseringsrente har stor betydning for nåverdien til erstatningssummen. Dersom reindriften hadde fått tilkjent anmodningen om en kapitaliseringsrente på 1%, ville f.eks. summen av føringskostnader blitt kapitalisert til en nåverdi på 110 300 000 kr⁶, som ville tredoblet den tilkjente erstatningen, i forhold til en kapitaliseringsrente på 3%.

Eksemplene viser hvordan valget av teknikker og forutsetninger for beregningene, fører til store variasjoner i erstatningsutmålingen. Vi ser f.eks. at valget av kapitaliseringsrenten kan gi enorme utslag. Det samme gjelder for valget av det overordnede premisset for kalkuleringen av erstatningen: Ved å beregne økte årlige kostnader fremfor tapte årlige inntekter, økte erstatningsutmålingen til reindriften med 354%, tilsvarende en økning fra 12 599 000 kr i tingretten, til 44 644 334 kr i lagmannsretten.

---

⁵«Forskrift for reindriftsfond» stiller krav om at det opprettes et fond for hvert reinbeiteområde. Midler som tilføres fondet skal brukes til å fremme reindriften i vedkommende område eller distrikt (NVE, 2004).

⁶ Nåverdien til en uendelig kontantstrøm tilsvarer den årlige føringskostnaden delt på renten: $1\,103\,000/0,01$

De store variasjonene i beregningene kan ses på som en synliggjøring av det aktive arbeidet som er knyttet til kalkuleringene. Vi ser at de ulike sammensetningene av mennesker og fagfelt blant skjønnsmedlemmene har ført til svært ulike beregninger av erstatningen til reindriften. Den nye erstatningsutmålingen til lagmannsretten fører til en modifisering av reindriften status og viser hvordan verdsettelse gjør noe med objektet som blir verdsatt (Çalışkan & Callon, 2009; Muniesa, 2011): verdien til reindriften er ikke den samme etter den nye erstatningsutmålingen. Det fremstår som om reindriften er høyere verdsatt, enn hva den var før domsavgjørelsen (Danielsen, 2020a).

4.8.9 Å beregne kulturelle verdier

Så hva kan ha bidratt til denne transformasjonen av reindriften verdi? Fordi det er også snakk om en form for historisk transformasjon: Andreas Brønner, som er advokaten til Sørgruppen uttalte i etterkant av domsavgjørelsen til lagmannsretten at «Erstatningen er historisk høy fordi reindriften tidligere alltid har fått relativt beskjedene erstatninger i lignende saker» (Danielsen, 2020a). Det store avviket i beregningene kan knyttes til spørsmålet om hva slags type verdier erstatningen sikter på å beregne. Det kommer senere frem at overskjønnet ankes av utbyggerne fordi gjeldende part mener at erstatningen er utmålt i strid med gjeldende erstatningsrett. Erstatning ved ekspropriasjon skal dekke økonomisk tap, ifølge advokat Oddmund Enoksen. Enoksen skriver videre at reindriften vil ha oppnådd et unikt erstatningsrettslig vern, i forhold til andre næringer, dersom dommen i lagmannsretten blir rettskraftig gjennom Høyesterett (Enoksen, 2020). Så hvilke verdier er det egentlig som ligger til grunn for lagmannsrettens beregninger? Lagmannsretten drøfter spørsmålet kort i domsavgjørelsen og skriver at:

«Økonomien i reindriften på Fosen er, etter det lagmannsretten har bragt i erfaring, nokså begrenset. Det kan derfor oppstå et misforhold mellom utgiftene til kompenserende tiltak og den økonomiske verdien av å opprettholde næringen...Reindriften har verdi utover bunnlinjen, som et av de viktigste uttrykk for samisk kultur. Den har konstitusjonelt og folkerettslig vern, og storsamfunnet har et ansvar for å opprettholde reindriften der hvor det gjøres inngrep. Et sted går det naturligvis en grense, men utgifter til vinterfjøring er etter lagmannsrettens oppfatning ikke et grensetilfelle»(Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20).

Eksemplet viser at kalkuleringen som blir gjort av lagmannsretten er knyttet til immaterielle verdier, i form av verdien av å opprettholde utøvelsen av samisk kultur gjennom reindriften. Jeg vil i dette delkapittelet bruke Fourcade sitt rammeverk, for å analysere denne typen verdsettelse (Fourcade, 2011). Det første spørsmålet dreier seg om hvorfor en økonomisk verdsettelse blir valgt til dette formålet. Reindriften har ved flere anledninger uttalt at de heller hadde ønsket å beholde beiteområdene, enn å motta en høy økonomisk erstatning (Danielsen, 2020a). Det står skrevet i Sørgruppens anførsel til lagmannsretten at «det må legges vekt på at den kulturelle betydningen av

landområdene innebærer at beiteretten ikke kan erstattes med penger» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 5-6).

Fourcade argumenterer for at praksisen med økonomiske verdsettelse, springer ut ifra kulturelle- og institusjonelle betingelser. De institusjonelle betingelsene er knyttet til økende bruk av kvantifisering som styringsverktøy i den offentlige administrasjonen, og i rettsvesenet (Fourcade, 2011, s. 1732). De kulturelle betingelsene handler om hvordan beregningene blir preget av ulike forståelser av hva reindriften er. Der det fremstår som om kalkuleringene til tingretten har vært preget av en forståelse av reindriften som en *ordinær næring*, er det en forståelse av reindriften som en *vernbar kultur*, som legges til grunn for lagmannsrettens kalkulering. Forståelsen av reindriften vil i neste omgang påvirke hvilken type verdier det er som skal verdsettes. Der tingrettens kalkulering var knyttet til *økonomiske bruksverdier*, i form av reindriftens salgsinntekter, er kalkuleringen til lagmannsretten i større grad knyttet til *symbolske eller kulturelle verdier*.

Fourcade peker også på hvordan verdsettelse blir gjort, i form av konkrete teknikker. Først må de immaterielle verdiene forbindes med et juridisk grunnlag. I denne saken forbindes reindriftssaken med SP Artikkel 27, som gir et rettslig vern av utøvelsen av samisk kultur. Artikkel 27 blir av lagmannsretten referert til som hovedgrunnen til at kostnadene ved vinterføring blir valgt som kalkuleringsteknikk (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 16). Forbindelsen til artikkel 27 har blitt etablert tidligere i rettsaken, gjennom fastsettelsen av årsakssammenhengen mellom unnvikelsesgraden, det tapte beitet og vinterbeite som minimumsfaktor, som er gjort rede for tidligere i denne oppgaven. Når det juridiske grunnlaget er etablert, er det neste steget å kalkulere tapet.

Fourcade skisser ulike former for tap som kan erstattes: Det kan være direkte økonomiske tap, tap av bruksverdi uten markedsverdi, eller tap som verken er knyttet til markedsverdi eller direkte bruksverdi for mennesker (Fourcade, 2011). Tapet av vinterbeitet på Storheia kan kategoriseres som *tap av bruksverdi uten markedsverdi*, siden lagmannsretten påpeker at den økonomiske verdien til reindriften ikke bør legges til grunn for erstatningsutmålingen. Det påpekes også at beiterettighetene ikke har noen markedsverdi, som retten kan ta utgangspunkt i (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20).

Fourcade løfter frem ulike eksempler, som viser hvordan det er mulig å kalkulere tapet av immaterielle verdier. En måte å gjøre dette på kan være å gjennomføre en betinget verdivurdering, der man forsøker å komme frem til beløpet som den definerte gruppen er villig til å betale for å unngå straffehandelsen. Det kan fremstå som om lagmannsrettens valg av teknikk er en variant av

en *betinget verdivurdering*, siden erstatningen er utformet for å unngå en straffehendelse, i form av et brudd på artikkel 27. Fourcade peker også på at en betinget verdivurdering innebærer et valg om hvilke *preferanser* som skal regnes med, i form av den *definerte gruppens betalingsvillighet*.

Lagmannsretten referer til storsamfunnets ansvar for å beskytte reindriften, og viser til en form for kostnadsgrense, i forbindelse med dette. Vurderingen er at kostnader til vinterfôring er innenfor denne kostnadsgrensen (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 20). Forbindelsene kan på denne måten tolkes som at erstatningssummen er innenfor et beløp som Norge, som den definerte preferansegruppen, er villig til å betale for å unngå at reindriften må legges ned.

Kalkuleringspraksisene viser hvordan økonomene har en unik posisjon i det juridiske systemet, følge Fourcade. Praksisene viser også hvordan økonomiske verdsettelsesmetoder kan være performative, der prosessen kan føre til en redefinering av den politiske- og juridiske statusen til det verdsatte objektet (Fourcade, 2011). Domsavgjørelsen til Høyesterett kan skape presedens for hvordan reinbeite skal erstattes, i forbindelse med andre vindkraftutbygginger (Danielsen, 2020a). Avgjørelsen kan også påvirke rettspraksisen rundt artikkel 27, som skal verne den samiske kulturen. Den juridiske statusen til reindriften kan på denne måten transformeres og redefineres i løpet av saksgangen til skjønnsretten.

4.8.10 En annerkjennelse av reindriftenes ekspertise gjennom tilkjenningen av sakskostnader

Når det kommer til erstatning av sakskostnader mener retten at kravet om advokathonorar er satt for høyt, men får medhold for tidsbruken, «da saken er omfattende og reiser mange spørsmål av faktisk så vel som rettslig art». Sørgruppen får derfor tilkjent hele kravet for rapporten- og vitneutsagnet til Nellesmann, som utgjorde en tilleggsutredning av vinterbeitet på Storheia. Begrunnelsen er at «reindriftsutøverne har hatt et rimelig behov for å engasjere egen ekspertise om sentrale faktisk og vitenskapelig spørsmål i saken». (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 24). Retten tilkjenner også hele honoraret til Anders Eiras utredning om kostnadene ved overgang til vinterfôring, da retten anser Eiras bidrag som «sentralt» (Frostating lagmannsrett, 2020, s. 25). Vurderingen skiller seg fra vurderingen til tingretten, som kun var villig til å dekke 50% av kostnadene til Eiras utredning, og Nellesmanns rapport og -vitnedeltakelse. Tilkjenningen av sakskostnader er en bekreftelse på betydningen av det nye kunnskapsgrunnlaget, som ble frembrakt av reindriften. Inkluderingen av reindriften blant skjønnsmedlemmene, og tilkjenningen av sakskostnader, som knyttes til de nye utredningene, kan ses på som en legitimering av reindriftenes egen ekspertise og sakkyndighet.

4.8.11 Et overskjønn som styrker reindriftssaken gjennom etableringen av reindriftsfaglig kunnskap og nye verdsettingsteknikker

Jeg har med dette kapitlet forsøkt å vise hvordan Storheia-saken transformeres til en reindriftssak, gjennom domsavgjørelsen til lagmannsretten. Det viktigste poenget er hvordan kunnskapsgrunnlaget til reindriften inkluderes på nye måter. En reindriftsutøver blir inkludert blant skjønnsmedlemmene. Valget bidrar til at rettens vurderinger i større grad er basert på lokal- og praktisk kunnskap om reindrift. For det andre legges utredningene, som er frembrakt av reindriften, til grunn for en rekke konklusjoner. Det nye kunnskapsgrunnlaget bidrar til å etablere at reinen vil unnvike vindkraftverkene, og fører til fastsettelsen av en høyere unnvikelsesgrad.

Unnvikelsesgraden er også et resultat av nye forbindelser mellom reinens unnvikelser og vindkraftverket, som etableres gjennom GPS-målinger av reinen, som er gjennomført før- og etter utbyggingen av vindkraftverket på Roan. Retten legger til grunn at resultatet fra GPS-målingene er overførbare til beiteområdet på Storheia. Den nye unnvikelsesgraden fører til at vinterbeitet på Storheia anses som tapt, for første gang i saksgangen. Den nye reindriftsbaserte kunnskapen fører til redefinering av minimumsfaktoren: det er nå vinterbeite som blir ansett som den avgjørende faktoren for reinflokkens størrelse. Defineringen av vinterbeite som minimumsfaktor er av betydning for vurderingen av reindriftenes tålegrense, som er knyttet til Artikkel 27, og dreier seg om retten til å utøve samisk kultur. Forbindelsen til Artikkel 27 blir brutt, i det retten legger til grunn at vernet kan omgås, dersom kostnadene til vinterføring blir tilstrekkelig erstattet.

Vendingen i saken markerer et brudd med reindriftsfaglige kunnskapen. Avgjørelsen er skjønnsbasert og viser ikke til faglige utredninger om temaet. Reindriften har tidligere uttalt i en anførsel til tingretten, at vinterføring ikke er forenlig med tradisjonell reindrift. Temaet er ellers ikke diskutert tidligere i saksgangen. Lagmannsretten velger å ikke benytte seg av samisk ekspertise for å vurdere spørsmålet. Valget kan knyttes til Fourcades analyse av verdsettelsespraksiser, der institusjonelle betingelser fører til en preferanse for å løse denne type tap med økonomiske erstatninger, fremfor å fastsette at vedtaket er ugyldig, og beregne en restaureringskostnad for å gjenopprette beiteområdet. En endring av den kulturelle forståelsen av reindriften bidrar til valget av en kalkuleringssteknikk som øker verdien til erstatningsutmålingen og statusen til reindriften, i forhold til tingrettens kalkuleringer. Tingrettens forståelse av reindriften var i større grad basert på en næringsforståelse, der FATIMA ble valgt som kalkuleringssteknikk, for å beregne det økonomiske inntektstapet til reindriften, i henhold til vanlig erstatningsrett. Lagmannsretten definerer i stedet reindriften som en vernbar kultur, og knytter valget av kalkuleringssteknikk til Artikkel 27. Gjennom en form for betinget verdivurdering, kalkuleres kostnaden ved reindriften

overgang til vinterfôring. Beløpet utgjør summen som Norge er villig til å betale, for å unngå at Artikkel 27 blir krenket, i form av at reindriften på Fosen må legges ned.

4.9 Å gi reindriftssaken tyngde til å utkonkurrere vindkraftverket gjennom dommen til Høyesterett

Overskjønnet til lagmannsretten blir anket av begge parter. Fosen reinbeitedistrikt anker delen av overskjønnet som slår fast at konsesjonsvedtaket er gyldig, mens utbyggerne anker erstatningsutmålingen (Danielsen, 2020b). Olje- og energiminister Tina Bru skriver på et senere tidspunkt at:

«Advokatfirmaet Haavind har på vegne av Fosen Vind anmodet om at staten deltar som partshjelper i saken for Høyesterett...Det er viktig å presisere at det ikke er hensynet til Fosen Vind som er begrunnelsen for erklæringen om partshjelp. Hensikten er å ivareta statens interesser i saken» (Skårederud, 2020)

Anmodningen blir godtatt av staten som setter regjeringsadvokat Anders Blakstvedt på saken. Blakstvedt mener at erstatningen på 89,6 millioner NOK som er gitt til reinbeitedistriktet er basert på uriktig forståelse av erstatningsreglene, og at det er feil å trekke inn artikkel 27 som omhandler statens forpliktelser til å verne om minoriteters kulturelle rettigheter. Staten ønsker derfor at saken skal behandles på nytt etter «korrekt» lovanvendelse (Verstad, 2020)

11. Oktober 2021 publiseres domsavgjørelsen til Høyesterett. Det står skrevet i sammendraget at dommen skal behandle «spørsmålet om utbyggingen av Storheia og Roan vindkraftverk på Fosen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27». Høyesterett slår enstemmig fast at rettighetene er krenket, og at konsesjonsvedtakene og ekspropriasjonstillatelsene derfor er ugyldige (Norges Høyesterett, 2021b). Jeg har gjort en kort analyse av domsavgjørelsen, der jeg vil trekke frem et utvalg av rettens vurderinger som etablerer nye forbindelser som styrker reindriftssaken. Avslutningsvis har jeg gjengitt noen reaksjoner på dommen til Høyesterett, som blir sammenlignet med uttalelser i forbindelse med åpningen av Storheia Vindpark, for å vise hvordan den offentlige forståelsen av saken har endret seg etter domsavgjørelsene til lagmannsretten og Høyesterett.

4.9.1 Etableringen av en sårbar sørsamisk kultur

Sørgruppen skriver i anførselen til Høyesterett at «Det må tas hensyn til den særlig sårbare sørsamiske kulturen. Erstatning for kostnader til vinterfôring vil ikke hindre krenkelse» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 7). Høyesterett slår senere fast at «Det er også et moment i vurderingen at den

sørsamiske kulturen er særlig sårbar. Den tradisjonelle reindriftnæringen er bærebjelken for denne kulturen og for det sørsamiske språket» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 25). Det etableres på denne måten en ny kobling mellom reindriften og en *særlig sårbar* sørsamisk kultur. Koblingen kan knyttes til en vurdering av tålegrensen, og skriver frem reindriften på Fosen som noe sjeldent og verdifullt, som bidrar til å styrke reindriftssaken.

4.9.2 En videreføring av den reindriftsfaglige kunnskapen

Det står skrevet i anførselen til Sørgruppen at «Lagmannsrettens vurdering av hvilke konsekvenser vindkraftutbyggingen på Storheia får for reindriften i Sør-Fosen sjite, er korrekt. Høyesterett har et dårligere grunnlag for sine vurderinger og bør ikke fravike bevisbedømmelsen i overskjønnet» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 7). Høyesterett deler sørgruppens vurdering og skriver at «Høyesterett har et dårligere grunnlag for å vurdere konsekvensene av utbyggingen enn lagmannsretten hadde og bør derfor i utgangspunktet være forsiktig ved prøvingen av lagmannsrettens bevisvurdering» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 14). Dommen er basert på lagmannsrettens konklusjon om at vinterbeiteområdene ved Storheia og Roan er tapt, og at «utbyggingen truer reindriftnæringens eksistens på Fosen hvis ikke kompensierende tiltak settes inn» (Norges Høyesterett, 2021b). Eksemplene viser hvordan den reindriftsfaglige kunnskapen som preget lagmannsrettens vurderinger blir videreført i domsavgjørelsen til Høyesterett. De viktige koblingene som ble etablert i forhold til å knytte reinens unnvikelse til vindkraftverket, redefineringen av minimumsfaktoren og etableringen av det tapte beitet lykkes på denne måten med å sirkulere videre i saksgangen.

4.9.3 Å svekke sakens forbindelser til de prosessuelle rettighetene og «det grønne skiftet»

Høyesterett slår fast at vernet er absolutt, men at det kan måtte foretas en avveining dersom rettighetene står mot andre grunnleggende rettigheter, som f.eks. retten til miljø, med tanke på å ta hensyn til «det grønne skifte» og økt fornybar energiproduksjon (Norges Høyesterett, 2021b). Høyesterett mener derimot at det ikke foreligger en konflikt mellom grunnleggende rettigheter i dette tilfelle. Det står skrevet i domsavgjørelsen til Høyesterett at:

«Jeg peker særlig på at NVE vurderte en rekke ulike vindkraftprosjekter på Fosen og i Namdal i 2009. Til tross for at de negative konsekvensene for reindriften har vært fremhevet gjennom hele prosessen, falt valget på blant annet Roan og Storheia. Fosen Vind har ikke bestridd at hensynet til hvor langt de enkelte anleggene var kommet i planleggingen, var et sentralt moment ved utvelgelsen. Slik saken er opplyst for Høyesterett, må jeg legge til grunn at hensynet til «det grønne skiftet» også kunne vært ivaretatt ved å velge andre – og for

reindriften mindre inngripende – utbyggingsalternativer. Da kan ikke hensynet til miljøet få betydning ved vurderingen av om artikkel 27 her er krenket.» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 26)

Forbindelsen til «det grønne skiftet» har vært et sentralt grep for å verdsette vindkraftverket og styrke vindkraftsaken gjennom begge saksforløpene. Jeg har tidligere i analysen min vist til ulike eksempler som viser hvordan forbindelsen etableres i meldingen (Statkraft, 2006, s. 5), konsesjonssøknaden (Statkraft, 2008, s. 8) og «Bakgrunn for vedtak» (NVE, 2010, s. 6). Det er også en viktig kobling i klagevedtaket til OED, der det står skrevet at «Departementet mener fordelene i form av ny fornybar energiproduksjon må veie tungt i avveiningen mot de ulempene tiltakene medfører for reindriften (Olje- og Energidepartementet, 2013, s. 114).

For første gang i saksgangen til Storheia brytes den sterke forbindelsen mellom vindkraftverket på Storheia og «det grønne skiftet», gjennom en overraskende kobling til en tidligere sumutredning. Det kan virke som om Høyesterett referer til tilleggsutredningen (Statkraft, 2009) som ble gjennomført som en del av konsekvensutredningen, i forbindelse med konsesjonssøknaden til Storheia Vindpark. Tilleggsutredningen inkluderte en oppdatert sumutredning om samlede virkninger for reindriften, som var en videreføring av sumutredningen som ble gjennomført i fagrapporten om reindrift (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008). NVE la i sin tid vekt på at Storheia Vindpark var inkludert i begge de anbefalte scenariene i tilleggsutredningen fra 2009, i begrunnelsen for konsesjonsvedtaket (NVE, 2010, s. 135). Samtidig ble forbindelsen til den første fagrapporten brutt: Begrunnelsen for vedtaket unngår å nevne at Storheia Vindpark var ekskludert fra begge scenariene i den første fagrapporten, fordi utbyggingen ble kategorisert som gruppe 3 i den første sumutredningen som var presentert i samme rapport. Gruppe 3 utgjorde den høyeste konfliktgraden i forhold til reindriften, der en utbygging ville «true eksistensen for samisk reindrift på Fosen» (ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS, 2008, s. 111). I Høyesterett gjenopprettes denne brutte forbindelsen ved å referere til sumutredningen og skrive «at hensynet til «det grønne skiftet» også kunne vært ivaretatt ved å velge andre – og for reindriften mindre inngripende – utbyggingsalternativer» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 26).

Det etableres samtidig en kobling mellom begynnelsen og slutten av saksprosessen som er undersøkt i denne oppgaven. Sumutredningen om samlede virkninger for reindriften var et resultat av høringsinnspillene fra den første høringsrunden. NVE skrev her at behovet for utredninger av den samlede virkningen av alle prosjektene var et gjennomgående tema i høringsinnspillene, og at det derfor måtte gjennomføres en vurdering av sumvirkninger av vindkraftverkene i forhold til reindrift og samiske interesser i forbindelse med konsekvensutredningene (NVE, 2007, s. 59). Vurderingen til Høyesterett viser hvordan høringsinnspillene har bidratt til utformingen av saken,

ved å etablere et behov for å gjennomføre en sumutredning, som var medvirkende til at konsesjonsvedtaket ble kjent ugyldig i Høyesterett, som utgjør den siste instansen i skjønnsprosessen.

Analysen min har vist at saken har hatt svake forbindelser til de materielle skrankene eller reindriftens tålegrenser. Det er i stedet blitt etablert sterke koblinger mellom Storheia-saken og de prosessuelle rettighetene til reindriften: Ivaretagelse av de prosessuelle rettigheter, i form av konsultasjoner med reindriften, har blitt trukket frem som en formildende faktor i bakgrunnen for konsesjonsvedtaket til NVE (NVE, 2010, s. 140), klagevedtaket til OED (Olje- og Energidepartementet, 2013, s. 88, 114) og tingrettens vurdering av vedtakets gyldighet (Inntrøndelag tingrett, 2017, s. 45), i forhold til spørsmålet om utbyggingen krenker artikkel 27. Høyesterett fast derimot fast at «Er konsekvensene av inngrepet store nok, hindrer det ikke krenkelse at konsultasjoner er gjennomført» (Norges Høyesterett, 2021a, s. 22). De prosessuelle rettighetene gis på denne måten en lavere verdi enn de materielle skrankene til reindriften, som knyttes til utbyggingen av Storheia Vindpark for første gang.

4.9.4 En vurdering av vinterfôring med forbindelser til føre-var-prinsippet og reindrifsfaglig ekspertise

Det står skrevet i sammendraget til Høyesterettsdommen at lagmannsretten mente at hensynet til artikkel 27 kunne omgås dersom kostnadene til vinterfôring av reinen ble erstattet. Høyesterett mener at løsningen ikke kan få betydning i en vurdering av om SP artikkel 27 er brutt (Norges Høyesterett, 2021b). Det står skrevet i domsavgjørelsen at:

«vinterfôring etter lagmannsrettens modell avviker vesentlig fra tradisjonell, nomadisk reindrift. En slik fôring, hvor halve reinflokken i om lag 90 dager hver vinter skal være innenfor en relativt liten innhegning, er etter det opplyste ikke prøvd ut i Norge. Det er heller ikke fremlagt opplysninger om virkningen av en slik modell, blant annet for dyrevelferden, bygget på erfaringer fra andre land. Slik saken er opplyst for Høyesterett, fremstår det videre som usikkert om et slikt opplegg er forenlig med reieneiernes rett til å utøve sin kultur etter SP artikkel 27. Spørsmålet har ikke vært gjenstand for en bred og grundig vurdering, og generelle reindriftsinteresser er ikke blitt hørt». (Norges Høyesterett, 2021a, s. 27)

Der lagmannsrettens vurdering av vinterfôring markerte et brudd med den reindrifsfaglige kunnskapen, velger Høyesterett å lytte til anførlene fra driftsgruppene på Fosen og avskrive løsningen fordi den ikke er i tråd med reindriftens ekspertise. Vurderingen bygger også på et føre-var prinsipp (Anti, 2020, s. 54), som knyttes til et mangelfullt kunnskapsgrunnlag og manglende

erfaring med lignende anlegg. Høyesterett vil derfor ikke konstatere at vinterfôringen er forenlig med utøvelsen av samisk kultur.

4.9.5 Reaksjoner på dommen i Høyesterett

Dommen til Høyesterett vakte stor oppmerksomhet og førte til mange reaksjoner.

Sametingspresident Aili Keskitalo uttalte til Adresseavisen at «Dette er et varsku til framtidige konsesjoner, men også konsesjoner som allerede er gitt, og det er også et varsku til dem som investerer i vindkraft, om at samiske rettigheter ikke er ivaretatt godt nok i det norske konsesjonssystemet». Adresseavisen skriver at beslutningen i Høyesterett blir ansett som den viktigste for norske reindriftssamer i moderne tid, fordi saken kan brukes som prøvestein på norske reindriftssamers rettigheter opp mot FN-konvensjonens artikkel 27 (Bech, 2021). Lars Haltbrekken fra SV uttaler at «Dette er en knusende seier. Samene har vunnet. Dommen viser samtidig at norske myndigheter igjen har brutt helt fundamentale rettigheter for vårt eget urfolk». NRK skriver videre at «Haltbekken spår at dommen vil få betydelige konsekvenser for fremtidig utbygging i reindriftsområder, og vil løfte dette i Stortinget. I tillegg mener han at allerede planlagte prosjekter nå må gjennomgås.» (Børstad et al., 2021).

Reaksjonene står i kontrast til tidligere uttalelser om utbyggingen. I forbindelse med ferdigstillingen av Storheia Vindpark uttalte Vibeke Stjern, som er ordfører i Åfjord Kommune at «Jeg kan ikke se at denne utbyggingen raserer naturen. Dette er fjellområder som i liten grad er blitt brukt av folk tidligere». Christian Rynning-Tønnesen, som er konsernsjef i Statkraft, uttalte i samme forbindelse at «Det har ikke vært noe i nærheten av konfliktene som har utspilt seg i forbindelse med den langt mindre vindkraftutbyggingen på Frøya» (Viggen, 2019). Uttalelsene vitner om at saken senest i 2019 fremstod som et relativt uproblematisk prosjekt, og viser hvordan den offentlige forståelsen av Storheia-saken har endret seg radikalt etter domsavgjørelsene til lagmannsretten i 2020 og Høyesterett i 2021.

5 Konklusjon

Fra å fremstå som en ganske ordinær sak har utbyggingen av Storheia Vindpark gradvis blitt transformert til en nasjonal kontrovers av uante dimensjoner. Jeg har undersøkt denne transformasjonen gjennom en praksisorientert dokumentanalyse av et utvalg av saksdokumentene fra konsesjonsprosessen til NVE, og dommene til tingretten, lagmannsretten og Høyesterett.

Analysen min har vist at denne radikale sakstransformasjonen kan være et resultat av et modifierende arbeid som har blitt gjort gjennom saksdokumentene. Vindkraftverket og reindriften har blitt verdsatt på ulike måter gjennom forskjellige tilkoblinger og frakoblinger i tekstene. Reindriften og utbyggerne av vindkraftverket har konkurrert om å etablere motstridende kunnskapsgrunnlag i løpet av saksgangen, som har ført til konkurrerende verdsettinger av vindkraftverket og reindriften på Fosen. Den nye retningen som saken tok etter domsavgjørelsen til lagmannsretten, kan ses på som et resultat av et skifte i hvilket kunnskapsgrunnlag som fikk dominere saksforståelsen. Fra å defineres som en vindkraftsak ble saken omformet til en reindriftssak. Fra å være en ekskludert berørt part, ble reindriften definert som en sakkyndig part, der den reindriftsfaglige kunnskapen ble anerkjent som relevant ekspertise. Det nye kunnskapsgrunnlaget førte til etableringen av nye koblinger: Reindriften og reinbeite på Storheia ble tilskrevet nye verdier som gradvis økte i styrke frem til domsavgjørelsen til Høyesterett, der reindriften hadde vokst til en størrelse som var i stand til å utkonkurrere verdiene som var knyttet til vindkraftverket.

Jeg vil oppsummere funnene fra analysen min i de neste avsnittene for å svare på forskningsspørsmålene mine på en mer konkret måte. Deretter vil jeg avslutte oppgaven med å presentere noen kritiske bemerkninger til undersøkelsen og fremme noen forslag til videre forskning.

1. Hvordan transformeres en ordinær sak til en politisk kontrovers gjennom ulike former for dokumentarbeid?

Analysen av saksdokumentene viser at den første meldingen fra Statkraft til NVE kan ses på som et saksetablerende dokument, som fører til at landskapet på Storheia skrives frem som tre separate steder: et tomt landskap med plass til vindkraftverket, et tvilling-landskap med dyreliv og natur, og et isolert område der reinen beiter. De negative virkningene blir på denne måten plassert et abstrakt sted, som ikke kommer i kontakt med vindkraftverket. Meldingen co-produserer en kontekst rundt

Statkraft og vindprosjektet, som skaper koblinger mellom vindkraftsaken og klimasaken, for å skape et politisk mulighetsrom for utbyggingen.

Den første høringsrunden fører til at en konkurrerende kontekst dannes rundt vindkraftverket der det åpne landskapet ikke fremstår som like åpent lenger: høringsinnspillene avdekker et mylder av berørte parter, og skriver frem Storheia som et sårbart område. En rekke problematiske saker blir gjort synlige, og rammer inn saken på en ny måte.

Fra å fremstå som en problematisk sak i høringsrunden blir saken omgjort til noe håndterbart og u dramatisk gjennom ulike retoriske grep i konsesjonssøknaden. De negative konsekvensene skrives frem som mindre enn de positive konsekvensene, og vindkraftverket transformeres tilbake til et relativt uproblematisk prosjekt.

Etter konsesjonssøknaden ser vi at saken gradvis lukkes for de berørte partene, og reindriftssaken blir i større grad håndtert som en ikke-sak: Fosen Reinbeitedistrikt forsøker gjentatte ganger å stille spørsmål ved kunnskapsgrunnlaget som slår fast at reinen ikke vil unngå vindkraftverket, men innsigelsene blir avvist av NVE. Reindriften havner på denne måten på utsiden av den sentrale kunnskapsproduksjonen som definerer utformingen av saken. Reindriftssaken modifieres gjennom bakgrunnen for vedtaket, som skriver frem en sak som har tatt hensyn til reindriften gjennom hele saksgangen.

Saksfremstillingen til NVE blir deretter reproduisert gjennom domsavgjørelsen til Inntrøndelag tingrett. Reindriften er ikke representert blant de sakkyndige skjønnsmedlemmene. Utbyggerne av vindkraftverket og reindriften forsøker å definere saken på ulike måter ved å vise til motstridende kunnskapsgrunnlag. Forhandlingene dreier seg også om valget av kalkuleringsmetoder som skal brukes for å beregne erstatningen. Reindriften taper begge saksforhandlingene, og blir håndtert som en vanlig næring som får erstattet tapte salgsinntekter, i henhold til vanlig rettspraksis. Det nye kunnskapsgrunnlaget som reindriften har lagt frem blir ikke lagt til grunn for rettens vurderinger. Reindriftssaken svekkes på denne måten gjennom ekskluderingen av reindriftens ekspertise. Tingrettens konklusjoner bygger i stedet på vurderingene til NVE og anførselen til utbyggerne, som fører til at saken forblir en vindkraftsak.

Storheia-saken transformeres til en reindriftssak gjennom domsavgjørelsen til lagmannsretten. Det viktigste poenget er hvordan kunnskapsgrunnlaget til reindriften inkluderes på nye måter. En reindriftsutøver blir inkludert blant skjønnsmedlemmene og utredningene som er frembrakt av reindriften legges til grunn for en rekke konklusjoner. Det nye kunnskapsgrunnlaget bidrar til å etablere at reinen vil unngå vindkraftverkene, og fører til fastsettelsen av en høyere

unnvikelsesgrad, som fører til at vinterbeitet anses som tapt. Unnvikelsesgraden er også et resultat av nye forbindelser mellom reinens unnvikelser og vindkraftverket, som etableres gjennom GPS-målinger av reinsdyr. Den nye reindrifftsbaserte kunnskapen fører til redefinering av vinterbeite som minimumsfaktoren. Minimumsfaktoren er av betydning for vurderingen av Artikkel 27 om utbyggingen krenker retten til å utøve samisk kultur. Retten legger til grunn at vernet kan omgås dersom kostnadene til vinterfôring blir erstattet. Vendingen i saken markerer et brudd med den reindriffts-faglige kunnskapen, da reindrifften har uttalt at vinterfôring ikke er forenlig med tradisjonell reindrift. Lagmannsretten velger å ikke benytte seg av reindriffts-faglig ekspertise for å vurdere dette spørsmålet.

Storheia-saken blir omgjort til en nasjonal kontrovers gjennom dommen til Høyesterett som slår fast at vedtaket er ugyldig. Konklusjonen er blant annet et resultat av at reindrifftens ekspertise blir ansett som relevant i forhold til spørsmålet om vinterfôring er forenlig med samisk kultur. Føre-var-prinsippet kobles også til vurderingen. Nye verdifulle koblinger etableres gjennom dommen til Høyesterett, som styrker reindriftssaken ytterligere.

2. Hvordan verdsettes Storheia Vindpark og reindriffts-næringen på Fosen gjennom saksdokumentene? Hvordan bidrar verdsettelsene til transformeringen av saken?

Meldingen og konsesjonssøknaden til Statkraft og NVEs «Bakgrunn for vedtak» tilskriver vindkraftverket verdier gjennom en kombinasjon av historiefortelling og kalkuleringer som presenteres for leseren. Verdiene knyttes til kraftproduksjon, skatteinntekter, arbeidsplasser og grønne symbolske verdier, der beregningene visualiserer den fremtidige avkastningen. Saken presenteres som noe ukontroversielt og løsbart gjennom forslagene til avbøtende tiltak. En viktig del av verdsettelsen av vindkraftverket handler om å svekke forbindelsene til de negative virkningene av utbyggingen for å styrke vindkraftsaken. Grepene bidrar til å opprettholde vindkraftverkets verdier gjennom en nedskrivning av reindrifftens verdier.

Reindrifften nedskrives og verdsettes gjennom en rekke frakoblinger og tilkoblinger som skjer i de ulike saksdokumentene. Den første meldingen fra Statkraft etablerer ingen forbindelser mellom reindrifften og det samiske. Det er heller ingen koblinger til de juridiske bestemmelsene som skal verne den samiske kulturen. Frakoblingene svekker reindrifftens verdi, og fører til en fremstilling av reindriftssaken som en ikke-sak.

Det første høringsinnspillet til Reindrifftsforvaltningen og Fosen Reinbeitedistrikt forsøker å knytte reindrifften til ulike begreper som kan tilskrive verdier til reindrifften: Det etableres en forbindelse mellom reindrifften og det samiske. Innspiller forsøker å knytte utbyggingen til reindrifftens tålegrenser. Innspillet forsøker også å etablere en kobling mellom ekspropriasjonen av

reinbeiteområdet og et brudd på grunnlovens § 110a, Sameloven, Reindriftsloven og ILO-konvensjonen, men dette er koblinger som må etableres gjennom et omfattende skriftlig arbeid som enda ikke er gjort. Høringsrunden påvirker verdsettelsen av reindriften på to sentrale måter. For det første bestemmer NVE at konsekvensutredningen skal inkludere kartleggingen av særverdiområder. For det andre bestemmer NVE at konsekvensutredningen skal inkludere en verdivurdering av reindriften, og en sumutredning av den samlede virkningen av utbyggingene i forhold til reindriften. Reindriftssaken blir på denne måten synliggjort gjennom høringsrunden.

Reindriftens verdier modifiseres for å gjøre plass til vindparken, som skrives frem i detalj gjennom teksten til konsesjonssøknaden. Modifiseringen blir gjort gjennom ulike retoriske grep som omformer konsekvensene og toner ned verdiene som kan knyttes til de berørte objektene, gjennom ulike frakoblinger som skjer i sammendraget av fagrapportene. Reinsdyrene på Storheia motsetter seg denne modifiseringen. Det er ikke mulig å omskrive denne konflikten til noe som er forenlig med vindkraftverket. Det nevnes derfor ingen avbøtende tiltak ovenfor reindriften, da disse vil være for ulønnsomme for vindkraftverket. Den verdifulle samiske forbindelsen blir usynliggjort, og reindriftssaken blir igjen håndtert som en ikke-sak.

Fagrapporten om reindrift etablerer en rekke verdier som knyttes til reindriften. Det produseres en ny kontekst rundt reindriftssaken som knyttes til en historisk samisk kontekst som tilskriver symbolske, kulturelle verdier til reindriften. Reindriften tilskrives også verdier gjennom et rammeverk fra NVE som stiller krav om å identifisere kritiske faktorer, og vurdere konflikt- og konsekvensgraden til utbyggingen. Vi ser at klart definerte verdikategorier er mer motstandsdyktige mot Statkrafts forsøk på å nedskrive verdiene, enn de mindre definerte kategoriene. Rapporten konstaterer at utbyggingen vil ha store konsekvenser for reindriften, der konsekvensene knyttes til tålegrensen: Utbyggingen kategoriseres som gruppe 3 utbygging, som kan «true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag». Konsekvensgraden blir satt til *stor negativ konsekvens*. Kategoriseringene bidrar til å definere beiteområdets verdi, og styrker reindriftssaken i fagrapporten.

Andre retoriske grep i fagrapporten toner ned eller nedskriver reindriftens verdi. De indirekte beitetapene er vanskelig å beregne og fører til større modifiseringer i teksten: reinens unnvikelse knyttes til reindrifteiernes holdninger og menneskelig aktivitet, fremfor selve vindkraftverket. Koblingene bidrar til å svekke reindriftssaken, ved å svekke årsakssammenhengen mellom utbyggingen av vindkraftverket og de tapte beiteområdene. Reindriften fraskrives store verdier når konklusjonen til fagrapporten skal oversettes til sammendraget i konsesjonssøknaden: Sammendraget utelater den viktige koblingen til det samiske, toner ned verdien av de kritiske

faktorene, presenterer en langt mer nøktern beskrivelse av konsekvensene, unnlater å nevne den alvorlige konfliktgraden, som innebærer at utbyggingen vil true eksistensen for reindriften på Fosen, oppgir en lavere konsekvensgrad og unngår å nevne at Storheia ikke er inkludert i de anbefalte scenariene fra sumutredningen på grunn av det høye konfliktnivået. Grepene svekker reindriftssaken, for å styrke vindkraftsaken i søknaden.

Verdsettelsene som skjer i rettsakene blir påvirket av kunnskapsgrunnlaget som etableres, da dette påvirker forutsetningene for beregningene av erstatningsutmålingen og valget av beregningsteknikker. Tingretten velger å se bort ifra kostnadsutredningen til Protect Sápmi om overgang til vinterfôring. Utbyggers forslag om å beregne produksjonstap gjennom FATIMA-modellen blir i stedet lagt til grunn for erstatningsutmålingen. Valget av teknikk fører til at erstatningsbeløpet reduseres med 111,4 millioner NOK. Troverdigheten til kalkuleringen av erstatningen svekkes av at beregningene i liten grad blir redegjort for. Det ser ut som om noen av beregningene er basert på regnestykker som ikke stemmer. Beregningene er også inkonsekvente i forhold til utregningen av nåverdi, der noen fremtidig tap blir diskontert, mens andre fremtidige tap ikke blir diskontert i beregningene til tingretten.

Verdsettelsene som blir gjort i lagmannsretten kan knyttes til Fourcades analyse av verdsettelsespraksiser, der institusjonelle betingelser fører til en preferanse for økonomiske erstatninger, fremfor en bevaring eller tilbakeføring av beiteområdet på Storheia. En endring av den kulturelle forståelsen av reindriften bidrar til valget av en kalkulerings-teknikk som øker verdien til erstatningsutmålingen: Der tingretten håndterte reindriften som en ordinær næring, forstås reindriften som en vernbar kultur av lagmannsretten, ved å knytte valget av kalkulerings-teknikk til Artikkel 27, som omhandler retten til å utøve samisk kultur. Gjennom en form for betinget verdivurdering kalkuleres kostnaden ved reindriftens overgang til vinterfôring, som baseres på utredningen til Protect Sápmi. Beløpet kan tolkes som summen som Norge er villig til å betale for å unngå at Artikkel 27 blir krenket, i form av at reindriften på Fosen må legges ned. Beregningene bidrar til å transformere vindkraftsaken til en reindriftssak ved å tilskrive verdier til reindriftsnæringen og det samiske gjennom den historisk høye erstatningsutmålingen.

Domsavgjørelsen til Høyesterett fører til nye koblinger som øker verdien og statusen til reindriften: Den *særlig sårbare* sørsamiske kulturen knyttes til reindriften. Forbindelsen mellom vindkraftverket og *det grønne skiftet* blir brutt, gjennom reetableringen av en kobling til utredningen av de samlede virkningene for reindriften, som ble gjort i forkant av konsesjonssøknaden. Utredningen viser at vindkraftverket kunne vært bygd andre steder, som hadde ivaretatt reindriften på en bedre måte. De materielle skrankene eller tålegrensene til reindriften etableres og styrkes gjennom domsavgjørelsen til Høyesterett, mens forbindelsen til de prosessuelle rettighetene i

forhold til Artikkel 27 blir svekket. De nye forbindelsene og frakoblinger styrker reindriftssaken i så stor grad at Høyesterett slår fast at konsesjonsvedtaket er ugyldig. Fra å fremstå som et ordinært og uproblematisk prosjekt i begynnelsen av saksgangen har Storheia Vindpark endt opp som en nasjonal kontrovers, som befestes med dommen til Høyesterett. Parallelt har reindriftssaken gått fra å være en ikke-sak, til å bli transformert til en størrelse som er i stand til å utkonkurrere verdiene som knyttes til vindkraftverket.

5.1 Kritiske bemerkninger og forslag til videre forskning

Jeg skulle ønske at jeg hadde hatt tilgang til mer informasjon om hvordan erstatningsutmålingen til tingretten og lagmannsretten har vært gjennomført i praksis. Jeg påpekte i analysen at en del av beregningene fremsto ubegrunnede, men det kan naturligvis eksistere begrunnelser for beregningene som jeg ikke har kjennskap til fordi de ikke ble gjengitt i dommene. Det kan være naturlig å anta at dommene er et slags sammendrag av all informasjonen som er gjennomgått av skjønnsmedlemmene og dommeren. Jeg har f.eks. ikke erfaring med hvordan en domsavgjørelse er forskjellig fra summen av informasjon som presenteres i selve rettsaken. Det kan dermed være at noen av beregningene ble begrunnet muntlig eller skriftlig for partene som var til stede under rettsaken. Jeg anser det som sannsynlig at skjønnsmedlemmenes beregninger i realiteten er basert på rapporter eller andre kunnskapskilder som ikke blir nevnt eksplisitt i selve domsavgjørelsen. Analysen av erstatningsutmålingen kunne sikkert vært fyldigere og mer innsiktsfull dersom jeg hadde fått tilgang til mer informasjon om denne delen av prosessen.

Undersøkelsen av saken kunne generelt vært grundigere. Jeg ser i ettertid at det er litt uheldig at jeg ikke har analysert det utfyllende klagevedtaket til Olje- og energidepartementet (OED), da dette utgjør den høyeste instansen i den første saksgangen. Selv om det er NVE som gjennomfører konsesjonsprosessen er det OED som har gitt den endelige konsesjonen gjennom klagevedtaket. Et sentralt saksdokument er dermed utelatt og fører til et hull i undersøkelsen min. Betydningen til OED i saksgangen ble særlig tydelig i etterkant av Høyesterettsdommen, der det kom frem at saken nå er sendt tilbake til OED som skal finne ut av hva dommen vil bety i praksis og håndtere saken videre (Stranden, 2021).

Med tanke på videre forskning hadde det vært interessant med videre undersøkelser av Storheia-saken. Dette kunne vært mer utfyllende analyser av klagevedtaket til OED eller dommen til Høyesterett, eller undersøkelser som følger saksgangen videre, da det per dags dato ikke er avklart om vindparken må fjernes eller ikke. Dersom vindparken blir fjernet kan det oppstå en situasjon der det f.eks. skal beregnes en restaureringskostnad i forbindelse med nye søksmål, som kunne vært

interessant å analysere i forhold til verdsettelsesstudier. Det hadde også vært interessant å undersøke den potensielle effekten som Høyesterettsdommen kan ha på politikktutforming i forhold til vindkraftverk på land. Et annet større forskningstema kunne vært knyttet til etableringen av nasjonale tålegrenser for reindriften i forhold til generell utbygging og menneskelig ferdsel i beiteområder. Etableringen av tålegrenser kan handle om å danne seg et mer helhetlig bilde av reinbeitene, som blir kartlagt gjennom større nasjonale studier, i motsetning til enkeltstående vurderinger av inngrep i bestemte beiteområder, som vanligvis utgjør rammen for konsesjonsbehandlingen. Ny forskning kunne ha bidratt til etableringen av tydeligere tålegrenser for reindriften, eller undersøkt hvordan disse tålegrensene har blitt etablert i praksis, dersom denne etableringen har skjedd på et senere tidspunkt

6 Bibliografi

- Amundsen, B. (2019). *Myter og misforståelser om vindkraft* Forskning.no.
<https://forskning.no/energi-klima/myter-og-misforstaelser-om-vindkraft/1367719>
- Andersen, O. (2004). *Konsekvensutredning for vern og utredning for fylkesdelplan for Lomsdal-Visten : konsekvensutredning reindrift* (Bd. 842). NINA Norsk institutt for naturforskning.
- Anti, E. R. (2020). *FNskonvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 27 som begrensning i ekspropriasjonsadgangen av reinbeiteområder* [Norges arktiske universitet (UiT)]. UiT.
<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/19760/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y#page=1&zoom=auto,-92,848>
- Asdal, K. (2011a). The office: The weakness of numbers and the production of non-authority. *Accounting, Organizations and Society*, 36(1), 1-9.
- Asdal, K. (2011b). On Politics and the Little Tools of Democracy: A Down-to-Earth Approach. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 9(1), 11-26.
<https://doi.org/10.1080/1600910x.2008.9672953>
- Asdal, K. (2011c). *Politikkens natur - naturens politikk*. Universitetsforlaget.
- Asdal, K. (2015a). Enacting values from the sea. *Value Practices in the Life Sciences and Medicine*, 168-185.
- Asdal, K. (2015b). What is the issue? The transformative capacity of documents. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 16(1), 74-90.
- Asdal, K., Brenna, B. & Moser, I. (2007). The Politics of Interventions - A history of STS. I I. Moser, B. Brenna & K. Asdal (Red.), *Technoscience : the politics of interventions* (s. 7-53). Unipub.
- Asdal, K. & Hobæk, B. (2020). The modified issue: Turning around parliaments, politics as usual and how to extend issue-politics with a little help from Max Weber.
- Asdal, K. & Jordheim, H. (2018). TEXTS ON THE MOVE: TEXTUALITY AND HISTORICITY REVISITED. *History and theory*, 57(1), 56-74. <https://doi.org/10.1111/hith.12046>
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse : en praksisorientert metode* (1. utgave. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- ASK Rådgivning AS & SWECO Norge AS. (2008). *Fagrappport Reindrift. Konsekvenser av vind- og kraftledningsprosjekt på Fosen*. NVE.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/99537>

- Bailey, C., White, C. & Pain, R. (1999). Evaluating Qualitative Research: Dealing with the Tension between 'Science' and 'Creativity'. *Area*, 31(2), 169-178.
<http://www.jstor.org/stable/20003972>
- Barry, A. (2007). Political Invention. I I. Moser, B. Brenna & K. Asdal (Red.), *Technoscience : the politics of interventions* (s. 287-307). Unipub.
- Bech, I. (2021, 11.10.2021). *Reineierne på Fosen vant oer vindkraftutbyggerne i Høyesterett*. NTB. Hentet 23.10.2021 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/dnqOEQ/reineierne-paa-fosen-vant-over-vindkraftutbyggerne-i-hoyesterett>
- Blaker Strand, V. & Lile, H. S. (2021, 04.09.2020). *urfolksrettigheter*. Store Norske Leksikon. Hentet 14. september fra https://snl.no/urfolks_rettigheter
- Børstad, J., Måsø, J. R., Kringstad, K. & Mølster, E. S. (2021, 11.10.2021). *Samers rettigheter ble krenket da vindkraftanlegg ble bygget på Fosen*. NRK. Hentet 23.10.2021 fra <https://www.nrk.no/trondelag/vindkraftutbygging-pa-storheia-i-trondelag--norske-samer-mener-strider-mot-urfolks-rettigheter-1.15685096>
- Çalışkan, K. & Callon, M. (2009). Economization, part 1: shifting attention from the economy towards processes of economization. *Economy and society*, 38(3), 369-398.
<https://doi.org/10.1080/03085140903020580>
- Callon, M., Lascoumes, P. & Barthe, Y. (2011). *Acting in an uncertain world: An essay on technical democracy*. Inside Technology.
- Chiapello, E. (2015). Financialisation of Valuation. *Human studies*, 38(1), 13-35.
<https://doi.org/10.1007/s10746-014-9337-x>
- Collins, H. & Pinch, T. (2014). *The golem at large: What you should know about technology*. Cambridge University Press.
- Danielsen, A. M. (2020a, 12.06.20). *Får 90 millioner kroner - nå frykter Maja Kristine (26) for framtida*. NRK. Hentet 07.10.2020 fra <https://www.nrk.no/sapmi/reineiere-jubler-ikke-av-90-millioner-kr-i-erstatning-1.15047992>
- Danielsen, A. M. (2020b, 28.08.2020). *Reineierne anker vindkraftutbygging til Høyesterett*. NRK. Hentet 23.10.2021 fra <https://www.nrk.no/trondelag/reineierne-anker-vindkraftutbygging-til-hoyesterett-1.15135798>
- eget arbeid. (2021). *TIK4011 - Eksamen Vår 2021 - Kandidatnr 1 - Eksamensoppgave 1* [Upublisert eksamensoppgave]. Universitetet i Oslo.
- Enoksen, O. (2020). Staten som partshjelper. . *Klassekampen*.
<https://klassekampen.no/utgave/2020-11-21/debatt-staten-som-partshjelper>
- Eyquem-Renault, M. & Doganova, L. (2009). What do business models do?: Innovation devices in technology entrepreneurship. *Research Policy*, 38(10), 1559-1570. (Research Policy)

- FN. (2021). *FNs bærekraftsmål*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/ren-energi-til-alle>
- Fosen Vind. (2015). *Søknad om økt installert effekt*.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/1606812>
- Fosen Vind. (2021). *Vindparkene*. Fosen Vind. <https://www.fosenvind.no/vindparkene/>
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen akademisk.
- Fourcade, M. (2011). Cents and Sensibility: Economic Valuation and the Nature of «Nature». *American Journal of Sociology*, 116(6), 1721-1777. <https://doi.org/10.1086/659640>
- Frostatting lagmannsrett. (2020). *Overskjønn: LF-2018-150314 – LF-2018-150323 – LF-2018-150327*. F. lagmannsrett. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LFSIV/avgjorelse/lf-2018-150314?q=Storheia>
- Grindahl, S. (2011). *Norconsult har kjøpt Ask Rådgivning*. Hentet 06.03.2021 fra <https://www.vvsforum.no/2011/norconsult-har-koopt-ask-radgivning/>
- Haugen, M. O. (2020, 16.08.2020). *Fosen*. Hentet 05.03.2021 fra <https://snl.no/Fosen>
- Hay, I. (2016). *Qualitative Research Methods in Human Geography* (Fourth. utg.).
- Hermansen, E. A. T. (2015). Policy window entrepreneurship: the backstage of the world's largest REDD+ initiative. *Environmental politics*, 24(6), 932-950.
<https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1063887>
- Hilgartner, S. (2000). Chap 2: Staging Authoritative reports. I *Science on stage: Expert advice as public drama*. Stanford University Press.
- Inntrøndelag tingrett. (2017). *Skjønn. Saksnr: 14-136323 SKJ-INTR, 14-139974SKJ-INTR*.
- Inntrøndelag tingrett. (2018). *Skjønn. Saks nr: 14-139974SKJ-INTR, 14-136323SKJ-INTR*.
- Jensen, C. B. (2005). Citizen projects and consensus-building at the Danish Board of Technology: On experiments in democracy. *Acta Sociologica*, 48(3), 221-235.
- Latour, B. (2004). Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. *Critical inquiry*, 30(2), 225-248. <https://doi.org/10.1086/421123>
- Law, J. (2007). Actor Network Theory and Material Semiotics, version of 25th April 2007.
<http://www.heterogeneities.net/publications/Law2007ANTandMaterialSemiotics.pdf>
- Marres, N. (2004). Tracing the trajectories of issues, and their democratic deficits, on the Web: The case of the Development Gateway and its doubles. *Information Technology & People*, 17(2), 124-149. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1108/09593840410542475>

- Marres, N. (2007). The Issues Deserve More Credit: Pragmatist Contributions to the Study of Public Involvement in Controversy. *Social studies of science*, 37(5), 759-780. <https://doi.org/10.1177/0306312706077367>
- Mathiesen, T. E. H. (2021, 16.07.2021). *Bruno Latour*. Store Norske Leksikon. Hentet 08.10.21 fra https://snl.no/Bruno_Latour
- Multiconsult AS. (2008, 26.03.2008). *Storheia Vindpark - Konsekvensutredning av forurensning og avfall*. Statkraft Development AS. Hentet 21.09.2021 fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/98618>
- Muniesa, F. (2011). A Flank Movement in the Understanding of Valuation. *The Sociological review (Keele)*, 59(2_suppl), 24-38. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2012.02056.x>
- Muniesa, F., Millo, Y. & Callon, M. (2007). An Introduction to Market Devices. *The Sociological review (Keele)*, 55(2_suppl), 1-12. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2007.00727.x>
- Norges Bank. (2021a). Inflasjon. <https://www.norges-bank.no/tema/pengepolitikk/Inflasjon/>
- Norges Bank. (2021b, 30.06.2021). *Statsobligasjoner årsgjennomsnitt*. <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Rentestatistikk/Statsobligasjoner-Rente-Arsgjennomsnitt-av-daglige-noteringer/>
- Norges domstoler. (2021). *Skjønnsmedlem*. Hentet 06.03.2021 fra <https://www.domstol.no/verktøy/juridisk-ordliste/s/Skjønnsmenn/>
- Norges Høyesterett. (2021a, 11.10.2021). *Anke over Frostating lagmannsretts overskjønn 8. juni 2020. Saks nr: HR-2021-1975-S, 20-143891SIV-HRET, 20-143892SIV-HRET, 20-143893SIV-HRET* Norges Høyesterett. Hentet 11.20.2021 fra <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2021/oktober-2021/hr-2021-1975-s.pdf>
- Norges Høyesterett. (2021b). *Vedtak om konsesjon til vindkraftutbygging på Fosen kjent ugyldig fordi utbyggingen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse*. Norges Høyesterett. <https://www.domstol.no/enkelt-domstol/hoyesterett/avgjorelser/2021/hoyesterett-sivil/hr-2021-1975-s/>
- Normann, S. (2018). Bit for bit forsvinner landet vårt. . *Dagsavisen*. <https://www.dagsavisen.no/debatt/bit-for-bit-forsvinner-landet-vart-1.1151131>
- NVE. (2007). *Bakgrunn utredningsprogram*. . <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200705374/39767>
- NVE. (2009, 23.04.2019). *Tematiske konfliktvurderinger*. NVE. Hentet 17.03.2021 fra <https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/veiledere-og-rapporter/tematiske-konfliktvurderinger/>
- NVE. (2010). *Bakgrunn for konsesjonsvedtak: NVE 200700502—161*

- . <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/309468>
- NVE. (2011). *Oversendelse av klager til OED*.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/394030>
- NVE. (2014). *Skyggekast fra vindkraftverk - Veileder for beregning av skyggekast og presentasjon av NVEs forvaltningspraksis*. NVE.
https://publikasjoner.nve.no/veileder/2014/veileder2014_02.pdf
- NVE. (2015a). *Godkjenning av MTA-plan for adkomstveien*.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201307851/1442774>
- NVE. (2015b, 23.04.2019). *Trinn 1 - Melding*. Hentet 05.03.2021 fra
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/trinn-1-melding/>
- NVE. (2015c, 23.04.2019). *Trinn 2 - Konsekvensutredning*. Hentet 05.03.2020 fra
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/trinn-2-konsekvensutredning/?ref=mainmenu>
- NVE. (2015d, 23.04.2019). *Trinn 3 - Søknad*. Hentet 05.03.2021 fra
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/trinn-3-soknad/>
- NVE. (2015e, 23.04.2019). *Trinn 4 - Vedtak*. Hentet 05.03.2021 fra
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/trinn-4-vedtak/?ref=mainmenu>
- NVE. (2015f, 23.04.2019). *Trinn 5 - Klagebehandling*. Hentet 05.03.2021 fra
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonsbehandling-av-vindkraftutbygging/trinn-5-klagebehandling/?ref=mainmenu>
- NVE. (2015g). *Vedtak om endring av installert effekt*.
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/1613028>
- NVE. (2016). *Oversendelse av klager på vedtak om økt installert effekt til OED*.
. <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/1656619>
- NVE. (2017, 2017.04.07). *Storheia vindkraftverk*. Hentet 16.08.2021 fra
<https://www.nve.no/konsesjon/konsesjonssaker/konsesjonssak/?id=43&type=A-1%2CA-6>
- NVE, R. (2004). *Vindkraft og reindrift*.
https://publikasjoner.nve.no/oppdragsrapportA/2004/oppdragsrapportA2004_10.pdf
- Okstad, M. (2016, 02.03.2016). *Over en halv milliard til grunneiere og kommuner*. Fosna-Folket. Hentet 18.03.2021 fra <https://www.fosna-folket.no/nyheter/2016/03/02/Over-en-halv-milliard-til-grunneiere-og-kommuner-12224936.ece>

- Olje- og Energidepartementet. (2013). *OEDs klagevedtak*. O. o. energidepartementet. <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/761649>
- Olje- og energidepartementet. (2016). OEDs Vedtak om klager på økt installert effekt. <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/1676811>
- Porter, T. M. (1992). Quantification and the Accounting Ideal in Science. *Social studies of science*, 22(4), 633-651. <https://doi.org/10.1177/030631292022004004>
- Reusch, M. (2017, 11.12.2017). *Forhåndstiltredelse*. Hentet 10.09.2021 fra <https://snl.no/forh%C3%A5ndstiltredelse>
- Sismondo, S. (2010). *An introduction to science and technology studies* (Bd. 1). Wiley-Blackwell Chichester.
- Skjølvold, T. M. (2015). *Vitenskap, teknologi og samfunn : en introduksjon til STS*. Cappelen Damm akademisk.
- Skårderud, J. R. (2020a, 07.11.2020). Går i allianse mot samene. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2020-11-07/gar-i-allianse-mot-samene>
- Skårderud, J. R. (2020b, 11.11.2020). Samefolket trues av staten. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2020-11-11/samefolket-trues-av-staten>
- Skårderud, J. R. (2020). Bønnhørt av makta. . *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2020-11-14/bonnhort-av-makta>
- Statkraft. (2006). *Fire vindparker på Fosen*. <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200602660/1066986>
- Statkraft. (2008). *Konsesjonssøknad og forslag til reguleringsplan - Storheia Vindpark - Åffjord Kommune - Bjugn Kommune*. <http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/98594>
- Statkraft. (2009). *Tilleggsutredninger*. <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700502/228369>
- Stranden, I. L. (2021, 12.10.2021). *Helt uavklart hva vindkraftdom vil bety for Norge*. NRK. Hentet 22.10.21 fra https://www.nrk.no/trondelag/helt-uavklart-hva-vindkraftdom-fra-hoyesterett-om-fosen-vind_-storheia-og-roan-vil-bety-for-norge-1.15686927
- UiT. (2021). *Mattias Åhren*. https://uit.no/ansatte/person?p_document_id=44124
- Vale, H. (2002). *Ekspropriasjon - kort innføring*. Jusstorget. Hentet 06.05.2021 fra <https://www.jusstorget.no/ekspropriasjon-kort-innforing/>

- Verstad, A. B. (2020). *Staten mener vindkraft-erstatning på 90 millioner er feil*. nrk.no.
<https://www.nrk.no/sapmi/mener-erstatning-pa-90-millioner-er-feil--staten-gar-inn-som-partshjelp-i-fosen-vind-saken-1.15236094>
- Viggen, K. (2019, 13.09.2019). *Siste turbin på plass i Storheia vindpark*. . FriFagbevegelsen.
<https://frifagbevegelse.no/nyheter/siste-turbin-pa-plass-i-storheia-vindpark-6.469.644878.943105f893>
- Ween, G. B. & Riseth, J. Å. (2011). Doing is Learning: Analysis of an Unsuccessful Attempt to Adapt TEK/IK Methodology to Norwegian Sámi Circumstances. *Acta borealia*, 28(2), 228-242. <https://doi.org/10.1080/08003831.2011.626944>
- Wynne, B. (1992). Misunderstood misunderstanding: social identities and public uptake of science. *Public understanding of science*, 1, 281-304.
- Øvrebø, O. (2020). Opp 43 prosent: Enda en rekord for norsk vindkraft. *Energi og klima*.
<https://energiogklima.no/nyhet/datakilder/status-for-vindkraft-i-norge/>

Vedlegg I: Sammenstilling av sammendrag av fagrapportene i konsesjonssøknaden

	Kommentarer	Konklusjon
Landskap (Statkraft, 2008, s. 48)	<ul style="list-style-type: none"> • Kortvarige konsekvenser i anleggsfasen, robust i forhold til denne type inngrep. • I forbindelse med driftsfasen påpekes det at oppfattelsen er verdiladet og subjektiv, flertallet vil kunne oppfatte turbinene negativt. 	Driftsfase: Stor/middels negativ
Skyggekast/ Refleksblink (Statkraft, 2008, s. 49)	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen helsårsboliger berøres over anbefalt grenseverdi for skyggekast. • Konfliktpotensialet rundt refleksblink er tidsbegrenset til det første året. 	Lite konfliktpotensial
Kulturminner (Statkraft, 2008, s. 50)	<ul style="list-style-type: none"> • Potensialet for automatisk fredete kulturminner er lavt • Potensialet er størst for samiske kulturminner. 	Liten negativ konsekvens
Naturmiljø Biologisk mangfold (Statkraft, 2008, s. 50-51)	<ul style="list-style-type: none"> • De viktigste kvalitetene er at området er et stort inngrepsfritt naturområde. • Planområdet har hekkeforekomster av flere rødlistede fuglearter. • Totalt 15 lokaliteter i plan- og influensområdet er kartlagt som <i>spesielt</i> viktige områder for biologisk mangfold, men prioriterte naturtyper blir i liten grad berørt. • Viktige kalvingsområder og beiteområder blir lite berørt 	Flora: Liten negativ konsekvens Fauna: Liten negativ konsekvens Fugl: Stor/middels negativ konsekvens
Inngrepsfrie naturområder og verneinteresser (Statkraft, 2008, s. 50-51)	<ul style="list-style-type: none"> • Tiltaket vil føre til redusert areal INON sone 2 og sone 1 • I.f.t. naturvernområder: ingen direkte berøring med barskogsreservatet eller arealer planlagt vernet etter naturvernloven. • I.f.t. vassdragsvern: få eller ingen direkte inngrep i vannforekomster eller kantvegetasjon. 	Konsekvensene gis i tema-utredningene der dette er relevant.

	Kommentarer	Konklusjon
Støy (Statkraft, 2008, s. 53-54)	<ul style="list-style-type: none"> • Bygg- og anleggsvirksomhet overskrider ikke støygrensene. • Ingen helårsboliger ligger i områder som overstiger anbefalt støynivå • Både små og store vindmøller vil gi overskridelse for hyttebebyggelsen inne i vindparken. 	Ikke angitt i teksten. Fremstår som liten/middels konsekvens
Ising	<ul style="list-style-type: none"> • Isdannelse kan redusere produksjonen • Sannsynligheten for personskader er svært liten 	Ikke angitt i teksten. Fremstår som liten konsekvens
Elektro-magnetiske-felt	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen bebyggelse i nærheten av kraftledningen 	Ikke angitt i teksten. Fremstår som liten konsekvens
Forurensning Avfall (Statkraft, 2008, s. 55)	<ul style="list-style-type: none"> • Vindparken vil produsere ren, fornybar energi • Potensiale for forurensning under anleggsarbeidet i form av avrenning til vassdrag og nedbørfeltet for drikkevannskilden. 	Samlet konsekvens: positiv
Landbruk (Statkraft, 2008, s. 56)	<ul style="list-style-type: none"> • Dyrka mark blir ikke berørt. • Noe sporadisk brukt beiteareal vil bli bygget ned 	Ikke angitt i teksten. Fremstår som liten konsekvens liten konsekvens
Annen arealbruk (Statkraft, 2008, s. 56-57)	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen problematiske ting i.f.t. berggrunn, navigasjons og kommunikasjonsanlegg til luftfart eller ruteføringer. • Middels konflikt med forsvaret p.g.a. negativ påvirkning på militær flytrafikk under øvelser og utilstrekkelig radardekning (gjelder både militær og sivil flytrafikk). • Vindturbiner regnes som luftfarshinder og må merkes i henhold til forskrift. 	Blandede konsekvenser
Reindrift (Statkraft, 2008, s. 57-58)	<ul style="list-style-type: none"> • Berører et av tre viktige vinterbeiteområder til Fosen Reinbeitedistrikt • Området inkluderer viktige drivleier mellom beiteområdene i nord og sør • En full utbygging av Storheia vindpark vil redusere hele dette vinterbeiteområdets verdi 	Anleggsfase: middels negativ konsekvens Driftsfase: stor/middels negativ konsekvens

	Kommentarer	Konklusjon
	<ul style="list-style-type: none"> • Store konflikter knyttet til driftsfasen, med direkte effekter på reinsdyrene og sosioøkonomiske konsekvenser på reindriftsutøverne 	
Friluftsliv (Statkraft, 2008, s. 59)	<ul style="list-style-type: none"> • Begrenset omfang i anleggsfasen • Små møller: middels til litens negativ konsekvens • Store møller: middels negativ konsekvens • Områdets uberørte rekreasjonsverdi vil betydelig reduseres • Positive konsekvenser for «moderne friluftsliv» gjennom nye veier som muliggjør bruk av sykler, barnevogner og rullestoler. 	Anleggsfase: liten/middels negativ konsekvens Driftsfase: middels negativ konsekvens
Reiseliv (Statkraft, 2008, s. 60)	<ul style="list-style-type: none"> • Det ligger ingen turistbedrifter i planområdet, og det er heller ingen planer om dette. • Avstand og betraktersted avgjør hvor dominerende vindparken vil være i landskapet. 	Anleggsfase: Ingen negativ konsekvens Driftsfase: liten negativ konsekvens
Andre Samfunns- messige forhold (Statkraft, 2008, s. 61)	<ul style="list-style-type: none"> • De samfunnsmessige virkningene er knyttet til sysselsettingseffekter i anleggs- og driftsfasen, samt økte inntekter til vertskommunen i driftsfasen. • De sosiale, kulturelle og befolkningsmessige konsekvensene av utbyggingen vurderes som små. • Total investering utgjør 2250 til 3250 mill. NOK, hvorav norske leveranser utgjør 560 til 810 mill. NOK. • Anleggsfasen vil skape 600 - 900 årsverk nasjonalt, hvorav 200 - 300 vil være regionale. • Vindkraftverket vil kunne gi 10 - 12 direkte arbeidsplasser i driftsfasen • Samlet eiendomsskatt til kommunene vil utgjøre 12 - 15 mill. NOK pr. år. Over 20 år utgjør dette 220 – 300 mill. NOK. Dette er frie inntekter kommunene kan bruke. 	Ikke angitt i teksten. Fremstår som positiv konsekvens

Vedlegg II: Erstatning Inntrøndelag tingrett

Erstatning Anleggsfase Sørgruppen	Beløp	Opprinnelig erstatningskrav Sørgruppen	Beløp
Rydding og flytting av trekkleier (Erstatningsvilkår fastsatt av OED)	Uspesifisert	Årlig merkostnader	kr 4 636 000
Tilskudd sperregjerder og stengsler (Erstatningsvilkår fastsatt av OED)	Uspesifisert	Antall år konsesjon	25
Elektronisk merking (75% av 750.000 NOK, erstatningsvilkår fastsatt av OED)	kr 562 500	Sum merkostnader (Årlig merkostnader x antall år)	kr 115 900 000
Strømforsyning (Erstatningsvilkår, fastsatt av OED)	kr 100 000	Engangserstatning	kr 5 211 000
Engangsbeløp ulemper knyttet til redusert beitefleksibilitet	kr 900 000	Anleggstid - Fjerning	kr 2 000 000
Kompensasjon Merarbeid	kr 1 900 000	Erstatning nedbygd areal (760 000 m2)	kr 270 000
Administrative kostnader	kr 200 000	Beitetap 420 kV linjen	kr 700 000
Juridisk bistand	kr 55 500	Helikopterleie + merarbeid	kr 75 000
Sum tidligere utbetalt erstatning i forbindelse med anleggsfasen	kr 3 718 000		
Redusert beitetap (kapitalisert, se kalkulering nedenfor)	kr 6 371 000		
Fôring kriseår (ikke kapitalisert, se kalkulering nedenfor)	kr 2 300 000		
Kraftlinje, merarbeid (ikke kapitalisert)	kr 210 000		
Samlet erstatningsutmåling Tingretten	kr 8 881 000		
Samlet erstatning Sørgruppen	kr 12 599 000	Samlet erstatningskrav Sørgruppen	kr 124 156 000

Krav om sakskostnader Sørgruppen	Beløp	Godkjente sakskostnader Sørgruppen	Kommentar
Forberedende hovedforhandling	kr 1 058 400	kr 1 023 000	
Gjennomføring hovedforhandling	kr 477 600		
Protect Sápmi (utredning av merkostnader)	kr 200 000	kr 100 000	
Christian Nelleman (sakkyndig utredning og vitne)	kr 159 000	kr 80 000	
Prof. Mattias Åhren (sakkyndig utredning og vitne)	kr 45 500	kr 22 750	
Restpost vitner	kr 96 992	kr 96 992	
Sum eks. mva	kr 2 037 492	kr 1 322 742	
Sum (ink. mva) erstatning for sakskostnader til Sørgruppen	kr 2 546 865	kr 1 653 428	35% reduksjon
Bergning redusert beitepotensiale	Enheter	Kommentar	
Utnyttbar feitfôringsenhet (ffe) pr. dekar	1,5	Beregningene er basert på statistikk fra reindriftsforvaltningen og opplysninger fra rettsaken.	
Daglig opptak pr. rein	1 ffe		
Beiteperiode	120 dager	Lagmannsretten antar 90 dager fra jan til påske.	
Produktivitet pr. dyr (kg)	5,8 kg	Gjennomsnitt siste 3 år. Ikke oppgitt noen beskrivelse i domsavgjørelsen. Antar at dette tilsvarer antall kjøtt som produseres i året pr. reinsdyr.	
Salgsverdien av reinkjøtt kr pr. kg	72,9	Gjennomsnittlig salgspris fra de siste 3 årene.	
Influensområde	47906 da	Tilsvare planområdet og arealet til en 1 km bred unnvikelsessone rundt planområdet. Inkluderer kun beiteområder. Vann og bratte skråninger er trukket fra det nevnte arealet.	
Produksjonsevne influensområde	74858 ffe		
Forbruk	120 ffe pr. rein	Tallet avviker fra 180 ff pr. rein, som er oppgitt i utregningen av kraftledningen.	
Antall dyr i beitetiden	624 rein	Utgjør 59,4% av flokken. Domsavgjørelsen oppgir Ikke hva dette tallet er basert på. Lagmannsretten baserer kalkulasjonen på 462 dyr (44% av flokken basert på 44% tapt beite).	

Årlig kjøttproduksjon	5067 kg	Årlig produksjon delt på antall dyr i beitetiden = 8,12 kg pr. dyr. Tallet avviker fra tidligere oppgitt produktivitet pr. dyr på 5,8 kg.
Omregnet til kroner	kr 262 332	Årlig kjøttproduksjon x Salgsverdi reinkjøtt pr. kg gir en normal salgsinntekt på 369.384,30 kr, som er nesten 100.000 kr høyere enn det oppgitte beløpet. Beløpet som er oppgitt tilsvarer en kg pris på 51,77 kr, som avviker fra 72,9 kr som er oppgitt ovenfor.
Antar 85% unnvikelse	Kr 222 982	85% unnvikelse i motsetning til Lagmannsretten påstand om 44% tapt vinterbeite.
Sum erstatning redusert beitepotensiale (Nåverdien)	kr 6 371 000	Basert på en kapitaliseringsrente på 3,5% (i motsetning til lagmannsrettens kapitaliseringsrente på 3%) og en kontantstrøm i 20 år (i motsetning til Lagmannsrettens uendelige kontantstrøm). Kortere tidsperiode for kontantstrømmene og høyere rente bidrar til å redusere erstatningsbeløpet.
Beregning av føring i kriseår	Sum	Kommentar
Gjerdemateriell + Diverse materiell (engangsbeløp)	kr 500 000	I motsetning til 5.211.000 NOK, som utgjør Lagmannsrettens erstatningsutmåling for engangsinvesteringer, basert på Eiras fagkyndige rapport.
Årlig føringskostnad	kr 300 000	I motsetning til 1.103.000 NOK, som utgjør Lagmannsrettens erstatningsutmåling for engangsinvesteringer, basert på Eiras fagkyndige rapport.
Årlig merarbeid	kr 150 000	Basert på en dagsats på 3333 kr. Virker tilfeldig satt. Beløpet står i motsetning til Lagmannsrettens dagsats på 4000 kr, og en samlet kostnad på 80.000 for merarbeid, som er basert på Eiras fagkyndige rapport.
Antall kriseår i løpet av 25 år	4	Egen utregning, ikke oppgitt i avgjørelsen.
Samlet erstatning føringskostnad og merarbeid	kr 1 800 000	Tilsvarende føringskostnad og merarbeid tilsvarende kr 450 000 pr. år x 4 kriseår. Egen utregning, ikke redegjort for i avgjørelsen.
Sum erstatning føring i kriseår. (Ikke kapitalisert)	kr 2 300 000	I motsetning til 36 766 667 NOK, som utgjør Lagmannsrettens erstatningsutmåling for føringskostnader.
Beregning av erstatning for kraftlinjen	Enheter	Kommentar
Lengde 420 KV kraftledning	10 km	
Utnyttbar ffe (da)	3 ff pr. da	Utnyttbar ffe (da) er dobbelt så høy som utnyttbar ffe (da) som er brukt i beregningen av redusert beite.

Daglig opptak per rein	2 ffe	Antakelsen avviker fra daglig opptak pr. rein på 1 ffe, som ble brukt i beregningen av redusert beite. Kan være på grunn av dobbelt så høy utnyttbar ffe pr. da.
Beiteperiode	90 dager	Avviker fra 120 dager som blir lagt til grunn for beregningen av redusert beite.
Produktivitet per dyr	5,8 kg	Gjennomsnitt siste 3 år. Samsvarer med beregningen av redusert beite.
Salgsverdien av kjøtt	72,9 kr per kg	Gjennomsnitt siste 3 år. Samsvarer med beregningen av redusert beite.
Gjennomsnittlig merarbeid pr. år	5 dager	Domsavgjørelsen opplyser ikke om hvor dette antall dager er hentet fra, eller basert på.
Dagsats merarbeid	kr 3500	I motsetning til dagsatsen på 3333 kr for merarbeid i kalkuleringen av «fôring kriseår», dagsatsen på 4000 kr i lagmannsretten og dagsatsen på 1800 kr som ble foreslått av Statkraft.
Influensområde	2000 da	
Produksjonsevne influensområdet	6000 ffe	Tilsvarende influensområde x utnyttbar ffe (da).
Forbruk pr. rein	180 ffe	Avviker fra forbruk pr. rein på 120 ffe som ble brukt i beregningen av redusert beite.
Antall dyr i beitetiden	33,3 rein	Ikke opplyst hva dette er basert på.
Årlig kjøttproduksjon	192,2 kg	Produktivitet per dyr 5,8 x antall dyr 33,3 = 193,14 kg. Utregningen er litt upresis.
Omregnet til kroner	kr 14017,5	Oppgitt kjøttproduksjon 192,2 x oppgitt salgsverdi 72,9 kr = 14.011,38 kr. Utregningen er litt upresis.
Tapt salgssinntekt tilsvarende 25% unnavikelse	kr 3504,4	Antatt at reinen i snitt unnaviker 100 meter fra ledningen på hver side i 10 år.
Tapt salgssinntekt 10 år	kr 35 000	Tilsvarende 3504,4 kr (tapt salgssinntekt p.g.a 25% unnavikelse) x 10 år. Beløpet blir ikke kapitalisert.
Merarbeid	kr 175 000	Tilsvarende 3500 kr (oppgitt dagsats merarbeid) x 5 dager i året x 10 år. Beløpet blir ikke kapitalisert.
Sum erstatning for kraftlinjen (Ikke kapitalisert)	kr 210 000	Erstatningssummen skal erstatte redusert salgssinntekt og merarbeid som resultat av kraftlinjen.

(Inntrøndelag tingrett, 2018, s. 36-37, 41-43, 50-53)

Vedlegg III: Erstatning Frostating

lagmannsrett

Overskjønn Sørgruppen		Kommentar
Administrasjonskostnader i.f.m. oppstart	kr 310 000	Ikke kapitalisert. Engangsbeløp.
Engangsinvesteringer	kr 4 095 000	Ikke kapitalisert. Engangsbeløp.
Tilvenningskostnader	kr 806 000	Ikke kapitalisert. Engangsbeløp.
Føringskostnader	kr 36 766 667	Tilsvarende nåverdien til en uendelig årlig kontantstrøm på kr 1 103 000 med kapitaliseringsrente på 3%
Årlige kostnad samling og utslipp	kr 2 666 667	Tilsvarende nåverdien til en uendelig årlig kontantstrøm på kr 80 000 med kapitaliseringsrente på 3%
Utmålt erstatning	kr 44 644 334	
Føringskostnader		Kommentar
Antall rein totalt	1 050 rein	
Antall prosent tapt vinterbeite	44%	
Antall rein vinterføring	462 rein	44% av flokken, basert på 44% tapt vinterbeite
Antall dager	90 dager	Satt ned fra 120 dager (des.-april.) p.g.a. uttalelse fra reindriftsutøver om vinterføring fra januar frem til påske.
Anslått føringskostnad pr. dag pr. rein	kr 26,53	
Årlige føringskostnader	kr 1 102 993	Tilsvarende antall rein x antall dager med vinterføring x anslått føringskostnad pr. dag pr. rein
Årlige kostnad for samling og utslipp		Kommentar
Ekstra gjeter - foreslått dagsats	kr 4 000,00	I motsetning til foreslått merarbeidsats på 1800 kr av Statkraft i Tingretten, for samling og driving ut av området.
Antall dager	20 dager	20 dager tilsvarende 2 uker før- og 2 uker etter samling
Årlig kostnad for samling og utslipp	kr 80 000	Tilsvarende antall virkedager x foreslått dagsats

Sakskostnader – Sørgruppens krav		Kommentar
Advokatsalær ink. mva	kr 2 531 750	Reduseres til 1.625.000 p.g.a. dobbelt advokatbruk
Reise og opphold advokater	kr 124 251	Reduseres til 80.000 p.g.a. dobbelt advokatbruk
Reise og opphold Sørgruppen	kr 55 216	Godkjennes krav 36 618 NOK for Arne Jåma
Godtgjøring Sørgruppen	kr 84 000	Godkjennes krav på 36000 NOK for Arne Jåma
Vitne og tilleggsutredning Nellemann ink. mva	kr 43 904	Tilkjent p.g.a rimelig behov for å engasjere egen ekspertise.
Vitne og kostnadsutredning Protect Sápmi	kr 93 750	Tilkjent. Sentralt bidrag i overskjønnet.
Andre vitner	kr 3 035	Avslått. Maja Jåmås i.f.t. samisk kultur.
Summert krav sakskostnader ink. mva	kr 2 935 906	
Tilkjent erstatning sakskostnader	kr 1 915 272	Reduksjon på 34,76%.

(Frostating lagmannsrett, 2020, s. 19-25)

**Vedlegg IV: Inntrøndelag tingrett. (2017).
*Skjønn. Saksnr: 14-136323 SKJ-INTR, 14-
139974SKJ-INTR***

INNTRØNDELAG TINGRETT

SKJØNN

Avsagt: 15.08.2017 i Inntrøndelag tingrett,

Saksnr.: 14-136323 SKJ-INTR
14-139974SKJ-INTR

Dommer: sorenskriver Hans Hugo Kristoffersen

Skjønnsmedlemmer:

Torleif Hove

Asle Hasselvold

Per Inge Henriksen

Jan Erik Marstad

Saken gjelder: Fastsettelse av erstatning for grunn- og rettighetserverv

---

Fosen Vind DA
Statnett SF

Advokat Johan Fredrik Remmen
Advokat Johan Fredrik Remmen

Mot

Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppen

Martin Anzjøn

Advokat Geir Johan Haugen og
Advokat Andreas Brønner
Advokat Ivar Christian Andersskog

SKJØNN

1. Innledning.

Saken gjelder spørsmålet om gyldigheten av Olje- og energidepartementets vedtak av 26. august 2013 og spørsmålet om skjønnet skal fremmes. Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppensør (sørgruppen) har påstått at skjønnet skal nektes fremmet fordi vedtaket er ugyldig. Dessuten er til behandling utmåling av erstatning i forbindelse med føring av 420 KV-ledningen Namsos - Åfjord over eiendommen gnr. 151 bnr. 14 i Namdalseid tilhørende Martin Anzjøn. Disse spørsmål inngår i et større sakskompleks som gjelder utbygging av flere vindkraftverk på Fosen og føringen av 420 KV-ledningen fra Namsos transformatorstasjon via Straum og Storheia transformatorstasjoner og videre sørover. Kravene er skilt ut til særskilt avgjørelse, jf. tvisteloven § 16-1.

2. Saksfremstilling.

2.1. Sak 14-139974SKJ-INTR. Spørsmålet om gyldigheten av Olje- og energidepartementets vedtak av 26. august 2013 og om skjønnet skal fremmes.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga i fire vedtak av 7. juni 2010 konsesjon til følgende vindkraftanlegg på Fosen:

- Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Osen. Flatanger og Roan kommuner.
- Roan vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Roan kommune.
- Kvenndalsfjellet vindkraftverk i Åfjord kommune.
- Storheia vindkraftverk i Bjugn og Åfjord kommune.

NVE ga i vedtak av samme dato konsesjon til følgende kraftledningsanlegg:

- 420kV kraftledning Namsos - Roan - Storheia.
- 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan for Harbaksfjellet, Storheia, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk.

De seks vedtakene ble påklaget. NVE fant ikke grunn til å endre eller omgjøre vedtakene og sendte saken til Olje- og energidepartementet for sluttbehandling.

Olje- og energidepartementet fattet vedtak i klagesaken 26. august 2013. Det følger av dette vedtaket at:

- Klagen på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Sørmarkfjellet vindkraftverk ikke ble tatt til følge.
- Klagen fra Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Roan vindkraftverk delvis ble tatt til følge.
- Klagen på NVEs vedtak om bygging og drift av Kvenndalsfjellet vindkraftverk ikke ble tatt til følge.
- Klagen på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Storheia vindkraftverk ikke ble tatt til følge. Departementet opprettholdt

konsesjonen med vilkår om buffersone på 800 meter til den kjente hubrolokaliteten på Storheia og 100 meter buffersone til Hildremsvatnet naturreservat.

- Klagen fra Natur og ungdom på NVEs vedtak om for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen fra Straum transformatorstasjon til Roan transformatorstasjon ble tatt til følge.
- Klagen fra Tore Holm på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen Husbakken transformatorstasjon til Storheia transformatorstasjon ble tatt til følge.
- De øvrige klagenes på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning ble ikke tatt til følge.

Med hjemmel i oreigningslova § 2. nr. 19 ga departementet samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfiellet og Storheia med tilhørende 132 kV ledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan.

Retten vil i det følgende konsentrere fremstillingen omkring konsesjonsbehandlingen og klagebehandlingen av Storheia vindkraftverk.

Om behandlingsprosessen og bakgrunnen for vedtaket skriver NVE i sitt bakgrunnsnotat for Storheia vindkraftverk (NVE 200700502-161):

NVE mottok forhåndsmelding om igangsatt planlegging av Storheia vindkraftverk og tilhørende nettilknytning fra tiltakshaver 30.06.2006. Meldingen var utarbeidet i henhold til plan- og bygningsloven kapittel VII-a.

Meldingen ble sendt på høring til berørte instanser i brev av 10.08.2006.

Behandlingen av meldingen er beskrevet i NVEs notat "Bakgrunn for utredningsprogram" av 02.07.2007. NVE fastsatte det endelige utredningsprogrammet for Storheia vindkraftverk 06.07.2007, etter at det var forelagt Miljøverndepartementet.

NVE mottok konsesjonssøknad med konsekvensutredninger fra tiltakshaver 26.03.2008. Konsesjonssøknaden med tilhørende konsekvensutredning ble sendt på offentlig høring i brev av 28.03.2008 sammen med flere vindkraft- og kraftledningsprosjekter på Fosen og i Namdalen. Høringsfristen ble fastsatt til 27.06.2008. Høringen av søknaden med konsekvensutredninger ble kunngjort i Fosnafolket, Adresseavisen, Trønderavisa, Namdalsavisa og Norsk lysingsblad.

Søknaden med konsekvensutredninger ble dessuten tilsendt på en rekke høringsinstanser.

Det fremgår videre av bakgrunnsnotatet:

NVE arrangerte informasjonsmøte for Bjugn kommune i Kommunestyresalen i Statens hus i Botngård 23.04.2008. NVE arrangerte den 24.04.2008 et folkemøte på samme sted der cirka 60 personer møtte opp. På møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen for søknaden med konsekvensutredninger, mens tiltakshaver orienterte om selve prosjektet.

NVE ba på grunnlag av søknaden med konsekvensutredning, innkomne merknader og egne vurderinger i brev av 18. mai 2009 tiltakshaver om å legge frem følgende tilleggsutredninger:

1. Det skal gjøres en oppdatert vurdering av de samlede virkninger for reindriftsinteressene. NVE ber om at vår prioritering av vindkraftprosjektene på Fosen, i brev av 20.2.09, legges til grunn for vurderingene. I vurderingen skal de prioriterte prosjektene (Storheia, Roan, Kvenndalsfjellet og Oksbåsheia vindkraftverk) inngå. Eventuelle virkninger av videre utbygging av vindkraft på Fosen, der prosjektene Innvordfjellet, Breivikfjellet, Jektheia (redusert) og Blåheia inngår, skal også vurderes i utredningen. Statkraft Development AS bes samordne utredningene med de respektive tiltakshaverne.

-----

3. Det skal legges frem en justert traséløsning for nettilknytningen av Storheia vindkraftverk ved innføring til den planlagte Storheia sentralnettstransformatorstasjon. Kraftledningstraseen skal legges i en mer sørlig/østlig trasé mellom de planlagte transformatorstasjonene.

-----

6. Det skal på bakgrunn av erfaringer fra drift av vindkraftverk i Norge gjøres ytterligere vurderinger av omfanget av ising i vindkraftverket. Eventuelle virkninger av ising for produksjon og ferdsel i vindkraftverket skal vurderes.

Tiltakshaver oversendte tilleggsutredningene til NVE i brev av 17. august 2009. NVE sendte tilleggsutredningene på høring i brev av 20. august 2009, med en høringsfrist fastsatt til 10. oktober 2009. Den offentlige høringen av tilleggsutredningene ble kunngjort to ganger i Adresseavisa, Trønderavisa, FosnaFolket, Namdalsavisa og Norsk lysingsblad.

I tillegg fikk en rekke høringsinstanser tilsendt tilleggsutredningene. Det fremgår videre av NVEs bakgrunnsnotat:

NVE ba også i felles e-post til alle tiltakshaverne av 29.10.2009 spesielt om at innkomne merknader som omhandlet reindriftrapportene ble kommentert. Tiltakshaverne oversendte kommentarene i felles brev av 16.11.2009. Fagutrederne som har skrevet reindriftrapportene har kommentert uttalelsene.

Det innkom merknader til konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger. Fra bakgrunnsnotatet hitsettes:

Reindriftsforvaltningen Nord-Trøndelag skriver i uttalelse av 26.06.2008 at Områdestyret fattet følgende vedtak i møte 20.06.2008:

"Områdestyret i Nord-Trøndelag vil understreke at det primært kreves at NVE avventer all videre saksbehandling av vindkraft- og kraftledningsprosjekter på Fosen inntil reindriftsamenes rettigheter iht. folkeretten er klarlagt. Saksbehandlingen kan derfor ikke videreføres før klagen ovenfor den norske stat som reindriftsutøverne på Fosen har fremmet ovenfor ILO er behandlet.

Områdestyret i Nord-Trøndelag viser til "Fagrapport reindrift - Konsekvenser av vindkraft og kraftledningsprosjekter på Fosen", og til vår behandling av tidligere meldte og konsesjonssøkte vindkraftprosjekter og kraftlinjeprosjekter på Fosen, i vår sak 13/08 og 14/08.

Områdestyret vil gjenta sin støtte til fagrapportens vurdering vedrørende mulighetene for fremtidig reindrift på Fosen, og viser spesielt til følgende formulering: " Det nærmer seg en

grense for hva dette reinbeitedistriktet tåler av utbygging før grunnlaget for å drive reindrift på Fosen er truet. Ytterligere utbygging eller valg av mer konfliktfylte vindparker, vil kunne få store konsekvenser.

Områdestyret i Nord-Trøndelag går ut fra dette mot at det gis konsesjon for utbygging av Storheia vindpark i Åffjord og Bjugn kommuner. Dette begrunnes i at utbyggingen av vindkraftanlegget vil kunne true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag, jamfør Fagrapport reindrift og reindriftagronomens saksframstilling. Ut fra dette vil en utbygging av Storheia være klart i strid med både norsk lovverk og internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til, jamfør Grunnloven § 110 a og folkerettens regler om urbefolkninger og minoriteter."

Reguleringsplanen for det planlagte vindkraftverket ble behandlet i det samme møtet, og Områdestyret fattet følgende vedtak:

"Områdestyret fremmer innsigelse mot hele forslaget til reguleringsplan for Storheia Vindkraftverk. Begrunnelse for innsigelsen fremgår av Områdestyrets høringsuttalelse til konsesjonssøknad for Storheia vindkraftverk. "

Reindriftsforvaltningen påpeker at det aktuelle planområdet er vinterbeiteareal for driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Det aktuelle området er et av denne driftsgruppens tre viktige vinterbeiteområder, og det eneste vinterbeiteområdet som reinsdyrene trekker til på egenhånd. Det opplyses at beitet er mangfoldig og av høy kvalitet med god tilgjengelighet, og at terrenget er relativt oversiktlig med naturlige avgrensninger som gjør det lett å håndtere flokken. Hele området blir brukt i år med både mye og lite snø, og dyrenes bruk er ofte konsentrert om høydedragene i år med mye snø. Det er også viktige drivleier mellom de nordlige og sørlige delene av området hvor dyrene blir drevet til vårbeitene og kalvingsområdene. Driv- og trekkleien til og fra området krysser riksvei 715 rett vest for Storfjellet og går opp Torsengdalen. Det opplyses at det ikke er noen gjerdeanlegg innenfor influensområdet.

Reindriftsforvaltningen Nord-Trøndelag påpeker at dersom det forutsettes at hele planområdet, i tillegg til noe tilgrensende areal, tapes som beiteareal, vil det gå tapt opp mot 70 kvadratkilometer vinterbeite. Ifølge reindriftsagronomens vurdering kan også et større område bli direkte berørt som en følge av at restområdene vest og delvis sør for planområdet blir for små og fragmenterte til at det er mulig å ha rein på beite der. Hele det aktuelle vinterbeiteområdet er på 140 kvadratkilometer, hvorav 80 kvadratkilometer benyttes til sent vinterbeite. Totalt har driftsgruppen cirka 300 kvadratkilometer sent vinterbeite vest i sitt beiteområde, i tillegg til et reserveområde for sent vinterbeite på cirka 70 kvadratkilometer øst i Verran.

En utbygging av Storheia vindkraftverk vil beslaglegge mellom 20 og 25 prosent av tilgjengelig sent vinterbeite for driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. En aktuell trasé for adkomstvei er like nord for flyttleien over riksvei 715. Det må forventes økte forstyrrelser på flyttleien ved en utbygging, noe som også vil kunne påvirke reinens muligheter for beiting sør for planområdet. De viser videre til fagrapporten, der det konkluderes med at en utbygging av Storheia vindkraftverk vil ha store negative konsekvenser for reindriften og dermed kategoriseres i gruppe 3. Det går frem av fagrapporten at en realisering av prosjekter i gruppe 3 kan true eksistensen for samisk reindrift på Fosen slik den utøves i dag. For denne gruppen vindkraftverk er det ingen spesifikke avbøtende tiltak som vil kunne redusere virkningene i betydelig grad.

Det fremgår av bakgrunnsnotatet at Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør uttalte seg til saken i brev av 21. april 2008. Videre uttalte advokat Geir Haugen seg på vegne av Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør i brev av 13. juni 2008.

Den 20. mars 2009 sendte NVE ut et brev der det ble redegjort for prioriterte vindkraftprosjekter i NVEs saksbehandling:

NVE har tidligere signalisert at de prosjektene som først ble tatt til behandling i NVE kan forvente å bli sluttbehandlet først.

Følgende omsøkte prosjekter prioriteres og sluttbehandles:

- . Oksbåsheia/Sørmarksfjellet vindkraftverk (Sarepta Energi AS)
- . Roan vindkraftverk (Sarepta Energi AS)
- . Kvenndalsfjellet vindkraftverk (Statkraft Development AS)
- . Storheia vindkraftverk (Statkraft Development AS)

NVE tar sikte på å sluttbehandle disse prosjektene i 2009

NVE vil ikke prioritere følgende meldte prosjekt i denne omgang;

- . Innvordfjellet (ZephyrAS)
- . Breivikfjellet (Agder Energi Produksjon AS)
- . Jektheia/Øyenskvallen (Agder Energi Produksjon AS)
- . Blåheia (Sarepta Energi AS)

På bakgrunn av NVEs vurdering av de enkelte prosjekt over og informasjon gjennom høringsuttalelser og møter med blant annet aktører, kommuner, regionale myndigheter og reindriftsutøvere anbefaler NVE at planleggingen av følgende meldte vindkraftverk avsluttes:

- . Beingårdsheia/Mefossheia (Ulvig Kiær AS)
  - . Jektheia (Statskog SF)
- . Storsnøheia (Statskog SF)
- . Rørvassheia (Agder Energi Produksjon AS)
- . Aunlcrona (Agder Energi Produksjon AS)
- . Fosen offshore vindkraft AS fase 2 og 3 (Offshore vindenergi As)
- . Sandvassheia/Follaheia (Ulvig Kiær AS)
- . Staurheia (Fred. Olsen Renewables AS)
- . Mefjellet/Trevassheia (Statskog SF)
- . Steinheia (Statskog SF)
- . Benkheia (Statkraft Developmant AS).

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag oversendte i brev av 14. oktober 2009 Områdestyrets uttalelse der det ble vist til tilleggsutredningen:

Områdestyret vil påpeke at ut fra rettigheter som er knyttet til siidaer og siidadelssinnehavere sin bruk av beiteområder, er det viktig og nødvendig at prosjekter og inngrep i beiteområdene i de to siltene ses uavhengig av hverandre.

Både hovedrapporten og tilleggsutredningen berører i liten grad de samlede inngrep som er foretatt og eventuelt planlegges foretatt i reinbeitedistriktet.

Områdestyret er ikke enig i de vurderinger som gjøres vedrørende utbygging av Storheia. Dette prosjektet beslaglegger en så stor og vesentlig del av vinterbeitet for sørgruppen, at en vanskelig kan tenke seg at reintall og siidadelar kan opprettholdes på dagens nivå dersom dette området fullt ut tapes som reinbeite. Utfra at siltene må ses uavhengige av hverandre, blir det feil å sette Storheia opp mot Roan. Rapportens påpeking av at en utbygging av Roan vindkraftverk vil ha enda større negative konsekvenser for reindriften totalt på Fosen, er derfor ikke relevant for en vurdering opp mot Storheia.

Sametinget uttalte seg til planene om kraftledning og de fire vindkraftverkene i brev av 21. oktober 2009. Her gjengis fra bakgrunnsnotatet:

Storheia vindkraftverk er et viktig vinterbeiteområde for Fosen reinbeitedistrikt, og vindkraftverket vurderes å ha stor negativ konsekvens for reindriften. De påpeker at Storheia vindkraftverk vil beslaglegge en stor og vesentlig del av vinterbeitet til driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Sametinget viser til reindriftsagronomens vurderinger, som mener reintall og driftsgruppeandeler lite trolig kan opprettholdes på dagens nivå dersom det aktuelle området tapes som reinbeite. Reindriften mener også at de to driftsgruppene må ses uavhengig av hverandre, og viser til at Storheia og Roan vindkraftverk blir vurdert opp mot hverandre i fagrapporten. Sametinget påpeker at driftsgrunnlaget for reindriften på Fosen blir truet på et tidligere tidspunkt enn det rapporten konkluderer med, og viser til at reindriftsagronomen har sagt seg enig i denne vurderingen. Det vektlegges at reindriften er en viktig del av, og nært knyttet til, den sørsamiske kulturen. Sametinget understreker reindriftnæringens betydning for samisk kultur og samfunnsliv og påpeker at en svekkelse, eller utradering, av reindriftnæringen vil ha negative virkninger for den sørsamiske kulturen på Fosen. De vektlegger viktigheten av å gjennomføre konsultasjonsmøter i forbindelse med sluttbehandlingen av de planlagte prosjektene. I forlengelsen av dette må det derfor også foretas vurderinger av eventuelle tiltak som kan virke til fordel for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv.

Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør ved advokat Geir Haugen kommenterte i uttalelse av 9. oktober 2009 Storheia vindkraftverk, 420 kV kraftledning Roan-Storheia og samordnet nettilknytning av fire vindkraftverk sør for Roan. Driftsgruppe sør krevde at det ble utarbeidet en ny reindriftsrapport av reindriftsakkyndige der driftsgruppe sør tas med på råd ved utvelgelsen. Det ble fremhevet at summen av tidligere inngrep fra tiden etter 1900 må tas i betraktning ved vurderingen av prosjektenes virkninger. I henhold til folkerettens urfolksvern må det tas hensyn til alle gjennomførte og planlagte utbyggingsprosjekter når virkningene for reindriften skal vurderes.

NVE og Fosen reinbeitedistrikt ved Nord- og Sør-Fosen driftsgrupper, gjennomførte konsultasjon på Stjørdal Rica Hell Hotell 4. november 2009. Driftsgruppe sør mente reindriftsutredningene er mangelfulle og ikke kunne danne beslutningsgrunnlag for vurdering av de omsøkte prosjektene. Videre konsultasjon med tanke på å oppnå enighet om hvilke prosjekter som eventuelt skal gis konsesjon ble likevel ikke ansett som hensiktsmessig.

Reindriftsforvaltningen sendte i brev av 11. desember 2009 inn tematisk konfliktvurdering for blant annet Storheia vindkraftverk. Fra bakgrunnsnotatet gjengis:

Prosjektet er vurdert til å ha konfliktgrad D for reindrift. Reindriftsforvaltningen opplyser at planområdet er ett av tre viktige vinterbeiteområder for driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Det er gode beiteforhold i mesteparten av planområdet, og terrenget er relativt lett tilgjengelig med naturlige avgrensninger som gjør det lett å håndtere flokken. Driv- og trekkleien til og fra området krysser riksvei 715 rett vest for Storfjellet og går opp Torsengdalen. Planområdet med omkringliggende influensområde utgjør 20 prosent av tilgjengelige sene vinterbeiteområder til driftsgruppe sør, og en utbygging vil føre til tap av beitearealet til cirka 200 dyr. Ved en utbygging synes det som mest aktuelt å føre flokken en periode om vinteren for å kompensere for bortfall av beite. Reindriftsforvaltningen påpeker at verdi- og konsekvensvurderingen for vindkraftverket ikke vil endres vesentlig selv om det bygges ut flere anlegg i distriktet som disponeres av driftsgruppe nord. Bakgrunnen for dette er at de to områdene må ses hver for seg, og at beiterettighetene ikke uten videre kan overtas av den andre gruppen.

Det går frem av brevet at konfliktgraden er vurdert under forutsetning av at dette er det eneste vindkraftverket som etableres i beiteområdene til driftsgruppe sør, og at konfliktgraden kan øke dersom det bygges flere vindkraftverk. En utbygging av den planlagte 420 kV kraftledningen sør for Storheia vil gi en vesentlig økning av virkningsomfanget for reindriften i området. Bakgrunnen for dette er at kraftledningen vil passere den resterende delen av det nordlige vinterbeiteområdet for Sør-Fosen gruppen og vanskeliggjøre flytting og trekk til og fra dette området. Konfliktgraden som en følge av en slik etablering vil føre til økt konfliktgrad, og nærme seg E, svært stor konflikt.

Det fremgår av bakgrunnsnotatet at NVE gjennomførte konsultasjon med Sametinget 14. desember 2009:

Det ble konsultert om samisk kultur, samiske kulturminner og reindrift. Sametinget påpekte dilemmaet om at samene som urfolk påvirkes av klimaendringer, men at også løsningene for å redusere klimaendringene, herunder utbygging av fornybar energi, rammer reindriftssamene. De sørsamiske kulturmiljøene er svært sårbare og reindriften er den viktigste kulturbæreren av den samiske kulturen i området. Sametinget viste til at reindriftsrapportene som er utarbeidet i forbindelse med de planlagte vindkraft- og kraftledningsprosjektene på Fosen og i Namdalen ikke har ivarettet reindriften og urfolkenes interesser som helhet. De hadde sett det som ønskelig å se på virkninger av prosjektene for den samiske kulturen, og ikke kun reindriften isolert sett. De mener prosjektene må ses i sammenheng med andre etablerte og planlagte arealinngrep i området, og at det også er nødvendig å vurdere andre elementer enn de tekniske inngrepene i reinbeiteområdene. Det bør etter Sametingets mening også gjøres en vurdering av utviklingsmulighetene for reindriften i området ved et gitt utbyggingsomfang. Det ble i møtet avklart at det ikke var behov for videre konsultasjon om kulturminner.

NVE gjennomførte 28. januar 2010 et nytt konsultasjonsmøte med Sametinget:

Sametinget klargjorde at videre konsultasjon ville vektlegge reindriftens rettslige vern og vern av sørsamisk kultur. Sametinget understreket at en bærekraftig reindrift på Fosen må opprettholdes, og det ble opplyst at Sametinget hadde hatt et møte med reindriften på Fosen. Reindriften signaliserte at utbygging i et samlet område var bedre enn flere mindre prosjekter. Reindriften ønsker ikke utbygging av Storheia, Roan og Blåheia vindkraftverk, men presiserte at dialogen med NVE var god og at de var fornøyd med NVEs prioritering av prosjektene på Fosen.

Når det gjelder NVEs egne vurderinger av konsekvensutredninger med hensyn til reindrift uttales det i bakgrunnsnotatet:

NVE har stilt krav om en samlet vurdering av tiltakenes mulige virkninger for reindrift i Fosen reinbeitedistrikt. Driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt, representert ved advokat Geir Haugen, er kritisk til de utredningene som er gjort. De viktigste ankepunktene mot utredningene går på at det ikke er tatt hensyn til de samlede virkningene av alle inngrep i reinbeitedistriktet siden 1900-tallet. Det påpekes også at den metodikken som er brukt ved verdifastsettelse ikke passer for reindriftnæringen, da områder med liten verdi kan ha stor betydning i enkelte år. Det vises også til at problemer med overbeiting og sammenblanding av reinflokker ikke er omhandlet i utredningene. Videre er driftsgruppe sør gruppen negativ til at utredningene ikke er gjennomført av personer med reindriftsfaglig kompetanse. Videre vises det til at rapporten ikke vurderer de to siidaene i distriktet hver for seg. Dette påpekes også av Sametinget som mener det blir feil når prosjektene Roan og Storheia blir satt opp mot hverandre, ettersom de ligger i hver sin siida.

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag påpeker at de to siidaene må sees uavhengig av hverandre hva gjelder inngrep. De er enig i den rangeringen av alle vindkraftprosjektene som er gjort i

rapportene, men de er uenig i utredningens konklusjon om at grensen for reindriftens eksistens først blir truet ved utbygging av nesten 1500 MV vindkraft på Fosen. De er enig med reindriftsutøverne at den kritiske grensen nås på et tidligere stadium. Driftsgruppe sør retter også kritikk mot utredningene og peker spesielt på at gruppen ikke er tatt med på råd ved utvelgelsen av områder.

Både Reindriftsforvaltningen, Sametinget og driftsgruppe sør påpeker at det er en svakhet ved utredningene at de ikke vurderer det samlede inngrep som er foretatt og eventuelt planlegges i reinbeitedistriktet. Driftsgruppe sør er fortsatt kritisk til at utredningene ikke er gjennomført av reindriftsakskyndige. De er også uenige med konklusjonene i tilleggsutredningen. NVE konstaterer at det er rettet kritikk mot utredningene av sumvirkningene for reindriften. NVE har på bakgrunn av dette bedt om at tiltakshaverne kommenterer de innspill som omhandler reindriftsrapportene.

I brev av 16.11.09 sier tiltakshaverne at de mener utredningene er utført i henhold til de krav som er fastsatt av NVE og at fagkonsulentene etter deres mening har den nødvendige kompetanse til å gjennomføre utredningene for reindrift. Vedlagt følger et notat fra fagkonsulentene der merknader til utredningene kommenteres. I notatet fra utrederne kommenteres merknader til hovedrapporten av mars 2008 og tilleggsrapporten av august 2009. I det følgende refereres sentrale deler av notatet:

Utrederne viser til at dagens inngrepssituasjon har blitt vurdert, både i spesifikke planområder og generelt innenfor driftsgruppen. Dette har vært viktig både for verdisetting og for vurdering av hva driftsgruppene tåler av nye inngrep. Utrederne viser også til at de viktigste inngrepene er nevnt rapporten (kapittel 5) og at det er henvist til distriktsplanen for mer detaljert informasjon. I tillegg er enkelte inngrep og trusler om inngrep nevnt under vurderingene som omhandler de enkelte vindkraftverk.

Utrederne sier videre at metodikken for fastsettelse av verdi for reinbeiteområdene har vært en forutsetning for å kunne skille de ulike tiltakene fra hverandre. Utreder har forståelse for at alle områder er viktige, men mener at det er forskjell mellom områder. Det er derfor viktig å være klar over at metodikken for verdsettingen først og fremst er til for å kunne skille områdene fra hverandre og ikke beskrive verdien direkte. Områder som har fått liten verdi kan være viktige, spesielt i lengre perspektiv, men utrederne anser dem likevel mindre viktige enn de som har stor verdi. Når det gjelder påstanden om at inngrep i sentrale beiter kan øke verdien av perifere beiter, viser utrederne til at dette blir nevnt både i hovedrapporten og tilleggsrapporten.

Utrederne sier at hovedrapportens skille mellom de to tidligere meldte prosjektene Roan og Haraheia, og muligheten for at dette kan berøre rangering mellom de andre vindkraftverkene i fagrapporten, ikke lenger er relevant. Det vises til at utrederne i tilleggsrapporten gjorde en ny vurdering basert på opplysninger om at Roan og Haraheia skulle slås sammen. Utrederne påpeker at det sammenslåtte arealet fikk en helt annen verdi og konsekvens, og dermed også en annen rangering.

Utrederne er uenig i påstanden fra driftsgruppe sør om at reindriftsrapportene nesten er helt verdiløse fordi rapportene ikke kan anvendes dersom det blir endringer av hvilke prosjekter som blir realisert. Etter deres syn er hovedrapporten et viktig dokument, men utrederne viser til at den må oppdateres når det kommer nye opplysninger. Utrederne poengterer at hovedrapporten, ut ifra dagens situasjon og de eksisterende planlagte prosjekter, gir mye informasjon om verdi av områdene, påvirkning av vindkraft, kraftledninger, menneskelig aktivitet og om reindriften. Rapportene gir en vurdering av virkningene for hvert enkelt vindkraftverk, og en vurdering og rangering i lys av potensiell samlet belastning for hver av de to driftsgruppene på Fosen. Hovedrapporten har også gruppert vindkraftprosjektene med tanke på om man i utgangspunktet trodde at de kan true reindriften på Fosen som næring. Utrederne mener alternativet til å lage en felles rapport ville vært mer enn 20 fagrappporter som hver for seg beskriver virkningene av hvert enkelt tiltak. Deres vurdering er at rapportene som omhandler virkningene samlet, har gitt reindriften et mye bedre grunnlag for å fremme sine interesser og vise hva planene kan medføre.

Bakgrunnen for at NVE valgte å stille krav om utredninger av sumvirkninger for reindriften var det store omfanget av vindkraft- og kraftledningsprosjekter som berørte Fosen reinbeitedistrikt. NVE la til grunn at utgangspunktet for en slik regional vurdering skulle være en verdivurdering av reinbeiteområder innenfor Fosen reinbeitedistrikt. Reindriftnæringens bruk av berørte områder skulle beskrives. Videre skulle direkte beitetap som følge av tiltakene beskrives. NVE la også til grunn at det skulle vurderes hvordan tiltakene i anleggs- og driftsfasen kunne påvirke reindriften bruk av områdene gjennom for eksempel barrierevirkning, skremsel/støy og økt ferdsel. Av beskrivelsene skulle det gå fram om det var områder med særverdi, som for eksempel flyttleier og kalvingsområder, som ville bli berørt.

NVE ba videre om at en slik vurdering av verdiene i området skulle angi hvilke områder som har størst og minst virkninger for reindrift. Det skulle samtidig gjøres vurderinger av hvordan fordelingen av prosjekter geografisk vil påvirke reindriften (enten samlet utbygging i ett område eller spredt utbyggingen på flere områder). NVE ba om at en utbyggingsløsning med 800 MV vindkraft på Fosen og i Namdalen skulle vurderes. NVE konstaterer at dette er lagt til grunn i reindriftsrapportene og at det i tillegg er vurdert en utbyggingsløsning med et utbyggingsomfang på 1500 MW. Alle de meldte og omsøkte prosjektene konkurrerer om den fremtidige nettkapasiteten.

NVE kan ikke slutte seg til påstanden om at de utredninger som er gjennomført ikke har verdi som grunnlag for å vurdere utbyggingsomfanget av vindkraft- og kraftledningsprosjekter på Fosen. NVE kan heller ikke se at det kan reises tvil om den reindriftsfaglige kompetansen til utrederne. NVE konstaterer at reindriftsfaglige, som har tillit i reindriftnæringen, har kommentert de utredninger som har vært gjennomført. NVE finner derfor ikke grunn til å se bort fra utredningene av samlede virkninger for reindrift ved vurdering av tiltakenes virkning for reindriften. Reindriftsforvaltningen er enig i de vurdering som er gjort for det enkelte prosjekt.

Når det gjelder NVEs egne vurderinger av vindkraftverkets virkning for reindriften siteres følgende fra bakgrunnsnotatet:

NVE konstaterer at planområdet for Storheia vindkraftverk er et viktig område for reindriften, og at det er ett av tre viktige vinterbeiteområder for driftsgruppe sør. Det påpekes i flere innkomne merknader og i reindriftsrapportene at dette området er det eneste vinterbeiteområdet som reinsdyrene trekker til på egen hånd, og at området er naturlig avgrenset. Dette gjør det lett å håndtere flokken.

Reindriftsforvaltningen Nord-Trøndelag har i tematisk konfliktvurdering vurdert at tiltaket vil ha konfliktgrad D for reindrift. Det fremheves at konfliktgraden er vurdert under forutsetning av at dette er det eneste vindkraftverket som etableres i beiteområdene til driftsgruppe sør, og at konfliktgraden kan øke dersom det bygges flere vindkraftverk. NVE konstaterer at Storheia vindkraftverk er det eneste vindkraftprosjektet som berører driftsgruppe sør, dersom NVEs anbefalinger om å avslutte andre aktuelle prosjekt, følges.

En utbygging av den planlagte 420 kV kraftledningen sør for Storheia vil gi en vesentlig økning av virkningsomfanget for reindriften i området, da kraftledningen vil passere den resterende delen av det nordlige vinterbeiteområdet for driftsgruppe sør og vanskeliggjøre flytting og trekk til og fra dette området. NVE konstaterer at Statnett SF 15.05.2010 søkte om videreføring av 420 kV kraftledningen fra Storheia transformatorstasjon til Trollheim/Orkdal. NVE vil ta denne søknaden under behandling i juni 2010, og vil vurdere mulige virkninger av dette tiltaket for reindriften som en viktig del av konsesjonsbehandlingen.

På bakgrunn av erfaring og forskning som er gjennomført om vindkraftverk og kraftledningers

virksomheter for reindrift, er det etter NVEs vurdering knyttet usikkerhet til vindkraftverks virkninger for reindrift. Selv om tiltakets virkninger for reinens arealbruk ikke er så store at reinens beitebruk i området opphører, kan reindriftsutøverne styre reinens bruk av området. Reindriftsutøverne kan etter et inngrep velge å ikke bruke et beiteområde, ettersom de heller vil foretrekke områder som ikke er berørt av tekniske inngrep.

Etter NVEs vurdering kan området benyttes som vinterbeiteområde selv etter en vindkraftutbygging. NVE slutter seg til utredningens vurderinger om at det vil være flere faktorer som styrer reinens arealbruk, herunder menneskelig aktivitet og reindriftsutøvernes holdning til eventuelle inngrep i beiteområdet.

Dersom vindkraftverket med adkomstveier letter tilgangen til området, vil den menneskelige aktiviteten øke som en følge av blant annet utøvelse av friluftsliv. Mennesker som jobber med drift og vedlikehold av vindkraftverket kan etter NVEs vurdering være den faktoren som i størst grad påvirker reinens beitebruk i vindkraftverket. I utredningene fremmes som avbøtende tiltak å unngå brøyting av internveiene i vindkraftverket. NVE kan vanskelig se at dette kan gjennomføres, da drift og vedlikehold av vindkraftverket vil kreve daglig tilstedeværelse av personell.

Selv om den menneskelige aktiviteten i området økes, legger NVE til grunn at reindriftsutøverne fortsatt kan velge om de vil benytte området til beite. Etter NVEs vurdering kan den menneskelige aktiviteten føre til mer forstyrrelse og en mer arbeidskrevende drift. Ifølge utredningen vil rein som beiter ved vindturbiner kunne bli forstyrret og få redusert kondisjon. NVE konstaterer i denne sammenheng at det ikke finnes erfaringer eller forskning i Norge som dokumenterer slike virkninger for rein som beiter i eller nær et vindkraftverk.

NVE konstaterer at virkningene for reindrift i fagutredningen er vurdert som stor negativ ved omsøkt utbyggingsløsning. NVE konstaterer videre at driftsgruppe sør mener alle inngrep på Storheia vil føre til at driften blir mer arbeidskrevende, og at aktiviteten må opphøre. Det går frem av reindriftsrapporten at flytting av vindturbinene nord for Storheiarvbyggen kan være et tiltak som kan redusere virkningene. NVE konstaterer at driftsgruppe sør i reindriftsrapporten har påpekt at områdene i vest og nord er de mest verdifulle, og at vindkraftverket vil bidra til økt forstyrrelse i hele beiteområdet. Driv- og trekkleien til og fra området krysser riksvei 715 rett vest for Storfjellet, og går opp Torsengdalen. Etter NVEs vurdering kan en reduksjon av planområdet i sør medføre at trekk- og flyttleien gjennom Torsengdalen ikke påvirkes av vindkraftverket. En fjerning av vindturbinene som er planlagt plassert i planområdets sørøstlige del kan redusere virkningene av tiltaket for reindriften. NVE vil derfor i en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at området sør for Laugadalen tas ut av planene. Denne reduksjonen innebærer at planområdet reduseres med cirka åtte kvadratkilometer. NVE legger til grunn at denne reduksjonen vil redusere virkningene for reinens arealbruk i området, og styrke mulighetene for at vinterbeiteområdet fortsatt kan benyttes. Etter NVEs vurdering vil dette også bedre mulighetene for at beiteområdet sør for planområdet kan brukes.

Adkomstveien til vindkraftverket vil bli anlagt med en avkjøring fra riksvei 715 i Austdalen ved søndre Austdalvatnet. Denne traseen for adkomstvei ligger nord for flyttleien over riksvei 715, og vil etter NVEs vurdering ikke få virkninger for trekkleien.

På bakgrunn av den informasjon NVE har mottatt gjennom utredninger, merknader og møter med reindriftsinteressene vil det være viktig at reindriftnæringen involveres i anleggs- og driftsfasen til vindkraftverket. Flere høringsinstanser påpeker behovet for at reindriftnæringen tas med på råd og at samarbeidet mellom tiltakshaver og reindriftnæringen i anleggs- og driftsfasen blir godt. NVE vil derfor sette vilkår i en eventuell konsesjon om at det utarbeides en miljø- og transportplan som omhandler gjennomføring av anleggsarbeidet. Planen skal utarbeides i samarbeid med blant annet driftsgruppe sør. Etter NVEs vurdering vil dette være viktig for å redusere mulige langsiktige virkninger for reinens beitebruk i planområdet.

Flere påpeker i sine merknader at en utbygging av Storheia vindkraftverk vil føre til at samenes eksistens på Fosen trues. NVE viser til kapittel 9 NVEs vurdering av regionale virkninger for en ytterligere vurdering og omtale av samiske interesser og reindriften i regionen.

NVE konstaterer at planområdet benyttes til vinterbeite av driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. NVE vil i en eventuell konsesjon sette vilkår om at planområdet reduseres med rundt 8 kvadratkilometer, for å redusere virkningene for reinens arealbruk i området. Etter NVEs vurdering kan det være av stor betydning at anleggsarbeidet gjennomføres slik at forstyrrelsene for reindriften blir minst mulig. NVE vil i en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at det skal utarbeides en miljø- og transportplan i samråd med blant annet driftsgruppe sør. Etter NVEs vurdering kan omfanget av virkningene for reindriften ikke være til hinder for etablering av Storheia vindkraftverk.

Om problemene med iskast heter det i bakgrunnsnotatet blant annet:

Det er utført vindmålinger på Storheia siden november 2007 ved hjelp av to vindmålestasjoner i en høyde på henholdsvis 510 og 452 meter over havet. Fagutreder opplyser at det ved beregningene er valgt å ta utgangspunkt i en høyde på 500 meter over havet. Bakgrunnen for dette er at det er valgt å gå noe høyere enn den midlere navhøyden på 463 meter over havet, siden fokuset for beregningene er sikkerhetsmessige forhold.

Resultatene av analysene viser at det må forventes at det danner seg is på turbinvingene cirka seks prosent av tiden på Storheia, noe som av utreder karakteriseres som moderat ising. Sannsynligheten for at is i løpet av et år skal falle på en kvadratmeter 50 meter fra turbinen er cirka 1/100.

NVE legger til grunn at det i en eventuell konsesjon settes vilkår om at det ved alle naturlige adkomstveier til vindkraftverket settes opp tydelige skilt der det varsles om fare for isnedfall. NVE legger videre til grunn at det utarbeides egne sikkerhetsrutiner for alle som arbeider i vindkraftverket. Dersom det meddeles konsesjon vil NVE fastsette vilkår som forplikter konsesjonær til å vurdere omfanget av ising og risikoen for iskast i vindkraftverket. NVE vil videre fastsette vilkår som forplikter konsesjonær til å utarbeide rutiner for å varsle allmennheten i perioder med fare for iskast, for eksempel ved at det settes opp informasjonsskilt ved innfartsårene til vindkraftverket. NVE kan stille ytterligere krav til tiltak dersom risikoen for iskast viser seg å begrense friluftslivsutøvelsen i planområdet.

Av NVEs vedtak av 7. juni 2010 fremgår det blant annet:

Etter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) sin vurdering utgjør konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger, innkomne merknader og befaringer et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å avgjøre om det omsøkte vindkraftverket skal meddeles konsesjon, og på hvilke vilkår en konsesjon eventuelt skal gis.

NVE vil etter en helhetsvurdering gi Statkraft Agder Energi Vind DA konsesjon i medhold av energiloven § 3-1 til å bygge og drive Storheia vindkraftverk med tilhørende 132 kV nettilknytning. Etter NVEs vurdering er de samlede fordeler ved anlegget overveiende sammenlignet med ulempe til taktet medfører. Vindkraftverket er lokalisert i Åfjord og Bjugn kommuner, Sør-Trøndelag fylke. Vindkraftverket vil bestå av en installert effekt på 220 MW, tilsvarende en elektrisitetsproduksjon på 600 GWh.

NVE konstaterer at det per i dag ikke er ledig nettkapasitet for etablering av ny produksjon på Fosen og i Namdalen. Det må bygges ut 600-800 MW vindkraft på Fosen for å kunne forsvare nettkostnadene for en ny 420 kV kraftledning fra Namsos via Roan til Storheia transformatorstasjon. I

egne vedtak av i dag har NVE også meddelt konsesjon til Kvenndalsfjellet, Roan og Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning, og konsesjon til en ny 420kV kraftledning fra Namsos via Roan til Storheia. NVE mener en utbygging av disse vindkraftverkene samlet er den beste løsningen og forsvarer nødvendige nettinvesteringer i regionen

NVE har for Storheia vindkraftverk lagt vekt på at det er gode vindforhold i planområdet. Vindkraftverket vil bidra til at Regjeringens målsetting om 30 TWh fornybar energiproduksjon og energieffektivisering kan oppfylles. Tiltaket vil medføre positive økonomiske virkninger for Åfjord og Bjugn kommuner. NVE har også lagt vekt på at vindkraftverket vil gi ny elektrisitetsproduksjon i et underskuddsområde og at det, sammen de andre planlagte vindkraft- og kraftledningsprosjektene på Fosen og i Namdalen, vil styrke kraftbalansen og forsyningssikkerheten i Midt-Norge vesentlig.

NVE konstaterer at Storheia vindkraftverk er lokalisert i et område som benyttes til vinterbeite av driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. NVE har fastsatt vilkår om at planområdet reduseres med rundt 20 prosent, for å redusere eventuelle virkninger for reinens arealbruk i området. NVE har også fastsatt vilkår om at det skal utarbeides en miljø- og transportplan i samråd med blant annet driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Konsesjonær skal også avklare bruk av veiene med blant annet driftsgruppe sør. NVE mener at omfanget av virkningene for reindriften i området ikke kan være til hinder for en utbygging av Storheia vindkraftverk.

NVE konstaterer at Åfjord og Bjugn kommuner er positive til tiltaket, og at Storheia vindkraftverk ligger innenfor de områdene som foreslås utredet videre i fylkesdelsplanen for vindkraft i Sør-Trøndelag.

NVEs vedtak om konsesjon til Storheia vindkraftverk ble påklaget av flere, blant andre Trondheims Turistforening, Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe sør, Natur og Ungdom, Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag, Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag, Vern Fosenhalvøya, Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag, Sametinget og Fosen Naturvernforening.

Olje- og energidepartementet har i sin vurdering av klagen lagt til grunn at departementet kan prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven 34.

I saksfremlegget til vedtak uttaler Olje- og energidepartementet om grunnlaget for vindkraftanlegg og kraftledninger på Fosen blant annet:

Det er et vilkår for at det skal gis konsesjon etter energiloven at tiltaket må være samfunnsmessig rasjonelt, jf. energiloven § 3-1, jf. S 1-2. Dette innebærer at fordelene må veies opp mot ulempene.

Norge har gjennom fornybardirektivet og opprettelsen av et felles elsertifikatmarked med Sverige forpliktet seg til å øke utbyggingen av fornybar energi vesentlig. Samlet mål for økt utbygging gjennom elsertifikatmarkedet er 26,4 TWh innen 2020, og det er både regjeringens og Stortingets ambisjoner at en vesentlig del av dette skal bygges ut i Norge. Dette må også ses i sammenheng med Norges fornybarmål etter fornybardirektivet på 67,5 prosent.

Vindkraft og vannkraft er de to energibærerne som kan bidra av betydning i denne sammenheng. Vindkraft utgjør i dag kun om lag 1 prosent av norsk kraftproduksjon. Potensialet er imidlertid betydelig, da Norge både har gode vindressurser og store arealer. Vindkraften vil derfor stå sentralt i oppnåelsen av Norges fornybarambisjoner.

Et hinder for realisering av deler av vindkraftpotensialet i Norge er manglende nettilknytning. Overføringsforbindelser er kostbare og tar lang tid å planlegge, konsesjonsbehandle og å bygge. Det vil derfor i hovedsak være de vindkraftprosjektene som er lokalisert der det finnes ledig nettkapasitet, eller som har kommet langt i planleggingen og konsesjonsprosessen av nødvendig nettilknytning, som vil kunne nå fristen for tildeling av elsertifikater og bidra til oppfyllelsen av Norges fornybarforpliktelser frem mot 2020.

Realisering av vindkraftverkene på Fosen, i det omfang som er konsesjongitt av NVE, utgjør inntil 770 MW installert kapasitet, som forventes å gi om lag 2,7 TWh fornybar kraftproduksjon. I tillegg vil byggingen av ny sentralnettsledning på Fosen legge til rette for realisering av inntil 90 MW vindkraft på Harbakfjellet som allerede har fått endelig konsesjon. Departementet har også fire vindkraftverk i snillfjordområdet og videreføringen av 420kV ledningen fra Storheia til Trollheim til klagebehandling. Det er gitt konsesjon for inntil 510 MW vindkraft i Snillfjord, noe som tilsvarer omtrent 1,4 TWh. Realisering av vindkraften og nye kraftledninger på Fosen og i Snillfjord vil til sammen kunne gi 3,7 TWh ny fornybar kraftproduksjon og slik bidra med en vesentlig del av Norges fornybarforpliktelser.

Etter departementets oppfatning vil det være gunstig at ny vindkraftproduksjon lokaliseres i Midt-Norge, som i et normalår har et betydelig kraftunderskudd. Den nye 420 kV-ledningen som bygges fra Ørskog til Sogndal vil bedre forsynings sikkerheten i Midt-Norge ved å sikre regionen tilstrekkelig overføringskapasitet. Vindkraftutbygging i området vil bidra til å styrke produksjonsmulighetene lokalt, og redusere kraftunderskuddet på Fosen og i Sør-Trøndelag.

Den nye kraftledningen fra Namsos til Storheia vil i tillegg til å legge til rette for vindkraft også dekke et behov for fremtidig økt nord-sørkapasitet gjennom Midt-Norge. Det er usikkerhet knyttet til når det vil være behov for nettiltak for å øke overføringskapasiteten gjennom regionen. Statnett har i brev til departementet av 31. mai 2013 gjort rede for foretakets forventninger hva gjelder nord-sørkapasitet. Statnett forventer at det er behov for en gjennomgående sentralnettsledning gjennom Trøndelag mellom 2023-2028. Det legges opp til en trinnvis utbygging der radialene Namsos-Storheia og Snillfjord-Trollheim bygges før sammenkoblingen over Trondheimsfjorden (Storheia-Snillfjord).

Dersom det ikke kommer vindkraft på Fosen og i snillfjordområdet vil et aktuelt alternativ for å øke overføringskapasiteten gjennom regionen være oppgradering av en eksisterende ledning i indre Trøndelag. Denne løsningen vil ha lavere kostnader enn det omsøkte tiltaket med ny ledning over Fosen. Fordelene med vindkraftverkene må derfor oppveie ekstrakostnadene forbundet med nettløsningen over Fosen. Det må realiseres en tilstrekkelig mengde vindkraftproduksjon for at det skal være samfunnsmessig rasjonelt å bygge ledningen fra Namsos via Roan og Storheia til Trollheim.

Statnett har i konsesjonssøknadene oppgitt at det må realiseres 600-800 MW vindkraft på Fosen og 400-500 MW i snillfjordområdet for å forsvare bygging av de to radialene Namsos-Storheia og Snillfjord-Trollheim. NVE har lagt disse anslagene til grunn i sine konsesjonsvedtak. Departementet vil her nevne at flere klagere har pekt på at det ikke er nødvendig å realisere det omfang vindkraft som er konsesjongitt av NVE. Etter departementets oppfatning skal utbyggingsomfanget kunne forsvares ut fra virkningene for miljø, reindrift og andre berørte. For store kutt i de enkelte vindkraftanleggene kan imidlertid føre til at de resterende vindkraftprosjektene ikke kan forsvare nettkostnadene og at heller ikke disse bygges ut. Erfaringsmessig er det også slik at faktisk installert effekt ofte reduseres i forhold til det som er konsesjongitt gjennom detaljprosjekteringen.

Det må derfor være en forutsetning for departementets klagebehandling at det ikke gjøres for store reduksjoner i prosjektene samlet sett, eller i de enkelte prosjekter, dersom det skal gis konsesjon. Dersom det er påkrevet med reduksjoner, for eksempel av hensyn til miljø eller reindrift, i et slikt omfang at fordelene ved vindkraftproduksjonen og økt nord-sørkapasitet ikke overstiger de negative virkningene av utbyggingen, må departementet avslå konsesjonssøknadene. Det vil derfor være sentralt i klagebehandlingen å vurdere om et utbyggingsomfang som forsvare kostnadene ved sentralnettsledningen også er forsvarlig for miljø og reindrift og andre berørte interesser.

Om de overordnede planer for vindkraft skriver Olje- og energidepartementet i sitt saksfremlegg til vedtak blant annet:

Fylkesdelplanen for vindkraft i Sør-Trøndelag ble vedtatt av Sør-Trøndelag fylkesting 16. desember 2008 og godkjent av Miljøverndepartementet 9. februar 2010. Planen gjenspeiler fylkeskommunens holdning til vindkraftutbygging i Sør-Trøndelag frem til 2020. Det er ikke vedtatt en fylkesdelplan for vindkraft i Nord-Trøndelag. Sørmarkfjellet vindkraftverk er derfor ikke vurdert i fylkeskommunal plansammenheng.

Det vektlegges i planen at det er særlig viktig å ta vare på store sammenhengende fjellområder og områder inntil kystlinjen og kystleia. Videre slår planen fast at det vil være hensiktsmessig å samle utbyggingene i større områder fremfor å spre etableringen av vindkraftverk i mange mindre anlegg. Planen begrunner dette med at dette for fylket totalt sett gir dette minst inngrep, og det er lettere å få til korte overføringsledninger.

Som påpekt i NVEs klagenotat, ligger Roan-, Kvenndalsfjellet- og Storheia vindkraftverk i områder som Sør-Trøndelag fylkeskommune mener kan utredes videre med tanke på etablering av vindkraftverk.

Når det gjelder fylkesdelplanens betydning for konsesjonsbehandlingen, utarbeidet Miljøverndepartementet og Olje- og energidepartementet i 2001 Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk. I retningslinjene heter det at når godkjente regionale planer foreligger, vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter lokalisert innenfor planområdet. Søknader som er lokalisert i områder som i planen er vurdert å være spesielt konfliktfylt, bør normalt ikke imøtekommes. Konsesjonsmyndighetene må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering av alle fordeler og ulemper i hvert tilfelle, inkludert mulighetene for avbøtende tiltak.

Konsesjonssystemet er et sentralt virkemiddel for å oppnå nasjonale energipolitiske mål. Dette innebærer at konsesjonsmyndigheten også må vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. Konsesjonsbehandlingen er dessuten basert på mer detaljert og utfyllende kunnskap innhentet gjennom konsekvensutredninger og høringer av konkrete prosjekter, herunder konsekvensene av eventuell nettforsterkning. Dette innebærer at konsesjonssøknader for prosjekter som ligger innenfor et område som i den regionale planen er vurdert til å ha akseptabelt konfliktpotensial kan bli avslått, og at det kan bli gitt konsesjon til prosjekter som ligger utenfor slike områder.

Departementet finner på denne bakgrunn at fylkesdelplanen inngår i vurderingen av om det skal gis konsesjon til de aktuelle vindkraftverk, men at den endelige konsesjonsvurderingen må bero på en helhetlig avveining av alle relevante hensyn.

Departementet vurderte klagen fra Sametinget, Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag, Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord (Roan vindkraftverk) og Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe sør:

Sametinget har påklaget alle de fire vindkraftverkene, men har særlig pekt på virkningene for reindrift av Roan og Storheia vindkraftverk. Sametinget mener Roan og Storheia vindkraftverk vil berøre sentrale vinterbeiter og svekke næringsgrunnlaget for reindriftnæringen, noe som kan føre til redusert reintall på Fosen.

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag har påklaget Roan og Storheia vindkraftverk. Reindriftsforvaltningen mener disse to vindkraftverkene kan medføre vesentlige endringer av den tradisjonelle nomadiske reindriften på Fosen, og kan føre til reduksjon av reintall og reindriftsutøvere eller utradisjonell beitebruk.

Reindriftsforvaltningen mener Storheia vindkraftverk vil beslaglegge store deler av vinterbeiteområdet til sørgruppa i Fosen reinbeitedistrikt, og kunne føre til at reintallet i siidaen må reduseres over tid. Reindriftsforvaltningen mener de avbøtende tiltakene ikke endrer på dette forholdet. Reindriftsforvaltningen er uenig i NVEs vurdering av reinens bruk av beiteområder i

planområdet etter realisering. Reindriftsforvaltningen hevder også at det må legges vekt på ny 420 kV ledning i området, og savner en vurdering av sumvirkningene for reindrift.

Reindriftsforvaltningen mener kraftledningen sammen med vindkraftanlegget, klart kan påvirke bruken av også det resterende vinterbeitet sør og vest for planområdet. Det etterlyses konsekvensutredninger av de samlede effektene av utbygging av planlagte vindkraftutbygginger på Fosen.

Sørgruppa mener saken er mangelfullt opplyst og at vedtaket er ugyldig. Det hevdes at sumvirkninger av alle inngrep etter år 1900 i området må vurderes, og at folkerettsakkyndige må vurdere om folkerettens terskel er overskredet. Det påpekes i klagen at NVE ikke har vurdert andre inngrep enn vindkraft og kraftledninger. Sørgruppa mener det er feil at reindriftseierens holdning har betydning for arealbruken, og mener betydningen av reduksjonen av planområdet er overdrevet. En miljø- og transportplan vil ha mindre betydning. Sørgruppa peker på at det ikke er vurdert erstatningsland, jf. ILO-konvensjonen art. 16 nr. 4.

Sørgruppa har utdypet sin klage i brev av 14. april 2011 til departementet. I brevet kommenteres vurderingene foretatt i NVEs oversendelsesbrev av 1. mars 2011 til departementet. Sørgruppa er uenig i NVEs vurdering av folkeretten, og hevder det skal lite til før et inngrep er i strid med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Det hevdes at sumvirkningene av de tidligere inngrepene er så store at ethvert nytt inngrep vil være i strid med folkeretten. Sørgruppa mener det er uriktig når NVE hevder at det ikke finnes noen rettskilder som stiller krav om at summen av tidligere inngrep skal kvantifiseres for å ha et tilstrekkelig faktisk grunnlag for vedtaket.

Sørgruppa hevder også at konsesjonen til Storheia vindkraftverk med tilhørende nettilknytning er i strid med ILO-konvensjonen, og at det uansett skulle vært satt vilkår om at sørgruppa får en andel av fortjenesten og at det skal skaffes erstatningsland.

Departementet har i saksfremlegget foretatt en vurdering av samenes urfolks- og minoritetsrettigheter. Det ble innhentet en betenkning om samiske folkerettslige rettigheter ved naturinngrep fra professor Geir Ulfstein ved Universitetet i Oslo. Departementet har i all hovedsak sluttet seg til professor Ulfsteins vurderinger av det folkerettslige vernet.

Etter å ha gjennomgått det norske og internasjonale rettskildebildet uttales det i saksframlegget:

Samerettsutvalget antok om dette spørsmålet at det "ikke nødvendigvis skal svært mye til for at et tilfelle hvor et enkeltindivid eller en gruppe tilhørende et urfolk blir fratatt eller får begrenset sine muligheter til å utøve tradisjonelle næringer på grunn av et naturinngrep eller et statlig reguleringstiltak, vil stride mot artikkel 27. Det kan for eksempel være nærliggende å anta at et inngrep som umuliggjør reindrift i et viktig reindriftsområde slik at en del utøvere blir tvunget ut av næringen, kan være i strid med bestemmelsen." (NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A på s. 203-204).

Videre uttaler Samerettsutvalget i konklusjonene på s. 211:

"Samtidig indikerer Menneskerettskomiteens uttrykte ratio decidendi fra Ilmari Länsman-saken, som har vært gjentatt i flere senere saker, at terskelen for å konstatere krenkelse ikke nødvendigvis vil være svært høy. Den vil for eksempel kunne være overtrådt dersom tiltaket har en reell og faktisk negativ innvirkning på klagerens eller klagerenes materielle kulturutøvelse, typisk ved at kulturen ikke lenger kan utøves på en økonomisk bærekraftig måte, samtidig som klageren eller klageren i liten eller ingen grad har hatt reel deltakelse i de relevante beslutningsprosessene."

Etter departementets oppfatning er dette i tråd med departementets tolkning. Departementet legger til grunn at også særlige begrensninger i muligheten til å drive reindrift vil kunne bli ansett som brudd på art. 27, selv om tiltaket ikke innebærer en total nektelse. Departementet vil likevel bemerke at for eksempel økt arbeidsbyrde som medfører større utgifter til gjeting, ikke i seg selv medfører folkerettsbrudd så lenge reindriften får disse utgiftene dekket enten gjennom vilkår i konsesjonen eller ved erstatning i en ekspropriasjonssak.

Som pekt på av professor Ulfstein vil det være relevant å vurdere proporsjonaliteten av inngrepene, slik at tiltaket gjøres minst mulig, og at det er en forholdsmessighet mellom behovet og inngrepets omfang. Ulfstein viser til Menneskerettskomiteens uttalelse i saken *Angela Poma Poma v. Peru* (Communication No. 145712006).

Driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt mener alle typer inngrep siden år 1900 må kvantifiseres for å få kartlagt om folkerettens krav er overholdt. Sørgruppa skriver i klagen at sumvirkningene av alle arealinngrep må utredes av en reindriftssakkyndig for at saken skal være tilstrekkelig opplyst, jf. forvaltningsloven § 17. Sørgruppa er uenig i at det er mulig å vurdere om folkerettens terskel er overholdt så lenge sumvirkningene ikke er kvantifisert.

Departementet er uenig i denne forståelsen av SP art. 27. Det er riktig at flere ulike tiltak samlet kan gjøre at reindriftsutøvere nektes sin rett til kulturutøvelse, men departementet mener det ikke er nødvendig å foreta en kvantifisering av samtlige tidligere inngrep for å vurdere dette. Det relevante vurderingstemaet må være om tiltaket det er søkt om i kombinasjon med tidligere tiltak og andre vedtatte tiltak vil medføre at reindriftsutøveren nektes sin rett til kulturutøvelse. Departementet kan ikke se at professor Ulfsteins utredning er i motstrid med departementets forståelse av art. 27 på dette punkt. Tiltak som er omsøkt eller planlagt må tillegges mindre vekt i vurderingen da disse kommer senere i tid, og skal særskilt vurderes opp mot SP art. 27 før tiltakene gis konsesjon.

Driftsgruppe sør anfører også at konsesjonene som er gitt er i strid med ILO-konvensjonen uten å presisere nærmere hvilke bestemmelser som er overtrådt. Sørgruppa mener det subsidiært skulle vært satt betingelser i konsesjoner om at reindriften får en del av fortjenesten og at det skal skaffes erstatningsland.

Departementet bemerker at størrelsen på erstatningen til reindriften, og eventuelt hvordan denne skal beregnes er et spørsmål mellom reindriftsutøverne og utbygger som ved uenighet må avgjøres i en skjønns sak. Departementet kan ikke se at folkeretten gir noen anvisninger på erstatningsutmålingen. Det kan likevel være nødvendig å sette vilkår om avbøtende tiltak for å overholde folkeretten. Departementet kan for øvrig ikke se at ILO-konvensjonen har materielle regler som gir et sterkere vern enn SP art .27.

Vedrørende kravet om erstatningsland fremgår det av ILO-konvensjon nr. 169 art. 16 som sørgruppa har vist til, at med de begrensninger som følger av artikkelen, skal vedkommende folk ikke flyttes ("removed") fra landområder der de lever (art. 16.1). Disse folk skal ha rett til å vende tilbake til sine tradisjonelle landområder når dette er mulig, så snart årsaken er til forflyttingen er bortfalt, jf. art.16.3. I tilfeller hvor slik tilbakevending ikke er mulig, skal folket tilkjennes landområder av minst samme kvalitet og rettslige status som de landområder der de tidligere levde.

Departementet kan ikke se at bygging av vindkraftverk og kraftledninger medfører at det samiske folk blir flyttet ("removed") fra sine landområder, og mener derfor denne bestemmelsen i alle tilfeller ikke er relevant i denne saken. Departementet skal likevel bemerke at erstatningsland kan være aktuelt, men da som et avbøtende tiltak og ikke et krav etter folkeretten. Etter departementets oppfatning skal det foreligge betydelige inngrep i reindriftsarealer som grunnlag for avbøtende tiltak om at det skal skaffes erstatningsland.

Samerettsutvalget reiser spørsmålet om forvaltningen har en særlig plikt til å vektlegge hensynet til samisk kulturutøvelse selv om inngrepet ikke innebærer en krenkelse av art. 27, se NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A på s. 209. Samerettsutvalget mener både de uttalelser fra Menneskerettskomiteen som det er redegjort for ovenfor, og Grunnloven § 110a taler for en særlig vektlegging av samisk kulturutøvelse.

Departementet er enig i at det må tas tilbørlig hensyn til samenes rett til kulturutøvelse

i konsesjonssaker etter energiloven. Dette vil ha betydning både for om konsesjon skal gis og på hvilke vilkår.

Sammenfatningsvis legger departementet til grunn at det ved vurderingen av om det foreligger en nektelse etter art. 27, må tas hensyn til de negative effekter tiltaket vil ha for den enkelte reindriftsutøver. I denne vurderingen vil det være sentralt om reindriftsutøveren fortsatt har mulighet til å drive reindrift på en regningssvarende måte dersom inngrepet blir gjennomført. Det vil også være relevant å vurdere om det er gjort tilpasninger av hensyn til reindriften, og om reindriftsutøverne har blitt involvert i prosessen, og om fordelene ved tiltaket er proporsjonalt med de ulemper reindriften påføres.

Sametinget har i klagen vist til reindriftsloven § 4 som det hevdes innebærer et vern for å utøve reindrift innenfor det samiske reinbeiteområdet. Departementet er enig med NVE i at reindriftsloven § 4 ikke er til hinder for at det gjennomføres tiltak i det samiske reinbeiteområdet.

Departementet har videre behandlet driftsgruppe sør sin anførsel om at saken ikke er tilstrekkelig utredet, og at dette er en saksbehandlingsfeil som medfører ugyldighet:

Sørgruppa mener alle inngrep etter år 1900 må kvantifiseres for at det skal være grunnlag for å vurdere om samenes vern etter folkeretten er overskredet. Det vises til NOU 2007:13 s. 197 og *Lubicon Lake Bandsaken* hvor sumvirkninger innebar at folkerettens terskel var overtrådt.

Som nevnt ovenfor under den generelle redegjørelsen om folkeretten, kan ikke departementet se at det er et krav om å foreta en slik kvantifisering av alle inngrep siden år 1900. For øvrig slutter departementet seg til NVEs vurdering av klagen, hvor det redegjøres for de utredninger som er gjennomført både av de enkelte prosjekter og av de samlede virkninger.

Departementet foretok en vurdering, med henvisning til konsekvensutredningen, av beitesituasjonen for driftsgruppe sør:

Driftsgruppe sør består av tre driftsenheter med til sammen 15 personer. Sørgruppa kan benytte hele eller deler av kommunene Verran, Mosvik og Leksvik i Nord-Trøndelag og Rissa, Bjugn og Åfjord i Sør-Trøndelag. Også driftsgruppe sør har vår- og sommerbeitene sentralt i driftsgruppens område, mens vinterbeitene er lenger ut mot kysten. Noen vinterbeiteområder er også helt inn mot Namdalseid sør for Storsnøheia.

Det fremgår av konsekvensutredningen at sørgruppa har relativt gode forekomster av vinterbeiter sammenlignet med barmarksbeiter. De gode sommerbeitene dekker et lite areal, og ifølge konsekvensutredningen er det disse som setter den øvre grensen for reintallet.

Tilgjengeligheten av vinterbeiter er svært variabel og begrenses av snøforhold. Snø og is kan gjøre vinterbeitene vanskelig tilgjengelige. Konsekvensutredningen verdsetter likevel barmarksbeitene generelt høyere enn vinterbeitene. Det pekes også på at det er forskjeller innenfor barmarksbeitene. For eksempel er simlene svært følsomme overfor forstyrrelser i kalvingstiden. Det er små arealer på Fosen som egner seg som kalvingsland, og disse er ifølge konsekvensutredningen spesielt verdifulle. De sentrale vinterbeitene i sørgruppas områder er verdifulle, mens de perifere vinterbeitene er av mindre betydning.

Konsekvensutredningen vurderer de sentrale områdene til sørgruppa til å være av stor verdi. Dette er området nord for Rv 720, øst til Follafoss og nesten til Rv 715 i vest.

Nordover går området helt til grensen mot nordgruppa. Dette sentrale området omfatter kalvingsområder og kjerneområdet om sommeren og tidlig høst. Det er også

her sørgruppa har sine slakteanlegg.

Sørgruppas tre hovedvinterbeiteområder er også vurdert for å være av stor verdi, selv om vinterbeiter ikke er den begrensende faktoren. Hovedvinterbeiteområdene er Leksvikområdet sør for Rv 720, Rissaområdet vest for Rv 715 og Stornova/Nyvassdalsheian vest for Rv 715 og nord for Rv 710. De mer perifere vinterbeitene øst for Leksvik mot Mosvik, samt de helt østlige områdene øst for Follafoss er vurdert å være av middels verdi.

Vinterbeiteområdene mellom Rv 710 og Rv 718 er utbygget med hytter og tilrettelagt for friluftsliv, og er ifølge konsekvensutredningen vanskelig å benytte som vinterbeiteområder. Det er også andre områder som ligger tett opptil bebyggelse som er ansett som mindre verdifulle.

Det går viktige drivingsleier til hvert av hovedvinterbeiteområdene. Drivingsleien til Leksvikområdet brukes ikke av reinen på egenhånd, og det er nødvendig med aktiv driving. Drivingsleien går ned fra sommer- og høstbeitene sør for Skorven og krysser Rv 220 ved Berget og krysser videre inn i selve kjerneområdet rett øst for Bjørsjøen. Det er også en drivingslei til Mosvikområdet som går rett på sørvestsiden av Storgrønsjøen.

Til vinterbeiteområdet ved Rissa krysser drivingsleien Rv 715 rett vest for Skjellevatnet. Tett skog og vanskelig terreng gjør at reinen ofte blir kjørt ut til dette vinterbeiteområdet.

Til område Stornova/Nyvassdalsheian krysser reinen Rv 715 rett sør for Østdalsvatnet og beveger seg oppover Torsengdalen. Dette er den eneste traseen til vinterbeiteområdene hvor reinen trekker selv og ikke må flyttes fysisk.

Konsekvensutredningen peker på at det også er drivings- og trekkleier som går gjennom hele høst-, vår- og sommerområdet i retning øst-vest ved Tverrlia og rett på nordsiden av Mefjell, videre til gjerdeanlegget ved Fiskløysa og videre østover til vinterbeiteområdet vest for Follafoss. Det er også drivingsleier i forbindelse med de to andre gjerdeanleggene ved Staurheia og sørøst for Haravassheia.

I tillegg til de områder som her er nevnt, peker konsekvensutredningen på enkelte områder som er av stor verdi for sørgruppa. Dette er oppsamlingsområdet ved Staurheia som brukes i forbindelse med gjerdeanlegget ved Fiskløysa, området mellom Kvennavatnet og Holvatnet i Rissa som brukes tidlig vinter i forbindelse med flytting, området Blankheia i Åfjord som brukes til og fra vinterbeitene, Torsengdalen/Indre Laugadalen som brukes i forbindelse med vårflytting, Storfellheia (Åford/Verran) som brukes i forbindelse med slaktesamling (vinter) og kalvemerking (sommer), samt Steinheia (Verran) som brukes i forbindelse med slaktesamling (vinter) og kalvemerking (sommer).

Om reindrift og tekniske inngrep generelt sett uttaler departementet i klagen:

Det følger av konsekvensutredningen at inngrep i naturen kan føre til direkte og indirekte tap av beiteland. Dette kan gi populasjonsdynamiske effekter som følge av at området får nedsatt bæreevne og at dyrene dermed får nedsatt kondisjon, vekt og produksjon.

Bygging av veier, fundamenter, transformatorstasjoner og mastefester til kraftledninger vil medføre direkte tap av beiteland. Indirekte tap av beiteland omfatter de områder som reinen blir forhindret fra å bruke eller blir mindre brukt på grunn av menneskelig aktivitet og forstyrrelser. Det påpekes i konsekvensutredningen at det også kan være områder der forstyrrelseselementet gjør at dyrene blir stresset, og at de bruker mer tid på frykt-/fluktatferd slik at beitet ikke blir like effektivt. Dette kan redusere reinens kondisjon.

De direkte arealtapene vil være lette å fastsette, mens de indirekte tapene er det vanskeligere å vurdere omfanget av. I følge konsekvensutredningen bør det skilles mellom villrein og tamrein, da villrein ikke aktivt blir drevet til eller fra områder eller holdt innenfor et område, med gjeting eller gjerder. Det kan derfor være lettere å styre tamreins arealbruk. Det presiseres likevel i konsekvensutredningen at tamreindrift kan kompensere for alle negative effekter. Det påpekes at negative effekter i alle tilfeller medfører økte utgifter og at reinen kan bli mer urolig. Dette kan igjen medføre nedsatte slaktevekter.

Konsekvensutredningen legger til grunn at tamreins arealbruk er sterkt påvirket av reieneierne, og det derfor er viktig hvordan de oppfatter et vindkraftverk eller en kraftledning. Ifølge konsekvensutredningen kan reieierens holdninger og forhold til kraftutbygginger ha konsekvenser på hvor og hvordan reinsdyrene blir styrt. Ifølge konsekvensutredningen kan reieierne velge å holde reinen unna utbygde områder uavhengig av hvordan reinen oppfatter et vindkraftverk.

Det er menneskers tilstedeværelse og bevegelser som vekker sterkest frykt hos reinen. Forskning viser at det er i anleggsperioden hvor reinen viser størst frykt og fluktadferd, på grunn av mer menneskelig aktivitet. Forstyrrelse i anleggsperioden kan også ha betydning for hvordan reinen husker området også etter at anleggsarbeidet er over. Ifølge konsekvensutredningen vil derfor konsekvensene på lang sikt bli mindre dersom anleggsarbeidet blir utført skånsomt, eventuelt når reinen ikke er i området.

Om reinen tilvenner seg de tekniske inngrepene, og eventuelt hvor fort den gjør det, vil avhenge av graden og typen av menneskelig aktivitet i tilknytning til anlegget etter at anlegget er etablert. Generelt vil også tekniske inngrep som er stasjonære bli oppfattet som mindre truende enn inngrep som beveger seg.

Ifølge konsekvensutredningen vil barrierevirkninger som følge av kraftledninger (lineære inngrep) variere avhengig av kjønn, alder, hvilke erfaringer reinen har med menneskelig aktivitet og landskapstype eller habitatet inngrepet berører. Drektige simler er generelt mer følsomme for forstyrrelser enn bukkene. Veier i terrenget vil ifølge konsekvensutredningen først og fremst virke barrieredannende på grunn av økt aktivitet av mennesker langs veiene. Rein er ofte tilbakeholdne med å krysse nye veier med trafikk og ferdsel. Veier som er brøytet om vinteren kan også danne uoverstigelige grøfter dersom snømengden tilsier det.

Plasseringen av forstyrrende inngrep kan være avgjørende for hvordan reinen vil reagere på inngrepet. Dersom inngrepet plasseres sentralt i et viktig eller attraktivt område for reinen, vil reinen på grunn av høy motivasjonsfaktor, lettere kunne ta området i bruk etter en tid.

Mellom sesongene trekker reinen mellom beiteområdene etter en fast årssyklus. Trekk- og drivingsleiene mellom beiteområdene er delvis bestemt ut fra dominerende topografiske og vegetasjonsmessige mønstre i landskapet. Ifølge konsekvensutredningen er det vanskelig å endre eller finne nye slike leier. Reinen reagerer ofte forskjellig på tekniske inngrep avhengig av hvilken sesong det er. I tillegg kan reinen ifølge konsekvensutredningen ha et annet adferds- og reaksjonsmønster under trekk. Dette kan variere mellom sesongene. Under trekk og driving kan reinen være særlig stresset og en uvant forstyrrelse, slik som et nytt vindkraftverk eller en ny kraftledning, kan påvirke reinens adferd.

Ifølge konsekvensutredningen kan topografien også ha betydning for hvordan reinen oppfatter en utbygging. Erfaringer tilsier at i mer flate, åpne landskap som på snaufjellet, kan barrierevirkninger av vindkraftverk og kraftledninger være større enn i kupert landskap eller skogsområder hvor de tekniske inngrepene er mindre synlige mot horisonten.

Størrelsen på det indirekte arealbeslaget kan som følge av tekniske inngrep og forstyrrelser avhenge av blant annet beitetilgang, type, mønster av forstyrrelse og reinens tilgang på skjul i nærområdet.

Ifølge konsekvensutredningen kan små inngrep i pressede områder få betydelige konsekvenser dersom summen av inngrep i området overstiger reinens tålegrense. Eksempler på dette kan være områder med mange inngrep, slik som menneskelig aktivitet, veier, kraftverk eller lignende og naturgitte marginale områder.

Om vindkraftverk og reindrift generelt sett uttaler departementet i klagen:

Konsekvensutredningen peker på at kunnskapen om effekter av vindturbiner på rein er mangelfull. I konsekvensutredningen er det vist til et forskningsprosjekt fra Vikna i Nord-Trøndelag hvor det er gjennomført et observasjonsstudium av adferden til rein nær vindturbiner. Konklusjonen fra studiet er at lyd og bevegelse fra vindturbiner ikke hadde noen effekt på adferden, og ingen entydig effekt på arealbruk. I dette studiet gikk reinen i en innhegning og resultatene kan derfor ikke uten videre overføres til frittgående rein.

Det opplyses i konsekvensutredningen at reieneierne som har rein i området hvor studiet ble gjennomført, hevder reinen ikke ville roe seg ned og beite i nærheten av vindturbinene. Ifølge konsekvensutredningen tyder observasjoner fra Sverige og Finland derimot på at vindturbiner ikke har noen negativ effekt på reinens beite- og adferdsmønster. Konsekvensutredningen understreker at observasjonene baserer seg på enkeltobservasjoner og ikke systematiske langtidstudier. I tillegg er observasjonene gjort i områder med små og få vindturbiner.

Resultater fra et foreløpig observasjonsstudium av frittgående reinsdyr ved Kjøllefjord vindkraftverk tyder på at rein som allerede befinner seg i det aktuelle influensområdet, tilsynelatende ikke avviker fra normal adferd.

I tillegg rapporten om samlede virkninger av prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen, fremgår det at nyere studier kan tilsi at konsekvensene ved utbygging av vindkraftverk generelt blir noe mindre enn det som legges til grunn i konsekvensutredningen.

Om kraftledninger og reindrift uttaler departementet i klagen:

Ifølge konsekvensutredningen har kraftledninger i seg selv sannsynligvis ikke en sterk skremmende effekt på reinsdyr. Det er vist til flere forskningsresultater som støtter dette. Av konsekvensutredningen fremgår at det kan være omfanget av menneskelig utbygging og aktivitet som er avgjørende for om reinen bruker et område.

Hvor kraftledningene plasseres i terrenget vil ha stor betydning. For å redusere negative effekter for reindriften, mener konsekvensutredningen kraftledninger bør legges utenfor beiteområdene og utenom uberørte områder. Kraftledninger bør også legges utenfor drivings- og trekkleier til og fra kalvingsområder da dette kan ha relativt stor negativ effekt for drektige simler. En kraftledning som går i utkanten av reindriftsområde kan ha en sterkere barriereeffekt enn ledninger som går sentralt i området. Dette skyldes at motivasjonen for å trekke ut til utkantområdene kan være mindre. I følge konsekvensutredningen vil generelt to parallellførte ledninger medføre mindre negative effekter enn to kraftledninger hver for seg.

Om andre relevante inngrep skriver departementet i klagen:

Andre inngrep i kombinasjon med vindkraftverk eller kraftledninger kan ha betydning for reinens adferd. Det er gjort flere nasjonale og internasjonale studier av andre menneskelige inngreps betydning for rein. Ifølge konsekvensutredningen er resultatene ikke entydige. Enkelte studier tyder på

at tamrein har en tendens til å trekke vekk fra områder med menneskelige inngrep som hytteområder, veier, skiområder og lignende. På den annen siden konkluderer annen forskning med at rein venner seg til en lang rekke menneskeskaptede fremmedelementer etter relativt kort tid. Studiene som er gjennomført, viser også at det er uenighet om hvordan inngrep påvirker reinens arealbruk og kondisjon.

Ifølge konsekvensutredningen synes det likevel å være enighet om at graden og forutsigbarheten av menneskelig aktivitet forbundet med de fysiske inngrepene, er mest avgjørende for hvor sterk den forstyrrende effekten blir på reinen. Konsekvensutredningen mener spriket i forskningsresultatene kan skyldes at det er vanskelig å justere for en rekke faktorer som påvirker reinens adferd, slik som sesong, kjønn, alder, tamhetsgrad, beitekvalitet, populasjonsstørrelse, jakt, antall forstyrrende inngrep i området og hvilke erfaringer reinen har med disse.

Ifølge konsekvensutredningen er den kanskje viktigste faktoren for reinens arealbruk reieneierne selv, distriktets driftsmønster og måten reindriften blir drevet på. Konsekvensutredningen påpeker at mye tyder på at rein kan forbinde tekniske inngrep og installasjoner med menneskelig aktivitet og forstyrrelse, og at reinen derfor unngår områdene i ettertid. Det er derfor viktig å redusere forstyrrelsene så mye som mulig i anleggsfasen, også med tanke på fremtidige konsekvenser i driftsfasen.

Departementet oppsummerer påvirkningsgraden av de ulike forhold slik for området:

Departementet konstaterer at klagerne er uenig i konsekvensutredningens vurdering av reieneiernes betydning for bruk av beiteområder etter tekniske inngrep. Departementet legger til grunn for vurderingen at vindkraftverk og kraftledninger i utgangspunktet ikke er til hinder for at et område kan benyttes til beite også etter utbyggingen. Utbyggingen kan likevel redusere områdets verdi som beiteområder på grunn av forstyrrelser. Dette gjelder særlig i anleggsfasen.

Når det gjelder kraftlinjen 420 kV Namsos-Roan-Storheia skriver departementet:

På strekningen fra Seterheia til Storheia transformatorstasjon berøres både nordgruppa og sørgruppa av 420 kV ledningen. Skillet mellom driftsgruppene går ved Stordalen. Første del av traseen går i utkanten av vinterbeiteområdene for nordgruppa og følger i hovedsak eksisterende 66 kV trasé slik at inngrepssituasjonen ikke endres vesentlig sammenlignet med dagens situasjon. Ifølge konsekvensutredningen vil ledningen få ubetydelige konsekvenser for driften på denne strekningen.

Om de enkelte vindkraftverkens virkninger for reindriften uttaler departementet for så vidt gjelder Storheia vindkraftverk:

Planområdet befinner seg i ett av de tre viktige vinterbeiteområder for driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Det ble søkt om inntil 260 MW installert effekt. NVE reduserte planområdet for Storheia vindkraftverk av hensyn til reindriften, og maksimal installert effekt er redusert til 220 MW.

I fagrapporten for reindrift fra mars 2008 er en redusert utbygging av Storheia vindkraftverk vurdert til en verdi på middels/stor med middels/stor påvirkning og stor/middels negativ konsekvens.

Planområdet for Storheia vindkraftverk er vinterbeiteområdet ved Nyvassdalsheia som er sørgruppas eneste vinterbeiteområde som reinen trekker til på egenhånd. Området er naturlig avgrenset og terrenget er relativt lett oversiktlig, hvilket gjør det lettere å handtere flokken. Ifølge fagrapporten er

det bra beite over mesteparten av planområdet med unntak av vannene og de høyeste og bratteste fjellpartiene med mye stein. Beitet er mangfoldig, av høy kvalitet og med god tilgjengelighet.

Området kan ifølge fagrapporten bli brukt både i år med mye og lite snø. Det er viktige drivleier mellom de nordlige delene av området og de sørlige på vei til vårbeitene og kalvingsområdene.

Vindkraftverket fører ifølge fagrapporten til stort arealbeslag og mange veier som kan medvirke til betydelig økt menneskelig aktivitet og til at dyr på vinterbeite kan følge vei eller scooterspor ned til innmark eller ut av området.

Ifølge fagrapporten vil en redusert utbygging av Storheia få noe mindre biologiske konsekvenser fordi man ikke berører Torsengdalen og trekket til og fra Storheia vinterbeiteområde. Fagrapporten presiserer at konfliktene likevel vil være store i de nordlige delene av vinterbeitene, som man ifølge reindriften er mest avhengig av på sen vinteren når det er mye snø. De nordlige fjellryggene brukes om høsten for å drive rein ut fra de nordlige delene av området. Også med redusert utbygging vil disse fjellryggene bli bygget ut. Dette kan medføre problemer under drivet i det bratte og ulendte terrenget.

Selv om veiene inn til området stenges med bom, vil bruken av området erfaringsmessig ta seg opp på grunn av turgåere, syklistene og daglig drift. En redusert utbygging vil ifølge fagrapporten, gjøre at den viktige Torsengdalen ikke blir direkte berørt. Dette er en fordel, men fagrapporten mener det også med en redusert utbygging vil være store konflikter forbundet med inngrepet, men de biologiske konsekvensene er mer usikre ifølge fagrapporten. Det antas at de nordlige delene av vinterbeiteområdet får betydelig redusert bruk selv med en redusert utbygging.

Som avbøtende tiltak mener fagrapporten at det generelt vil gi mindre negative konsekvenser jo lenger nord vindparken legges. Utøverne understreker at selv med en samling av inngrepene nord for Storheiarýggen, vil vindkraftverket gi betydelige negative konsekvenser på grunn av unnvikelse, forstyrrelser og at dette området sees på som meget viktig av reindriften.

Ifølge den tematiske konfliktvurderingen fra reindriftsforvaltningen er Storheia vindkraftverk satt i kategori D, som innebærer stor konflikt for reindriften. Denne kategoriseringen er basert på full utbygging. Reindriftsforvaltningen peker på at bygging av flere vindkraftverk kan øke konfliktgraden. Det fremgår av NVEs vedtak at Storheia vindkraftverk er det eneste vindkraftprosjektet som berører driftsgruppe sør, dersom NVEs anbefalinger om å avslutte alle andre prosjekter følges.

Tilleggsutredningen fra 2009 som vurderer samlede virkninger av prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen, vurderer Storheia vindkraftverk med redusert utbyggingsløsning for å medføre middels til stor negativ påvirkning med stor til middels negativ konsekvens.

NVE konstaterer at planområdet for Storheia vindkraftverk er et viktig område for reindriften. Etter NVEs vurdering kan en reduksjon av planområdet i sør medføre at trekk- og flyttleien gjennom Torsengdalen ikke påvirkes av vindkraftverket. NVE mener også at fjerning av vindturbiner i planområdets sørøstlige del kan redusere virkningene for reinenes arealbruk i området, og styrke mulighetene for at vinterbeiteområdet fortsatt kan benyttes. NVE reduserte derfor planområdet for Storheia vindkraftverk med omtrent 8 km² i den sørøstlige delen av planområdet. NVE har også pålagt at det utarbeides en miljø- og transportplan som omhandler gjennomføringen av anleggsarbeidet. Planen skal utarbeides i samarbeid med blant annet driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt.

Departementet bemerker at Storheia vindkraftverk er det eneste vindkraftverket som er til klagebehandling som berører sørgruppas områder, og det er bare ett av de tre viktige vinterbeiteområdene som blir berørt av utbyggingen. NVE har bedt om at de øvrige vindkraftprosjektene som berører sørgruppas områder trekkes. Departementet mener likevel at

bygging av Storheia vindkraftverk vil være negativt for sørgruppas drift, men etter departementets oppfatning medfører ikke utbyggingen at området blir ubrukelig som vinterbeiteområdet. Departementet mener uansett at områdets verdi blir redusert

Reduksjonen av planområdet i sør og medfølgende redusert installert effekt er etter departementets oppfatning et egnet avbøtende tiltak for å sikre den viktige trekkleien gjennom Torsengdalen.

Departementet presiserer at reindriften er et viktig hensyn som taler mot at det gis konsesjon til Storheia vindkraftverk. Utbyggingen av Storheia vindkraftverk slik dette er konsesjonsgitt av NVE har likevel ikke negative virkninger av et slikt omfang at det hindrer videre drift for sørgruppa, og dermed reindriftnes rett til kulturutøvelse, jf. SP art. 27.

Departementet bemerker i den forbindelse at det er fastsatt avbøtende tiltak av hensyn til reindriften. Sørgruppa har vært part i klagesaken. NVE har avholdt konsultasjon med Sørgruppa 4. november 2009 og med departementet 13. mai 2013. Det ble ikke oppnådd enighet under konsultasjonen med departementet. Sørgruppa fremla flere forslag til avbøtende tiltak dersom det skulle bli gitt konsesjon til bygging av Storheia vindkraftverk. Departementet viser til nærmere omtale under kapittel 6 og kapittel 8.

Det ble avholdt konsultasjon mellom Olje- og energidepartementet og Sametinget 15. august 2013. Det ble i all hovedsak oppnådd enighet, men Sametinget mener at det er viktig at myndighetene kommer til enighet med de berørte reinbeitedistriktene/driftsgruppene.

Om betydningen av 420 kV kraftlinje Namsos-Roan-Storheia-Trollheim for sørgruppa skriver departementet:

Sørgruppa vil påvirkes av 420 kV ledningen på strekningen fra Seterheia til Storheia transformatorstasjon. Som nevnt ovenfor går skillet mellom driftsgruppene ved Stordalen. Sør for Stordalen går ledningen i utkanten av høstbeiteområder for sørgruppa og en trekkvei mellom Mørrivatnet og Storvatnet. Da det ikke er større ledninger i området fra før, vurderes konsekvensen som liten til middels negativ i konsekvensutredningen. NVE peker på at ledningen går helt i ytterkanten av beiteområdene, og at viktige funksjonsplasser som oppsamlingsplasser med mer hovedsakelig ligger sør for Storheia transformatorstasjon.

Departementet konstaterer at sørgruppa blir berørt av 420 kV ledningen på denne strekningen, men virkningene er begrensede da traseen går helt i utkanten av beiteområdene.

Mellom Storheia og Aunfjæra er det ifølge konsekvensutredningen ved Torsengdalen og ved Fessdalen at sørgruppas drift blir sterkest berørt av ledningen. Fra vestsiden av Austdalen-Torsengdalen vil konsekvensen for sørgruppa være middels til stor negativ på grunn av unnvikelse langs ytterkanten av beitene. Dette kan på sikt gi noe økt beiteslitasje andre steder.

Ved Torsengdalen vil ledningen ifølge konsekvensutredningen kunne forsinke trekket noe, men aktivt driv bør fortsatt være greit selv om det kan kreve ekstra arbeidsinnsats i begynnelsen. Konsekvensen vurderes som middels negativ.

Rett sør for Goliheia kan ledningen påvirke bruken av skogkanten hvor det finnes hengselav. Ledningen kan også påvirke driften ved Blanktjerndal som i utgangspunktet er mest viktig for driv, men ifølge konsekvensutredningen vil driv fortsatt være gjennomførbart. Konsekvensutredningen vurderer konsekvensene for å være middels negativ på disse to punktene.

Ved Fessdalen kan det ifølge konsekvensutredningen ikke utelukkes at dyr i større grad må drives forbi hvis områder nord skal utnyttes effektivt. Dette gjelder spesielt de første par årene. Konsekvensen vurderes som middels negativ. Det samme gjelder i området Fessdalen-Frengsheia som er viktige beiter når Rissa blir brukt, og ledningen kan gi unntak.

NVE mener det er ved Torsengdalen, hvor det er både en flyttlei og et oppsamlingsområde, og ved Fessdalen hvor det er trekk- og drivleier, som er av betydning for sørgruppa. NVE konstaterer at det først og fremst er vinterbeiter som berøres av 420 kV kraftledningen. NVE peker på at Frengsheia ikke er en del av Fosen reinbeitedistrikt, og NVE vurderer derfor ikke virkningene for dette området.

Etter NVEs vurdering vil ikke ledningen true driften for sørgruppa eller begrense bruken av området i vesentlig grad. NVE mener eventuelle virkninger av ledningen først og fremst vil være knyttet til anleggsarbeid og fleksibilitet i reindriftsutøvelsen ved at bruken av områdene kanskje endres enkelte år. NVE mener det er viktig å tilpasse et eventuelt anleggsarbeid slik at forstyrrelser reduseres. Masteplassering vil være viktig spesielt ved Torsengdalen, Blanktjerndalen og øst for Bismartjønna for å minimere konsekvensene for reindriften.

Etter departementets oppfatning vil virkningene av 420 kV ledningen i stor grad bestå i at driften i perioder kan bli mer krevende. For eksempel kan det være behov for mer arbeid til driving. Departementet mener likevel ikke at de ulemper ledningen medfører, er til hinder for videre drift hos sørgruppa.

Om betydningen av samordnet nettilknytning - Hubakken transformatorstasjon - Storheia transformatorstasjon for sørgruppa skriver departementet:

132 kV kraftledningen mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon berører ytterkanten av sørgruppas vinterbeitedistrikt ved Storheia. Ifølge konsekvensutredningen er påvirkningen av denne ledningen vurdert som ubetydelig. Eksisterende 66 kV ledning som skal saneres berører de samme områdene. Departementet viser til vurderingene som fremgår av konsekvensutredningen.

Til slutt foretar departementet en vurdering av de samlede virkninger for driftsgruppe sør:

Sørgruppa berøres av Storheia vindkraftverk, 132 kV samordnet nettilknytning mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon og av 420 kV ledningen Namsos-Roan-Storheia-Orkdal/Trollheim. Etter departementets oppfatning er det særlig Storheia vindkraftverk som vil påvirke driften. 420 kV ledningen vil kunne medføre ulemper for sørgruppa, men omfanget vil være begrenset. Den samordnede nettilknytningen vil ha ubetydelige konsekvenser for sørgruppa.

I motsetning til sørgruppa kan ikke departementet se at Storheia blir ubrukelig som vinterbeite dersom Storheia vindkraftverk realiseres. Departementet er likevel innforstått med at områdets verdi vil reduseres. Departementet vil den forbindelse peke på at sørgruppa fortsatt har to andre vinterbeiter, og at det ikke skulle være nødvendig å benytte Storheia hvert år. Departementet legger til grunn at Storheia kan benyttes dersom det skulle være nødvendig for driften. Reduksjonen av turbiner i Torsengdalen er etter departementets mening et egnet avbøtende tiltak for å lette tilgangen til området.

Ved vurderingen av om det foreligger en krenkelse av SP art. 27, må det også legges vekt på at det var omsøkt en rekke vindkraftprosjekter innenfor sørgruppas område. NVE har avslått eller anmodet

tiltakshaver om å trekke alle andre vindkraftprosjekter i sørgruppas område. Sørgruppa har vært konsultert i konsesjonsprosessen og tatt aktivt del i klagebehandlingen. Departementet mener fordelene i form av ny fornybar energiproduksjon må veie tungt i avveiningen mot de ulempene tiltakene medfører for reindriften. Etter en samlet vurdering mener departementet at de omsøkte prosjektene ikke er i strid med SP art. 27.

Departementet vil likevel understreke at hensynet til sørgruppa drift er et tungtveiende argument særlig mot realiseringen av Storheia vindkraftverk. Det må også vurderes om det bør oppstilles ytterligere avbøtende tiltak av hensyn til sørgruppa. Sørgruppa foreslo flere avbøtende tiltak under konsultasjonene. Departementet vil vurdere disse nedenfor under den samlede vurderingen av prosjektene.

Det fremgår av departementets vedtak at departementet satte følgende vilkår:

Dette settes vilkår om at SAE Vind DA skal finansiere 75 prosent av følgende avbøtende tiltak av hensyn til Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør:

- rydding av flytt- og trekkleier over Hogsdalen mot Rissa og mot Leksvik
- elektronisk merking av inntil 200 rein inntil 5 år, men oppad begrenset til en kostnad på 750 000 kroner.
- strømforsyning om nødvendig i form av aggregater til to av driftsgruppens gjeterhytter.
- sperregjerder og stengsler ved de mest kritiske områdene i den grad det finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen forutsatt at det gis konsesjon etter reindriften.

2.2. Sak 14-136323 SKJ-INTR. Takstnummer 232 - Martin Anzjøn.

Som nevnt innledningsvis er en rekke grunneiere berørt av føringen av 420 KV-ledningen Namsos – Åfjord. Partene har i samtlige tilfeller fremforhandlet avtaler med unntak for eiendommen gnr. 151 bnr. 14 i Namdalseid tilhørende Martin Anzjøn. Tvisten gjaldt erstatningsberegningen i forbindelse føring av 420 kV-ledningen over en elv som Anzjøn leier ut til laksefiske.

Partene og retten var på befaring på eiendommen. Når det gjelde bevisføringen for øvrig vises det til rettsboken.

Som alminnelige skjønnsforutsetninger er lagt til grunn:

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

Olje- og energidepartementet (OED) har ved vedtak 26. august 2013 i medhold av Energiloven gitt Statnett SF konsesjon for bygging og drift av 420 kV kraftledning på strekningene Namsos- Roan - Storheia og Storheia - Snillfjord - Trollheimen. OED meddelte samme dato tillatelse til å foreta ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for å bygge og drive de omsøkte anleggene.

Det vises for øvrig til nevnte vedtak fra OED, og de opprinnelige konsesjonsvedtakene av 7 juni 2010 og 28. juni 2012 for hhv. Namsos - Storheia og Storheia -Trollheim.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og

rettighetshavere som ikke loses ved avtale.

Med Statnett menes i det følgende også ledningseier.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jf pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Statnett påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Statnett forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Statnett seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. GENERELT OM GRUNN- OG RETTIGHETSERVERVET

Det erverves rett til å bygge et høyspent overføringsanlegg med tilhørende anlegg og innretninger fra Namsos transformatorstasjon i Overhalla kommune til Storheia transformatorstasjon i Åfjord kommune, herunder adgang til å foreta ettersyn, vedlikehold, utbedring og ombygging av anlegget, som omsøkt av Statnett og konsedert av OED, jf pkt. 1 ovenfor.

Det tas forbehold om rett til å foreta mindre forskyvninger av ledningen og mastepunktene under byggingen.

Foruten erverv av grunn og klausulering av grunn for mastefester, ledningsframføring og andre anlegg, omfatter ervervet enhver rett som er nødvendig for bygging, ombygging, ettersyn, vedlikehold, utbedring og drift av slike overføringsanlegg med tekniske innretninger og anlegg som inngår i ekspropriasjonstiltaket, jf første avsnitt. Dette kan f. eks. være rett til å benytte eksisterende veger, til å anlegge nye veger, til å etablere transformatorstasjoner, base-, trommel- og vinsjeplasser mv.

Med mindre noe annet uttrykkelig fremgår, er erverv av grunn og rettigheter stedsevarig.

4. KLAUSULERING OG RYDDING AV SKOG OG ANNEN VEGETASJON

Det erverves rett til å rydde skog og annen vegetasjon i en trase på normalt 40 meters bredde med 20 meter på hver side av senterlinjen (heretter traseen eller ledningstraseen). Skog og grunn i traseen registreres før hogst tar til. På strekninger hvor traseen får en annen bredde, hvor den forskyves i forhold til senterlinjen eller hvor det blir overlapping av rydde- og byggeforbudsbeltet med bestående kraftledninger, vil dette fremgå av spesielle skjønnsforutsetninger for vedkommende eiendom.

Statnett erverver virket på rot og utfører hogst og drift av økonomisk drivbart virke i traseen. Det vil bli foretatt opprydding etterpå i samsvar med det vanlig god skogskjøtsel tilsier.

Hvis ryddingen av traseen nødvendigjør felling av deletrær, sørger Statnett for at deletrærne erstattes med varige og tydelige grensemerker.

Også utenfor traseen har Statnett rett til å hugge trær som er til hinder for bygging av ledningen eller anses farlige for overføringsanlegget.

Erstatningsoppgjør for slik sikringshogst forutsettes ordnet hver enkelt gang i minnelighet eventuelt ved senere skjønn, jf. pkt. 10.

Statnett har rett til alt skogsvirke som vokser opp i ledningstraseen etter at skogrydding er foretatt første gang. Statnett vil rydde skogen med jevne mellomrom slik at denne ikke blir til hinder for ledningsanleggets drift og sikkerhet. Det forutsettes at skogrydding skjer på en miljømessig forsvarlig måte og at det tas hensyn til andre interesser.

Statnett skal uten særskilt vederlag ha rett til å benytte vanlige velteplasser og driftsveier på eiendommene, likevel uten fortrensel for grunneierens ordinære skogsdrift. Eventuelle skader blir utbedret/erstattet etter avtale eller om nødvendig ved senere skjønn, jf. pkt. 10.

5. ERVERV AV GRUNN

Statnett legger fram foreløpige oppgaver over areal som skal erverves for hvert takstnummer der dette er aktuelt, slik det fremgår av spesielle skjønnsforutsetninger. Endelig oppmåling skjer når anlegget er avsluttet.

6. BYGGEFORBUDSBELTET

Byggeforbudsbeltet er normalt 40 meter bredt med 20 meter på hver side av senterlinjen, men aldri mindre enn 10 meter fra ytterste linje. Det er forbudt, uten særskilt tillatelse fra ledningseier, å føre opp hus og andre innretninger hvor noen deler av bygningen (herunder takskjegg, balkonger, trapper) kommer nærmere den spenningsførende del av ledningsanlegget enn 10 meter, målt horisontalt fra ytterste linje.

7. JORDLEDNINGER

Mastene vil bli jordet. Jordledningene forutsettes normalt nedgravet til ca. 40 cm dybde i utmark der dette er mulig og til pløyesikker, vanligvis ca. 70 cm dybde dyrket mark. Jordledninger i dyrket mark vil eventuelt bli lagt dersom de kommer i veien for anlegg av grofter, ledninger, etc.

8. RETT TIL UTNYTTELSE AV KLAUSULERT GRUNN

Grunneieren beholder retten til å dyrke og nyttiggjøre seg grunnen som ledningen går over, med de innskrenkninger som følger av skjønnsforutsetningene. Dersom grunneier eller andre ønsker å utnytte grunnen under ledningen til spesielle formål, eller på armen måte drive virksomhet som kan ha innvirkning på ledningens drift og sikkerhet, må ledningseiers skriftlige samtykke innhentes. Terreng høyden under kraftledningen kan heller ikke forandres uten skriftlig samtykke fra ledningseier. For øvrig legges til grunn de til enhver tid gjeldende sikkerhetsbestemmelser.

Grunneieren har ikke rett til å gjennomføre sprengningsarbeider, felling av trær, gravningsarbeider ved mastefundamenter, eller andre tiltak som kan medføre risiko for å påføre overføringsanlegget skade. Dersom grunneieren ønsker å utføre ovennevnte typer arbeid i nærheten av ledningen, skal ledningseier kontaktes, og om nødvendig anvises hvilke sikringstiltak som må tas av hensyn til ledningen. Omkostningene ved eventuelt å måtte gjennomføre slik sikringstiltak bæres av ledningseier. Varslingsavstand er 30 meter fra ytterkant av byggeforbudsbeltet.

I den utstrekning grunneieren følger ledningseierens anvisninger, er han ansvarsfri overfor ledningseier for skader som måtte bli påført ledningen som følge av tiltaket.

For øvrig gjelder de til enhver tid gjeldende forskrifter for elektriske forsyningsanlegg som ledningseier er underlagt.

9. VEIER, ADKOMST MV

Ledningseier og eventuelle engasjerte entreprenører skal ha rett til uhindret adgang til og langs ledningsanlegget i anleggsperioden, og under dens senere drift, ettersyn, vedlikehold, utbedring og ombygging, herunder rett til å bruke de til enhver tid bestående veier, transport- og ferdssels-innretninger, samt rett til å utbedre eller bygge nye slike anlegg dersom dette viser seg nødvendig.

Erstatning for rett til bruk av veier anlagt av andre enn saksøker eller dennes rettsfølger, etter at skjønnen er avhjemlet, fastsettes etter ekspropriasjonsrettslige regler, enten i minnelighet eller ved skjenn, jf pkt. 10. Veiene kan tas i bruk for erstatningsspørsmålet er avgjort.

10. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnen, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper fra berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten.

Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

11. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper som måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas i samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje for tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

3. Skjønnsforhandlingene i sak 14-136323 SKJ-INTR og i sak 14-139974SKJ-INTR.

Skjønnsbegjæringer i sak 14-136323 SKJ-INTR og i sak 14-139974SKJ-INTR er datert henholdsvis 22. og 25. august 2014.

Skjønnsforhandlingene fant sted i Erling Skakkes gate 60, Trondheim, i tidsrommet 6. til 14. juni 2017. Onsdag 7. juni 2017 var retten og partene på befaring i Namdalseid og på Fosen. Det vises for øvrig til rettsboken.

4. Partenes anførsler.

4.1 Sak 14-139974SKJ-INTR:

Fosen Vind og Statnett har i det vesentlige gjort gjeldende:

Det er fra sørgruppas side anført at det er gjort mangelfulle utredninger, herunder ikke utredet sumvirkninger av tidligere inngrep, konsekvensen av vedtatt utbygging, om noen av reieneierne må slutte, muligheten for økt sammenblanding med Nordgruppen og Sørgruppens krav på andel av verdiskapning i henhold ILO-konvensjonen.

Det hevdes fra motparten at tap av Storheia som vinterbeite innebærer brudd på Sp. art.27 og at et hvert nytt inngrep vil være i strid med art. 27. Det gjøres også gjeldende at manglende utredninger er i strid med forvaltningslovens § 17.

Det er konsesjonsmyndighetenes vurdering at sørgruppen kan fortsette bruk av Storheia ved den reduserte utbyggingsløsning som er valgt. Det må i denne sammenheng vektlegges at flytteveien er skjernet. Det erkjennes likevel at utbyggingen vil medføre redusert verdi av Storheia. I den samlede vurdering inngår inngrepenes omfang, sørgruppens totale ressurser, hvilke avbøtende tiltak som settes i verk og de økonomiske tap som erstattes. Grunnlaget for konsesjonsmyndighetens vurdering er en omfattende prosess med innledende melding, høringsrunder og krav om utredninger. Etter at søknad om konsekvensutredninger var mottatt, ble det gjennomført nye høringsrunder og møter med berørte parter. Sentrale underliggende vurderinger i denne saken er fagrapportene om reindrift på Fosen fra 2008 og 2009 og NVEs vurdering av vindkraftverkets virkning for reindriften.

Det er dessuten fremlagt oppdatert kunnskap om effekter fra vindparker og kraftlinjer på tamrein og villrein fra 2014 og 2017. Det er fortsatt noe usikkerhet om reinens reaksjoner i ulike situasjoner. Den menneskelige aktivitet er vesentlig og det vil ha betydning for påvirkningen i anleggstiden og i driftstiden.

Når det gjelder kraftlinjer tyder nyere forskning på at effektene fra disse er mindre enn det forskerne trodde i 2008/2009. Det vises til rapport fra 2017 fra Eftestøl, Coleman og Flydal. Departementet har foretatt en konkret vurdering av ledningens betydning på de enkelte strekk. Etter departementets oppfatning vil virkningene av 420 kV ledningen i stor grad bestå i at driften i perioder kan bli mer krevende. For eksempel kan det være behov for mer arbeid til driving. Departementet mener likevel ikke at de ulemper ledningen medfører, er til hinder for videre drift hos sørgruppa. Det vises for øvrig til Frostating lagmannsretts behandling av spørsmålet, LF-2010-15217 og LF-2014-72151.

Departementet har foretatt en usedvanlig grundig behandling av saken. Det er konkludert med at utbyggingen vil ha innvirkning på området, men området blir ikke tapt. Vurderingene virker forsvarlige.

Til de enkelte innsigelser fra sørgruppens side bemerkes:

Når det gjelder saksbehandlingen pålegger forvaltningsloven § 17 forvaltningsorganet å påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. I dette tilfellet er kravet til konsekvensutredninger oppfylt. Når gyldigheten av et vedtak gjøres til gjenstand for rettslig prøving kan mulige feil ved saksbehandlingen bare få betydning dersom de kan ha ledet til mangler eller ufullstendigheter i selve grunnlaget for den avgjørelse som treffes. Det vises til forvaltningsloven § 41 og Høyesteretts dom Alta-saken, Rt-1982-241. I dommen drøftes spørsmålet om hva som er påkrevet med hensyn til utredninger og hvilke skjønnsmessige avveininger av fordeler og ulemper det tilligger konsesjonsmyndighetene å foreta.

Sørgruppa har anført at konsesjonsvedtaket er ugyldig fordi det ikke er stilt vilkår om at reindriften skal få en andel av utbyttet fra vindkraftproduksjonen i området. I følge sørgruppen skulle et slikt vilkår vært stilt i medhold av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15. nr. 2.

Anførselen fra sørgruppen er behandlet på side 89 i konsesjonsvedtaket. Her uttaler OED:

"Departementet bemerker at størrelsen på erstatningen til reindriften, og eventuelt hvordan denne skal beregnes er et spørsmål mellom reindriftsutøverne og utbygger som ved uenighet må avgjøres i en skjønns sak. Departementet kan ikke se at folkeretten gir noen anvisninger på erstatningsutmålingen. Det kan likevel være nødvendig å sette vilkår om avbøtende tiltak for å overholde folkeretten. Departementet kan for øvrig ikke se at ILO-konvensjonen har materielle regler som gir et sterkere vern enn SP art. 27."

Det anføres at dette er riktig. ILO er ikke gjort til norsk lov, i motsetning til blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27. ILO er ratifisert av Norge og har dermed en viss betydning for tolkningen av norske rettsregler, jf. presumsjonsprinsippet. Driftsgruppen kan imidlertid ikke bygge rettigheter direkte på ILO-konvensjonen.

I Norge omfattes ikke vindressurser av statens eiendomsrett, hvilket tilsier at bestemmelsen ikke kommer til anvendelse. Under enhver omstendighet fremgår det i originaltekstens siste punktum at det urbefolkningene eventuelt har krav på, er å "participate in the benefits of such activities". Ordlyden gir ikke krav på økonomisk utbytte. Det fremgår også av sammenhengen i bestemmelsen, der krav på penger, "fair compensation", fremgår av siste punktum siste alternativ.

Det ligger for øvrig utenfor konsesjonsmyndighetens vilkårskompetanse etter energiloven å pålegge utbygger å betale en andel av overskuddet av kraftproduksjon. Dette fremgår også av Hålogaland lagmannsretts avgjørelse LH-2010-199827

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 er inkorporert i norsk rett, jf. menneskerettighetsloven § 2. Om vekten av Menneskerettskomiteen (MRK) som rettskilde, vises det til Rt-2008-1764 avsnitt 80 og 81.

Artikkel 27 gjelder ulike typer inngrep og rådighetsbegrensninger. Denne saken handler om arealinngrep. Bestemmelsen verner også det materielle grunnlag for kulturen, i dette tilfellet reindrift. Vernet gjelder både individer og grupper. I vår sak rammer inngrepet hele gruppen. Vernet gjelder også dagens mer moderne form for reindrift. Kjernen i denne saken er om inngrepet er så omfattende at man er i konflikt med kulturvernet i MRK artikkel 27 - det vil si om sørgruppen nektes å dyrke sin egen kultur.

Når det gjelder forhold som inngår i vurderingen, vil betydningen som inngrepet har for fortsatt reindrift, stå sentralt. Det vises til avgjørelser i om nektelse av kulturutøvelse. Sammenfatningsvis gjøres det gjeldende at det avgjørende vil være om inngrepet - direkte eller i praksis - hindrer kulturutøvelsen eller om det kan settes i verk slik at det tillater minoriteten fortsatt økonomisk utbytte av virksomheten. Det vises blant annet til MRKs uttalelse i Länsmann - Finland I avsnitt 9.5 og 9.8.

Når betydningen av dette inngrepet skal vurderes, vil forhold som inngrepets omfang, sørgruppas nåværende driftssituasjon, herunder tidligere inngrep som en premiss for dagens situasjon, avbøtende tiltak og økonomisk kompensasjon være viktige faktorer.

Andre forhold som er vektlagt av MRK er saksbehandlingen og involveringen av de berørte interesser. Det vises blant annet til Länsmann - Finland I avsnitt 9.5 og Apirana Mahuika - New Zealand avsnitt 9.5. Det avgjørende vil være om minoriteten har reelle muligheter til deltakelse i prosessen og påvirkning av resultatet.

Det foreligger flere utredninger og rettsavgjørelser som behandler forholdet til MRK.

OED har i klagen foretatt en folkerettslig vurdering i saken og har etter ønske fra reindriftsinteressene innhentet en vurdering fra en folkerettssakkyndig. I den forbindelse har professor Geir Ulfstein avgitt en betenkning. Departementet støtter seg til hans betenkning.

Det foreligger en rekke andre forhold som påvirker reindriften. Det gjelder blant annet vassdragsreguleringer, bygging av hyttefelt, bygging av veier og turløyper, småviltjakt, jordbruk/skogbruk osv. Det vises for så vidt til Rt-1975-1029 når det gjelder plikten til tilpasning.

Av andre forhold som vil ha betydning er utformingen av rovdyrforvaltningen og den generelle produktiviteten og økonomien i næringen. Det vises for så vidt til ressursregnskapet for reindriftnæringen og sammendraget fra totalregnskapet. Statstilskudd og erstatninger utgjør en vesentlig del.

Sammenfatningsvis anføres det at inngrepet - hverken direkte eller i praksis - vil hindre samisk kulturutøvelsen i området. Inngrepet er planlagt iverksatt på en slik måte at det tillater minoriteten fortsatt økonomisk utbytte av virksomheten.

Det er grunn til å forvente at verdien av Storheia som vinterbeiteområde reduseres, men det foreligger ingen grunner til at bruken av Storheia skal opphøre. Alminnelig erfaring med hensyn til menneskelig aktivitet tilsier påvirkning av reinens adferd. Det vil være virksomhet i driftstiden om vinteren. Vinterbeitet utgjør likevel ikke minimumsfaktoren i sørgruppens område. Det er muligheter for tiltak som vil begrense ulempene.

Reindriften har vært sterk involvert i prosessen gjennom deltakelse i konsekvensutredning, høringer, konsultasjoner med NVE og OED. Det er videre satt vilkår for konsesjon som ivaretar næringen.

Som et ledd i denne prosessen har nordgruppen inngått avtale med Fosen Vind. Sørgruppen ønsket ikke å drøfte spørsmålet med selskapet.

Vilkårene for å fremme skjønnnet er oppfylt.

Fosen Vind og Statnett har nedlagt slik påstand:

Skjønnnet fremmes.

Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør, gjør i det vesentlige gjeldende:

Det gjøres prinsipielt gjeldende at OEDs konsesjonsvedtak er i strid med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, SP artikkel 27 og dermed er ugyldig.

Det vises for så vidt til professor Jon Mattias Åhrens vitneforklaring og utredning av 26. mai 2017.

Det fremgår av grunnloven § 108 at det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Av NOU 1997:5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlands rett heter det blant annet:

Om et inngrep i mulighetene for å dyrke en kultur vil være i strid med artikkel 27, vil måtte bero på en totalvurdering av inngrepets virkning for kulturutøvelsen, slik denne framtrer på tidspunktet for inngrepet. Konsekvensene for kulturutøvelsen må antakelig være betydelig før. Det kan komme på tale å karakterisere inngrepet som folkerettsstridig. Det betyr imidlertid ikke det samme som at inngrepet i seg selv behøver å være så betydelig. Har man gjennom de samlede virkninger av tidligere inngrep nærmet seg grensen for det folkerettsstridige, kan et i og for seg lite inngrep føre til at denne overskrides.

Konvensjonsbestemmelsen skal tolkes lojalt i samsvar med ordenes vanlige mening. Det fremgår av Wien-konvensjonen av 1969 om traktatretten. Det vises også til en høyesterettsdom inntatt i Rt-2008-1764.

Dersom en reindriftsutøver ikke lenger kan ha reindrift som levebrød som følge av en industriutbygging, er utbyggingen i strid med artikkel 27.

Når OED verken har utredet eller vurdert dette temaet er dette en saksbehandlingsfeil.

Det fremgår av FNs Menneskerettskomité's konvensjonstolkning i *Länsman og i Poma Poma v Peru* at SP art. 27 ikke tillater proporsjonalitetsvurdering. Dersom en industrietablering medfører fare for at en eller flere reindriftsutøvere ikke lenger vil kunne livnære seg av reindrift, er etableringen absolutt forbudt uansett hvor stor nytte industrietableringen måtte ha for samfunnet.

Når SP artikkel 27 skal anvendes på denne saken, må tidligere inngrep vurderes.

Det anføres at tidligere inngrep gjør at folkerettens terskel allerede er nådd. Det vises for så vidt til Protect Sapmis utredning om samlet virkningsbeskrivelse av inngrep i beitearealene i sørgruppen. Det vises særlig til fremstillingen som gjelder veier s. 13, hytter s. 14, vassdragsreguleringer s. 12 og kraftlinjer s. 13.

Det fremgår av utredningen s. 16 at disse inngrepene utgjør over 85 % av distriktets beiteområde.

I tillegg kommer rovviltskader som reinflokken påføres.

Det vises også til Christian Nellemanns vitneforklaring og utredning om konsekvensene av utbygging av vindkraft på Fosen. Han konkluderer med at en utbygging av Storheia vil ha svært store konsekvenser for reindriften og at det er spesielt kritisk at de beste seinvinterbeiter bygges ut.

Videre vises det til redegjørelsen fra Fosen reinbeitedistrikt om "inngrep og forstyrrelser" i reinbeitedistriktet.

Når "inngrepet i seg selv" ikke behøver å være så betydelig, jf. det ovenfor siterte fra NOU 1997:5, er begrunnelsen ønsket om å hindre at inngrep skjer bit for bit.

Utbyggingen av Storheia vindkraftverk utgjør et stort inngrep. Det vises til Fagrapporten om Reindrift fra 2008 og rapporten "Samlede virkninger for reindrift av prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen".

Det fremgår av Nellemanns utredning at Storheia har 24 flytt- og trekkleier, 44 % av det tilgjengelige beite og 64 % av det uforstyrrete beite.

Området lengst nord er det mest verdifulle. Sørgruppen er helt avhengig av Storheia. Området er ikke bare reservebeiteland.

Kjøllefjord er et dårlig eksempel. Reinen vil i flere år være borte fra Storheia. Det vil ikke skje noen tilvenning til anleggene og aktiviteten som etableres i området. Vedtaket bygger på feile forutsetninger. Det vises til forklaringer Johan Anders Eira, Peer Gaup, Tor Enok Larsen og Christian Nellemann.

Det vises ellers til OEDs klagebehandling for konsesjon til etablering av vindkraftverkene Fallesrassa og Kalvvatnan. De samme hensyn taler for å nekte konsesjon i dette tilfellet. Når det gjelder aktiviteten i anleggstiden vises det til Fagrapporten (2008) kap. 6.4.

Det vises dessuten til dom i Umeå tingsrett av 23. november 2016.

Det anføres prinsipalt at OEDs konsesjonsvedtak er i strid med den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), første tilleggsprotokoll artikkel 1 og at vedtaket dermed er ugyldig. Det vises til professor Jon Mattias Åhrens vitneforklaring og utredning av 26. mai 2017. I en dom inntatt i Rt-2006-1386 uttalte Høyesterett til at EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1 gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 1a. Forholdet gjaldt overføring av driftsenhet etter reindriftsloven.

Dersom OED sitt konsesjonsvedtak er i strid med EMK første tilleggsprotokoll art.1, er vedtaket i strid med norsk lov og følgelig ugyldig. Hver enkelt samisk reindriftsutøver har en eiendomsrettslig beskyttet rett til fortsatt å kunne livnære seg av reindrift.

En etablering av vindindustriplanlegget på Storheia vil medføre at flere reindriftsutøvere ikke lenger vil kunne livnære seg av reindrift, og etableringen vil dermed være i strid med EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1.

Det anføres subsidiært at konsesjonsvedtaket er ugyldig fordi det i konsesjonsvedtaket ikke er stilt vilkår om at reindriftsanleggene skal ha del i utbyttet fra vindkraftproduksjonen, jf. artikkel 15 nr. 2 i ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater.

ILO-konvensjon nr. 169 er ratifisert av Norge, men er ikke inkorporert i norsk rett slik som SP artikkel 21 og EMK 1, tilleggsprotokoll artikkel 1.

Høyesteretts dom HR-2016-2030-A tar ikke stilling til anvendelsen av ILO artikkel 15 nr. 2 i norsk rett. Hålogaland lagmannsretts dom LH-2010-199827 har svært liten, om noe, vekt som rettskilde.

Spørsmålet om konsesjonsmyndigheten har anledning til å stille vilkår om andel i utbytte må løses basert på den alminnelige vilkårs læren.

Der er en særskilt hjemmel for å stille vilkår i energiloven § 3-5 nr.4 "for å unngå skader på natur og kulturverdier".

Bestemmelsen i ILO-konvensjon nr. 169 nettopp ment blant annet å sikre urfolks kultur, jf. fortalen. Slike formålsorienterte vilkårshjemler må suppleres med den alminnelige adgangen til å sette vilkår, jf. Graver, Alminnelig forvaltningsrett.

Forvaltningen har en bred adgang til å stille vilkår til tillatelser basert på forvaltningens hensiktsmessighetsskjønn, så lenge vilkåret ivaretar relevante hensyn.

Det vises for så vidt til formålsbestemmelsen i energiloven § 1-2.

Oppfyllelse av Norges folkerettslige forpliktelser er i seg selv et relevant hensyn.

Konsesjonsmyndigheten har ikke bare anledning, men også plikt til å sette vilkår om andel av utbyttet. Presumsjonsprinsippet innebærer at forvaltningen plikter å utøve sitt skjønn i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser. ILO artikkel 15 nr.2 kan i bare oppfylles ved at konsesjonsmyndigheten som ledd i sin skjønnsutøvelse setter vilkår om andel i utbytte fra vindkraftproduksjonen. Det vises for så vidt til Andenæs/Fliflet: Statsforfatningen i Norge, Ruud Ulfstein: Innføring i folkerett og Sivilombudsmannens årsmelding 1998.

Forvaltningens plikt til å utøve sitt skjønn i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser følger også av Grunnloven § 92. Bestemmelsen retter seg mot "Statens myndigheter", dvs. både mot forvaltningen og mot domstolene. Den gjelder menneskerettigheter nedfelt i Grunnloven og menneskerettigheter som er ratifisert, men ikke inkorporert: *"og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter"*.

Det faller utenfor utmålingen av ekspropriasjonerstatningen, og dermed utenfor skjønnsrettens kompetanse, å fastsette en andel av utbytte fra vindkraftproduksjonen.

Det anføres oppsummeringsvis at OED hadde plikt til å stille vilkår om andel av utbytte fra vindkraftproduksjonen i konsesjonsvedtaket. Når denne plikten ikke er oppfylt, er vedtaket ugyldig.

Artikkel 15 nr. 2 skal tolkes i samsvar med Wienkonvensjonen artikkel 31.

Bestemmelsen omfatter alle ressurser knyttet til urfolkets landområder: "mineral or sub-surface resources or rights to other resources pertaining to land –"

"Lands" er definert i artikkel 13 nr. 2: "The use of the term lands in Articles 15 and 16 shall include the concept of territories, which covers the total environment of the areas which the peoples concerned occupy or otherwise use." Retten til økonomisk utbytte

kommer i tillegg til ekspropriasjonerstatningen. Det vises til rapport fra FNs spesialrapportør av 19. juli 2010 og ILO manual (2003).

Det er ingen forutsetning at urfolket har eiendomsrett etter artikkel 14 nr. 1, første setning. Dette følger av definisjonen av "lands" i art. 13 nr. 2.

Det vises ellers til Graver/Ulfstein sin folkerettslige vurdering av forslaget til ny Finnmarkslov.

Det er ikke en forutsetning at staten har formelt eierskap. Det er tilstrekkelig at ressursene forvaltes av statlige myndigheter.

Atter subsidiært anføres det at det er saksbehandlingsfeil ved OEDs konsesjonsvedtak som medfører ugyldighet. Det er grunn til å regne med at feilene kan ha hatt betydning for vedtakets innhold, og vedtakene er dermed ugyldige, jf. forvaltningsloven § 41.

Det foreligger brudd på utredningsplikten. I konsesjonsbehandlingen må det foretas utredning av det faktum som er relevant for å vurdere om en konsesjon vil være i strid med SP art. 27 og EMK første tilleggsprotokoll art.1. Et helt avgjørende spørsmål er ikke blitt utredet: om det er en eller flere reindriftsutøvere som ikke lenger vil kunne livnære seg av reindrift?

Det er heller ikke utredet konsekvenser av tidligere inngrep.

Det gjøres gjeldende at OED sitt konsesjonsvedtak på avgjørende punkter bygger på feil faktum. Det er lagt til grunn for vedtaket av reindriften vil kunne fortsette å bruke planområdet på Storheia etter en utbygging. Basert på det store flertall av forskningsrapporter, er det ikke grunnlag for å legge dette til grunn da OED traff vedtak.

OED har ikke nevnt EMK første tilleggsprotokoll art. 1 i konsesjonsvedtaket, og vedtaket vurderer uansett heller ikke om en eller flere reindriftsutøvere vil kunne miste sitt levebrød som følge av utbyggingen.

Videre anføres at begrunnelsen for OEDs ekspropriasjonsvedtak er mangelfull. Den fundamentale betydningen urfolks landområder har for deres kulturutøvelse og mulighet for å opprettholde et tradisjonelt levebrød, medfører at det skal svært mye til før andre interesser kan begrunne ekspropriasjon.

I prosesskriv av 18. mai 2017 er det under henvisning til tvisteloven § 16-1(2) fremsatt begjæring om særskilt pådømmelse av spørsmålet om skjønnet fremme.

Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør har nedlagt slik påstand:

Skjønnet nektes fremmet.

4.2. Sak 14-136323 SKJ-INTR:

Statnett gjør i det vesentlige gjeldende:

Vederlagsloven danner utgangspunktet for verdsettelsen av tapet. Eieren skal ha erstatning for sitt økonomiske tap for skade og ulempe på eiendommen.

Det følger av vederlagsloven § 10 at tiltredelsestidspunktet skal legges til grunn. Tiltredelsesdato er 1. august 2016. Det skal utbetales avsavnsrente fra tiltredelsen til utbetaling skjer. Det foreligger ingen avtale om rente. Ved beregning av avsavnsrente kan det ses hen til utlånsrente og innskuddsrente, som ligger i området 2 - 3 %. Det kan i dette tilfelle legges til grunn en avsavnsrente på 3 %.

Det vil gjelde et avtalerettslig utgangspunkt hvis det er inngått bindende avtale mellom partene.

Tilbudet som ble fremsatt fra Statsnetts side ble aldri akseptert av Anzjøn. Det ble uttrykt klart i skjønnsbegjæring og "avtaleforutsetninger" at tilbud ikke kan gjøres gjeldende ved skjønn.

Grunneierens krav om at erstatningen for skog og utmark skal derfor baseres på ikke-akseptert avtaleforslag. Dette er også i tråd med alminnelig praksis, se for eksempel Rt-2008-195 avsnitt 114 flg.

Skog og utmark.

Utgangspunkt for utmåling av erstatning for skog og utmark er bruksverdien, jf. vederlagsloven § 6. Erstatningen baseres på påregnelig utnyttelsestakt på ekspropriatens hånd, Rt- 2008-195, avsnitt 57 flg.

Det skal legges til grunn en kapitaliseringsrenten på 4 %, jf. Rt-2074-1203. Det vises også til HR-2017-333-A avsnitt 57 flg.

Når det gjelder erstatning for skogen vises det til notat vedrørende skogtapsberegningen utført av Severin Myrbakken.

Stolpefester gir ikke grunnlag for økonomisk tap ut over tapet som erstattes for klausuleringen.

Det utbetales ikke erstatning for impediment, se LE-2009-162512-2.

Tap for laksefiske.

Det kreves erstatning for det sår i naturen som kraftlinjegaten medfører, ikke for selve kraftlinjen, stolper eller klausulering.

Bakgrunnen for plasseringen av linjen var først og fremst å unngå generende plassering nær bebyggelse.

Estetiske ulemper er alminnelige ulemper som er underlagt en høy tålegrense. Det er Statsnetts syn etter befaringen at Anzjøn ikke har sannsynliggjort reduserte fiskeinntekter. Anzjøn har heller ikke fremlagt kontrakt som bekrefter årlige leieinntekter.

Det er ikke sannsynliggjort negativ innvirkning på fisket eller leieinntektene fra fisket. Heller ikke vitnet Jørgen Stenberg kunne si noe sikkert om hvilke utslag kraftlinjegaten ville få for området.

Når det gjelder den rettslige rammen vises det til vederlagsloven § 8 og naboloven § 2.

Av relevant rettspraksis vises det blant annet til Rt-1969- 643 (Fana), Rt-1972-377 (Røldal) og RG-1990-403. I sistnevnte dom ble det blant annet uttalt at "...det som fremdeles i alt overveiende grad gjør folk tilbakeholdende overfor nærheten av en kraftlinje, er de estetiske hensyn. Det er sikker rett at den estetiske ulempen ikke overstiger tålegrensen i § 8 i oreigningsloven, unntatt i særlige tilfeller."

Det fremgår videre av Rt- 2007- 464 (Mikrotesla/magnetfelt), avsn.74 flg at bestemmelsen i naboloven § 2 må forstås slik at den bruker et objektivt farebegrep; det må foreligge reell fare. Subjektiv frykt ikke nok.

Naboloven § 2 fjerde ledd er en sikkerhelsventil for helt spesielle tilfeller. Det vises til Ot.prp. nr. 33 (1988-1989) side 41 og Rt-2002-1080

Det anføres at en i denne saken står overfor en påregnelig og vanlig ulempe. Vilåarene om "ei monaleg forverring av brukstilhøva som berre eller i særleg grad råkar ein avgrensa krins av personar" er ikke oppfylt i dette tilfellet.

Statnett har nedlagt slik påstand:

Skjønnnet fremmes.

Martin Anzjøn gjør i det vesentlige gjeldende:

Tap for laksefiske.

Det anføres prinsipielt at det foreligger en særulempe. Subsidiært anføres at det foreligger en alminnelig ulempe som overskrider tålegrense.

Anzjøn leier ut fiskeretten til Årgård River Camp og har leieinntekter som i dag utgjør kr. 150 000 pr. år-. Kraftgata går over elva Ferja og Ferjkjeften.

Det vises til vederlagslovens § 8. Dersom det foreligger en særulempe skal han ha full erstatning. Dersom det foreligger en alminnelig ulempe skal han ha erstatning hvis ulempen går utover tålegrensen naboloven § 2.

For relevant rettspraksis vises blant annet til LF-1994-636, LF-1997-68 og Frostating lagmannsretts overskjønn datert 26. juni 2003.

Selv om kraftlinjen krysser flere elver, anføres det at det kun er denne som er særskilt berørt.

Der kraftgata krysser elva etterlater den et stort sår i naturen, hvor det tidligere var vill, idyllisk og uberørt natur. Inngrepet har direkte innvirkning på fisket i elva.

Kantvegetasjon er fjernet med de konsekvenser det har. En ekstraordinær tilførsel av næringsstoffer fører til grønske/algevekst i deler av elva, som igjen vil få innvirkning på bunnfauna, gyteplasser, smoltplasser, oppvekstvilkår m.m. Det kan oppstå fare for erosjon i Ferja.

I tillegg kan nevnes alminnelige ulemper som støy, magnetismestråling, estetikken ved selve mastene og høyspentlinjene og den psykologisk effekt på salgbarheten.

Det anføres prinsipielt at det foreligger en særulempe som medfører at det skal betales erstatning fullt ut.

Subsidiært anføres at det foreligger en alminnelig ulempe som overskrider tålegrensen. Det er en lav tålegrense, jf. naboloven § 2. Det er de samlede ulemper som skal vurderes opp mot tålegrensen. Tap i inntekt kan skyldes at fiskebestanden svekkes, at miljøpåvirkninger påvirker fiskbarheten eller at markedet forandrer oppfatning av fisket.

Det er den fremtidige reduksjon av utleieinntektene for fiskeretten som skal erstattes.

Rettspraksis viser at dette er gjort på ulike måter, dels som løpemetereerstatning justert for individuelle forhold, dels engangserstatning og dels som årlige erstatninger.

Retten må skjønne over tapet.

Skog og utmark.

Når det gjelder spørsmålet om rammeavtalen skal legges til grunn, vises det til e-post fra Statnett av 13. mars 2013, hvor det fremkommer at det skal mye til for at Statnett ikke vil legge rammeavtalen til grunn, selv om en berørt part har andre erstatningskrav.

Bakgrunnen for den klausulen som er inntatt i rammeavtalen er å unngå unødvendige saker.

Spørsmålet er om fiskespørsmålet er et "unødvendig krav" eller er dette et "særlig forhold" som bør avgjøres særskilt, og videre om grunneier kan akseptere klausuleringserstatningen og samtidig kreve fiskeerstatningen fastsatt særskilt gjennom skjønn.

Rimelighet og rettferdighetsgrunner tilsier at det som ble lagt til grunn for de øvrige grunneierne gjennom rammeavtalen, også skal gjelde for ham. Dette er også gjort i flere avgjørelser.

Subsidiært anføres ekspropriasjonsrettslige hensyn. Erstatningskravet standskogerstetning, venteverdi og erstatning for grunnavståelse. Standskog og venteverdi må beregnes ut fra skogens bonitet, hogsklasse og skogens alder. Standskogen utgjør i følge takstboka 518,67 m³ og er fordelt mellom gran, furu og lauv.

Det oppstår erfaringsmessig kantskader ved etablering av kraftlinjer. Tapet skal dekke tap av enkelttrær og ekstraordinære utgifter i denne forbindelse.

Det etabler i alt åtte mastepunkter på eiendommen.

Det betales også for uproduktiv skoggrunn. Det vises til Rana tingretts dom, 14-127978SKJ-RANA.

Martin Anzjøn har nedlagt slik påstand:

Skjønnnet fremmes.

5. Retten bemerker:

5.1. Sak 14-139974SKJ-INTR.

Sørgruppens påstand om at skjønnet skal nektes fremmet er knyttet til den vedtatte utbyggingen av Storheia vindkraftpark og virkningene av 420 kV ledningen som føres gjennom sørgruppens området med tilhørende tilførselslinjer. Det er fra sørgruppens side blant annet vist til at det vil bli vanskelig å bruke Storheia i fremtiden og at det er særlig vanskelig i anleggstiden. Sørgruppen frykter for at det vil føre til avvikling av deløer av reindriften. Sørgruppens rettslig argumentasjon er knyttet til mangelfull utredning i forkant av vedtak om utbygging og konflikt med folkerettens urbefolkningsvern.

Det fremgår av skjønnsprosessloven § 26 at "[t]vist om retten til og betingelserne for skjønnsforretningens fremme eller om, hvad der skal være gjenstand for skjøn, avgjøres under forretningen." Videre fremgår av skjønnsprosessloven § 48 at "[o]ppstår det under en skjønnsforretning som styres av en dommer, tvist om retten til og betingelsene for ekspropriasjon eller om hva som er gjenstand for ekspropriasjon, avgjøres tvisten under skjønnsforretningen."

Det siktes til såkalte prejudisielle realitetstvister, eller tvister om hvorvidt de materielle vilkår for å fremme skjønn er til stede eller ikke. Hvis de materielle vilkår er oppfylt, slik at skjønnskravet helt eller delvis kan tas til følge, fremmes skjønnet. Det treffes ingen særskilt avgjørelse om dette. Det er heller ikke nødvendig å angi i skjønns slutningen at skjønnet fremmes. Den nødvendige redegjørelse gis i skjønnspremissene. Hvis den prejudisielle prøvelse resulterer i at saksøkeren ikke har noe materielt krav som kan være gjenstand for skjønn, skal det treffes realitetsavgjørelse som går ut på at skjønnet nektes fremmet, eventuelt at skjønnsbegjæringen ikke tas til følge.

Det er fra sørgruppens side anført at det vil være klart prosessøkonomisk besparende om spørsmålet om konsesjonens gyldighet og dermed spørsmålet om skjønnets fremme ble rettskraftig avgjort før en eventuell utmåling av erstatning. Sørgruppen har under henvisning til skjønnsprosessloven § 2, jf. tvisteloven § 16-1(2) begjært særskilt pådømmelse av spørsmålet om skjønnets fremme.

Retten er etter en helhetsvurdering kommet til at avgjørelsen om skjønnes fremme og de prejudisielle skjønnsstemaer i denne sammenheng skal behandles i skjønnsprosessuelle former. I sin vurdering har retten lagt særlig vekt på at de spørsmål denne saken reiser inngår i et større sakskompleks som det er naturlig å behandle i sammenheng – forutsatt at vilkårene for å fremme skjønnet er til stede. Hvis retten kommer til vilkårene for å nekte skjønnet fremmet er til stede, vil spørsmålene kunne behandles samlet i et eventuelt overskjønn. Retten viser i denne sammenheng til at sør- og nordgruppen, begge driftsgrupper innenfor Fosen reinbeitedistrikt, har inntatt forskjellig standpunkt i gyldighetsspørsmålet.

Partene er enige om at SP artikkel 27 gir reindriften et folkerettslig vern. Retten slutter seg til et slikt syn. Et tilsvarende vern kan også utledes av grunnloven § 108 og ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. SP er inkorporert i menneskerettighetsloven, jf. loven § 2. ILO-konvensjonen er ratifisert av Norge, men er ikke gjort til intern norsk rett.

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 lyder i norsk versjon slik:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Innholdet i denne bestemmelsen er nærmere konkretisert gjennom praksis i FNs menneskerettskomite. I NOU 2007:13A er denne praksisen gjennomgått i avsnitt 5.5.3, se særlig avsnittene 5.5.3.5 - 5.5.3.13. Retten vil ta for seg enkelte hovedpunkter i utredningen.

Retten til å dyrke sin egen kultur omfatter også spesielle leveveier knyttet til bruk av land og naturressurser. Sikring av urfolks mulighet til å kunne bruke de landområdene og naturressursene som har dannet grunnlag for deres spesielle næringer, er derfor vernet under artikkel 27. Vernet omfatter også moderne måter å utøve tradisjonelle næringer på.

Tidligere inngrep i urfolkskulturen skal trekkes inn i vurderingen av om nye inngrep kan være folkerettsstridige. Det betyr at i vurderingen av om det foreligger en krenkelse av artikkel 27, må det foretas en samlet vurdering av tidligere og ny inngrep. I foreliggende sak må det derfor ses hen til tidligere inngrep i området og foretas en samlet vurdering av tidligere og nye inngrep.

I hvilken grad representanter for urfolkskulturen har fått delta i og påvirke beslutningsprosessen forut for det aktuelle inngrepet, vil være et moment i helhetsvurderingen av om artikkel 27 er krenket, som i saken *Äärlä* og *Näkkäljärvi*.

I NOU 2007:13A avsnitt 5.5.3.9 oppsummeres rekkevidden av kulturvernet slik:

En nektelse i artikkel 27s forstand vil følgelig ikke bare omfatte totale nektelser ("denial"), men også krenkelser ("violation") av retten til kulturutøvelse. I tillegg til de tiltakene som rent faktisk vil utgjøre en total nektelse av retten til kulturutøvelse, vil dermed trolig også tiltak som betydelig innsnevrer klagerens eller klagerens muligheter til kulturutøvelse, men uten at de innebærer en total nektelse, være i strid med bestemmelsen.

Som det heter i FNs menneskerettskomites avgjørelse i saken *"Ilmari Länsman v. Finland"* vil det ikke nødvendigvis være et brudd på artikkel 27 dersom tiltaket kun har en viss begrenset innvirkning ("certain limited impact") på de berørte individenes levemåte. Saken gjaldt reindrift, og det ble understreket at for å unngå krenkelse av artikkel 27 måtte reindriftsutøverne fortsatt sikres et økonomisk utbytte fra reindriften.

EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1 er gjort til en del av norsk lov, jf. menneskerettighetsloven § 2. Bestemmelsen gjelder vern om eiendom. Protokollen har følgende ordlyd i norsk versjon:

Enhver fysisk eller juridisk person har rett til å få nyte sin eiendom i fred. Ingen skal bli fratatt sin eiendom unntatt i det offentlige interesse og på de betingelser som er hjemlet ved lov og ved folkerettens alminnelige prinsipper.

Bestemmelsene ovenfor skal imidlertid ikke på noen måte svekke en stats rett til å håndheve slike lover som den anser nødvendige for å kontrollere at eiendom blir brukt i samsvar med allmennhetens interesse eller for å sikre betaling av skatter eller andre avgifter eller bøter.

Høyesterett uttaler om denne bestemmelsen blant annet i Rt-2004-1092, avsnitt 72:

Annet ledd - kontrollregelen - gir anvisning på en avveining mellom allmennhetens behov og den enkeltes behov for vern mot inngrep, og statene er tillagt en vid skjønnsmargin. Det er ikke omstridt at en beiterett kan være omfattet av konvensjonsvernet.

Sørgruppen har også vist til ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO-169), som er ratifisert av Norge, og som derfor har betydning som rettskildefaktor. Det er spesielt henvist til artikkel 15, som lyder slik:

1. Vedkommende folks rett til naturressurser i deres landområder skal sikres spesielt. Slike rettigheter omfatter disse folks rett til å delta i bruk, styring og bevaring av disse ressursene.
2. I tilfeller der staten beholder eiendomsretten til mineraler eller ressurser under jorden eller rettigheter til andre ressurser som finnes i landområdet, skal regjeringene etablere eller opprettholde prosedyrer for konsultasjon med vedkommende folk, med sikte på å fastslå om og i hvilken grad deres interesser kan bli skadelidende, før det iverksettes eller gis tillatelse til noen form for undersøkelse etter eller utnyttelse av slike ressurser i deres landområder. Når det er mulig, skal vedkommende folk ha del i nytteverdien av slik virksomhet, og skal tilkjennes rimelig erstatning for enhver skade de måtte lide som følge av slik virksomhet.

Grunnlovsvernet for den samiske folkegruppen følger av Grunnloven § 108 og lyder:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

I forarbeidene til denne grunnlovsbestemmelsen fremgår at den i utgangspunktet er ment å samsvare med den folkerettslige forpliktelsen i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27.

Retten går så over til å drøfte anvendelsen av SP artikkel 27 på denne saken.

Sørgruppen har for det første anført at tidligere inngrep gjør at folkerettens terskel allerede er nådd. Det er blant annet vist til utredningene fra Protect Sapmi og fra Christian Nellemann. For det andre har sørgruppen anført at vindkraftverket på Storheia utgjør et stort inngrep. Det går dels på områdets størrelse, dels på verdien som beiteland og at Storheia – med sine 24 flytt- og trekkleier – utgjør en viktig del av vinterbeitene som sørgruppen disponerer.

Av eksisterende inngrep av betydning for reindrift kan nevnes blant annet utbygging av vannkraft med tilhørende ledningstrasèer, veinett, bolig- og fritidsbebyggelse, områder for utvinning av stein, grus og mineraler samt landbruk. Dette er inngrep som har skjedd gradvis og over tid. I tillegg vil Statens rovdyrforvaltning ha stor betydning for reindriften. Etter rettens syn er de eksisterende inngrep ikke av et slikt omfang at de utgjør en nektelse eller krenkelse etter SP artikkel 27.

Spørsmålet som retten står overfor er derfor om utbygging av en vindkraftpark på Storheia med tilhørende infrastruktur samlet sett overskrider terskelen for det som kan tillates etter bestemmelsen.

Partene har fremlagt utredninger som trekker ulike konklusjoner når det gjelder innvirkningen på reindriften.

Retten har på bakgrunn av bevisføringen i saken samlet seg om følgende konklusjoner:

- Det er usikkert om vindmøllene i seg selv skaper unntak fra vindparker. Det gjelder både støy og visuelle inntrykk.
- En utbygging vil føre med seg menneskelig aktivitet i vindmølleparken og på veier som vil påvirke følsomheten hos tamreinen og som kan skape barrierevirkning.
- Veier i tilknytning til anleggene vil også kunne skape barrierevirkning og påvirke mobiliteten, men dette vil avhenge av omkringliggende forhold. På vinteren vil brøytekanter kunne ha tilsvarende virkning. Tilpasning av veier, spesielt der rein trekker, vil kunne redusere de negative effektene.
- Kraftledningenes innvirkning på tamreinen er usikkert, også når det gjelder UV-lys på vinterstid. Der er derfor usikkert om kraftlinjer utgjør et hinder for reinens mobilitet.
- I anleggstiden vil det være større menneskelig aktivitet, noe som trolig vil påvirke dyrene til å holde seg på avstand. Det er usikkert hvor lenge virkingen av slike negative stimuli vil vare etter at anleggsarbeidet er opphørt.
- Som følge av tilvenning er det forskjeller på villrein og tamrein når det gjelder å ferdes der det er menneskelig aktivitet, hvilket har betydning for frykt- og fluktesvar.
- Gjentatte inngrep og forstyrrelser vil trolig skape vanskeligheter for reinen og reindriften. Det må likevel kunne legges til grunn at reindriften i betydelig grad er i stand til å tilpasse seg utfordringer fra andre virksomheter i området.
- Sommerbeitene er den begrensende faktor for antall rein.
- Sørgruppa disponerer fortsatt to andre vinterbeiter.

Det er den samlede virkning av Storheia vindkraftverk, 132 kV samordnet nettilknytning mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon og av 420 kV ledningen Namsos-Roan-Storheia-Orkdal/Trollheim som skal vurderes. Retten finner at det særlig er Storheia vindkraftverk som vil påvirke reindriften. 420 kV ledningen og tilknytningslinjene vil kunne medføre ulemper for sørgruppen.

Det er utvilsomt området på og omkring Storheia som vil få redusert verdi. Området blir imidlertid ikke gjort ubrukelig som vinterbeite dersom Storheia vindkraftverk utbygges. Ved at departementet i klagesaken reduserte antall turbiner mellom Torsengdalen og Laugdalen, bedret dette etter rettens mening tilgangen til Storheia. Retten legger derfor til grunn at Storheia fortsatt vil kunne benyttes dersom det skulle være nødvendig for driften.

Sørgruppen har vært konsultert i konsesjonsprosessen og tatt aktivt del i klagebehandlingen. Sørgruppens medvirkning har utvilsomt hatt betydning for utfallet av andre vindkraftprosjekter i sørgruppas område. Dette skal også vektlegges ved vurderingen av om det foreligger en krenkelse av SP artikkel 27.

Departementet satte som vilkår i sitt vedtak at SAE Vind DA skulle finansiere 75 prosent av følgende avbøtende tiltak av hensyn til Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør:

- rydding av flytt- og trekkleier over Hogstdalen mot Rissa og mot Leksvik
- elektronisk merking av inntil 200 rein inntil 5 år, men oppad begrenset til en kostnad på 750 000 kroner.
- strømforsyning om nødvendig i form av aggregater til to av driftsgruppens gjeterhytter.
- sperregjerder og stengsler ved de mest kritiske områdene i den grad det finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen forutsatt at det gis konsesjon etter reindriften.

Etter en samlet vurdering er retten kommet til at departementets vedtak hverken vil utgjøre en total nektelse av retten til kulturutøvelse eller en betydelig innsnevring av sørgruppens muligheter til kulturutøvelse. I denne vurderingen har retten også lagt vekt på den enkelte reindriftenes mulighet til å drive reindrift på en regningsvarende måte dersom inngrepet blir gjennomført. Fordelene ved tiltaket vurdert opp mot de ulemper reindriften påføres er også hensyntatt. Samlet sett mener retten at vedtaket ikke er i strid med SP artikkel 27.

Med det faktum retten her har lagt til grunn, finner retten heller ikke at vedtaket er i strid med EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1. Det følger av Rt-2004-1092 avsnitt 72, som er gjengitt ovenfor, at bestemmelsen "gir anvisning på en avveining mellom allmennhetens behov og den enkeltes behov for vern mot inngrep, og statene er tillagt en vid skjønnsmargin". Etter rettens syn foreligger det ingen uforholdsmessighet i den avveining som vedtaket bygger på.

Sørgruppen har anført at konsesjonsvedtaket er ugyldig fordi det ikke er stilt vilkår om at reindriften skal få en andel av utbyttet fra vindkraftproduksjonen i området. I følge sørgruppen skulle et slikt vilkår vært stilt i medhold av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15. nr. 2.

ILO-konvensjonen er ikke gjort til norsk lov, i motsetning til blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27. ILO-konvensjonen er ratifisert av Norge og vil med utgangspunkt i presumsjonsprinsippet ha en viss betydning for tolkningen av norske rettsregler.

Retten er enig med departementet i at folkeretten ikke gir noen anvisninger på erstatningsutmålingen, men at det likevel kan være nødvendig å sette vilkår om avbøtende tiltak for å overholde folkeretten. Av ordlyden i artikkel 15 nr. 2 fremgår av siste punktum at "[t]he peoples concerned shall wherever possible participate in the benefits of such activities, and shall receive fair compensation for any damages which they may sustain as a result of such activities". Retten kan ikke ut fra ordlyden se at ILO-konvensjonen gir anvisning på økonomisk utbytte, men at de det gjelder ("peoples concerned ") har krav på

en rimelig erstatning. Etter rettens syn gir denne bestemmelsen ikke et sterkere vern enn SP artikkel 27.

Sørgruppen har atter subsidiært anført at det er saksbehandlingsfeil ved OEDs konsesjonsvedtak, herunder nevnes:

- Det er ikke utredet om en eller flere reindriftsutøvere ikke lenger vil kunne livnære seg av reindrift.
- Det er heller ikke utredet konsekvenser av tidligere inngrep.
- Det gjøres gjeldende at OED feilaktig har lagt til grunn for vedtaket at reindriften vil kunne fortsette å bruke planområdet på Storheia etter en utbygging.

Det er gjort gjeldende at feilene kan ha hatt betydning for vedtakets innhold, og at vedtakene dermed er ugyldige, jf. forvaltningsloven § 41.

Det følger av forvaltningsloven § 17 første ledd at "[f]orvaltningsorganet skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes." Spørsmålet om hva som er forsvarlig tilretteleggelse av en sak vil ofte bero på en del skjønnsmessige avveininger.

I Rt-1982-241, side 265, uttaler førstevoterende blant annet:

NVE og departementet må ha ansvaret for at saken blir tilstrekkelig belyst før avgjørelsen treffes. Men enkelte skadefølger kan det være vanskelig å bli oppmerksom på hvis de ikke nevnes av høringsinstansene. Dersom det ikke skjer, kan dette få betydning når det etterpå blir påberopt som en feil at en skadefølge ikke ble registrert og vurdert.

Det er grunn til å understreke at det må være rimelig forholdsmessighet mellom betydningen av vedkommende interesse og omfanget av den utredning som bør foretas. Konsesjonsmyndighetenes vurdering av hva som er påkrevd vil blant annet være av betydning ved avgjørelsen av i hvilken utstrekning det bør innhentes uttalelser fra sakkyndige. Spørsmålet om hva som er en forsvarlig tilretteleggelse av saken har i det hele nær sammenheng med den rent skjønnsmessige avveining av fordeler og ulemper som loven § 8 pålegger konsesjonsmyndighetene å foreta.

Retten har innledningsvis redegjort nokså detaljert for saksbehandlingen i NVE og i departementet på de forskjellige stadier. Det har vært en lang og omfattende behandling av saken fra planleggingen ble startet i 2006 og til NVE traff sine vedtak 7. juni 2010. Klagebehandlingen var også omfattende frem til OED traff sitt vedtak 26. august 2013. Retten viser til sin redegjørelse av forvaltningens saksbehandling gjengitt foran under avsnitt 2.1.

Etter rettens syn er lovens krav til utredning av saken oppfylt. Retten kan derfor ikke si seg enig med sørgruppen i at det foreligger feil som kan ha hatt betydning for vedtakets innhold, og at vedtakene dermed er ugyldige, jf. forvaltningsloven § 41.

Etter dette er rettens konklusjon at vilkårene for å fremme skjønnen er til oppfylt.

5.2. Sak 14-136323 SKJ-INTR

Takstnummer 232 – Martin Anzjøn.

De alminnelige skjønnsforutsetninger er fremlagt. Skjønnsforutsetningene legges til grunn for skjønnet.

Skjønnet gjelder eiendommen gnr. 141 bnr. 14 i Namdalseid kommune. En 420 kV kraftledning, som strekker seg fra Namsos til Storheia, er ført over landbrukseiendommen.

Følgende temaer er behandlet:

Laksefiske.

Høyspentlinjen krysser Årgårdselva og elva Ferja, der sistnevnte renner ut i Årgårdselva. Anzjøn leier ut fiskeretten til Årgård River Camp. Det er opplyst at den årlige leien er kr. 150 000 pr. år. Det er ikke fremlagt noen skriftlig kontrakt for retten.

Det er gjort gjeldende at det foreligger en særulempe, som medfører krav på erstatning. Subsidiært er det anført at kraftlinjen utgjør en alminnelig ulempe som overskrider tålegrensen i naboloven § 2. Det er fra Anzjønns side anført at der kraftgata krysser elva etterlater den et stort sår i naturen, hvor det tidligere var vill, idyllisk og uberørt natur. Kantvegetasjon er fjernet med de konsekvenser det har. En ekstraordinær tilførsel av næringsstoffer fører til grønske/algevekst i deler av elva, som igjen vil få innvirkning på bunnfauna, gyteplasser, smoltplasser, oppvekstvilkår m.m. Det kan oppstå fare for erosjon i Ferja. Inngrepet har direkte innvirkning på fisket i elva. I tillegg anføres at alminnelige ulemper som støy, magnetismestråling, estetikken ved selve mastene og høyspentlinjene og den psykologiske effekt på salgbarheten.

I Rt-2007-607, avsnitt 74, som gjaldt rettsanvendelse og saksbehandling i et overskjønn om erstatning til grunneiere ved anlegg av et høyspent overføringsanlegg, uttalte førstevoterende:

Som jeg tidligere har nevnt, er det enighet mellom partene om at påvirkningen fra magnetiske felt er en ulempe av allmenn karakter, slik at det ikke skal gis erstatning med mindre ulempene overstiger tålegrensen i grannelova § 2, jf. ekspropriasjonsersatningslova § 8. Etter rettspraksis skal det ganske mye til for å få tilkjent erstatning for slike ulemper, jf. Rt-1990-526. Jeg nevner også Rt-1965-389, der det sies at bygging av en høyspent fjernoverføringslinje i våre dager «ikke kan karakteriseres som en usedvanlig eller upåregnelig ulempe», og i utgangspunktet var det da ikke grunnlag for erstatning.

Etter rettens mening medfører ikke kraftlinjen noen særulempe.

Etter befaring på stedet konkluderer retten med at Statnett har latt hugge ned vegetasjon på begge sider av elva i unødvendig grad. Omfanget har ikke vært nødvendig for formålet: ryddingen av kraftgata for å strekke ledningen med tilstrekkelig klaring til vegetasjonen.

Dette har gått ut over den visuelle opplevelsen av fisket og er en ulempe som overstiger tålegrensen i nabolovens § 2. Det vil ta flere år før kantvegetasjonen er reetablert. Retten legger til grunn at den visuelle opplevelsen vil ha økonomisk betydning for utleiemuligheten. Retten fastsetter skjønnsmessig den samlede erstatningen for perioden fram til vegetasjonen er reetablert til kr. 100 000.

Skog og utmark.

Partene er uenige om tilbudet som ble fremsatt fra Statsnetts side skal legges til grunn for skjønnet. Fra Statsnetts side hevdes det at tilbudet bare gjelder der det inngås avtale mellom partene, og ikke kan gjøres gjeldende ved skjønn. Fra Anzjønns side er e-post fra Statsnett datert 13. mars 2013 påberopt som grunnlag for at rammeavtalen skal legges til grunn. Dessuten anføres rimelighet og rettferdighetsgrunner, som anføres å være i tråd med rettspraksis på området.

I Statnets brev til de berørte grunneierne av 18. oktober 2016 fremgår det blant annet:

Statnet har i forbindelse med de siste store ledningsprosjektene brukt mye ressurser med forhandlinger om erstatningssatser for landbruksarealer, godtgjørelse for bruk av veier og erstatning for tap i forbindelse med storviltjakt i anleggsperioden. Forhandlingene har resultert i en rammeavtale inngått mellom representanter for grunneierne.

Statnet har nå videreført de gunstige erstatningssatsene i erstatningsforutsetninger som skal bidra til å sikre en rettferdig behandling av berørte grunneiere. Erstatningsutmålingen gjøres enklere enn det som følger ved en rettslig prosess.

Statnet ønsker at alle erstatningskrav skal være endelig avgjort med denne avtalen, med unntak av anleggsskader, herunder tap i forbindelse med storviltjakt i anleggsperioden.

Eventuelle andre erstatningskrav som ikke dekkes av tilbudet må den enkelte grunneier selv fremme overfor Statnet så snart som mulig og før vedlagte avtale blir undertegnet og returnert Statnet.

For de som har advokat, er det naturlig at kravene fremmes via advokaten. Som et ledd i vurderingen av slike krav kan det bli behov for Statnet å foreta møter/befaringer med enkeltgrunneiere.

Oppnås ikke enighet om slike erstatningskrav og spørsmålet må avgjøres av skjønnsretten, kan Statnet også forlange at alle erstatningene som fremgår av erstatningsforutsetningene skal avgjøres av den samme skjønnsretten.

Retten kan ikke se at Statnet ut fra tilbudet til grunneierne har bundet seg til å utbetale høyere erstatning enn det som følger av lovens ordning hvis det kommer til rettslig skjønn.

Det er fremlagt en e-post fra Statnett datert 13. mars 2013. E-posten gjelder en annen sak, og kan ikke etter rettens syn - heller ikke ut fra dens innhold - påberopes som grunnlag for at rammeavtalen skal gjelde ved rettslig skjønn i denne saken.

Retten kan heller ikke ut fra gjeldende rettspraksis se at det skal gis erstatning ut fra det som er fremforhandlet i rammeavtalen, jf. Rt-2008-195, avsnitt 114 flg.

Ved utmåling av erstatning for skog og utmark tar retten utgangspunkt i vederlagsloven § 6 som lyder:

Vederlag etter bruksverdi skal fastsetjast på grunnlag av avkastinga av eigedomen ved slik pårekeleg utnytting som det røyneleg er grunnlag for etter tilhøva på staden.

Det skal samstundes gjevast vederlag etter dagens pris for dei ressursane på eigedomen som vert oreigna og som har salsverde som standskog, jord, sand- og grusforekomster m.v. når dette er pårekeleg etter første punktum.

Føresegnene i § 5 tredje og fjerde stykke gjeld tilsvarende.

Høyesterett har i Rt-2008-195 avsnittene 57 – 76 redegjort for forståelsen av bestemmelsen. Konklusjonen følger avsnittene 74 – 76:

74 Det følger etter dette både av lovens ordlyd, forarbeidene og Rt-1999-458 at § 6 første ledd andre punktum krever at det er påregnelig at ressursen ville ha blitt utnyttet på ekspropriatens hånd. Etter min oppfatning viser henvisningen til første punktum, sammenholdt med grunnsetningen om at det er ekspropriatens tap som skal erstattes, at erstatningsfastsettelsen må baseres på den påregnelige utnyttelsestakten på ekspropriatens hånd.

75 Dette følger etter min mening også av formålet med lovendringen: Det var innholdet i tilpasningskravet ved ekspropriasjon av naturressurser Stortinget ville endre. Forarbeidene viser etter min mening klart at Stortinget ikke ville endre det grunnleggende utgangspunktet om at det er ekspropriatens tap som skal erstattes. Dersom man ser bort fra at ressursen først ville ha blitt utnyttet flere år etter ekspropriasjonen og unnlater neddiskontering, får ekspropriaten en høyere erstatning enn sitt tap.

76 Min konklusjon er etter dette at § 6 første ledd andre punktum må forstås slik at når det ikke er påregnelig at ekspropriaten ville ha utnyttet hele ressursen straks om ekspropriasjonen tenkes borte, må det foretas en neddiskontering basert på påregnelig utnyttningstakt.

Retten legger følgende faktum til grunn ved erstatningsberegningen:

Erstatning for skoggrunn skal omfatte standskogerstatning, venteverdi og verdi for grunnavståelse.

Det klausulerte areal utgjør til sammen 116,14 da. Av dette areal utgjør:

- 17,179 da høg bonitet
- 38,323 da middels bonitet
- 41,139 da lav bonitet
- 19,547 da impediment

Retten har gjennomgått beregningene fra forstkandidat Severin Myrbakken og kan slutte seg til de beregninger av erstatningen som han har gjort og som er lagt frem for partene og retten.

Retten fastsetter etter dette den samlede erstatningen for denne posten til kr. 130 000.

Avsavnrenten settes til 3 prosent fra tiltredelsesdato, 1. august 2016.

5.3. Erstatning for sakskostnader.

Saksøkeren skal erstatte saksøkte nødvendige utgifter i anledning av skjønnsaken, jf. skjønnsprosessloven § 54. I vurderingen av nødvendigheten og omfanget av den juridiske bistanden er sakens omfang, kompleksitet og økonomiske betydning sentrale momenter.

5.3.1. Erstatning av sakskostnader fra advokat Geir Haugen og advokat Andreas Brønner.

Det er fremmet et krav på i alt kr. 2 546 865. Av dette beløpet utgjør merverdiavgift kr. 509 373. Salær frem til hovedforhandling utgjør kr. 1 058 400. Salær for gjennomføring av hovedforhandling er satt til kr. 477 600.

Samlede kostnader for sakkyndige utredninger og sakkyndige vitner er krevet dekket med kr. 416 980. De største postene gjelder regning fra Protect Sapmi, kr. 200 000, Christian Nellemann, kr. 159 000, og professor Mattias Åhren, kr. 45 500.

Advokat Johan Fredrik Remmen har på vegne av Fosen Vind DA anført at omkostningsoppgaven må reduseres vesentlig. Det pekes blant annet på at sørgruppen har vært representert med to advokater, at vitnene har gitt overlappende forklaringer, at vitnene ikke har klart å skille mellom faglig objektivitet og et sterkt partsengasjement og at noen av vitnene har uklart grensesnitt mot advokatarbeidet.

Retten er ikke i tvil om at det har vært nedlagt betydelig arbeid fra sørgruppens side i saken. Retten er likevel kommet at så vel omkostningskravet fra advokatene som omkostningskravet fra vitnene ligger vesentlig for høyt hensyntatt sakens omfang og kompleksitet.

Retten reduserer erstatning for salærkravet med skjønnsmessig med en tredjedel, til kr. 1 023 000. Erstatning for utredning/vitneforklaring fra Christian Nellemann reduseres til kr. 80 000, fra Protect Sapmi til kr. 100 000 og fra professor Åhren til kr. 22 750.

Erstatning for sakskostnader fastsettes etter dette til kr. 1 322 742 eksklusiv merverdiavgift. Inklusiv merverdiavgift utgjør dette kr. 1 653 428.

5.3.2. Erstatning av sakskostnader fra advokat Søren Lous.

Advokat Søren L. Lous fra fremmet et krav på kr. 120 300.

Advokat Johan Fredrik Remmen har anført i prosesskriv av 23. juni 2017 at advokat Lous allerede fått utbetalt ca. kr. 230 000 inklusiv merverdiavgift og at erstatningen må reduseres med kr. 30 000 – kr. 40 000. Han har anført at det dreier seg om likeartede avtaler og at noe av arbeidet gjelder anleggstekniske avklaringer som ikke har noe med skjønnsaken å gjøre.

Til dette har advokat Søren L. Lous anført at forhandlingene har omfattet to separate avtaler, avtale om forhåndstiltredelse og avtale om erstatning, som også kan ha inneholdt avtale om bruk av vei. Etter at Statnett sendte ut avtaleforslag til berørte grunneiere med kopi til han på epost, gjennomgikk han utkastene med de berørt grunneierne pr. telefon og e-post. Dersom det forelå uklarheter, rettet han spørsmål til Statnett enten pr. telefon eller pr. epost. Spørsmålene kunne knytte seg til underlagsmaterialet fra skogregistreringer eller omfanget av bruk av veier etc. Når det gjelder forhåndstiltredelser og bruk av veier har Statnett ofte tilbudt, som del av oppgjøret, at det skal utføres avbøtende tiltak eller at grunneier få overta masser o.l. som en naturalytelse i tillegg til pengeerstatning. I tillegg er det ikke sjeldent at arealer ligger i realsameie. Det har da vært nødvendig å sjekke om Statnett har lagt riktig fordeling til grunn mellom sameierne. Han er enig med advokat Remmen i at avtalene er likeartede, når det gjelder de forhold som omfattes av "rammeavtalen/generelle avtaleforutsetninger". For den enkelte grunneier vil det imidlertid også i disse tilfellene være grunn til å sjekke ut om det kan være andre erstatningsbetingende forhold som skal medtas, slik som nærføringsulemper, fremtidige driftsulemper, eventuelt erstatning etter salgsverdi etc. Han anfører dessuten at retten også må ta i betraktning at forhandlingene er ikke ført av representant for Statnett som har tilstrekkelig juridisk kompetanse. Dette har fra tid til annen vært utfordrende, og kan rent kommunikasjonsmessig ha medført unødig tidsforbruk, noe som i tilfelle Statnett må ta ansvaret for.

Retten har i sin vurdering av kravet lagt vekt på at advokat Lous har representert i alt 27 parter, at han allerede har fått utbetalt kr. 230 000 inklusiv merverdiavgift, at avtalene er likeartede, men at det også i disse tilfellene har vært behov for å sjekke ut om det kan være andre erstatningsbetingende forhold som skal medtas, samt sakenes kompleksitet og omfang. Erstatning for saksomkostninger fastsettes skjønnsmessig til kr. 100 000 inklusiv merverdiavgift.

5.3.3. Erstatning av sakskostnader fra advokat Ivar Chr. Andersskog.

Samlet krav fra advokat Andersskog utgjør kr. 164 807 eksklusiv merverdiavgift. Av dette utgjør samlet salærkrav kr. 154 000 eksklusiv merverdiavgift.

Det er ikke reist innsigelser til kravet.

Retten finner utgiftene nødvendige, jf. skjønnsprosessloven § 54.

Skjønnen er enstemmig.

Skjønnen er ikke avsagt innen lovens frist. Grunnen er avvikling av ferie for rettens medlemmer.

SLUTNING

1. Erstatning fastsettes slik det fremgår ovenfor.
2. Erstatningsbeløpet forentes med 3 – tre – prosent fra 1. august 2016.
3. Fosen Vind DA tilpliktes å erstatte Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør, v/ advokat Geir Haugen og advokat Andreas Brønner 1 653 428 – enmillionsekshundreogfemtiretusenfirehundreogtjueåtte – kroner inklusiv merverdiavgift – innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
4. Statnett SF tilpliktes å erstatte Martin Anzjøn v/advokat Ivar Chr. Andersskog 164 807 – etthundreogsekstifiretusenåttehundreogtjue – kroner eksklusiv merverdiavgift og 27 grunneiere i sak 14-136323 SKJ-INTR v/Søren Lous 100 000 - etthundretusen - kroner – inklusiv merverdiavgift– innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
5. Omkostninger som er påløpt ved retten fastsettes i særskilt avgjørelse og skal betales av Fosen Vind DA og Statnett SF.

Retten hevet

Hans Hugo Kristoffersen

Torleif Hove
Marstad

Jan Erik

Asle Hasselvold
Per Inge Henriksen

Rettledning om ankeadgangen i sivile saker vedlegges.

**Vedlegg V: Inntrøndelag tingrett. (2018).
Skjønn. Saksnr: 14-139974SKJ-INTR,
14-136323SKJ-INTR**

INNTRØNDELAG TINGRETT

SKJØNN

Avsagt: 28.06.2018 i Inntrøndelag tingrett

Saksnr.: 14-139974SKJ-INTR
14-136323SKJ-INTR

Dommer: Sorenskriver Hans Hugo Kristoffersen

Skjønnsmedlemmer:

Takstmann/bonde	Torleif Hove
Adm. direktør	Asle Hasselvold
Skogbruksansvarlig	Per Inge Henriksen
	Jan Erik Marstad

Saken gjelder: Fastsettelse av erstatning for grunn- og rettighetserverv

---

Fosen Vind DA	Advokat Johan Fredrik Remmen
	Rettslig medhjelper:
	Advokat Ingvild Bråthen
Statnett Sf	Advokat Johan Fredrik Remmen
	Rettslig medhjelper:
	Advokat Ingvild Bråthen

mot

Fosen Reinbeitedistrikt	Advokat Geri Johan Haugen
Driftsgruppe sør	Advokat Andreas Brønner
Fosen Reinbeitedistrikt	
Driftsgruppe nord	Advokat Jon-Andreas Lange
Østre Namdal reinbeitedistrikt	Advokat John Jonassen
	Rettslig medhjelper:
	Advokat Thorsteinn J. Skansbo

Vestre Namdal reinbeitedistrikt

Advokat John Jonassen

Rettslig medhjelper:

Advokat Thorsteinn J. Skansbo

SKJØNN

1. Innledning.

Saken gjelder utmåling av erstatning i forbindelse med ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet og Storheia med tilhørende 132 kV ledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan og ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av 420kV kraftledning Namsos - Roan - Storheia. Begge ekspropriasjonsvedtakene ble fattet av Olje- og energidepartementet (OED) 26. august 2013 med hjemmel i oreigningsloven § 2 nr. 19.

2. Saksfremstilling.

Når det gjelder erstatning til grunneierne er det i alle saker, med tre unntak, inngått minnelige avtaler. Trønderenergi Nett AS og Sarepta Energi AS har dessuten inngått minnelige avtaler med reindriften. De gjenstående skjønn gjelder erstatningssaken mellom Fosen Vind DA (Fosen Vind) og Statnett Sf (Statnett) på den ene side og reindriften på den andre.

Fosen Vind DA begjærte skjønn ved Inntrøndelag tingrett 25. august 2014 blant annet mot Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør. Skjønnsbegjæringen bygget på Norges vassdrags- og energidirektorats (NVE) vedtak av 7. juni 2010 om konsesjon og ekspropriasjonstillatelse til bygging og drift av blant annet Storheia vindkraftverk. Etter klage ble endelig konsesjon meddelt av OED i vedtak 26. august 2013, og det ble gitt samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter.

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, anførte at skjønnet måtte nektes fremmet fordi departementets vedtak 26. august 2013 for så vidt gjaldt utbygging og drift av vindkraftverk på Storheia, var ugyldig, jf. skjønnsprosessloven § 48. Det ble blant annet gjort gjeldende at inngrepet stred mot SP artikkel 27 om vern av samers rett til kulturutøvelse.

Inntrøndelag tingrett avsa 15. august 2017 skjønn som gjaldt Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, og én av grunneierne. Erstatningen til grunneieren ble utmålt. Tingretten konkluderte med at vilkårene for å fremme skjønnet mot Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, var oppfylt. Partene var enige om å dele saken slik at erstatningsutmålingen ble ikke behandlet i den avgjørelsen.

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, begjærte overskjønn 18. september 2017. I brev fra tingretten datert 21. september 2017 ble det gjort oppmerksom på at rettens avgjørelse om fremme av skjønnet, etter tingrettens syn, ikke kunne angripes ved begjæring om overskjønn før skjønnet er avsagt.

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, innga etter dette anke direkte til Høyesterett 6. oktober 2017, jf. tvisteloven § 30-2.

Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 4. desember 2017 ble anke direkte til Høyesterett nektet, og saken ble sendt til lagmannsretten for behandling der.

Frostating lagmannsrett avviste begjæring om overskjønn i kjennelse 22. januar 2018.

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, anket lagmannsrettens kjennelse til Høyesterett. Høyesteretts ankeutvalg forkastet anken i kjennelse av 7. mai 2018.

De øvrige saksøkte, Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe nord, Østre Namdal reinbeitedistrikt og Vestre Namdal reinbeitedistrikt har alle lagt ned påstand om at skjønnet fremmes.

Når det gjelder utbyggingen av vindkraft på Fosen, utredningen som har funnet sted i den forbindelse og NVEs og senere OEDs konsesjonsvedtak vises det til rettens saksfremstilling i skjønnet av 15. august 2017 inntatt under pkt. 2.1 i avgjørelsen på sidene 2 – 26. Fra denne saksfremstilling gjengis følgende:

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga i fire vedtak av 7. juni 2010 konsesjon til følgende vindkraftanlegg på Fosen:

- Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Osen. Flatanger og Roan kommuner.
- Roan vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Roan kommune.
- Kvenndalsfjellet vindkraftverk i Åfjord kommune.
- Storheia vindkraftverk i Bjugn og Åfjord kommune.

NVE ga i vedtak av samme dato konsesjon til følgende kraftledningsanlegg:

- 420kV kraftledning Namsos - Roan - Storheia.
- 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan for Harbaksfjellet, Storheia, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk.

De seks vedtakene ble påklaget. NVE fant ikke grunn til å endre eller omgjøre vedtakene og sendte saken til Olje- og energidepartementet for sluttbehandling.

Olje- og energidepartementet fattet vedtak i klagesaken 26. august 2013. Det følger av dette vedtaket at:

- Klagen på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Sørmarkfjellet vindkraftverk ikke ble tatt til følge.
- Klagen fra Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Roan vindkraftverk delvis ble tatt til følge.
- Klagen på NVEs vedtak om bygging og drift av Kvenndalsfjellet vindkraftverk ikke ble tatt til følge.
- Klagen på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av Storheia vindkraftverk ikke ble tatt til følge. Departementet opprettholdt konsesjonen med vilkår om buffersone på 800 meter til den kjente hubrolokaliteten på Storheia og 100 meter buffersone til Hildremvatnet

- naturreservat.
- Klagen fra Natur og ungdom på NVEs vedtak om for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen fra Straum transformatorstasjon til Roan transformatorstasjon ble tatt til følge.
  - Klagen fra Tore Holm på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen Husbakken transformatorstasjon til Storheia transformatorstasjon ble tatt til følge.
  - De øvrige klagenes på NVEs vedtak om konsesjon for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning ble ikke tatt til følge.

Når det gjaldt kraftledningsanlegget fattet OED samme dato følgende vedtak:

Klagenes på NVEs vedtak om konsesjon til Statnett SF for bygging av 420 kV kraftledningen Namsos-Roan-Storheia, 420 kV kraftledningen Storheia-Snillfjord-Trollheim og konsesjon til Statnett SF for å benytte triplex liner tas ikke til følge. Konsesjon etter energiloven for plassering av muffestasjonen i Agdenes gis etter fornyet saksbehandling slik det fremgår av pkt. 8 ovenfor.

Saken mellom Fosen Vind og Statnett på den ene side og reinbeitedistriktene på den annen ble behandlet i Trondheim tinghus i tidsrommet 2. – 16. mai 2018. Parter og vitner møtte og forklarte seg. Retten, parter og prosessfullmektiger dro på befaring med helikopter over de aktuelle områder i Namdalen og Fosen 3. og 4. mai 2018. Det vises til rettsboken.

3. Skjønnsforutsetninger.

Følgende utkast til skjønnsforutsetninger er fremlagt:

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER STORHEIA VINDKRAFTVERK

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

Ved Olje- og energidepartementets (OED) vedtak av 26. august 2013 fikk Statkraft Agder Energi Vind DA (SAE Vind) konsesjon til bygging og drift av Storheia vindkraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning. OED ga samme dato SAE Vind ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket med tilhørende infrastruktur. Tiltakene ligger i Åfjord og Bjugn kommuner.

I henhold til Norges vassdrags- og energidirektoratets (NVEs) vedtak av 22. august 2014 er konsesjon og ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket overført fra SAE Vind til Fosen Vind AS (Fosen Vind).

NVE har ved vedtak av 22. februar 2016 gitt Fosen Vind DA endret konsesjon til bygging og drift av Storheia vindkraftverk med samlet installert effekt på 288 MW med tilhørende infrastruktur, herunder 132 kV nettilknytning og trafostasjon.

Det vises for øvrig til nevnte vedtak fra OED, samt NVEs opprinnelige konsesjon og ekspropriasjonstillatelse av 7. juni 2010.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og rettighetshavere som ikke løses ved avtale.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsforutsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jfr. pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Fosen Vind påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsforutsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Fosen Vind forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Fosen Vind seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. ERVERV AV RETTIGHETER

3.1 Erverv til varig bruk

Det erverves rett til å ta i bruk nødvendige arealer for å bygge og drive Storheia vindkraftverk med driftsbygg, oppstillingsplasser og lager i vindkraftverkområdet. Videre erverves rett til å ta i bruk arealer til veier, parkeringsplasser, legging og drift av kabler mellom vindturbinene og frem til transformatorstasjoner, samt til bygging og drift av 132 kV kraftledning fra transformatorstasjoner i vindparken til Storheia transformatorstasjon. Inn under dette inngår også rett til rydding av trær og annet i veg- og kraftledningstrasé mv. Det erverves rett til uttak av masser og atkomst til massetak, samt lagring av overskuddsmasser.

3.2 Erverv til midlertidig bruk

Det erverves rett til arealer til riggområder, lager og oppstillingsplasser for anleggsperioden.

3.3 Adkomst

Fosen Vind erverver rett til overalt å komme frem til ledninger, kabler, massetak og andre permanente og midlertidige anlegg under bygging, fremtidig inspeksjon og vedlikehold, samt når anlegg skal fjernes eller skiftes ut. Fosen Vind har i den anledning rett til å benytte alle over og frem til eiendommen førende veier, stier, bruer og lignende, samt rett til å forsterke, utvide og utbedre slike eller bygge nye der det finnes nødvendig.

4. NÆRMERE OM DE ENKELTE ANLEGG OG VIRKSOMHETER

4.1 Vindkraftverk

Erverv av rettigheter til arealer i forbindelse med bygging og drift av vindkraftturbinene anses som stedsevarig. Ved nedleggelse av vindkraftverket skal arealet ryddes på den måten som konsesjonsmyndighetene bestemmer, og retten til bruk av arealet faller tilbake til grunneiere og rettighetshavere.

Innenfor det arealet som er definert som vindkraftpark er det ikke tillatt å gjennomføre tiltak som kan være til hinder eller ulempe for bruk av området til vindkraftproduksjon, herunder

aktiviteter eller tiltak som kan redusere kraftproduksjonen. Bruk av arealene til beite samt jakt, fiske og annet tradisjonelt friluftsliv er imidlertid tillatt.

4.2 Veger

Erverv av rettigheter til areal til veger, parkeringsplasser, snuplasser og oppstillingsplasser med bruer, stikkrenner, grøfter, skjæringer/skrånninger og fyllinger anses som stedsevarig.

Vegene blir stengt for alminnelig ferdsel med motorkjøretøy ved bom. Fosen Vind har ikke ansvar for skader på grunneiers eiendommer som følge av mulige overtredelser av ferdselsforbudet fra tredjemenn.

Fosen Vind vil vedlikeholde vegene ut fra eget behov.

Ved nedleggelse av vindkraftverket skal vegarealene ryddes eller istandsettes etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser.

4.3 Kabler og luftledninger

Kabler for kraftoverføring innenfor vindkraftparken graves ned i bakken, fortrinnsvis i eller langs veg. Luftledninger blir bygd med master i tre eller limtre. Traversene vil bli utført i stål eller limtre. Kraftledningsmastene vil normalt få en høyde på 10-15 meter.

Langs luftledninger etableres det et byggeforbuds- og skogryddingsbelte på normalt 30 meters bredde med 15 meter på hver side av senterlinjen. Grunneiere og rettighetshavere kan ut over dette nyttiggjøre seg den grunn ledningene og kablene legges over. Grunneiere og rettighetshavere har imidlertid ikke rett til å foreta graving, sprengning, felling av trær og annet som kan volde fare for ledningene og kablene. Grunneiere og rettighetshavere er ansvarlig for slike handlinger etter vanlige erstatningsregler.

Grunneiere og rettighetshavere er dog fri for ansvar dersom de på forhånd med 14 dagers frist varsler Fosen Vind om det arbeidet de akter å foreta seg og deretter iakttar de sikkerhetsforanstaltninger som blir påbudt.

4.4 Istandsetting

Terrenginngrep skal settes i stand ved planering, revegetering og annen bearbeiding som er tilpasset det naturlige terrenget etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser. Når ledninger og kabler fjernes, plikter Fosen Vind å fjerne alt utstyr i tilknytning til disse.

5. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnet, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper fra berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten.

Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

6. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper som måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas i samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje før tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER ROAN VINDKRAFTVERK

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

Ved Olje- og energidepartementets (OED) vedtak av 26. august 2013 fikk Sarepta Energi AS (Sarepta) konsesjon til bygging og drift av Roan vindkraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning. OED ga samme dato Sarepta ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning. Tiltakene ligger i Roan kommune.

I henhold til Norges vassdrags- og energidirektoratets (NVE) vedtak av 22. august 2014 er konsesjon og ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket overført fra Sarepta til Fosen Vind AS (Fosen Vind).

NVE har ved vedtak 22. februar 2016 gitt Fosen Vind endret konsesjon for bygging og drift av Roan vindkraftverk med samlet installert effekt på 255,6 MW med tilhørende infrastruktur, herunder 132 kV nettilknytning og trafostasjoner.

Det vises til for øvrig til nevnte vedtak fra OED, samt NVEs opprinnelige konsesjon og ekspropriasjonstillatelse av 7. juni 2010.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og rettighetshavere som ikke løses ved avtale.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsforutsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jfr. pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Fosen Vind påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsforutsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Fosen Vind forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil

skjønnnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Fosen Vind seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. ERVERV AV RETTIGHETER

3.1 Erverv til varig bruk

Det erverves rett til å ta i bruk nødvendige arealer for å bygge og drive Roan vindkraftverk med driftsbygg, oppstillingsplasser og lager i vindkraftverkområdet. Videre erverves rett til å ta i bruk arealer til veier, parkeringsplasser, legging og drift av kabler mellom vindturbinene og frem til transformatorstasjoner, samt til bygging og drift av 132 kV kraftledning fra transformatorstasjoner i vindparken og frem til Spannkumpen koblingsanlegg. Inn under dette inngår også rett til rydding av trær og annet i veg- og kraftledningstrasé mv. Det erverves rett til uttak av masser og atkomst til massetak, samt lagring av overskuddsmasser.

3.2 Erverv til midlertidig bruk

Det erverves rett til arealer til riggområder, lager og oppstillingsplasser for anleggsperioden.

3.3 Adkomst

Fosen Vind erverver rett til overalt å komme frem til ledninger, kabler, massetak og andre permanente og midlertidige anlegg under bygging, fremtidig inspeksjon og vedlikehold, samt når anlegg skal fjernes eller skiftes ut. Fosen Vind har i den anledning rett til å benytte alle over og frem til eiendommen førende veier, stier, bruer og lignende, samt rett til å forsterke, utvide og utbedre slike eller bygge nye der det finnes nødvendig.

4. NÆRMERE OM DE ENKELTE ANLEGG OG VIRKSOMHETER

4.1 Vindkraftverk

Erverv av rettigheter til arealer i forbindelse med bygging og drift av vindkraftturbinene anses som stedsevarig. Ved nedleggelse av vindkraftverket skal arealet ryddes på den måten som konsesjonsmyndighetene bestemmer, og retten til bruk av arealet faller tilbake til grunneiere og rettighetshavere.

Innenfor det arealet som er definert som vindkraftpark er det ikke tillatt å gjennomføre tiltak som kan være til hinder eller ulempe for bruk av området til vindkraftproduksjon, herunder aktiviteter eller tiltak som kan redusere kraftproduksjonen. Bruk av arealene til beite samt jakt, fiske og annet tradisjonelt friluftsliv er imidlertid tillatt.

4.2 Veier

Erverv av rettigheter til areal til veier, parkeringsplasser, snuplasser og oppstillingsplasser med bruer, stikkrenner, grøfter, skjæringer/skrånninger og fyllinger anses som stedsevarig. Vegene blir stengt for alminnelig ferdsel med motorkjøretøy ved bom. Fosen Vind har ikke

ansvar for skader på grunneiers eiendommer som følge av mulige overtredelser av ferdselsforbudet fra tredjemenn.

Fosen Vind vil vedlikeholde vegene ut fra eget behov.

Ved nedleggelse av vindkraftverket skal vegarealene ryddes eller istandsettes etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser.

4.3 Kabler og luftledninger

Kabler for kraftoverføring innenfor vindkraftparken graves ned i bakken, fortrinnsvis i eller

langs veg. Luftledninger blir bygd med master i tre eller limtre. Traversene vil bli utført i stål eller limtre. Kraftledningsmastene vil normalt få en høyde på 10-15 meter.

Langs luftledninger etableres det et byggeforbuds- og skogryddingsbelte på normalt 30 meters bredde med 15 meter på hver side av senterlinjen. Grunneiere og rettighetshavere kan ut over dette nyttiggjøre seg den grunn ledningene og kablene legges over. Grunneiere og rettighetshavere har imidlertid ikke rett til å foreta graving, sprengning, felling av trær og annet som kan volde fare for ledningene og kablene. Grunneiere og rettighetshavere er ansvarlig for slike handlinger etter vanlige erstatningsregler.

Grunneiere og rettighetshavere er dog fri for ansvar dersom de på forhånd med 14 dagers frist varsler Fosen Vind om det arbeidet de akter å foreta seg og deretter iakttar de sikkerhetsforanstaltninger som blir påbudt.

4.4 Istandsetting

Terrenginngrep skal settes i stand ved planering, revegetering og annen bearbeiding som er tilpasset det naturlige terrenget etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser. Når ledninger og kabler fjernes, plikter Fosen Vind å fjerne alt utstyr i tilknytning til disse.

5. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnet, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper fra berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten.

Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

6. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper som måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas i samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje før tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER KVENNDALSFJELLET VINDKRAFTVERK

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

Ved Olje- og energidepartementets (OED) vedtak av 26. august 2013 fikk Statkraft Agder Energi Vind DA (SAE Vind) konsesjon til bygging og drift av Kvenndalsfjellet vindkraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning. OED ga samme dato SAE Vind ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket med tilhørende infrastruktur. Tiltakene ligger i Åfjord kommune.

I henhold til Norges vassdrags- og energidirektoratets (NVE) vedtak av 22. august 2014 er konsesjon og ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket overført fra SAE Vind til Fosen Vind AS (Fosen Vind).

NVE har ved vedtak av 11. april 2018 gitt Fosen Vind DA endret konsesjon til bygging og drift av Kvenndalsfjellet vindkraftverk med samlet installert effekt på 118 MW med tilhørende infrastruktur, herunder 132 kV nettilknytning og trafostasjon.

Det vises til for øvrig til nevnte vedtak fra OED, samt NVEs opprinnelige konsesjons- og ekspropriasjonstillatelse av 7. juni 2010.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og rettighetshavere som ikke løses ved avtale.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jfr. pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Fosen Vind påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Fosen Vind forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Fosen Vind seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. ERVERV AV RETTIGHETER

3.1 Erverv til varig bruk

Det erverves rett til å ta i bruk nødvendige arealer for å bygge og drive Kvenndalsfjellet vindkraftverk med driftsbygg, oppstillingsplasser og lager i vindkraftverkområdet. Videre erverves rett til å ta i bruk arealer til veger, parkeringsplasser, legging og drift av kabler mellom vindturbinene og frem til transformatorstasjoner, samt til bygging og drift av transformatorstasjon ved Bekkavatnet og nødvendig høyspennings apparatanlegg. Inn under dette inngår også rett til rydding av trær og annet i veg- og kraftledningstrasé mv. Det erverves rett til uttak av masser og atkomst til massetak, samt lagring av overskuddsmasser.

3.2 Erverv til midlertidig bruk

Det erverves rett til arealer til riggområder, lager og oppstillingsplasser for anleggsperioden.

3.3 Adkomst

Fosen Vind erverver rett til overalt å komme frem til ledninger, kabler, massetak og andre permanente og midlertidige anlegg under bygging, fremtidig inspeksjon og vedlikehold, samt når anlegg skal fjernes eller skiftes ut. Fosen Vind har i den anledning rett til å benytte alle over og frem til eiendommen førende veier, stier, bruer og lignende, samt rett til å forsterke, utvide og utbedre slike eller bygge nye der det finnes nødvendig.

4. NÆRMERE OM DE ENKELTE ANLEGG OG VIRKSOMHETER

4.1 Vindkraftverk

Erverv av rettigheter til arealer i forbindelse med bygging og drift av vindkraftturbinene anses som stedsevarig. Ved nedleggelse av vindkraftverket skal arealet ryddes på den måten som konsesjonsmyndighetene bestemmer, og retten til bruk av arealet faller tilbake til grunneiere og rettighetshavere.

Innenfor det arealet som er definert som vindkraftpark er det ikke tillatt å gjennomføre tiltak som kan være til hinder eller ulempe for bruk av området til vindkraftproduksjon, herunder aktiviteter eller tiltak som kan redusere kraftproduksjonen. Bruk av arealene til beite samt jakt, fiske og annet tradisjonelt friluftsliv er imidlertid tillatt.

4.2 Veger

Erverv av rettigheter til areal til veger, parkeringsplasser, snuplasser og oppstillingsplasser med bruer, stikkrenner, grøfter, skjæringer/skrånninger og fyllinger anses som stedsevarig. Vegene blir stengt for alminnelig ferdsel med motorkjøretøy ved bom. Fosen Vind har ikke ansvar for skader på grunneiers eiendommer som følge av mulige overtredelser av ferdselsforbudet fra tredjemenn.

Fosen Vind vil vedlikeholde vegene ut fra eget behov.

Ved nedleggelse av vindkraftverket skal vegarealene ryddes eller istandsettes etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser.

4.3 Kabler og luftledninger

Kabler for kraftoverføring innenfor vindkraftparken graves ned i bakken, fortrinnsvis i eller langs veg. Luftledninger blir bygd med master i tre eller limtre. Traversene vil bli utført i stål eller limtre. Kraftledningsmastene vil normalt få en høyde på 10-15 meter.

Langs luftledninger etableres det et byggeforbuds- og skogryddingsbelte på normalt 30 meters bredde med 15 meter på hver side av senterlinjen. Grunneiere og rettighetshavere kan ut over dette nyttiggjøre seg den grunn ledningene og kablene legges over. Grunneiere og rettighetshavere har imidlertid ikke rett til å foreta graving, sprengning, felling av trær og annet som kan volde fare for ledningene og kablene. Grunneiere og rettighetshavere er ansvarlig for slike handlinger etter vanlige erstatningsregler.

Grunneiere og rettighetshavere er dog fri for ansvar dersom de på forhånd med 14 dagers frist varsler Fosen Vind om det arbeidet de akter å foreta seg og deretter iakttar de sikkerhetsforanstaltninger som blir påbudt.

4.4 Istandsetting

Terrenginngrep skal settes i stand ved planering, revegetering og annen bearbeiding som er tilpasset det naturlige terrenget etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser. Når ledninger og kabler fjernes, plikter Fosen Vind å fjerne alt utstyr i tilknytning til disse.

5. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnet, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper for berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten. Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

6. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper som måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas i samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje før tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER HARBAKSFJELLET VINDKRAFTVERK

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

TrønderEnergi Kraft AS ble gitt konsesjon til utbygging av Harbaksfjellet kraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning, i november 2004. Ekspropriasjonstillatelse ble gitt til Sarepta Energi AS i vedtak fra Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) vedtak 19. mai 2014.

I henhold til NVEs vedtak av 22. august 2014 er konsesjon og ekspropriasjonstillatelse for bygging og drift av vindkraftverket overført til Fosen Vind AS (Fosen Vind).

NVE har ved vedtak av 11. april 2018 gitt Fosen Vind DA endret konsesjon for bygging og drift av Harbaksfjellet vindkraftverk med installert effekt på 126 MW med tilhørende infrastruktur, herunder 132 kV nettilknytning og adkomstvei mv.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og rettighetshavere som ikke løses ved avtale.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsforutsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jfr. pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Fosen Vind påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsforutsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Fosen Vind forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Fosen Vind seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. ERVERV AV RETTIGHETER

3.1 Erverv til varig bruk

Det erverves rett til å ta i bruk nødvendige arealer for å bygge og drive Harbaksfjellet vindkraftverk med driftsbygg, oppstillingsplasser og lager i vindkraftverkområdet. Videre erverves rett til bruk av arealer til veier, parkeringsplasser, legging og drift av kabler mellom vindturbinene og frem til transformatorstasjoner, samt til oppgradering av nettilknytning til 132 kV kraftledning fra transformator i vindparken til Hubakken trafostasjon. Inn under dette inngår også rett til rydding av trær og annet i veg- og kraftledningstrasé mv. Det erverves rett til uttak av masser og atkomst til massetak, samt lagring av overskuddsmasser.

3.2 Erverv til midlertidig bruk

Det erverves rett til arealer til riggområder, lager og oppstillingsplasser for anleggsperioden, samt til bruk ved større vedlikeholdsarbeider.

3.3 Adkomst

Fosen Vind erverver rett til overalt å komme frem til ledninger, kabler, massetak og andre permanente og midlertidige anlegg under bygging, fremtidig inspeksjon, drift og vedlikehold, samt når anlegg skal fjernes eller skiftes ut. Fosen Vind har i den anledning rett til å benytte alle over og frem til eiendommen førende veier, stier, bruer og lignende, samt rett til å forsterke, utvide og utbedre slike eller bygge nye der det finnes nødvendig.

3.4 Forholdet til tidligere rettighetserverv

Ervervet omfatter kun rettigheter som ikke allerede er ervervet gjennom avtale eller andre tidligere rettighetserverv.

4. NÆRMERE OM DE ENKELTE ANLEGG OG VIRKSOMHETER

4.1 Vindkraftverk

Erverv av rettigheter til arealer i forbindelse med bygging og drift av vindkraftturbinene anses som stedsevarig. Ved nedleggelse av vindkraftverket skal arealet ryddes på den måten som konsesjonsmyndighetene bestemmer, og retten til bruk av arealet faller tilbake til grunneiere og rettighetshavere.

Innenfor det arealet som er definert som vindkraftpark er det ikke tillatt å gjennomføre tiltak som kan være til hinder eller ulempe for bruk av området til vindkraftproduksjon, herunder aktiviteter eller tiltak som kan redusere kraftproduksjonen. Bruk av arealene til beite samt jakt, fiske og annet tradisjonelt friluftsliv er imidlertid tillatt.

4.2 Veier

Erverv av rettigheter til areal til veger, parkeringsplasser, snuplasser og oppstillingsplasser med bruer, stikkrenner, grøfter, skjæringer/skråninger og fyllinger anses som stedsevarig.

Vegene blir stengt for alminnelig ferdsel med motorkjøretøy ved bom. Fosen Vind har ikke ansvar for skader på grunneiers eiendommer som følge av mulige overtredelser av ferdselsforbudet fra tredjemenn.

Fosen Vind vil vedlikeholde vegene ut fra eget behov.

Ved nedleggelse av vindkraftverket skal vegarealene ryddes eller istandsettes etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser.

4.3 Kabler og luftledninger

Kabler for kraftoverføring innenfor vindkraftparken graves ned i bakken, fortrinnsvis i eller langs veg. Luftledninger blir bygd med master i tre eller limtre. Traversene vil bli utført i stål eller limtre. Kraftledningsmastene vil normalt få en høyde på 10-15 meter.

Langs luftledninger etableres det et byggeforbuds- og skogryddingsbelte på normalt 30 meters bredde med 15 meter på hver side av senterlinjen. Grunneiere og rettighetshavere kan ut over dette nyttiggjøre seg den grunn ledningene og kablene legges over. Grunneiere og rettighetshavere har imidlertid ikke rett til å foreta graving, sprengning, felling av trær og annet som kan volde fare for ledningene og kablene. Grunneiere og rettighetshavere er ansvarlig for slike handlinger etter vanlige erstatningsregler.

Grunneiere og rettighetshavere er fri for ansvar dersom de på forhånd med 14 dagers frist varsler Fosen Vind om det arbeidet de akter å foreta seg og deretter iakttar de sikkerhetsforanstaltninger som blir påbudt.

4.4 Istandsetting

Terrenginngrep skal settes i stand ved planering, revegetering og annen bearbeiding som er tilpasset det naturlige terrenget etter konsesjonsmyndighetenes bestemmelser. Når ledninger og kabler fjernes, plikter Fosen Vind å fjerne alt utstyr i tilknytning til disse.

5. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnet, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper for berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten.

Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

6. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper som måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas i samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje før tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

ALMINNELIGE SKJØNNSFORUTSETNINGER FOR 420 KV KRAFTLEDNING NAMSOS – ÅFJORD

1. RETTSLIG OG FAKTISK GRUNNLAG FOR SKJØNNET

Olje- og energidepartementet (OED) har ved vedtak 26. august 2013 i medhold av Energiloven gitt Statnett SF konsesjon for bygging og drift av 420 kV kraftledning på strekningene Namsos– Roan – Storheia og Storheia – Snillfjord – Trollheimen. OED meddelte samme dato tillatelse til å foreta ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for å bygge og drive de omsøkte anleggene.

Det vises for øvrig til nevnte vedtak fra OED, og de opprinnelige konsesjonsvedtakene av 7. juni 2010 og 28. juni 2012 for hhv. Namsos – Storheia og Storheia – Trollheim.

Skjønn vil bli avholdt for fastsettelse av erstatning for erstatningskrav fra grunneiere og rettighetshavere som ikke løses ved avtale.

Med Statnett menes i det følgende også ledningseier.

2. SKJØNNSFORUTSETNINGENE

Skjønnsforutsetningene angir det faktiske grunnlaget skjønnsretten skal bygge på ved fastsettelse av erstatninger til erverv av nødvendig grunn og rettigheter som omhandlet i pkt. 3 jf. pkt. 1, så som:

- omfanget av eiendomsinngrepet eller rettighetsservervet
- framgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning
- angivelse av de tiltak Statnett påtar seg
- angivelse av de forhold som skal holdes utenfor skjønnet

Skjønnsforutsetningene består av en alminnelig og en spesiell del. De spesielle skjønnsforutsetningene inneholder særbestemmelser for det enkelte takstnummer.

For så vidt de spesielle skjønnsforutsetningene er i strid med de alminnelige, eller med det generelle kartmaterialet som er framlagt, går de spesielle skjønnsforutsetningene foran.

I tillegg til skjønnsforutsetningene blir det framlagt kart, arealoppgaver og lignende materiale for den enkelte eiendom.

Statnett forbeholder seg rett til å endre eller supplere det foran nevnte materialet inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

Ut over det som er forutsatt i skjønnsforutsetningene og det øvrige framlagte materialet som nevnt foran, påtar ikke Statnett seg annet arbeid eller andre forpliktelser overfor de saksøkte.

3. GENERELT OM GRUNN- OG RETTIGHETSERVERVET

Det erverves rett til å bygge et høyspent overføringsanlegg med tilhørende anlegg og

innretninger fra Namsos transformatorstasjon i Overhalla kommune til Storheia transformatorstasjon i Åfjord kommune, herunder adgang til å foreta ettersyn, vedlikehold, utbedring og ombygging av anlegget, som omsøkt av Statnett og konsedert av OED, jf pkt. 1 ovenfor.

Det tas forbehold om rett til å foreta mindre forskyvninger av ledningen og mastepunktene under byggingen.

Foruten erverv av grunn og klausulering av grunn for mastefester, ledningsframføring og andre anlegg, omfatter ervervet enhver rett som er nødvendig for bygging, ombygging, ettersyn, vedlikehold, utbedring og drift av slike overføringsanlegg med tekniske innretninger og anlegg som inngår i ekspropriasjonstiltaket, jf første avsnitt. Dette kan f. eks. være rett til å benytte eksisterende vegger, til å anlegge nye vegger, til å etablere transformatorstasjoner, base-, trommel- og vinsjeplasser mv.

Med mindre noe annet uttrykkelig fremgår, er erverv av grunn og rettigheter stedsevarig.

4. KLAUSULERING OG RYDDING AV SKOG OG ANNEN VEGETASJON

Det erverves rett til å rydde skog og annen vegetasjon i en trasé på normalt 40 meters bredde med 20 meter på hver side av senterlinjen (heretter traséen eller ledningstraséen). Skog og grunn i traséen registreres før hogst tar til. På strekninger hvor traséen får en annen bredde, hvor den forskyves i forhold til senterlinjen eller hvor det blir overlapping av rydde- og byggeforbudsbeltet med bestående kraftledninger, vil dette fremgå av spesielle skjønnsforutsetninger for vedkommende eiendom.

Statnett erverver virket på rot og utfører hogst og drift av økonomisk drivbart virke i traséen. Det vil bli foretatt opprydding etterpå i samsvar med det vanlig god skogskjøtsel tilsier.

Hvis ryddingen av traséen nødvendiggjør felling av deletrær, sørger Statnett for at deletrærne erstattes med varige og tydelige grensemerker.

Også utenfor traséen har Statnett rett til å hugge trær som er til hinder for bygging av ledningen eller anses farlige for overføringsanlegget.

Erstatningsoppgjør for slik sikringshugst forutsettes ordnet hver enkelt gang i minnelighet eventuelt ved senere skjønn, jf pkt 10.

Statnett har rett til alt skogsvirke som vokser opp i ledningstraséen etter at skogrydding er foretatt første gang. Statnett vil rydde skogen med jevne mellomrom slik at denne ikke blir til hinder for ledningsanleggets drift og sikkerhet. Det forutsettes at skogrydding skjer på en miljømessig forsvarlig måte og at det tas hensyn til andre interesser.

Statnett skal uten særskilt vederlag ha rett til å benytte vanlige velteplasser og driftsveier på eiendommene, likevel uten fortrenghet for grunneierens ordinære skogsdrift. Eventuelle skader blir utbedret/erstattet etter avtale eller om nødvendig ved senere skjønn, jf. pkt. 10.

5. ERVERV AV GRUNN

Statnett legger fram foreløpige oppgaver over areal som skal erverves for hvert takstnummer der dette er aktuelt, slik det fremgår av spesielle skjønnsforutsetninger. Endelig oppmåling skjer når anlegget er avsluttet.

6. BYGGEFORBUDSBELTET

Byggeforbudsbeltet er normalt 40 meter bredt med 20 meter på hver side av senterlinjen, men aldri mindre enn 10 meter fra ytterste linje. Det er forbudt, uten særskilt tillatelse fra ledningseier, å føre opp hus og andre innretninger hvor noen deler

av bygningen (herunder takskjegg, balkonger, trapper) kommer nærmere den spenningsførende del av ledningsanlegget enn 10 meter, målt horisontalt fra ytterste linje.

7. JORDLEDNINGER

Mastene vil bli jordet. Jordledningene forutsettes normalt nedgravet til ca. 40 cm dybde i utmark der dette er mulig og til pløyesikker, vanligvis ca. 70 cm dybde dyrket mark. Jordledninger i dyrket mark vil eventuelt bli lagt dersom de kommer i veien for anlegg av grøfter, ledninger, etc.

8. RETT TIL UTNYTTELSE AV KLAUSULERT GRUNN

Grunneieren beholder retten til å dyrke og nyttiggjøre seg grunnen som ledningen går over, med de innskrenkninger som følger av skjønnsforutsetningene. Dersom grunneier eller andre ønsker å utnytte grunnen under ledningen til spesielle formål, eller på armen må drive virksomhet som kan ha innvirkning på ledningens drift og sikkerhet, må ledningseiers skriftlige samtykke innhentes. Terreng høyden under kraftledningen kan heller ikke forandres uten skriftlig samtykke fra ledningseier. For øvrig legges til grunn de til enhver tid gjeldende sikkerhetsbestemmelser.

Grunneieren har ikke rett til å gjennomføre sprengningsarbeider, felling av trær, gravningsarbeider ved mastefundamenter, eller andre tiltak som kan medføre risiko for å påføre overføringsanlegget skade. Dersom grunneieren ønsker å utføre ovennevnte typer arbeid i nærheten av ledningen, skal ledningseier kontaktes, og om nødvendig anvises hvilke sikringstiltak som må tas av hensyn til ledningen. Omkostningene ved eventuelt å måtte gjennomføre slik sikringstiltak bæres av ledningseier. Varslingsavstand er 30 meter fra ytterkant av byggeforbudsbeltet.

I den utstrekning grunneieren følger ledningseierens anvisninger, er han ansvarfri overfor ledningseier for skader som måtte bli påført ledningen som følge av tiltaket.

For øvrig gjelder de til enhver tid gjeldende forskrifter for elektriske forsyningsanlegg som ledningseier er underlagt.

9. VEIER, ADKOMST MV

Ledningseier og eventuelle engasjerte entreprenører skal ha rett til uhindret adgang til og langs ledningsanlegget i anleggsperioden, og under dens senere drift, ettersyn, vedlikehold, utbedring og ombygging, herunder rett til å bruke de til enhver tid bestående veier, transport- og ferdssleppretninger, samt rett til å utbedre eller bygge nye slike anlegg dersom dette viser seg nødvendig.

Erstatning for rett til bruk av veier anlagt av andre enn saksøker eller dennes rettsetterfølgere, etter at skjønnet er avhjemlet, fastsettes etter ekspropriasjonsrettslige regler, enten i minnelighet eller ved skjønn, jf pkt. 10. Veiene kan tas i bruk før erstatningsspørsmålet er avgjort.

10. FREMTIDIGE SKADER/ULEMPER OG ANLEGGSSKADER/ULEMPER

Fastsettelse av erstatning skal omfatte ulemper for de berørte eiendommer som følge av senere drift, ettersyn, vedlikehold, ombygging og utbedring av ledningen. Det forutsettes at vedlikeholdsarbeider i områder med dyrket mark foretas i tiden etter innhøstningen. Dersom slike arbeider må foretas før innhøstningen, blir evt. skader å erstatte hver enkelt gang etter overenskomst, eventuelt ved skjønn.

Anleggsulemper og anleggsskader for grunneiendommer skal holdes utenfor skjønnet, med mindre annet følger av spesielle skjønnsforutsetninger. Det samme gjelder skader og ulemper som følge av ombygging. Krav knyttet til anleggsulemper fra berørte reinbeitedistrikt behandles av skjønnsretten.

Erstatning for anleggsskade eller anleggsulempe for grunneiendommer, samt for evt. framtidige skader og ulemper som omhandlet foran, skal fastsettes ved rettslig skjønn satt med to skjønnsmedlemmer.

11. FASTSETTELSE AV ERSTATNING, OPPGJØR OG RENTE

Erstatning for de inngrep som foretas, rettigheter som erverves, bruk av veier, og for skader og ulemper måtte bli påført eiendommen, fastsettes som engangserstatning.

Erstatningsoppgjør foretas í samsvar med skjønnsprosessloven §§ 53 og 57, eventuelt direkte med saksøkte. Tap som følge av at utbetaling skjer etter at tiltredelse har funnet sted, fastsettes av skjønnsretten etter vederlagslova (lov 6. april 1984) § 10 tredje setning. Dette gjelder både ved forhåndstiltredelse, og dersom fullt oppgjør ikke kan skje før tiltaket er gjennomført og avstått grunn eller rettighet tilstrekkelig fastslått.

*****

Det er ikke reist andre innvendinger mot utkastene til skjønnsforutsetninger enn det som gjelder fastsettelse av erstatning i siste punkt. Det er fra reinbeitedistriktene fremmet krav om årlige erstatninger i tillegg til engangserstatninger. I denne sammenheng er det gjort gjeldene at skjønnsforutsetningene ikke er bindene for rettens avgjørelse. Retten kommer tilbake til dette spørsmålet senere i skjønnet.

De øvrige punkter i skjønnsforutsetningene legges til grunn for skjønnet.

4. Partenes anførsler og påstander.

4.1. Advokat Johan Fredrik Remmen og advokat Ingvild Bråthen har på vegne av Fosen Vind og Statnett i det vesentlige gjort gjeldene:

Generelt.

Av grunnleggende dommer i saker av denne type nevnes Rt-1975-1029, Rt-1986-364 og Rt-2000-1578. I dommene står tilpasningsplikt, tålegrense, årsaksproblematikk og spørsmål om produksjonstap sentralt.

Høyesterettsdommene slår fast at økonomisk tap beregnes etter at tilpasningsplikten har funnet sted.

Skal et økonomisk tap beregnes ut fra produksjonspotensiale for areal som ikke blir tilgjengelig på grunn av unnvikelse, forutsetter det at aktuelle årstidsbeiter er utnyttet og at tilpasning til beitebruk ikke er mulig.

«Fatima»-modellen, som bygger på tapte forenheter, reinens foropptak, og beitetid i det aktuelle årstidsbeite er ok der den passer, dvs. der de nevnte forutsetningene er oppfylt. Modellen har vært brukt lenge før den saken. Ved å sammenholde prognosene med hensyn til kjøttproduksjonen i Fatimasaken og Fakkensaken med etterfølgende statistikk, vil det fremkomme at nedgang i kjøttproduksjon ikke har slått til.

I to dommer, LF-2010-15217 og LF-2014-72151 er det lagt det til grunn unnvikelse i anleggsfasen og i en overgangsperiode i driftsfasen. Det ble foretatt en konkret vurdering av produksjonstap. Forutsetningene for Fatimamodellen var ikke er tilstede.

Det fremgår av oreigningsloven § 22 at det skal utbetales engangserstatning hvis inngrepet ikke er tidsavgrenset. Ekspropriasjonsinngrepet er varig. Det vises for så vidt til LA-2009-201022.

Vestre Namdal reinbeitedistrikt – ledningstraseen.

Kravet fra Vestre Namdal reinbeitedistrikt gjelder en konkret hendelse knyttet til helikopteraktivitet i området fra perioden 17. - 26. mars 2017 avvises. Kravet er fremmet sent og er udokumentert.

Kravet om årlig kompensasjon for tapt vinterbeite på 5 000 kroner per sesong avvises også. Reinbeitedistriktet har ikke tidligere oppgitt område, som ledningen går i, som beiteområde. Dessuten går ledningen i gammel trase.

Østre Namdal reinbeitedistrikt – ledningstraseen.

Når det gjelder selve ledningstraseen må følgende legges til grunn:

- Ca. halvparten av ledningen er parallelføring av eksisterende 420 kV. Det er parallelle mastepunkter.
- Ledningen går i hovedsak lavereliggende områder, ikke høyereliggende lavbeiter
- Ledningen går dels i tett granskog.

Reindriften benytter områdene som alminnelig vinterbeite. Vinterbeitene er i utgangspunktet minimumsfaktor i reinbeitedistriktet. Spørsmålene omkring bruksreglene er løst.

Ledningstraseen berører i liten grad høyereliggende lavbeiter. Områdene øst for kraftledningen brukes senvinteren. Det er krysningspunkter ledningstraseen.

Når det gjelder arealbeslag og unnvikelse, vises det til det generelt til det erfaringsmateriale som er lagt frem av fagkyndige utredninger.

Når det gjelder erstatning for tapt beite og unnvikelse, vises det til det som er uttalt foran. Erstatningen vil først og fremst knytte seg til det merarbeid som ledningen vil medføre. Erfaringen fra anleggstiden tilsier at det ikke foreligger store utfordringer. Erstatningsavtalen som gjelder anleggstiden må også hensynstas i forbindelse med kravet om tilpasning.

Det vises ellers til erfaringer fra andre kraftledningssaker som både gjelder dette reinbeitedistriktet og andre reinbeitedistrikter.

Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppen nord - ledningstraseen.

Traseen går i ytterkant av høst-/vinterbeiteområdene. Traseen går i hovedsak der hvor 66 kV ledningen Straum – Hubakken i dag går. Denne ledningen skal rives. En mindre del av strekningen er kalvingsland.

Hofstad stasjon ligger nært eksisterende infrastruktur. Det var ingen stor bekymring fra reindriftens side under planfasen.

Av tiltak som er finansiert av utbygger nevnes slakteanlegget på Meungan og gjeterhytte på Momyra.

Når det gjelder erstatning for tapt beite og unnvikelse, vises det til det som er uttalt foran. Erstatningen vil først og fremst knytte seg til det merarbeid som ledningen vil medføre. Erfaringen fra anleggstiden tilsier at det ikke foreligger store utfordringer. Erstatningsavtalen som gjelder anleggstiden må også hensynstas i forbindelse med kravet om tilpasning.

Det vises ellers til erfaringer fra andre kraftledningssaker.

Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord – vindkraftverkene.

Det beslaglagte arealet utgjør en mindre del av driftsgruppens område. Når det gjelder unnvikelse, vil dette avhenge av flere faktorer. Med bakgrunn i erfaringer fra andre vindkraftprosjekter er det lagt frem flere fagkyndige utredninger. Forhold som vil påvirke unnvikelse er forstyrrelsene i området, tilgang på andre beiter, reinens behov for mat og frykt for predatorer og driftsgruppas ønsker og vilje.

Vindparkområdet er ikke oppgitt av Nordgruppen. Det er inngått avtale om anleggstiden og det er blant annet gitt økonomisk støtte til gjeterhytte.

Planene for Roan vindkraftverk og Haraheia ble redusert etter Nordgruppens klage til departementet.

Når det gjelder økonomiske konsekvenser av unnvikelse er det ingen direkte sammenheng mellom unnvikelse av vinterbeiter og økonomisk tap. Vinterbeite er ikke den begrensede faktor for reintallet. Det er tilgang på annet vinterbeite. Det vises for så vidt til konsekvensutredningen fra 2008 og bruksreglene fra 2015.

Utbyggerne har inngått avtale med Nordgruppen om tilskudd til anlegget for barmarks-slakting i Meungan for å avbøte ulempene med utbyggingen. Dette er et ledd i tilpasningen fra reindriftens side.

Avkastninger i Nordgruppen før inngrepet viser at Fatimamodellen ikke passer. Fatimamodellen bygger på andre forutsetninger. Det foreligger ikke produksjonstap grunnet særlige kvaliteter på unnveket område.

Merarbeid knyttet til fortsatt bruk av vindparkområdene vil bidra til å redusere unnvikelsen. Dette gjelder særlig i forbindelse med samling og driving ut av området før kalving.

Avtalen som er inngått for anleggstiden, vil ha betydning for driftstiden.

Når det gjelder merarbeidssatser vises det til skjønn fra Ofoten tingrett av 5. februar 2018 der en sats på 1 800 kroner ble lagt til grunn.

Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør - ledningstraseen.

Ledningstraseen går i ytterkant høst/vinterbeite over en strekning på 10 km. Traseen ligger i hovedsak i lavereliggende områder, ikke høyereliggende lavbeiter. Åfjord stasjon er etablert i et tidligere grustak. Reindriften bruker området som alminnelig høst-/vinterbeite. Det er ingen sentrale driveier her.

Når det gjelder erstatning for tapt beite og unnvikelse, vises det til det som er uttalt foran. Erstatningen vil først og fremst knytte seg til det merarbeid som ledningen vil medføre. Erfaringen fra anleggstiden tilsier at det ikke foreligger store utfordringer.

Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør – vindkraftverkene.

Det beslaglagte arealet utgjør en mindre del av driftsgruppens område.

Unnvikelse vil avhenge av flere faktorer. Det er høstet erfaringer fra andre vindkraftprosjekter og det er lagt frem flere fagkyndige utredninger. Forhold som vil påvirke unnvikelse er forstyrrelsene i området, tilgang på andre beiter, reinens behov for mat og frykt for predatorer og driftsgruppas ønsker og vilje.

Storheia er ikke oppgitt av Sørgruppen.

Reduksjonen av planområdet i sør er etter departementets mening egnet til å sikre den viktige trekkleia gjennom Torsengdalen.

Gjennom konsesjonsvilkårene er det gitt pålegg om en rekke avbøtende tiltak.

Det vises videre til notat fra Multiconsult datert 18. oktober 2017 om tilpasninger for terrenginngrep. Representanter for Sørgruppen deltok.

Fosen Vind og Sørgruppen har inngått avtale om anleggstiden. Det avtalt en rekke avbøtende tiltak.

Unnvikelse vil avhenge av flere ting som menneskelig aktivitet i området, tilgang på annet beite og reieneiernes egen vilje.

Det er ingen direkte sammenheng mellom unnvikelse av vinterbeiter og økonomisk tap. Vinterbeitene er ikke den begrensede faktor for reintallet. Det er tilgang på annet vinterbeite. Det vises for så vidt til konsekvensutredningen fra 2008 og bruksreglene fra 2015.

Det kan forekomme utfordringer knyttet til spesielle klimaforhold, men disse har så langt ikke inntrådt ofte. Det går lang tid mellom hver gang Sørgruppen bruker Storheia.

Avkastninger i Sørgruppen før inngrepet viser at Fatimamodellen ikke passer. Fatimamodellen bygger på andre forutsetninger. Det foreligger ikke produksjonstap grunnet særlige kvaliteter på unnveket område.

Merarbeid knyttet til fortsatt bruk av vindparkområdene vil bidra til å redusere unnvikelsen. Dette gjelder særlig i forbindelse med samling og driving ut av området før kalving.

Avtalen som er inngått for anleggstiden, vil ha betydning for driftstiden.

Når det gjelder merarbeidssatser, vises det til skjønn fra Ofoten tingrett av 5. februar 2018 der en sats på 1 800 kroner ble lagt til grunn.

Statnetts/Fosen Vinds prosessfullmektig har nedlagt slik påstand:

1. Skjønnen fremmes.

4.2. Advokat John Jonassen har på vegne av Vestre og Østre Namdal reinbeitedistrikter i det vesentlige gjort gjeldene:

Hovedproblemstillingen i dette skjønnet gjelder reduserte beitemuligheter og redusert kjøttproduksjon.

I følge førsteamanuensis John Chapman Tyler er det ikke et spørsmål om reinsdyrene unnviker, men når, hvor, og i hvilken grad.

Om vinteren vil reinsdyrene se Corona-lys fra flere hundre meters avstand. Det har sammengeng med den biologiske forskjellen på menneskeøyet og reinsdyrøyet. I følge undersøkelser er det svært sannsynlig at rein kan se corona-utladninger fra flere hundre meters hold. Det vises for så vidt til han publikasjoner i avisen The Guardian og BBC nettnyheter.

Heller ikke forsker Sindre Eftestøl holder dette usannsynlig i sin utredning fra april 2018, og han fremholder at føre-var-prinsippet tilsier at corona-utladninger må tas i betraktning.

Det har pågått en gradvis rettsutvikling fra at reindriften var en «uskyldig nyttesrett» til at den er gitt erstatningsrettslig vern. Det vises til Rt-1957-860, Rt-1968-429 og Rt-2001-769. Det er tale om en rett, ikke bare om tålt bruk, Rt-2001-769.

Det vises ellers til reindriftsloven av 15. juni 2007 nr. 40. Det følger av § 3 at loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og av § 4 andre ledd at bevisbyrden snus til fordel for reindriften i tvister om rett til reinbeite.

Det erstatningsrettslige vernet er lovfestet i § 4 tredje ledd.

I denne saken synes det som om at man er tilbake til år 1957 ved at den skadelidte, reindriften, pålegges bevisbyrden. Det kreves tilpassing innen kort tid.

Det mest sannsynlige skal legges til grunn. Femti prosent sannsynlighetsovervekt er nok.

I følge forsker Christian Nellemann har flertallet av forskere funnet betydelig unnvikelse ved naturinngrep. Det vises til s. 3 i hans rapport om Fosen utbyggingen av vindkraft fra 2017.

Skjønnsretten kan legge til grunn at tilpasningsmulighetene ikke finnes. Dette ble uttalt fra reindriften side allerede 3. oktober 2014 i uttalelsen til skjønnsbegjæringen. Det vises ellers til det som fremgår av innstilling til norsk-svensk reinbeitekommisjon av 1964 om at vinterkapasiteten er utilstrekkelig i dette området.

I boken «Studier i reindriftsrett» fra 1997 fremholder professor Kirsti Strøm Bull at tilpasningsplikten må vurderes opp mot tilpasningsmulighetene og at den ikke kan vurderes isolert i forhold til hvert enkelt inngrep, men må vurderes i sammenheng med tidligere inngrep.

Synspunktene om at naturinngrep skal ses samlet når det berører naturgrunnlaget for samisk kultur, fremkommer også av NOU 1997: 4 pkt. 8.3.3.4. Synspunktene gis autoritet gjennom Seiland-dommen Rt-2000-1578.

Det må legges til grunn at en driftsgruppe for eksempel ikke skal tilpasse seg ved å ta i bruk nabogruppens beiter.

Dagens reintall er rundt 4300, mens sommerbeitekapasiteten kanskje er kanskje bortimot 8000. Det er vinterbeitene som setter begrensningen, dvs. at distriktene ikke har tilpasningsmuligheter på vinterbeite. Det gjelder for begge distrikter.

Jussen skal tilpasses samiske forhold. Det ble uttalt i Rt-2001-769 at de norske rettsreglene om alders tids bruk, med den tilpasningen som må gjøres for reindriften, var tilstrekkelige til å begrunne beiterett i tvisteområdene.

I denne saken vil mindre beiting i ett område føre til fortetning og merslitasje i annet. Det vil ikke være forenheter til overs.

Tyler har sammenliknet fysisk tapte områder med effektivt tap. I følge Nellemann er tilvenning en myte. Studier lenge etter inngrepet viser fortsatt unnvikelse. Dette støttes av Ingunn Vistnes mfl: Inngrep i beiteland, 2004.

Skadene er derfor varige.

Fatima-skjønnen, LH-2000-258, avsagt år 2002, anses banebrytende og prinsipielt. Skjønnen ble anket til Høyesterett, men nektet fremmet. Skjønnen beregner et produksjonstap på et område som omfatter skjønnsmessige unnvikelsessoner/tapte beiter. Skjønnen bygger på enkeltfaktorer som enkelt kan etterprøves.

Ved områdene Namsos trafo til Namsen gjennom D10 og D11 anses vinterbeiter å være av høy verdi ifølge de utredninger som er fremlagt.

Kravet fra Vestre Namdal reinbeitedistrikt gjelder en konkret hendelse fra perioden 17. - 26. mars 2017. Helikopteraktivitet i området i forbindelse med høyspentledningen førte til at reinflokken ble skremt og splittet. Dette førte igjen til merarbeid for å få samlet flokken igjen. Kostnadene er beregnet til rundt 25 000 kroner.

Lars Toven, Arnt Ove Toven, Hans Jakob Toven og Mats Pedersen har fremsatt et samlet krav på 25 000 kroner.

I tillegg er det fremmet et årlig krav for tapt vinterbeite på 5 000 kroner per sesong.

I området fra Namsen til mastepunkt 64, Solemshatten, gjennom D10 er det en parallelføring av gammel 300 kV ledning og ny 420 kV ledning.

Etter reindriftens syn må skjønnsretten legge til grunn at tilpassing er en myte, jf. de rapporter som er fremlagt. Det foreligger ingen tilvenning til de gamle ledninger. Ny parallell ledning forsterker og øker unnvikelseeffekten av den gamle. Det anføres derfor at skjønnsretten - for forenklingens skyld - må vurdere strekningen på 41 km under ett som en ny ledning.

I området fra mastepunkt 64 til mastepunkt 122 gjennom D10 frem til Øysterelva (Storreset) er det bygd en ny linje med nye unnvikelsessoner og nye barrierer.

Østre Namdal reinbeitedistrikt mener Fatima-modellen må legges til grunn ved erstatningsberegningen. Det vises for så vidt til fremlagt hjelpedokument.

Det fremmes krav om dekning av driftsomkostninger.

Advokat John Jonassen har på vegne av Vestre og Østre Namdal reinbeitedistrikter lagt ned slik påstand:

1. Skjønnnet fremmes.
2. Statnett SF erstatter reindriften sakens omkostninger.

4.3. Advokat Jon-Andreas Lange har på vegne av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord i det vesentlige anført:

Statnett/Fosen Vind har inngått avtaler med grunneiere rettighetshavere, men ikke med reindriften.

Grunneiernes enkle vei til stort vederlag for lite inngrep synes underlig sett i forhold til reindriftenes tunge vei mot lite vederlag for store inngrep. Realiteten er at både grunneiere og reindriften gir fra seg bruksretten i 25 år. Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord har ønsket avtale med utbyggerne hele tiden.

Det har ikke vært noen reell forhandling mellom partene, jf. kravet om forhandlingsplikt i oreigningslov § 12.

Det reises spørsmål om forskjellsbehandling og om statsforetakets samfunnsansvar i denne saken

Partene er enige om det rettslige utgangspunkt om tilpasningsplikt og tålegrense.

Partene er uenige om:

- det vil foreligge unnvikelse i driftsfasen både for vindkraftverk og 420 kV kraftlinjer
- reinen vil tilvenne seg til vindkraftverk og kraftledninger
- anvendelsen av føre var-prinsippet
- folkerettens krav om sikring av reindriften og hvilken betydning det vil ha for erstatningsutmålingen
- anvendelsen av Fatimamodellen

Når det gjelder vindkraftutbyggingen kan det med bakgrunn i bevisvurderingen legges til grunn at reindriften er truet. Det fremgår av Sindre Eftestøls utredning av 2009 og hans vurdering nå. Utbyggingen vil føre til betydelig reduksjon i tilgjengelige vinterbeiter og ytterligere redusert fleksibilitet. Klimaendringer og andre utbygginger vil skape usikkerhet.

Dessuten kan hele vinterbeiteområdet mellom Straum og Åfjord, og vest for riksveg 715 bli vanskeligere å bruke. Dyra vil gå mer spredd i mindre grupper, og det vil være vanskeligere og langt mer arbeidskrevende å samle inn dyra. Med bare tre familiegrupper vil dette føre til en sårbar driftsenhet.

I følge vitnet Sletten vil fleksibilitet svikte og kystbeitet vil forsvinne. I tillegg kommer klimaendringer.

Driftsgruppe nord må uten sammenligning tåle mest inngrep av alle reindriftsgrupper.

Det må legges til grunn at vindkraftområdene er tapt for reindriften. Forstyrret drift i disse områdene vil ifølge Terje Haugen føre til at reinen trekker til nye områder, blant annet ut mot kysten og til innmark. Dette vil føre til konflikt med landbruket og sammenblanding med rein som tilhører Sørgruppa.

Klimaendringer har ført til at området øst for Namdalseid var steinhardt vinteren 2017/2018. Siden 2014 har disse områdene ikke vært nyttbare.

I den situasjon som Driftsgruppe nord står overfor, er forslaget til løsning foring, som også støttes av Sindre Eftestøl. Tiltaket krever imidlertid mye arbeid hvert år. Foring er ikke ønskelig, men nødvendig.

Driftsgruppe nord er enig med utbygger om at Fatima ikke fungerer.

Tilpasning i form av høstslakt av kalver løser ikke problemet. Regnestykket angående fóring tar utgangspunkt i 55 % av *vårflokken* (1050 rein), fordi nordgruppen mener at 55% av vinterbeitene går tapt. Kalvene som skal slaktes, er dermed ikke med.

Tilpasning i form av høstslakt vil derimot gi økt tap: lavere slaktevekt er anslått til 2 kg pr. kalv, lavere kilopris grunnet lavere klasse (kjøttfylde og vekt) og økte samlingskostnader ved at man må bruke helikopter.

Det er ikke grunnlag for å konkludere med at reinen vil begynne å bruke vindkraftområdet mer på sikt. GPS-bilder fra Bessaker underbygger påstanden. I følge Arne Holtan var det minst 20-30 rein hvert år og så mye som 200-300 noen ganger. Siden 2008 er det ikke observert rein der.

Vitneutsagn fra Anna Skarin og Marianne Persson underbygger også påstanden om manglende tilvenning. Svenske selskaper hevder ikke at tilvenning vil skje.

Føre-var-prinsippet og forsiktighetsprinsippet tilsier at retten bør legge mer vekt på de som finner negative effekter. Det vises for så vidt til Gabrielsberget-dommen.

Unnvikelsessonen vil avhenge av en rekke forhold. De sakkyndige har operert med fra 1 til 5 km.

Driftsgruppe nord er uenig med utbygger når det hevdes at retten må passe på at ikke de alminnelige utfordringer reindriften står overfor, blir løftet over på de inngrepene vi står overfor i denne saken. Inngrepet må sees i lys av tidligere inngrep og øvrige rammebetingelser.

I fagrappporten fra ASK fremgår det at vinterbeitene er verdifulle, også de mer perifere områdene.

Det vises ellers til beregning av erstatningskrav basert på foring og merarbeid. Kraftlinjen 420 kV går midt gjennom kalvingsområdet.

Flere sakkyndige vitner har uttalt seg om unnvikelse. Unnvikelsen vil være større på vinterstid på grunn av Corona-lys.

Det er ikke mulig å motbevise at linjen har effekt som fører til unnvikelse. Føre-var-prinsippet tilsier dessuten at retten må legge dette til grunn.

Utbyggers kritikk av Fatima-modellen er feil. Modellen er lagt til grunn av domstoler og kraftselskaper og bygger på det tapte områdets potensiale. Det er ikke inntekt, men innsatsfaktoren som erstattes. Derfor er det en misforståelse at kjøttinntekt fra i fjor er tak. Tolkningen er folkerettsstridig.

Reindriften har krav på full erstatning kombinert med plikten til å sikre fremtidige generasjoners reindrift i henhold til blant annet SP art. 27 og grunnloven § 92.

Retten står overfor en vanskelig utmåling fordi flere faktorer er uforutsigbare. I denne situasjonen er det langt mer alvorlig å sette erstatningen for lav enn for høy. For lav erstatning kan knekke videre drift og vil være et folkerettsbrudd.

Erstatningen går ikke til enkeltpersoner. Det er en kollektiv rettighet. Blir en siida tilkjent ekspropriasjonserstatning, skal det i henhold til reglene i reindriftsloven § 56 opprettes et reindriftsfond for siidaen, og det skal utarbeides regler for bruk av fondets midler. Fondets vedtekter skal godkjennes av fylkesmannen. Erstatningen må da forvaltes på en måte som ikke bare kommer nåværende brukere til gode.

Ettersom konsesjonen gjelder for 25 år står skjønnsretten fritt, jf. oreigningsloven § 22, i valget mellom årlig erstatning eller engangsvederlag.

Kravene er beregnet slik:

Krav mot Fosen Vind DA:

Dekning av ekstraavgifter (årlig):

Tilsvarende beregning for nord-gruppen blir

55% av 1 050 = 577 rein

Foring av reinflokk – årlige kostnader 2020-2045 kr.1 777 000

Merarbeid (gjeting) 3 500 x 160dg kr. 560 000

Helikopter – økt bruk kr. 120 000

E-bjeller kr. 161 000

Risikoøkning på grunn av tapt fleksibilitet (tap av lett tilgjengelig beite) kr. 594 000

Ekstraordinær flytting til Stattlandet kr. 171 000

Engangsinvesteringer:

Ekstraordinære kostnader ved tilvenning første år, 2020 kr. 873 891

Engangsinvestering ved overgang til kraftfor – anlegg/utstyr kr.4 200 000

Oppstartskostnader ved overgang til kraftfor – adm. forhold kr. 310 000

Livdyrhenger kr. 50 000

Krav mot Statnett:

Beitetap (årlig) kr. 323 000*

Ekstraavgifter driftsperioden ifbm stengt flyttelei (årlig)

Vår/vinter en mann 3.500 x 30 kr. 105 000

*Beregning beitetap etter Fatima-modellen, med følgende forutsetninger:

Tapt beiteareal 63 000 x 4 000 = 252 000 daa

Forenheter produsert pr daa = 5

Sum 1 260 000 forenheter

Beitedager pr. år nær 420 kV ledning: 300

Foroptak pr rein: 1,5

1 260 000 forenheter: 450 = 560 rein (som kan beite)

Tapt produksjon = 7,65 x 560 = 4 284 kg x kr. 75,42 = kr 323 000

Ved utmålingen må det tas hensyn til at reinbeitedistriktene og driftsgruppene ikke har noen investeringsmulighet. De har plikt til å sikre midlene for fremtidig reindrift i henhold til gjeldende regelverk.

Hvis det utmåles et engangsvederlag må det tas hensyn til at erstatningen blir satt på bankkonto til under 1 % rente. Kapitaliseringsfaktoren blir i denne saken 100.

Advokat Jon-Andreas Lange har på vegne av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe Nord nedlagt slik påstand:

1. Fosen reinbeitedistrikt, Nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen tilkjennes full erstatning.
2. Fosen reinbeitedistrikt, Nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen tilkjennes dekning av sakskostnader

4.4. Advokat Andreas Brønner har på vegne av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør i det vesentlige anført:

Storheia som vinterbeiteområde er sørgruppens viktigste og beste senvinterbeite.

Det har tradisjonelt blitt benyttet syklisk for å spre belastningen på de tre senvinterbeitene. Etter normal syklus ville dette området ha blitt brukt fra vinter 2017/2018 og i ca. 7 år.

Storheia brukes også i de årene der de andre vinterbeitene er for isete slik at reinen ikke får tilgang på maten.

Storheia er kalt Driftsgruppe sør sin «forsikring», jf. blant Eiras forklaring. Det vises dessuten til uttalelser om Storheias betydning fra Christian Nellemann i hans konsekvensutredning fra 2017 og OEDs uttalelser i klagesaken.

Området sør for planområdet er bare tilgjengelig tidlig på vinteren, frem til ca. midten av januar. Etter dette blir bakken hard med mye snø. Dette er i overensstemmelse med forklaringer for retten. Eftestøl holder dette også for sannsynlig.

Området sørvest for planområdet har bare beitekapasitet for en liten del av flokken, anslagsvis mellom 50 -70 rein gjennom vinteren. Dette er i overensstemmelse med forklaringer for retten. Eftestøl holder dette også for sannsynlig.

Hvis planområdet ikke kan benyttes, kan ikke resten av Storheia brukes som senvinterbeite. Driftsgruppen kan ikke flytte dit for å være der en kort periode.

Når det gjelder de andre senvinterbeiter som Sørgruppen har, Rissa og Leksvik, er det Sørgruppens egen vurdering, basert på lang tids erfaring, at beitene i Rissa og Leksvik ikke vi tåle dagens reintall over tid. Dette understøttes av partsforklaring Leif Arne Jåma. Den tradisjonelle sykliske bruken som har vært hittil, er også et bevismoment.

Betydningen av området som senvinterbeite bekreftes også av Eftestøl i hans tilleggsutredning fra 2018.

Uten Storheia vil senvinterbeite være den klare minimumsfaktoren.

Vindkraftanlegget på Storheia utgjøre et betydelig areal, ca. 38 km². Det skal oppføres 80 vindturbiner, hver med en navhøyde på 87 m om med rotordiameter på 117 m. Det vil være støy fra vindturbinene som vil påvirke reinen negativt. Det vises for så vidt til uttalelser fra Marianne Persson og Harald Sletten om lyden fra vindmøller og reinens evne til å høre dette. Når en sammenligner støysonekartet i området med grenseverdiene som tillates ved bebyggelse, illustrerer dette problemet.

Internveiene utgjør samlet ca. 60 km. Veiene skal brøytes. Dette medfører nødvendigvis brøytekanter. Når veiene brøytes medfører dette veier uten snø i april. De vil da ikke være fremkommelig med snøscooter. Det er autovern langs det aller meste av internveien.

Det er observert mye skarp spengstein i terrenget, hvilket også ble gjort under rettens befarung. Eneste flyttvei til nordlige del av området er sperret.

Med bakgrunn i vitneforklaringer må det kunne legges til grunn at det i driftstiden vil være kontinuerlig aktivitet i området som følge av vedlikehold.

Disse forhold har stor betydning når unnvikelse og tilgjengelighet for dette området skal vurderes. Ved inntil 3 km vil bare mindre beiter tilgjengelig. Ved inntil 1 km vil det foreligge en reduksjon. Dette er ikke en ønsket situasjon på vinterbeite. Driften vil ikke bli rasjonell.

Ved en unnvikelse på 1 km fra hver mølle vil det tilnærmet ikke være beiter tilgjengelig i planområdet. Det vil det heller ikke være med unnvikelse på 500 m. Hovedtyngden av forskning viser dessuten større effekter enn det Sindre Eftestøl hevder.

Konsekvensene for bruk av Storheia som senvinterbeite vil bli at det ikke vil være mulig å benytte Storheia som senvinterbeite på en rasjonell og bærekraftig måte. Dette støttes av parts- og vitneforklaringer.

Selv om ikke hele området rundt planområde strengt tatt er «ubrukelig» som vinterbeite fordi det fortsatt er mulig å ha 50 -70 rein på senvinterbeite sydvest for planområdet, er det ikke rasjonelt å flytte en så liten del av flokken dit.

En står svært langt fra å løse problemet med at beitebelastning påføres områdene i Rissa og Leksvik. I hele prosessen har Sørgruppen vært helt klar på at Storheia er tapt som vinterbeite. Sørgruppens vilje til å ha dialog/kontakt med Fosen Vind er ikke et uttrykk for det motsatte, slik Fosen Vind hevder.

Fosen Vind har lagt avgjørende vekt på reduksjon med 8 km² syd for planområdet. Dette får ingen reell betydning når dette området bare har tilgjengelige beiter til ca. midten av

januar.

Med bakgrunn i grunnleggende høyesterettsavgjørelser, jf. Rt-1975-1029, Rt-1986-364 og Rt-2000-1578 gjøres det gjeldende at Sørgruppen har krav på full erstatning for økonomisk tap som er en følge av utbyggingen på Storheia. Det erkjennes at Sørgruppen har en viss tilpasningsplikt.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 27 gjelder som norsk lov og går foran annen lovgivning i tilfelle av motstrid, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Konvensjonen verner reindriften som kulturbærer og gir en individuell beskyttelse for hver enkelt reindriftsutøver.

En nødvendig konsekvens av dette er at utbygger ikke kan kreve tilpasning som medfører nedleggelse av reindriften i Sørgruppens område – helt eller for en enkelt driftsenhet. Dette medfører at utbygger må erstatte alle merkostnader som er nødvendig for opprettholde reindriften for de tre driftsenhetene med utbyggingen. Størrelsen på inntektene fra reindriften er uten betydning for størrelsen på erstatningen. Utbygger kan ikke kreve hel eller delvis nedleggelse mot å få inntekten fra virksomheten kompensert, med henvisning til tapsbegrensningsplikt/tilpasningsplikt.

Skjønnsretten må nødvendigvis ha lagt til grunn følgende premisser for sin konklusjon vedr. gyldighetsspørsmålet:

- Det er – på tross av inngrepet – mulig for Sørgruppen å videreføre reindriften i samme omfang som tidligere, og på en måte som viderefører den tradisjonelle reindriftskulturen, forutsatt at det iverksettes nødvendige tiltak som bidrar til å motvirke ulempene med vindkraftanlegget.
- Sørgruppen får erstattet kostnadene til de tiltak som må iverksettes som følge av vindkraftanlegget. Dersom merkostnadene ikke blir erstattet fullt ut, men Sørgruppen må bære disse selv, vil Sørgruppen ikke lenger kunne leve av reindriften.

Skjønnsretten har et ansvar for at premisset om full erstatning oppfylles i hele konsesjonsperioden på 25 år.

Dersom usikkerheten knyttet til utmålingen fører til at Sørgruppen ikke får dekket sine løpende merkostnader gjennom hele konsesjonstiden fullt ut, vil utbyggingen komme i konflikt med SP art. 27 i løpet av konsesjonsperioden. For å unngå en slik situasjon, må skjønnsretten ved erstatningsutmålingen legge inn en sikkerhetsmargin i Sørgruppens

favør. Det er heller ikke rimelig at Sørgruppen skal bære risikoen for usikkerhet vedrørende størrelsen på fremtidige merkostnader. Usikkerheten bør legges på utbygger.

Ekspropriasjonsinngrepet i Sørgruppens rettigheter er midlertidig for en periode på 25 år. Dette har følgende konsekvenser for erstatningsfastsettelsen:

- Skjønnsretten har for det første hjemmel til å fastsette erstatningen for ulemper og merkostnader i driftstiden på 25 år til løpende, årlige erstatningsbeløp, jf. oreigningsloven § 22 første ledd, andre punktum
- For det annet må skjønnsretten fastsette erstatning for anleggstiden for fjerning av vindkraftanlegget.
- For det tredje må skjønnsretten fastsette erstatning for de irreversible skadene anlegget vil påføre beiteområdet.

Konsesjonen til å drive vindkraftanlegget er tidsbegrenset for 25 år fra anlegget settes i drift, maksimalt frem til 7. juni 2045.

Konsesjonen stiller som vilkår at vindturbiner, veianlegg og øvrige deler av vindkraftanlegget skal fjernes og at landskapet, så langt som det er mulig, skal tilbakeføres til naturlig tilstand når konsesjonstiden på 25 år er utløpt.

Ekspropriasjonsvedtaket er gitt for gjennomføring av konsesjonsvedtaket og må leses på bakgrunn av konsesjonen. Ekspropriasjonsinngrepet i Sørgruppens rettigheter er derfor – i likhet med den bakenforliggende konsesjonen – tidsbegrenset.

Det er svært lite sannsynlig at NVE og OED har ment å gi en ekspropriasjonstillatelse som er mer omfattende enn nødvendig (evigvarende) for å gjennomføre det tiltak det var gitt konsesjons til (tidsbegrenset). Slik ekspropriasjonstillatelse ville også ha vært i strid med oreigningsloven § 2, jf. uttrykket «så langt det trengst til eller for».

Agder lagmannsretts overskjønn av 1. juli 2010 kan ikke tillegges særlig vekt. Konklusjon er ikke nærmere begrunnet. Betydningen av at konsesjonen var tidsbegrenset drøftes overhode ikke.

Det kreves erstatning for driftstiden på 25 år. Erstatningen for ulemper og merkostnader kreves fastsatt som løpende, årlige beløp. I tillegg kreves engangserstatning for driftsomlegging til foring.

Oreigningsloven § 22 første ledd, andre punktum, gir hjemmel for å fastsette løpende, årlig erstatning eller kombinasjon av løpende erstatning og engangsbeløp når ekspropriasjonsinngrepet er tidsavgrenset.

At reindriften påføres et løpende tap i form av merkostnader i driftstiden, gjør at årlige erstatningsbeløp er det som best reflekterer dette tapet.

Merkostnadene som kreves dekket er angitt i utredningen fra Protect Sapmi og redegjort for i Anders Eiras forklaring. De årlige merkostnader beløper seg til 4,636 millioner kroner mens engangserstatning beløper seg til 5,211 millioner kroner.

Sørgruppen mener at omfattende foring ikke er tradisjonell reindrift, og at det går langt ut over plikten til å gjøre visse tilpasninger i driften. Dette følger av at reindriften har et særskilt vern i SP art. 27 og at omfanget av en slik omlegging går ut over det som kan kreves. Foring er en nødløsning for å kunne opprettholde driften etter en utbygging.

Hvis det ikke utmåles årlige erstatninger må kapitaliseringsrenten settes svært lavt på grunn reglene for reindriftingsfond med regelbunden lav avkastning.

Det kreves dessuten erstatning for anleggstiden som går med til å fjerne anlegget. Avtalen med grunneierne anslår anleggstiden til 1 år, men det er antakelig for optimistisk og kan medføre mindre grad av tilbakeføring enn det som følger av konsesjonsvilkårene.

Avtalen for byggeperioden er naturlig sammenligningsgrunnlag. Det er utbetalt totalt kr. 3 mill. over to vintre, eksklusiv konsesjonspålagte tiltak. Etter å ha foretatt en skjønns-
messig reduksjon fremmes erstatningskrav på 2 millioner kroner.

Det fremmes dessuten erstatning for nedbygd areal, utgjør 760 000 kvm. Vilåret i konsesjonen om tilbakeføring vil ikke kunne hindre at dette arealet er tapt som beite også etter utløpet av konsesjonstiden på 25 år. Arealet er ikke så stort, men det er svært verdifullt beite som det ellers er mangel på. Anslått beitetap er beregnet til 270 000 kroner. Det er benyttet samme beregningsfaktorer som for 420 kV linjen.

For erstatning av tap som følge av fremføringen av 420 kV linjen, vises det til anførsler fra de øvrige saksøkte. Det samme vil gjelde Sørgruppen med hensyn til unnvikelse og tilvenning. De samme rettslige synspunkter gjøres gjelde. Det fremsettes krav om 700 000 kroner for beitetap og 75 000 kroner for merarbeid og helikopterleie.

Advokat Andreas Brønner har på vegne av Fosen reinbeitedistrikt, Driftsgruppe Sør, nedlagt slik påstand:

1. Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe Sør, v/leder Leif Arne Jåma tilkjennes full erstatning.
2. Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe Sør, v/leder Leif Arne Jåma tilkjennes dekning av sakskostnader.

5. Retten bemerker:

5.1. Rettslig utgangspunkt.

Reindriftsnæringen er gjennom Norges tilslutning til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27 gitt et folkerettslig vern mot inngrep. Et tilsvarende vern kan også utledes av ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. SP er inkorporert i menneskerettighetsloven, jf. § 2. Innholdet i SP [artikkel 27](#) er nærmere konkretisert gjennom praksis i FNs menneskerettskomite. I [NOU 2007:13A](#) er denne praksisen gjennomgått i avsnitt 5.5.3, se særlig avsnittene 5.5.3.5 - 5.5.3.13.

ILO-konvensjonen er ratifisert av Norge, men er ikke gjort til intern norsk rett. Med utgangspunkt i presumsjonsprinsippet vil den likevel ha en viss betydning for tolkningen av norske rettsregler. Av ordlyden i artikkel 15 nr. 2 fremgår av siste punktum at "[t]he peoples concerned shall wherever possible participate in the benefits of such activities, and shall receive fair compensation for any damages which they may sustain as a result of such activities". Retten kan ikke ut fra ordlyden se at ILO-konvensjonen gir anvisning på økonomisk utbytte, men at de det gjelder, "peoples concerned", har krav på en rimelig erstatning.

EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1 er gjort til en del av norsk lov, jf. menneskerettighetsloven § 2. Bestemmelsen gjelder vern om eiendom. Høyesterett har i avgjørelse inntatt i Rt-2004-1092 uttalt at det ikke er omstridt at en beiterett kan være omfattet av konvensjonsvernet.

Etter rettens syn gir folkeretten ikke noen anvisninger på erstatningsutmålingen. Det kan likevel være nødvendig å sette vilkår om avbøtende tiltak for å overholde folkeretten.

Gjennom grunnloven § 108 er den samiske folkegruppe gitt et grunnlovsmessig vern:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

I forarbeidene til denne grunnlovsbestemmelsen fremgår at den i utgangspunktet er ment å samsvare med den folkerettslige forpliktelsen i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter [artikkel 27](#).

Det er i norsk rettspraksis fastslått at reindriftsnæringen er erstatningsrettslig vernet ved inngrep i næringsutøvelsen gjennom båndlegging av areal og forstyrrelser av driften, se blant annet Høyesteretts avgjørelser inntatt i [Rt-1975-1029](#) og [Rt-2000-1578](#). Det fremgår av nevnte avgjørelser at reindriftsnæringen har en tilpasningsplikt i samsvar med de alminnelige erstatningsrettslige og ekspropriasjonsrettslige prinsipper. For å begrense ulempene kan det derfor bli nødvendig å foreta omlegginger i næringsutøvelsen så sant dette ikke røkter ved selve næringsgrunnlaget.

For at et inngrep i bruksområdet skal utløse erstatning kreves det at tålegrensen er overskredet. Reindriftsnæringen må derfor i samfunnsutviklingen medføre finne seg i noen ulemper uten erstatning. Tålegrensen er ikke noen eksakt størrelse. Det vil blant annet bero på inngrepets karakter, omfang og betydning for utøveren, hvor det også vil være naturlig å se noe hen til den belastning som næringen er påført gjennom tidligere inngrep i beiteområdet.

5.2.Områdene som skjønnet omfatter.

Området som skjønnet gjelder, strekker seg fra Storheia i Åfjord i sør til Skage i Overhalla i nord. Det berører tre reinbeitedistrikter: Fosen reinbeitedistrikt, Østre Namdal reinbeitedistrikt og Vestre Namdal reinbeitedistrikt. Fosen reinbeitedistrikt er inndelt i to driftsgrupper: Driftsgruppe sør og Driftsgruppe nord. For Østre Namdal reinbeitedistrikt og Vestre Namdal reinbeitedistrikt gjelder inngrepet bygging av 420 kV ledning. For de to driftsgruppene gjelder inngrepet både bygging av vindmøllepark og bygging av 420 kV kraftledning.

Retten vil ta for seg erstatningskravene knyttet til de enkelte enhetene og begynner med Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe Sør.

5.3. Engangserstatning eller årlig erstatning, kapitaliseringsrente og avsavnsrente.

5.3.1. Engangserstatning eller årlig erstatning.

Saksøker har vist til at vedtaket ikke setter noen tidsbegrensning for ekspropriasjonsinngrepet. Ekspropriasjonsinngrepet er varig. Det fremgår av oreigningsloven § 22 at det *skal* utbetales engangserstatning hvis inngrepet ikke er tidsavgrenset. Det vises for så vidt til LA-2009-201022.

De saksøkte har anført at ekspropriasjonsvedtaket er gitt for gjennomføring av konsesjonsvedtaket og må leses på bakgrunn av konsesjonen. Ekspropriasjonsinngrepet i Sørgruppens rettigheter er derfor – i likhet med den bakenforliggende konsesjonen – tidsbegrenset. De anfører at det er svært lite sannsynlig at NVE og OED har ment å gi en ekspropriasjonstillatelse som er mer omfattende enn nødvendig (evigvarende) for å gjennomføre det tiltak det var gitt konsesjons til (tidsbegrenset). Slik ekspropriasjonstillatelse ville også ha vært i strid med oreigningsloven § 2, jf. uttrykket «så langt det trengst til eller for».

Oreigningsloven § 22 første ledd lyder:

Vederlag for oreigningsinngrep som ikkje er tidsavgrensa, skal verta sett til ein sum pengar ein gong for alltid. I andre høve kan skjønnet setja vederlaget anten til ein eingongssum eller til ein sum for året eller noko til ein eingongssum og noko til ein sum for året.

Departementet ekspropriasjonsvedtak av 26. august 2013 lyder:

Med hjemmel i oreigningslova § 2 nr. 19 gir departementet samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet og Storheia med tilhørende 132 kV ledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan slik det følger av klagevedtaket ovenfor.

Vedtaket er ikke uttrykkelig tidsbegrenset. Men selv om det ikke er uttrykkelig tidsbegrenset kan det likevel argumenteres med at vedtaket må ses i sammenheng med konsesjonsvedtaket. Det vises for så vidt til førstelagmann Nils Erik Lies lovkommentar til oreigningsloven § 22:

I tillegg til inngrep som er uttrykkelig tidsavgrenset, er det antatt at løpende årlig erstatning kan fastsettes der hvor det er på det rene at inngrepet vil bli midlertidig, f.eks. fordi det dreier seg om uttak fra en substans, jf. Keiserud og Bjella, s. 203.

Retten finner det imidlertid ikke nødvendig å ta standpunkt til om det er første eller andre punktum i bestemmelsen som kommer til anvendelse fordi retten er kommet til at de i alle tilfelle vil være mest hensiktsmessig å utmåle erstatningen i en engangssum.

5.3.2. Kapitaliseringsrente.

Retten tar utgangspunkt i HR-2017-333-A avsnitt 56 flg:

I punkt 5.3 drøftet imidlertid lagmannsretten kun om kapitaliseringsrenten ved fastsettelse av *bruksverdien for landbruksareal*, skulle settes til fire eller fem prosent. Drøftelsen var foranlediget av at den standardiserte kapitaliseringsrenten frem til 12. desember 2014 var fem prosent, mens den etter Høyesteretts avgjørelse i [Rt-2014-1203](#) av denne dato, er fire prosent. Partene var på dette punktet ikke uenige om at den standardiserte kapitaliseringsrenten skulle legges til grunn ved utmålingen, men de var uenige om skjæringstidspunktet. Ved utmålingen av *erstatning for de eiendommene denne saken gjelder*, var imidlertid staten av den oppfatning at tingrettens fastsettelse av en rente på sju prosent var riktig.

Bruken av den standardiserte kapitaliseringsrenten er nærmere omtalt i Høyesteretts storkammeravgjørelse inntatt i [Rt-2014-1203 avsnitt 68](#) flg. hvor det, under henvisning til [Rt-2011-1254](#), fremgår at:

(57) «... [d]et er fast høyesterettspraksis for at det i saker om erstatning ved ekspropriasjon eller fredning av fast eiendom, personskadesaker og andre saker der det må foretas en neddiskontering av et fremtidstap, som hovedregel anvendes en kapitaliseringsrente på fem prosent'. Ved ekspropriasjon er det nok særtilfelle der man legger til grunn en avvikende kapitaliseringsrente, men det går jeg ikke nærmere inn på.»

(58) Henvisningen til bruk av standardrenten i ekspropriasjonssaker, knytter seg til utmåling av erstatning etter [vederlagsloven § 6](#) for visse typer bruksverdi, typisk avståelse av skog.

Retten legger til grunn at reinbeitedistriktene ikke står fritt når det gjelder plassering av erstatningen. I henhold til gjeldende regelverk må de sikre midlene for fremtidig reindrift.

Etter rettens skjønn gir dette grunnlag for å fastsette kapitaliseringsrenten noe lavere enn standard, som er fire prosent. Kapitaliseringsrenten settes i dette tilfelle til 3,5 prosent.

5.3.3. Avsavsrente.

Saksøkerne har inngått avtale om erstatning for anleggstiden. Anleggstiden er ikke avsluttet og retten kan på denne bakgrunn ikke se at det er grunnlag for å kreve avsavsrente for beløpene som utmåles for driftstiden.

5.4. Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør.

5.4.1. Rettens vurdering av hva inngrepet vil bety for reindriften.

Da retten avgjorde spørsmålet om skjønnets fremme den 15. august 2017 samlet retten seg om følgende konklusjoner på bakgrunn av bevisføringen i den saken:

- Det er usikkert om vindmøllene i seg selv skaper unnvikelse fra vindparker. Det gjelder både støy og visuelle inntrykk.
- En utbygging vil føre med seg menneskelig aktivitet i vindmølleparken og på veier som vil påvirke følsomheten hos tamreinen og som kan skape barrierevirkning.
- Veier i tilknytning til anleggene vil også kunne skape barrierevirkning og påvirke mobiliteten, men dette vil avhenge av omkringliggende forhold. På vinteren vil brøytekanter kunne ha tilsvarende virkning. Tilpasning av veier, spesielt der rein trekker, vil kunne redusere de negative effektene.
- Kraftledningenes innvirkning på tamreinen er usikkert, også når det gjelder UV-lys på vinterstid. Der er derfor usikkert om kraftlinjer utgjør et hinder for reinens mobilitet.
- I anleggstiden vil det være større menneskelig aktivitet, noe som trolig vil påvirke dyrene til å holde seg på avstand. Det er usikkert hvor lenge virkingen av slike negative stimuli vil vare etter at anleggsarbeidet er opphørt.
- Som følge av tilvenning er det forskjeller på villrein og tamrein når det gjelder å ferdes der det er menneskelig aktivitet, hvilket har betydning for frykt- og fluktresponser.
- Gjentatte inngrep og forstyrrelser vil trolig skape vanskeligheter for reinen og reindriften. Det må likevel kunne legges til grunn at reindriften i betydelig grad er i stand til å tilpasse seg utfordringer fra andre virksomheter i området.
- Sommerbeitene er den begrensende faktor for antall rein.
- Sørgruppa disponerer fortsatt to andre vinterbeiter.

Det er den samlede virkning av Storheia vindkraftverk, 132 kV samordnet nettilknytning mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon og av 420 kV ledningen Namsos-Roan-Storheia-Orkdal/Trollheim som skal vurderes. Retten finner at det særlig er Storheia vindkraftverk som vil påvirke reindriften. 420 kV ledningen og tilknytningslinjene vil kunne medføre ulemper for sørgruppen.

Det er utvilsomt området på og omkring Storheia som vil få redusert verdi. Området blir imidlertid ikke gjort ubrukelig som vinterbeite dersom Storheia vindkraftverk utbygges. Ved at departementet i klagesaken reduserte antall turbiner mellom Torsengdalen og Laugdalen, bedret dette etter rettens mening tilgangen til Storheia. Retten legger derfor til grunn at Storheia fortsatt vil kunne benyttes dersom det skulle være nødvendig for driften.

Retten var på ny befaring på Storheia, og det har vært ytterligere bevisføring. Retten holder fast ved de konklusjoner som er gjengitt ovenfor, men vil i tilknytning til erstatningsspørsmålet dessuten bemerke:

Retten konkluderte med usikkerhet med hensyn til reinflokkens unnvikelse fra vindparkene og kraftledning samt hvor lenge negative stimuli vil vare etter at anleggstiden er opphørt.

I tilleggsutredning fra Sindre Eftestøl m.fl. fra april 2018 vises det til ulike resultater i studier med hensyn til unnvikelse fra vindparker. I Kjøllefjord i Finnmark og Vannøy i Troms er det ikke funn som støtter at reinflokken unnviker parkene. Studier fra Storliden i Sverige trekker i samme retning. I Berlevåg i Finnmark og Gabrielsberget i Malå i Sverige er det funnet endringer i reinens arealbruk som kan tyde på unnvikelse innenfor 0 – 3 km. Anna Skarin redegjorde i sin vitneforklaring for den unnvikelse som var observert i Gabrielsberget vindpark og konkluderte med klare tegn på fravikelse på grunn av lyd og bevegelse fra møllene.

I sin tilleggsutredning har Sindre Eftestøl m.fl. konkludert med at kraftledningene har liten virkning på reinens adferd. Det utelukkes imidlertid ikke at UV-lys kan ha innvirkning på reinens adferd i mørketiden i vinterhalvåret. Det forutsetter midlertid at reinen er plassert der ledningen er synlig og at det er fuktige værforhold. John Chapman Tyler mente å finne klare tegn på at rein reagerer på Corona-effekten fra høyspentledninger, og at det fører til unnvikelse. Dette skyldes trolig biologiske forhold knyttet til reinsdyrets øye og syn. Han understreket at dette var en hypotese, og at det ikke var forskningsmessig bevist.

Det knytter seg fortsatt stor usikkerhet til spørsmålet om unnvikelse. Det gjelder både vindkraftparkene og kraftledningene. Retten skal legge det mest sannsynlige faktum til grunn.

Når det gjelder vindkraftverkene må forhold som menneskelig aktivitet i driftstiden, tettheten på møllene i parken og de hinder som vegene i området utgjør med brøytekanter og autovern, også tas med i en helhetsbetraktning. Retten finner det da mest sannsynlig at reinflokken som sådan vil søke å unngå området der vindparken på Storheia ligger. Det utelukker ikke at en og annen rein, hovedsakelig reinsbukker, kan søke inn i området. Videre finner retten det sannsynlig at reinen vil holde en avstand i størrelsesorden ca. 1 km rundt planområdene.

Når det gjelder kraftlinjen, kan retten ikke se at de forskningsresultater som er fremlagt for retten i denne saken, kaster vesentlig nytt lys over forholdet, sammenlignet med forskningsresultatene som var fremlagt for Frostating lagmannsrett i sak LF 2014-72151. Om dette uttaler rettens flertall:

Flertallet har ved erstatningsberegningen lagt betydelig vekt på at det forut for bygging av de to kraftlinjene lå en 66 kV linje i den samme trase, en linje som nå er fjernet. Dette innebærer at det skal utmåles erstatning ut fra en differansebetraktning. Det er merinngrepet som skal erstattes. Den gamle kraftlinjen hadde utseendemessig relativt stor likhet med de nye, selv om de nye er litt høyere

og litt bredere, og ryddegatene er litt utvidet. Det er imidlertid etter flertallets oppfatning ingen vesensforskjell på den nye og den gamle linjen utseendemessig. Krafttransporten er foreløpig tilsvarende den gamle på 66 kV, men linjen er forberedt på transport av 132 kV i fremtid, og dette legges til grunn for overskjønnet.

Flertallet har kommet til at det ikke er sannsynliggjort at reinens unnvikelse fra kraftledningene er av varig karakter. Her har således flertallet konkludert motsatt av tingretten. Flertallet legger til grunn at det kan forventes at forstyrrelsene i anleggsfasen vil forplante seg over i driftsfasen og påvirke reinens adferd de nærmeste årene. Flertallet baserer seg blant annet på reieneiernes beskrivelse av reinens adferd og understreking av at reinen «husker» de hindringer den har vært utsatt for.

Flertallet legger imidlertid til grunn at denne unnvikelse gradvis vil avta etter som tiden går. Det legges til grunn at det skjer en tilvenning.

Hvor lang tid tilvenningen vil ta, beror på et skjønn. Flertallet er, som i avgjørelsen [LF-2010-15217](#), kommet til at det er sannsynlig at den gradvise tilvenning etter 10 år er kommet så langt at eventuelt gjenværende tap i forhold til førsituasjonen fanges opp av den alminnelige tålegrensen.

I den perioden unnvikelse skjer vil det finne sted en økt bruk av det øvrige beitelandet innen distriktet. Dette fører til merslitasje av disse områdene. Det er ikke grunn til å anta at beitetilgangen er så optimalt utnyttet at beitetapet vil ha betydning for hvor mange rein som kan beite innenfor det totale areal som distriktet har til rådighet.

Ettervirkningene av anleggsarbeidet og de menneskelige inngrep vil imidlertid påføre reindriften en del merarbeid for å hindre for rask gjennombeiting av de aktuelle områdene som benyttes både vår og høst. Dette gir grunnlag for erstatning, slik det fremgår av flertallets erstatningsberegning nedenfor. Som det direkte beitetapet vil også merarbeid/ulempen gradvis avta i tråd med den tilpasning som flertallet baserer seg på.

Retten legger de konklusjoner, som lagmannsretten i den saken landet på, også til grunn for sitt syn på spørsmålet om unnvikelse, hvor lenge unnvikelsen vil vedvare og hvordan forholdet skal vurderes der ny høyspentlinje erstatter gammel linje.

5.4.2. Avtale for anleggsfasen.

I OEDs vedtak i klagen over konsesjonen fremgår det at departementet satte følgende vilkår:

Dette settes vilkår om at SAE Vind DA skal finansiere 75 prosent av følgende avbøtende tiltak av hensyn til Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør:

- rydding av flytt- og trekkleier over Hogsdalen mot Rissa og mot Leksvik
- elektronisk merking av inntil 200 rein inntil 5 år, men oppad begrenset til en kostnad på 750 000 kroner.
- strømforsyning om nødvendig i form av aggregater til to av driftsgruppens gjeterhytter.
- sperregjerder og stengsler ved de mest kritiske områdene i den grad det finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen forutsatt at det gis konsesjon etter reindriftenloven.

I OEDs vedtak i klage saken for MTA/detaljplan ble tiltakshaver pålagt å avbøte større skader og ulemper for reindriften som følge av anleggsforhold.

Fosen Vind og Driftsgruppe sør inngikk 16./19. februar 2018 avtale om erstatning for anleggstiden. Partene ble enig om følgende knyttet til avbøtende tiltak:

- Fosen Vind skal gjennomføre og bekoste rydding og flytting av trekkleier over Hogsdalen mot Rissa og mot Leksvik.
- Fosen Vind betaler til Sørgruppen 562 500 kroner som andel til elektronisk merking.
- Fosen Vind betaler til Sørgruppen 100 000 kroner for strømforsyning og aggregater.
- Fosen Vind skal yte tilskudd til sperregjerder og stengsler ved de mest kritiske områder etter at vindkraftverket er ferdig.
- Fosen Vind betaler til Sørgruppen et engangsbeløp på 900 000 kroner for etterfølgende avbøtende tiltak for å redusere ulemper knyttet til redusert beitefleksibilitet som følge av bygging av Storheia vindkraftverk.
- Som kompensasjon for merarbeid og ulemper ble partene videre enig om at Fosen Vind betaler til Sørgruppen 1 900 000 kroner.
- Som kompensasjon for administrative kostnader betaler Fosen Vind til Sørgruppen 200 000 kroner og til juridisk bistand 55 500 kroner.

Det fremgår av avtalen at tiltak og utstyr som inngår i avtalen – og som også vil ha betydning for driftsfasen – skal tas i betraktning ved senere erstatningskrav fra Sørgruppen. Avtalen kan derfor ha betydning for erstatningsbeløp som gjelder driftstiden.

5.4.3. Erstatningen for driftstiden.

Storheia vindkraftpark. Redusert beitepotensiale.

Retten legger skjønsmessig til grunn for sine beregninger at 85% av reinflokken i gjennomsnitt unnviker planområdet for Storheia vindkraftverk. Samme unnvikelse er også lagt til grunn i et område på 1 km rundt planområdet. Her er bare aktuelle beiteområder tatt med i beregningene, for eksempel er ikke vatn og bratte skråninger tatt med.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentet statistisk materiale fra Reindrifftsforvaltningen:

- Utnyttbar feitforingsenhet (ffe) per dekar: 1,5
- Daglig opptak per rein: 1 ffe
- Beiteperiode: 120 dager
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 kroner per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)

Influensområde:	47906 da
Produksjonsevne influensområde:	74 858 ffe
Forbruk	120 ffe pr. rein
Antall dyr i beitetiden	624 rein
Årlig kjøttproduksjon	5 067 kg

Omregnet til kroner	262 332 kroner
85 % unnvikelse	222 982 kroner
Kapitalisert, 25 år og 3,5 %	6 371 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er den tapte salgsinntekt på grunn av redusert beitepotensiale skjønnsmessig vurdert til kr 6 371 000 kroner.

Fôring i kriseår.

Denne utbyggingen berører en så stor andel av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør sine vinterbeiteområder at retten vurderer det som nødvendig å gi erstatning til fôring i kriseår. Med kriseår menes år hvor de resterende beiter av ulike årsaker blir utilgjengelig. Uten inngrepet ville driftsgruppen i et kriseår ha muligheten til å føre reinen inn i storheiaområdet og beitet her. Storheiaområdet er et område hvor det kommer lite nedbør og beitenes så å si aldri gjøres utilgjengelig på vinterstid som følge av klimaet. Krisene kommer like gjerne utenom den ordinære beitesyklus og erstattes derfor i tillegg til redusert beitepotensiale.

Retten legger til grunn at driftsgruppen i slike kriseår kan bruke deler av eksisterende beitehager. Kriseårene har så langt kommet cirka hvert sjuende år. Dette legges også til grunn for konsesjonsperioden. Beiteperiode settes skjønnsmessig til 45 dager.

Gjerdemateriell og diverse annet materiell	500 000 kroner (engangsersatning)
Fôr, årlig	300 000 kroner
Merarbeid, årlig	150 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er utgifter til fôring i kriseår vurdert til kr 2 300 000 kroner.

Kraftlinje.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 25 % av reinflokken i gjennomsnitt unnviker 420 kV kraftledningen i et område på 100 meter på hver side av kraftledningen i 10 år.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentede statistisk materiale fra Reindrifftsforvaltningen:

- Lengde 420 kV kraftledning: 10 km
- Utnyttbar ffe/ da: 3
- Daglig opptak per rein: 2 ffe
- Beiteperiode: 90 dager
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)

- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 kroner per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)
- Gjennomsnittlig merarbeid for Fosen rbd, Driftsgruppe Sør settes skjønnsmessig til i gjennomsnitt 5 dagsverk per år.
- Samlede utgifter per dag settes til 3 500 kroner
- Fremtidig merarbeid vurderes til 10 år

Influensområde:	2000 da
Produksjonsevne influensområde:	6 000 ffe
Forbruk	180 ffe pr. rein
Antall dyr i beitetiden	33,3 rein
Årlig kjøttproduksjon	192,2 kg
Omregnet til kroner	14 017,5 kroner
25 % unnvikelse	3 504,4 kroner
10 år	35 000 kroner
Merarbeid, 10 år	175 000 kroner

Erstatning:

Samlet er tapt salgssinntekt på grunn av redusert beitepotensiale og merarbeid på grunn av kraftledningen skjønnsmessig vurdert til 210 000 kroner de 10 første årene av driftsperioden.

5.5. Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord.

5.5.1. Rettens vurdering av hva inngrepet vil bety for reindriften.

Inngrepene gjelder vindparkene Roan, Kvenndalsfjellet og Harbaksfjellet og 420 kV kraftledning Ågårdselva – Roan – Stordalen og 132 kV tilførselslinjer.

Roan vindkraftverk.

Etter at departementet reduserte haraheiadelen av prosjektet, er inngrepets betydning for reindriften også redusert. Haraheia er et sentralt vinterbeite, og området regnes å være av stor verdi.

Roandelen av prosjektet ligger i et område som er definert som vinterbeite, men ligger lengre vest og har ikke de samme sentrale vinterbeiter som Haraheia. Området benyttes ikke hvert år, men det er gode beiteområder her og god adkomst. Reinen trekker selv til beitene vest for Haraheia via Einarsdalen. Selv om haraheiadelen er tatt ut, regnes områdene fortsatt å ha betydelig verdi.

Kvenndalsfjellet vindkraftverk.

Vindparken ligger i et vinterbeiteområde. Området benyttes i årene der områdene lenger øst er dekket med is. Tidlig vinterbeite ligger lengst sørvest, og seine vinterbeiter i høyden mot nordøst.

Dersom andre beiteområder er dårlige, er området ved Måmyrvatnet sentralt.

Vinterbeiteområdet antas å ha middels verdi.

Harbakksfjellet vindkraftverk.

Området er definert som tidlig vinterbeite, men regnes ikke som sentralt. Det har ikke vært brukt på lang tid. Det kan likevel ikke utelukkes at området kan bli tatt i bruk som følge av «rotasjon» fordi andre områder trenger avlastning.

I følge konsekvensutredningen vil hele eller deler av Harbakksfjellet være uaktuelt som reinbeite på grunn av økt menneskelig aktivitet og støy fra turbinene.

Kraftlinjen.

Ledningstraseen ligger for det vesentlige i ytterkant av høstbeite-/vinterbeiteområdene. En mindre strekning går gjennom kalvingsland. En stor del av traseen går der tidligere 66 kV ledning Straum – Hubakken gikk. Hofstad stasjon er etablert nær eksisterende infrastruktur.

Tilsvarende problemstillinger vil gjelde i Nordgruppens område som i Sørgruppens med hensyn til unnvikelse fra vindparker og kraftledninger. Retten nøyer seg derfor med å vise til pkt. 5.4. foran.

5.5.2. Avtale for anleggsfasen.

Fosen Vind, Sarepta og Statnett på den ene side og Driftsgruppe nord på den annen inngikk 27. juni 2014 avtale om oppgradering av slakteanlegget på Meungan for å kunne slakte på barmark. Det ble utbetalt 500 000 kroner som fullt og endelig oppgjør.

Videre inngikk Fosen Vind og Statnett på den ene side og Driftsgruppe nord på den annen avtale om erstatning for anleggstiden i juli/august 2016. Partene ble enig om følgende knyttet til avbøtende tiltak:

- Tiltakshaver utbetaler 1 700 000 kroner til innkjøp av gjeterbolig.
- Tiltakshaver yter tilskudd til midlertidig eller permanent gjerde der dette er mest hensiktsmessig.
- Tiltakshaver stopper anleggsdriften i perioder med flytting og slakting av rein.
- Som kompensasjon for merarbeid og oppsyn i anleggsperioden betaler tiltakshaver til Nordgruppen 2 075 000 kroner.
- Som kompensasjon for administrative kostnader betaler tiltakshaver til Nordgruppen 200 000 kroner og til juridisk bistand 250 000 kroner.

5.5.3. Erstatningen for driftstiden.

Roan vindkraftpark. Redusert beitepotensiale.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 85% av reinflokken i gjennomsnitt unnviker Roan vindkraftverk planområde. Samme unnvikelse er også lagt til

grunn i et område på 1 km rundt planområdet. Her er bare aktuelle beiteområder tatt med i beregningene, for eksempel er ikke vatn og bratte skråninger tatt med.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentet statistisk materiale fra Reindriftsforvaltningen:

- Utnyttbar feitforingsenhet (ffe) per dekar: 1,5
- Daglig opptak per rein: 1 ffe
- Beiteperiode: 120 dager
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 kroner per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)

Influsensområde:	37525 da
Produksjonsevne influensområde:	56 288 ffe
Forbruk	120 ffe pr. rein
Antall dyr i beitetiden	469 rein
Årlig kjøttproduksjon	2 705 kg
Omregnet til kroner	197 252 kroner
85 % unnvikelse	167 664 kroner
Kapitalisert, 25 år og 3,5 %	4 790 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er den tapte salgssinntekt på grunn av redusert beitepotensiale skjønnsmessig vurdert til 4 790 000 kroner.

Kvenndalsfjellet vindkraftpark. Redusert beitepotensiale.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 85% av reinflokken i gjennomsnitt unnviker planområdet for Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Samme unnvikelse er også lagt til grunn i et område på 1 km rundt planområdet. Her er bare aktuelle beiteområder tatt med i beregningene, for eksempel er ikke vatn og bratte skråninger tatt med.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentet statistisk materiale fra reindriftsforvaltningen:

- Utnyttbar feitforingsenhet (ffe) per dekar: 1
- Daglig opptak per rein: 1 ffe
- Beiteperiode: 120 dager
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 kroner per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)

Influensområde:	16 981 da
Produksjonsevne influensområde:	16 981 ffe
Forbruk	120 ffe pr. rein
Antall dyr i beitetiden	142 rein

Årlig kjøttproduksjon	816 kg
Omregnet til kroner	59 507 kroner
85 % unnvikelse	50 581 kroner
Kapitalisert, 25 år og 3,5 %	1 445 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er den tapte salgsinntekt på grunn av redusert beitepotensiale skjønnsmessig vurdert til kr 1 445 000 kroner.

Harbakksfjellet vindkraftpark. Redusert beitepotensiale..

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 85% av reinflokken i gjennomsnitt unnviker Harbakksfjellet vindkraftverk planområde. Samme unnvikelse er også lagt til grunn i et område på 1 km rundt planområdet. Her er bare aktuelle beiteområder tatt med i beregningene, for eksempel er ikke vatn og bratte skrånninger tatt med.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentet statistisk materiale fra Reindrifftsforvaltningen:

- Utnyttbar feitforingsenhet (ffe) per dekar: 1
- Daglig opptak per rein: 1 ffe
- Beiteperiode: 120 dager
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)

Influensområde:	13435 da
Produksjonsevne influensområde:	13 435 ffe
Forbruk	120 ffe pr rein
Antall dyr i beitetiden	112 rein
Årlig kjøttproduksjon	646 kg
Omregnet til kroner	47 081 kroner
85 % unnvikelse	40 018 kroner
Kapitalisert, 25 år og 3,5 %	1 143 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er den tapte salgsinntekt på grunn av redusert beitepotensiale skjønnsmessig vurdert til kr 1 143 000 kroner.

Fôring i kriseår.

Denne utbyggingen berører en så stor andel av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord sine vinterbeiteområder at retten vurderer det som nødvendig å gi erstatning til fôring i kriseår. Med kriseår menes år hvor de resterende beiter av ulike årsaker blir utilgjengelig. Uten inngrepet ville driftsgruppen i et kriseår ha muligheten til å føre reinen inn i et av

vindkraftparkområdene og beitet her. Et av de tre områdene ville normalt ha vært tilgjengelig på vinterstid som følge av beliggenheten.

Retten legger til grunn at driftsgruppen i slike kriseår kan bruke deler av eksisterende beitehager. Kriseårene har så langt kommet cirka hvert sjuende år. Dette legges også til grunn for konsesjonsperioden. Beiteperiode settes skjønnsmessig til 45 dager.

Gjerdemateriell og diverse annet materiell	500 000 kroner (engangserstatning)
Fôr, årlig	300 000 kroner
Merarbeid, årlig	150 000 kroner

Erstatning:

For den gitte konsesjonsperiode på 25 år er utgifter til fôring i kriseår vurdert til kr 2 300 000 kr.

Kraftlinje.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 25 % av reinflokken i gjennomsnitt unnviker 420 kV kraftledningen i et område på 100 meter på hver side av kraftledningen i 10 år.

For kalvingsområdet legges det til grunn en unnvikelse på 50 % i et område på 200 meter på hver side. Dette begrunnes med at reinen er ekstra sky i kalvingsperioden.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 25 % av reinflokken unnviker 132 kV kraftledningen i et område på 100 meter på hver side av kraftledningen i 10 år.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentede statistisk materiale fra Reindrifftsforvaltningen:

- Lengde 420 kV linje, ny: 56 km
- Lengde 420 kV linje, kalvingsområde: 6,3 km
- Total lengde 132 kV linje, ny: 20,9 km
- Lengde 132 kV linje, ny utenfor influensområde: 4 km
- Utnyttbar ffe/ da: 1,5 – 3 (alt etter område)
- Daglig opptak per rein: 1 - 2 ffe (alt etter område)
- Beiteperiode: 45 – 120 dager (alt etter område)
- Produktivitet per dyr: 5,8 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 (gjennomsnittstall for tre siste år)
- Gjennomsnittlig merarbeid for Fosen rbd, nord settes skjønnsmessig til i gjennomsnitt 20 dagsverk pr. år.
- Samlede utgifter per dag settes til 3 500 kroner
- Fremtidig merarbeid vurderes til 10 år

Influensområde:	14520 da
Produksjonsevne influensområde:	31 410 ffe
Forbruk	750 ffe pr rein
Antall dyr i beitetiden	250,3 rein
Årlig kjøttproduksjon	1 443,1 kg
Omregnet til kroner	105 236,3 kroner
15 - 50 % unnvikelse	35 140,1 kroner
10 år	351 000 kroner
Merarbeid, 10 år	700 000 kroner

Erstatning:

Samlet er tapt salgssinntekt på grunn av redusert beitepotensiale og merarbeid på grunn av kraftledningene skjønnsmessig vurdert til kr 1 051 000 de 10 første årene av driftsperioden.

5.6. Østre Namdal reinbeitedistrikt.

5.6.1. Rettens vurdering av hva inngrepet vil bety for reindriften.

Dette reinbeitedistriktet berøres av kraftledningen som er ført mellom Namsen og krysningen av Årgårdselva. Ledningen er første del parallelført med gammel trase. Ledningen svinger så mot vest. Andre halvdel av strekningen er ny trase.

Ledningen går gjennom område som er vinterbeite. Ledningen berører i liten grad høyereliggende områder med reinlav. Områdene øst for elva brukes på seinvinteren.

Tilsvarende problemstillinger vil gjelde i Østre Namdal reinbeitedistrikts område som i Fosen reinbeitedistrikts område med hensyn til unnvikelse fra kraftledninger. Retten viser til pkt. 5.4. foran.

5.6.2. Avtale for anleggsfasen.

Statnett og Østre Namdal reinbeitedistrikt inngikk avtale om erstatning for anleggstiden den 13. februar 2017. Partene ble enige om blant annet følgende:

- Tiltakshaver utbetaler 100 000 kroner til innkjøp av mobil gjeterhytte.
- Som kompensasjon for merarbeid og oppsyn i anleggsperioden betaler tiltakshaver til sammen 360 000 kroner.
- Som kompensasjon for administrative kostnader betaler tiltakshaver til 75 000 kroner og dekker dessuten kostnader til juridisk bistand til reinbeitedistriktet.
- Anleggsvirksomheten stanser i angitte områder i avtalte perioder.
- Tiltakshaver låner reinbeitedistriktet to satellittelefoner som etter anleggstiden kan kjøpes for 500 kroner pr. stk.

5.6.3. Erstatningen for driftstiden.

Retten legger skjønnsmessig til grunn for sine beregninger at 25 % av reinflokken i gjennomsnitt unnviker 420 kV kraftledningen i et område på 100 meter på hver side av

kraftledningen i 10 år. Der den nye kraftledningen parallellføres med eksisterende kraftledning beregnes unnvikelse på en side.

De videre beregninger er basert på opplysninger gitt i rettssaken samt innhentede statistisk materiale fra Reindriftsforvaltningen:

- Lengde linje, parallelført: 18,2 km
- Lengde 420 kV linje, ny: 24 km
- Utnyttbar ffe/ da: 1,5
- Daglig opptak per rein: 1
- Beiteperiode: 120 dager
- Produktivitet per dyr: 11,13 kg (gjennomsnittstall for de tre siste år)
- Salgsverdien av kjøtt: 72,9 kroner per kg (gjennomsnittstall for tre siste år)
- Gjennomsnittlig merarbeid for Østre Namdal rbd settes skjønnsmessig til i gjennomsnitt 10 dagsverk per år.
- Samlede utgifter per dag settes til 3 500 kroner
- Fremtidig merarbeid vurderes til 10 år

Influensområde:	6620 da
Produksjonsevne influensområde:	9 930 ffe
Forbruk	240 ffe pr. rein
Antall dyr i beitetiden	82,8 rein
Årlig kjøttproduksjon	921,3 kg
Omregnet til kroner	67 183,1 kroner
25 % unnvikelse	16 795,8 kroner
10 år	168 000 kroner
Merarbeid, 10 år	350 000 kroner

Erstatning:

Samlet er tapt salgssinntekt på grunn av redusert beitepotensiale og merarbeid på grunn av kraftledningen skjønnsmessig vurdert til 518 000 kroner de 10 første årene av driftsperioden.

5.7. Vestre Namdal reinbeitedistrikt.

5.7.1. Rettens vurdering av hva inngrepet vil bety for reindriften.

Reinbeitedistriktet berøres av området vest for Namsen, fra Skage og til kryssingen av elva. Ledningen går gjennom et kulturlandskap og parallelt med eksisterende ledning.

5.7.2. Avtale for anleggsfasen.

Det er ikke inngått noen avtale om anleggsfasen, men reinbeitedistriktet har fått utbetalt et forskudd på 15 000 kroner.

5.7.3. Erstatningen for anleggs- og driftstid.

Kravet fra Vestre Namdal reinbeitedistrikt gjelder for det første en konkret hendelse fra perioden 17. - 26. mars 2017. Representanter for reinbeitedistriktet har forklart at helikopteraktivitet i området i forbindelse med høyspentledningen førte til at reinflokken ble skremt og splittet. Dette førte igjen til merarbeid for å få samlet flokken igjen. De har beregnet kostnadene til rundt 25 000 kroner, som også er kravet. Kravet er basert på bruk av ekstra mannskaper.

På bakgrunn av bevisførselen legger retten til grunn at det var en hendelse med helikoptertrafikk i område i dette tidsrommet. Helikopter som arbeidet for tiltakshaver var i området. Det kan også ha vært annen helikoptertrafikk i området i det aktuelle tidsrommet.

Basert på vitneforklaringer finner det mest sannsynlig at det var helikopter i tiltakshavers tjeneste som forårsaket at reinflokken ble skremt og splittet. Merarbeidet som ble påført reinbeitedistriktet besto i å hente en bjellebukk for å samle flokken. Det ble innleid tre personer i tre dager og det ble benyttet motorsykler og snøscootere til oppgaven. Retten finner å kunne ta kravet på 25 000 kroner til følge. Til fradrag går tidligere utbetalt beløp på 15 000 kroner. Erstatningen settes etter dette til 10 000 kroner.

Kravet fra Vestre Namdal reinbeitedistrikt om årlig kompensasjon for tapt vinterbeite på 5 000 kroner per sesong ble fremmet under sakens avsluttende del. Retten finner ikke bevismessig dekning for at bygging av kraftledning i område fører til redusert beitepotensiale. Kravet om årlig kompensasjon i driftstiden tas ikke til følge.

5.8. Krav om erstatning i anleggstiden i forbindelse med fjerning av veier og installasjoner i vindkraftparkene når konsesjonstiden er over.

Konsesjonstiden er satt til 25 år. Det forutsettes at anlegget skal fjernes når konsesjonstiden er over, og det skjer en tilbakeføring. Reinbeitedistriktene har fremmet erstatningskrav for den særlige ulempe som dette vil påføre reindriften.

Etter rettens mening lar det seg ikke gjøre - med rimelig grad av sikkerhet - å skaffe seg oversikt over hvilke skader og ulemper som vil da oppstå i forbindelse med arbeidet med å fjerne av installasjonene. Under henvisning til oreigningsloven § 21 utsettes avgjørelsen til de nærmere omstendigheter rundt tilbakeføringen er avklart.

5.9. Sakskostnader

Saksøkeren skal erstatte saksøkte nødvendige utgifter i anledning av skjønnsaken, jf. skjønnsprosessloven § 54. I vurderingen av nødvendigheten og omfanget av den juridiske bistanden er sakens omfang, kompleksitet og økonomiske betydning sentrale momenter.

5.9.1. Erstatning av sakskostnader fra advokat Geir Haugen og advokat Andreas Brønner.

I saken til behandling av spørsmålet om skjønnets fremme ble det fremmet et krav på i alt 2 546 865 kroner. Av dette beløpet utgjorde merverdiavgift 509 373 kroner. Salær frem til

hovedforhandling utgjorde 1 058 400 kroner. Salærkravet for gjennomføring av den saken utgjorde 477 600 kroner. Erstatning for sakskostnader ble fastsatt til 1 322 742 kroner eksklusiv merverdiavgift. Inklusiv merverdiavgift utgjorde beløpet kr. 1 653 428.

Sakskostnadskravet i denne saken er beregnet ut fra at både advokat Geir Haugen og advokat Andreas Brønner har vært engasjert i saken. Kravet er beregnet ut fra følgende oppstilling:

Befaring Storheia og møte med Sørgruppen, 38 timer:	95 000 kroner
Annen saksforberedelse før skjønnsforhandling, 353 timer:	882 500 kroner
Forhandlinger om minnelig avtale, 13 timer:	35 000 kroner
Fra skjønnsforhandlingens start, 228 timer:	<u>580 000 kroner</u>
Sum salær eks. merverdiavgift:	1 592 500 kroner
Merverdiavgift	<u>398 125 kroner</u>
Sum salær inkl. merverdiavgift:	1 990 625 kroner
Reise- og oppholdsutgifter - befaring:	23 859 kroner
Reise- og oppholdsutgifter – skjønnsforhandlinger	66 920 kroner
Tilleggsutdrag, juridisk utdrag, kart:	10 448 kroner
Kopiering:	<u>13 968 kroner</u>
Sum utgifter eks. merverdiavgift:	115 195 kroner
Merverdiavgift:	<u>28 799 kroner</u>
Sum utgifter inklusiv merverdiavgift:	143 994 kroner
Salær, reise- og oppholdsutgifter til sakkyndig inkl. merverdiavgift:	334 016 kroner
Driftsgruppe sør reise- og oppholdsutgifter 2017:	39 885 kroner
Driftsgruppe sør reise- og oppholdsutgifter 2018:	<u>46 932 kroner</u>
Sum Driftsgruppe sør reise- og oppholdsutgifter:	86 817 kroner
Godtgjøring for Driftsgruppe sør for eget arbeid 2006 – 2013 samt arbeid med gyldighetssak og erstatningssak:	<u>772 000 kroner</u>
Samlet erstatningskrav:	3 327 452 kroner

Advokat Johan Fredrik Remmen har på vegne av Fosen Vind DA blant annet anført at omkostningsoppgaven må reduseres vesentlig. Det pekes blant annet på at Sørgruppen har vært representert med to advokater. Statskraft og Fosen Vind har kun akseptert at hver av de saksøkte stiller med hver sin advokat. For øvrig har de saksøkte risikoen å vurdere hva som er «nødvendig», jf. skjønnsprosessloven § 54. Det anføres at Driftsgruppe sør har vært gjennom en gyldighetstvist som har inkludert de faktiske virkningene i betydelig grad. Videre gjøres det gjeldende at det opereres med en timepris som forutsetter kompetanse til å gjennomføre saken med en prosessfullmektig. I tillegg kommer at tiltak regulert i avtalene om anleggstiden, og som også gjelder kostnadsdekning til advokatene, også vil ha

betydning for spørsmålet om erstatning i driftsperioden. Antall advokater saksøkerne har benyttet er irrelevant. Saksøkerne har ansvaret for å tilrettelegge saken.

Advokat Andreas Brønner har til advokat Remmens innsigelser blant annet anført at innsigelsen knyttet til to advokater først er fremført etter at saken er gjennomført. Innsigelsene kommer for sent. Sakens kompleksitet, viktighet for driftsgruppen og omfang tilsier bruk av to advokater. Arbeidet er fordelt mellom de to for å unngå dobbeltarbeid. Saksøkerne har hatt flere internadvokater til disposisjon i tillegg til advokatene Remmen og Bråthen.

Retten er kommet til at salærkravet er vesentlig for høyt. Saken reiser en del prinsipielle problemstillinger som er felles for de fire saksøkte. Saksøkerne har akseptert at hver av de saksøkte stiller med hver sin advokat. Etter rettens skjønn tilsier hverken sakens omfang eller kompleksitet at hver av de saksøkte stiller med flere enn en advokat. For Driftsgruppe sør sin del ble sakens faktum grundig gjennomgått under gyldighetssaken. Saksøktes advokater var derfor godt kjent med faktum allerede ved starten av saksforberedelsen for denne saken. Retten reduserer det samlede salærkravet skjønnsmessig til 950 000 kroner eksklusiv merverdiavgift. Inklusiv merverdiavgift utgjør dette 1 187 500 kroner.

Reise- og oppholdsutgifter samt kostnader til dekning kopiering, utarbeidelse av utdrag m.m. utgjør 115 195 kroner. Av dette utgjør reise- og oppholdsutgiftene 90 779. Inklusiv merverdiavgift utgjør hele posten 143 994 kroner. Posten reise- og opphold reduseres til 45 390 kroner. Hele posten utgjør etter reduksjonen 69 805 kroner. Inklusiv merverdiavgift blir beløpet 87 256.

Salær til sakkyndig og hans reise- og oppholdsutgifter er krevd dekket med 334 016 kroner inklusiv merverdiavgift. Selve salæret utgjør 283 576 inklusiv merverdiavgift. Etter rettens skjønn ligger salærkravet vesentlig for høyt. Det reduseres til 125 000 inklusiv merverdiavgift. Samlet erstattes salær til sakkyndig og hans reise- og oppholdsutgifter med kr. 175 440 inklusiv merverdiavgift.

Samlede reise- og oppholdsutgifter til Driftsgruppe sør er krevd dekket med 86 817 kroner, hvorav 39 885 kroner gjelder Driftsgruppe sørs reise- og oppholdsutgifter i 2017 og 46 932 kroner oppholdsutgifter i 2018.

Erstatningen skal dekke alle nødvendige kostnader *ved saken*. Slik retten ser det, skulle kostandene påløpt i 2017 fremmes i forbindelse med sakskostnadskravet i den saken. Når det gjelder kravet for 2018 antar retten at andre i driftsgruppa enn partsrepresentanten kan ha behov for å følge deler av saken. Oppholdsutgifter i mai 2018 dekkes skjønnsmessig med 30 000 kroner.

Det er fremmet et krav på 772 000 kroner for godtgjøring for eget arbeid. Kravet er basert på en dagsats på 2 000 kroner. Størsteparten av kravet - 722 000 kroner - gjelder arbeidet

med gyldighetssaken og kan, slik retten ser det, ikke fremmes i denne saken. Det vises til rettens merknader ovenfor. Øvrige del av kravet - 50 000 kroner - tas til følge.

Den samlede erstatning for sakskostnader utgjør etter dette 1 530 196 kroner.

5.9.2. Erstatning av sakskostnader fra advokat Jon Andreas Lange.

Det samlede salærkrav fra advokat Lange utgjør 1 489 750 kroner eksklusiv merverdiavgift. Advokat Thomas Hjermand var engasjert av Fosen reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord. Helt mot slutten av saken måtte han melde forfall grunnet sykdom. Advokat Lange overtok saken og dette har ført til en del dobbeltarbeid og ekstra kostnader.

Advokat Remmen har på vegne av sine parter ingen innsigelser mot selve salærkravet. Retten legger salærkravet, som utgjør 1 862 187 kroner inklusiv merverdiavgift, til grunn.

De samlede utgifter som kreves dekket utgjør 283 672 kroner. Advokat Remmen har for det første anført at det ikke har vært nødvendig at flere enn en har representert driftsgruppen. Til dette har advokat Lange innvendt at det har vært nødvendig da gruppen består av tre selvstendige enheter og advokatskiftet dessuten har økt behovet for diskusjon og økt kunnskapsoverføring. Dessuten var Nordgruppen utsatt for det største inngrepet. Reise- og oppholdsutgiftene for Terje Haugen og Arne Holtan utgjør 41 908 kroner. Når det gjelder denne posten, antar retten at andre i driftsgruppen enn partsrepresentanten kan ha behov for å følge deler av saken. Oppholdsutgifter dekkes skjønnsmessig med 30 000 kroner.

For det andre har advokat Remmen anført at utgiftene til sakkyndige Sletten pålydende 82 568 kroner er vel høye og utover det nødvendige. Slettens arbeid har i betydelig grad bestått i å ajourføre tidligere materiale. Til dette har advokat Lange innvendt at de faktiske utgifter til dekning av Slettens møter med driftsgruppens medlemmer, helikopterbefaring, møter med advokat og to rettsdager. Beregning av betetap for Kvenndalsfjellet var dessuten en ny beregning. Retten finner utgiftene til dette sakkyndige vitnet nødvendig.

Retten har foretatt en reduksjon i reise og opphold på 11 908 kroner eksklusiv merverdiavgift, se ovenfor. Reduksjonen utgjør inklusiv merverdiavgift 14 885 kroner. Samlet erstatningen for Driftsgruppe nord settes til 2 130 974 kroner.

5.9.3. Erstatning av sakskostnader fra advokat John Jonassen.

Det samlede krav fra advokat Jonassen utgjør 1 109 851 kroner inklusiv merverdiavgift, som utgjør 190 930 kroner. Salærkravet utgjør 721 600, medregnet posten reisefravær.

Advokat Remmen har reist flere innvendinger mot kravet. For det første anføres det at saksforberedelsen ikke etterlater inntrykk av et slikt omfattende arbeid som salærkravet tyder på. Dernest anføres det at sakens omfang og kompleksitet ikke gir grunnlag for bruk

av to advokater. Det dreier seg om et ordinært kraftlinjeskjønn, og det er allerede utbetalt salær til utarbeidelse av avtale for anleggstiden. Saken var dessuten lagt opp slik at det ikke var nødvendig med oppmøte på samtlige dager. Saksøkernes timeliste er irrelevant. Saksøkerne har ansvaret for å tilrettelegge saken.

Advokatene Jonassen og Skansbo anfører at timeforbruket medgått til inngåelse av avtale for anleggstiden er fratrukket. Saken har dessuten pågått over flere år og har gått over ni rettsdager. Parten har fremprovosert saksøkernes timeforbruk. I lys av at saksøkerne motsetter seg fremleggelse av de aktuelle timelistene, anføres det at skjønnsretten må legge til grunn at saksøkernes prosessfullmektiger har brukt like mange timer - om ikke vesentlig mer - enn saksøktensiden har brukt. Sakskostnadsoppgaven er underbygget. Saksøkernes innsigelse er vanskelig å forstå og fremstår som unødig konfliktskapende.

Advokat Skansbo kom først inn i saken ved advokat Jonassens prosesskriv av 28. mars 2018. For Østre og Vestre Namdal reinbeitedistrikter gjelder inngrepet en kraftlinje gjennom sine områder. Deler av ny linje går langs tidligere trase. Inngrepet er av vesentlig mindre omfang enn for Fosen reinbeitedistrikt. Etter rettens skjønn tilsier hverken sakens omfang eller kompleksitet at de saksøkte stiller med flere enn en advokat. Det vises for så vidt til rettens merknader under 5.9.1. Retten skal dekke nødvendige utgifter. Saken var lagt opp slik at generelle problemstillinger ble behandlet med alle parter til stede. Deretter ble part- og vitneførsel behandlet distriktsvis, slik at partene fra de andre distriktene ikke hadde behov for å være til stede når deres sak ikke var til behandling. Retten finner grunnlag for å redusere salærkravet skjønnsmessig til 500 000 kroner eksklusiv merverdiavgift.

Reise- og oppholdsutgifter dekkes med 20 156 kroner til advokat John Jonassen.

Kopiering av juridisk utdrag utgjør 1 500 kroner og erstattes.

Utgifter til sakkyndig vitnet finnes nødvendig og erstattes med 14 000 kroner.

Utgifter til distriktets representanter er krevd dekket med 141 202 kroner. Retten finner beløpet vesentlig for høyt og udokumentert. Retten viser til pkt. 5.9.1. Reise- og oppholdsutgifter for Østre Namdal reinbeite fastsettes skjønnsmessig til 25 000 kroner og godtgjøring for eget arbeid fastsettes skjønnsmessig til 10 000 kroner. For Vestre Namdal reinbeitedistrikt gjelder saken et mindre krav i forbindelse med anleggstiden. Erstatning for reise- og opphold utmåles skjønnsmessig til 5 000 kroner og godtgjøring til eget arbeid 2 000 kroner. Samlet erstattes 42 000 kroner.

Etter dette tilkjennes en samlet erstatning på 727 070 kroner inklusiv merverdiavgift.

Skjønnen er enstemmig.

SLUTNING

1. Erstatning for den enkelte part fastsettes slik det fremgår ovenfor under rettens merknader. Beløpene forfaller til betaling innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
2. Fosen Vind DA og Statnett SF tilpliktes å erstatte Fosen reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør, v/ advokat Geir Haugen og advokat Andreas Brønner 1 530 196 – enmillionfemhundreogtrettitusenetthundreogtrettiseks – kroner inklusiv merverdiavgift – innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
3. Fosen Vind DA og Statnett SF tilpliktes å erstatte Fosen reinbeitedistrikt, Driftsgruppe nord, v/ advokat Jon-Andreas Lange og advokat Thomas Hjermand 2 130 974 – tomillioneretthundreogtrettitusenetthundreogtrettifire – kroner inklusiv merverdiavgift – innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
4. Statnett SF tilpliktes å erstatte Østre Namdal reinbeitedistrikt og Vestre Namdal reinbeitedistrikt v/ advokat John Jonassen og advokat Thorsten Skansbo 722 070 – sjuhundreogtjue tusenogsytti – kroner inklusiv merverdiavgift – innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.
5. Omkostninger som er påløpt ved retten fastsettes i særskilt avgjørelse og skal betales av Fosen Vind DA og Statnett SF.

Retten hevet

Hans Hugo Kristoffersen

Torleif Hove

Asle Hasselvoll

Per Inge Henriksen

Jan Erik Marstad

INNTRØNDELAG TINGRETT